

DR. GYEKICZKY TAMÁS

ELŐADÁSOK A POLGÁRI ELJÁRÁSJOG KÖRÉBŐL

Debreceni Egyetem

Kossuth Könyvkiadó

2006

Debrecen

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

I. Előadás: Eljárások és eljárásjogok a társadalomtudományokban	5.old
II. Előadás: Társadalomtudományi modellek a polgári eljárások vizsgálatánál	16.old
III. Előadás: Az 1952. –es perrendtartás előzményei és szabályai	30.old
IV. Előadás: A perindítás problémái	38.old
V. Előadás: Szinguláris és társas peralakzatok	49.old
VI. Előadás: A bizonyítási eljárás fontosabb problémái	60.old
VII. Előadás: Az okiratok és az okirati bizonyítás néhány problémája	68.old
VIII. Előadás: Akadályok az eljárás menetében	77.old
IX. Előadás: A bírói határozatok néhány eljárásjogi sajátossága	90.old
X. Előadás: A fellebbezés és a másodfokú eljárás alapvető kérdései	100.old
XI. Előadás: A házassági perek	113.old
XII. Előadás: A közigazgatási perek néhány perjogi alapfogalma	127.old
XIII. Előadás: A bírósági végrehajtási eljárás alapvető intézményei és jogorvoslati rendszere	139.old
XIV. Előadás: A magyar polgári eljárásjog fejlődése és az Európai polgári eljárásjog	155.old

A jegyzetet lektorálták:

Dr. Matúz György, ügyvéd, egyetemi docens,
Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Polgári Eljárásjogi tanszék

Dr. Drexlerné Dr. Karcub Edit, bíró, kollégiumvezető
Hajdú Bihar Megyei Bíróság, Debrecen.

Köszönet illeti

Dr. Dzsula Mariannát, a Hajdú Bihar Megyei Cégbíróság Elnökét

és

Dr. Molnár Judit egyetemi tanársegédet (DE ÁJK, Polgári Eljárásjogi tanszék)
segítségükért és kritikájukért.

BEVEZETÉS

Az olvasó olyan egyetemi tananyagban írt jegyzetet tart kezében, amelyet – címe szerint is – a szerző előadásának jegyzeteiből, az előadásokhoz kapcsolódó joganyagból állított össze, mondhatnánk válogatott. Az itt olvasható előadások témaválasztása – igazodva a rendelkezésre álló kiadói kapacitáshoz – mégsem a szerző önkényén alapult. Tapasztalataink szerint e témakörök és fejezetek okozták és okozzák a legnagyobb problémákat a hallgatóknak, főleg vizsgákon. Reményeink szerint mindez múlt idő, mivel abban bízunk, a jegyzet számos megértési nehézséget eloszlat majd.

Az előadások nem fedik, és nem fedhetik le a teljes tananyagot, ahogy teljes előadássorozatot sem. Ennek oka az előadás műfaja mellett a tananyag terjedelme. Mégis aggodalom nélkül szelektáltunk a lehetséges témák körében, hiszen a polgári eljárásjog oktatása kiváló egyetemi tankönyvekre támaszkodhat, és megfelelő színvonalúak az ehhez kapcsolódó jogesetgyűjtemények, irat-mintatárak is. Ezért – úgy véltük -- az előadások során az előadó megengedheti magának, hogy csak részben hagyatkozzék a tananyagra. A “kevesebbet de többet” elve alapján ugyanakkor alaposabban mutathat be egy – egy témakört, néha pedig kitekinthet a joggyakorlatra, illetőleg a jelentős és figyelemre méltó kommentár irodalomra.

A jegyzet elején elméleti előadásokat találhat az olvasó. Felvillantja az eljárásjog által szabályozott intézmények társadalmi – történeti háttérét, bemutatja azokat az álláspontokat, melyek szerint a jogi rendszer határvonala az eljárási jogi normák és a más – hazai terminológiával szólva anyagi – jogi normák között húzódik. Más előadásban pedig röviden bemutatjuk azt a társadalomtudományi szemléletmódot, amely hasznos nézőpont, módszertani fogódzó lehet az eljárásjog jelenségeinek tudományos megértésében.

Az előadások kiemelt kérdésköre a keresetjog, a perképeség, a társas és szinguláris peralakzatok problémája, az eljárási akadályok kérdése. Igyekezünk e témákat a perrendtartás szerkezetében, az előadó által sokat emlegetett “horizontális összefüggések” szintjén bemutatni. Két előadást szántunk a bizonyításra, a téma fontosságát a joggyakorlat felől szemlélve azt hisszük nem kell külön hangsúlyoznunk.

Mivel jegyzetünk előadásainak tárgya nem a perjog, hanem a polgári eljárásjog, ezért lehetőségünk nyílt az egyik legfontosabb nem-peres eljárásunk, a végrehajtási eljárás alapjainak magyarázatára. Európai Unió tagságunk miatt nem hanyagolhattuk el az Európai polgári eljárásjog intézményeinek és a magyar eljárásjog kapcsolódásának értelmezését.

Előadások alapján készült e jegyzet, azonban az előadások verbális stílusát nélkülözi. Sajnálkozva, ám terjedelmi okok miatt fel kellett vállalnunk a lényegre törő, sokszor a dogmatika mélyére utaló írásmódot. Kerültük viszont a tankönyvekre jellemző szerteágazó, de szükségképpen röviden felvillantható összefüggéseket. Megismételjük, jegyzetünk nem tör egy szisztematikus tankönyv babéjaira.

Az előadó 2000-től vesz részt a Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kara Polgári eljárásjogi tanszékének oktatásában, 2001-től tanszékvezetőként próbálja közvetíteni a hallgatók felé tárgya szakmai értékeit. 7 tanév tapasztalata alapján döntött a jegyzet megjelenítése mellett. Köszönettel tartozik türelmes hallgatóinak, s még egyszer a tanszéki kollégáknak és a lektoroknak. De leginkább azoknak a hallgatóknak, akik felkészülésükhöz használni fogják munkáját.

I. Előadás: Eljárások és eljárásjogok a társadalomtudományokban

A társadalomtudomány különböző áramlatait és gondolkodóit évszázadok óta foglalkoztatta a “nagy titok”, a jog által szabályozott különböző eljárások társadalmi összefüggésének, jogi logikájának leírása és megértése. Így az eljárások és eljárásjogi szabályok bemutatásánál nem csak a szűken vett eljárásjogi tudományos gondolkodás eredményeire, hanem a széles társadalomtudomány – a szociológia, filozófia, társadalomtörténet, néprajz – művelőinek munkásságára is oda kell figyelni. Különösen akkor, ha ezek az elemzések a jogtudomány, vagy a jogi szabályokat alkotók számára fontos, semmivel nem pótolható információkat bocsátanak rendelkezésükre.

Előljáróban el kell mondanunk, az elméletek sok szállal kötődnek ahhoz a jogrendszerhez, mely az elemzések anyagát szolgáltatta, s melyet a kutatók megfigyeltek. Ezért az angolszász jogrendszerből kiinduló kutatások eredményei, nem mindig és nem mindenben fogadhatóak el a kontinentális jogfejlődés (német, francia) intézményeit ismerő kutató számára. E tétel még akkor is igaz, ha a történeti múltról – pl. a római jogról – azonos értelemben nyilatkozott a német, a francia, és az angol tudós. Ettől függetlenül nem lebecsülendő nehézséget okoz számunkra az a tény, hogy a különböző jogrendszerek eltérő tartalmakkal töltötték és tölthetik fel az eljárásokat és eljárásjogokat leíró tudományos fogalmakat.

Előadásunkban a különböző irányzatok rövid ismertetésére vállalkozunk, de előre felhívjuk a figyelmet arra, hogy az összes irányzatot felsoroló és minden lehetséges modellt bemutató ismertetés lehetetlen vállalkozás. Szándékunk így a fontosabb, a tudománytörténetet leginkább jellemző, tipikus irányzatainak megismertetésére korlátozódik.

1. Az eljárások, mint a jogfejlődés alapjai. Horváth Barna jogszociológiájának néhány tézise

Az ismertetést egy magyar, de nem Magyarországon tevékenykedő jogtudós (jogszociológus) Horváth Barna témánk szempontjából fontos munkásságának bemutatásával kezdjük. Horváth *Jogszociológiájában* az eljárások fogalmát az általa megfigyelt angolszász jogrendszer alapján, az angolszász jogelméleti hagyományok felhasználásával alakította ki. E hagyomány szorosan kötődik a római jogból az angolszász jogba átemelt processzuális jogszemlélethez. Lényege, hogy a magánjog területén jogsérelmet szenvedő fél csak akkor fordulhat jogvédelemért a bírósághoz, ha a bíró – vagy az állami autoritás más képviselője – ezt külön megengedi, azaz az angolszász jogi hagyomány szerint amennyiben ún. write-ot kap. Horváth Barna szerint az angol jogrendszer a write megadásának eljárásából fejlődött ki, ezért a bírói eljárások a jog lényegét, a jogi rendszer magját képezik. A write nemcsak

meghatározta a felperesi jogérvényesítés összes feltételét, hanem átléphetetlenül szigorú korlát volt. Aki átlépte a formálisan előírt, write–ba foglaltat előírásokat, ugyanúgy pervesztes lett, mind aki hosszabb – rövidebb per után elutasító ítéletet kapott. Mindez azt jelenti, a write kiadásának eljárási szabályai – szélesebb értelemben az eljárás joga – meghatározták az anyagi jogosultságot (anyagi jog), annak előfeltételévé váltak. Amennyiben ugyanis a fél a bíróság előtti jogérvényesítésre lehetőséget kapott, számíthatott anyagi joga elismerésére (létezésére), a write hiánya pedig kizárta ezt.

Meg kell jegyeznünk az angolszász jog lényege szerint esetjog, azaz a jogi rendszer egyedi processzusokból (eljárásból) épül fel, így a megismerhető, irányadó jogot az egyedi esetekből konstituált (alkotott) bírói döntések alakítják.

Horváth Barna tisztában van azzal, hogy a jogi eljárások jóllehet szervezeten (meghatározott, esetről esetre átvitt rend alapján) zajlanak le, csak a történelmi idő előre haladásával kerülnek szervezeti keretek közé. Ezért – fogalmaz – *az eljárás fejlődése az eljárási apparátus kiképeződése azonos jelentésű a társadalom előrehaladó szerveződésével.*¹ A bonyolultabb eljárások kialakulása, felépülése, elfogadása és jogi hagyománnyá válása elválaszthatatlan a társadalom fejlődésétől, valamint az eljárásokat lebonyolító apparátus – bírói, bírósági szervezet – egyre terjedelmesebb kiépülésétől.

A folyamat kezdete, eredete az “ősi jog” korszakára nyúlik vissza. A történeti fejlődést most nem ismerterve, utalnunk kell azokra a szociál-antropológiai kutatásokra (H.S. Main)² melyek pontosan megrajzolták az eljárási intézmények és a jog eljárásokon kívüli intézményeinek elválását, önálló életük kezdetének fázisait. Horváth Barna -- ismerve Main kutatásait – szerint *az eljárás fejlődése önnön tagolódásában és falhalmozódásában rejlik*, ezért az eljárási intézmények kialakulását fokozatos, és egyre komplexebb önszerveződő történeti folyamatnak tartotta. A napjainkra eljárási komplexumokká terebélyesedett intézmények kezdetben különböző “mesterséges” szabályokban (pl. a házassági akadályok művileg létrehozott rendszerében, az örökösödési rendben, a képviselő, a jogi személyiség, a perfüggőség szabályaiban) jelentek meg. Rendszerré válásukat az egyre szakszerűbbé váló apparátus mellett döntő módon elősegítette a modern állam, és a modern állam társadalomszervező szükséglete. E kor már a modern kapitalizmus kora, amikor a szuverén államot nemcsak modern jogállamnak mutatta be az államfilozófia, hanem *olyannak, ami megfelelt a modern racionalizmusból, felvilágosodásból, polgári forradalomból, modern kapitalizmusból... keletkező szükségleteknek.*³

Horváth Barna – korának érzékeny tudósaként – észlelte az eljárásokra a processzusokra (és processzuális jogra) épülő apparátustechnikák társadalomtörténeti veszélyét. A modern kort – utalva a szocialista, és nem szocialista módon szervezett társadalmakra – *Tervtársadalomnak* nevezte, ahol a

¹HORVÁTH, Barna, *Jogszociológia* OSIRIS Kiadó, Budapest, 1995. 324. old.

²MAINE, H.S. *Az ősi jog*. GONDOLAT, Budapest, 1988.

³HORVÁTH, Barna *Jogszociológia*. *Id. mű* 328. old.

semmi más nem számít mérvadónak, csak a társadalmi szükséglet kielégítés legjobb tervének kivitelezése. A Tervtársadalom az apparátusokat rendkívüli módon megterheli, valamint túlfeszíti az eljárásokban rejlő társadalomszervezési lehetőségeket. Így aztán a *tervtársadalom az eljárási apparátus túlterheltsége következtében...felidézi az eljárási apparátus hanyatlásának rémét*⁴, beindítja az apparátus irracionálisra épülő túlélési mechanizmusait.

Az apparátus túlnövekedése a Tervtársadalomban valószínű, de ezt a problémát mi mint a bürokrácia problémáját észleljük -- állítja. A komplex rendszerbe szerveződő eljárások szorosan kapcsolódnak a bürokráciához, a modern társadalomban egyik a másik nélkül nem igen működik és nem igen működtethető. A bürokratikus szerveződés "hanyatlása" elvezethet a processzuális intézmények megmerevedéséhez, feleslegessé válásukhoz, sőt diszfunkcionális működésükhöz. A diszfunkcionalitás az eljárások társadalmi hatékonyságának, értelmének, szociáltechnikai (a társadalom vezérlésében jelentkező) nyereségének csökkenésében jelentkezik. Ideális esetben – írta Horváth Barna -- a társadalom fejlődésének az eljárási apparátus csökkenő mértékű növekedése felel meg. Amennyiben 1000 kereskedelmi ügyletre egy per esik, úgy 100.000 ügyletre nem száz, hanem 50. *Az eljárási apparátus szociáltechnikai nyeresége éppen ebben a megtakarításban rejlik. Nos a bürokrácia ennek az optimális viszonyoknak hátrányokkal járó megzavarását, vagyis az eljárás szociáltechnikai szempontból felesleges növekedését jelenti. Így az eljárásban elburjánzó élőködővé válik, mely a jogtételek túltermelésében, áttekinthetlenségében, a jogbizonytalanságban, a szervezeti apparátus túldimezionálásában, az eljárás irracionalizálásában ragadható meg.*⁵

Kézenfekvő megoldás: fel kell számolni az elburjánzott apparátust, vissza kell nyesni a bürokráciát. Ez azonban Horváth Barna szerint nem megoldás, mert az eljárási apparátus megszüntetése nem a szabadsághoz, hanem a szolgálathoz (szabályozatlansághoz, az eljárások hiányához) vezetne. Az általa szolgálathoz mondott állapot a jogfejlődés visszavonásával jár együtt, hiszen a bürokrácia éltető eleme – az eljárások burjánzó rendszere – maga a jog keletkezésének, működésének, és értékrendszerének világa. *Az eljárásból – erkölcsből, szokásból, konvencióból – mindig csak az és annyi válik joggá, ami és amennyi betagolódik a legfejlettebb eljárási apparátusba.* – írta.⁶ *A jog tehát történetileg, szociológiailag, logikailag és axiológiailag az eljárás teljesítménye...Azonban az eljárás túlfejlődése, túlnövekedése, túlhatásossága, túlszabadsága, sőt*

⁴HORVÁTH, Barna.... *Id. mű uo.*

⁵HORVÁTH, Barna.... *Id. mű 331 - 332. old.*

⁶*A .. társadalmi objektívációk – úgymint gazdaság, harc, hatalom, tudás – egyikénél sem indokolt oly mértékben a joggal való generikus azonosítás, mint az eljárás esetében. Ezek az objektívációk jöllehet bekerülnek az eljárás illesztékeibe, s magába az eljárásba is, azonban mindig csak az eljáráson keresztül jutnak érvényre. Amennyiben maguk az említett objektívációk képezik a jog keletkezés-, érték-, vagy ismeretalapját, úgy az eljárás jogforrás gyanánt csupán abban az értelemben előzi meg ezeket, hogy a jogot csak és kizárólag az eljáráson keresztül alapozhatják meg. Mármost azt, ahogyan az eljárásból ennek a legfejlettebb eljárási apparátussá történő fejlődése révén jog keletkezik, a szociológiai teljesítmény – összefüggés mutatta meg, s ezzel az eljárás a jog közvetlen keletkezési alapjának bizonyult. ... az igazságosság az eljárást társadalmi megvalósulásának elengedhetetlen eszközeként előfeltételezi. Ily módon az eljárás által érvényre jutó igazságosság mutatkozik a jog értékalapjának. HORVÁTH, Barna ... *Id. mű 337. és 339. old.**

túlkölcsönössége is aláássák az eljárás és a jog tartós, folytonos fennmaradását. ... Az eljárás a szabadság és a társadalmi kényszer egymáshoz rendelése, szemléleti egységbe való összekapcsolódásukra szolgáló technikai eszköz. – foglalta össze Horváth Barna következtetéseit.⁷

Az eljárások mint a jog forrásai meglehetősen rugalmasak, így léteznek technikai jogkövetkezményekkel létező eljárások, valamint ún szigorú eljárások. A technikai következményekkel rendelkező eljárások a jogi lehetőségek és szükségszerűségek kombinációinak egyszerű hordozói, a szigorú eljárások pedig a szükségszerűségek és lehetőségek többszörös kombinációival jellemezhető jogi helyzetekhez vezetnek. Minden eljárásnak és joghelyzetnek – mondja – a jogkövetkezménye egy diffúz esély, amely az eljárás minimumát képezi. Összefoglalóan azonban Horváth Barna úgy véli, hogy *...az eljárási szemléletmódon belül a kellés tétele és a lét esete, az általános szabály és az egyedi esete egymáson méretik meg, Így aztán nem is létezik olyan lényegi különbség az alanyi és a tárgyi jog között, amely ne oldódna fel a tétel és az eset diszkrepanciájában.*⁸

2. Az eljárások joga, mint a jogi rendszer rendező elve. H.L.A. Hart jogelméletéről.

A kiváló angol elméleti jogtudós, H.L.Hart "A jog fogalma" című írásában⁹ a jogi rendszert két típusú normarendszerre, egy *elsődleges*, és egy *másodlagos* szabályösszességre osztotta fel. Mielőtt részletesen bemutatnánk főbb gondolatait, hangsúlyozni kívánjuk, hogy a harti elmélet környezete szintén az angolszász jogrendszer, így Hart bizonyos megállapításai, tézisei a kontinentális jogelméletben vitatottak.

Hart az *elsődleges szabályok* alatt azon jogi normák összességét értette, amelyek a jogalanyoktól megfelelő viselkedést, magatartást várnak el. E normák kötelezettségeket határoznak meg a jog alanyainak, cselekvésekre orientálnak, és cselekvésre kényszerítenek. A jog normái által meghatározott kötelezettségek a szabadon megválasztható emberi magatartásokat egy sávra korlátozzák, és az emberek rendszeresen követik e szabályokat. Az elsődleges szabályok jogi normái különböző magatartás mintákat határoznak meg, egyúttal definiálják a helyes – helytelen magatartás összetevőit, valamint normáinak megsértéséhez fűződő szankciókat. E szabályok éppen a szankciók meghatározásával, kialakításával különböznek a pusztán társadalmi szokásoktól. Az emberek azonban nem pusztán a szankciókkal való fenyegetés miatt követik e szabályokat, hanem belső beállítódásuk révén kapcsolódnak hozzájuk, modern szóval interorizálják (belsővé téve, személyiségük alapjává emelve) e normatartalmakat. A normakövetés kontrolja a személyiség Belső és Külső

⁷HORVÁTH, Barna...*Id. mű* 357. old.

⁸HORVÁTH, Barna...*Id. mű* 351 – 352. old.

⁹HART, H.L.A, *A jog fogalma*. OSIRIS Kiadó, Budapest, 1995.

nézőpontjának rendszerén nyugszik, azaz miként látja, miként értékeli az egyén csoportjában saját viselkedését, és miként látja másoknak (a csoport többi tagjának) e szabályokhoz való viszonyát.

Hart szerint a *másodlagos szabályok* arra orientálnak, hogy a jogalanyok bizonyos keretek között, bizonyos cselekvésekkel, valaminek a megtételével elsődleges szabályokat vezessenek be, szüntessenek meg, avagy régebbi elsődleges szabályokat módosíthassanak. A másodlagos szabályok tehát nem érintik az elsődleges szabályok lényegét, tartalmát, összetevőit, szankcióit, csakis ezek társadalmi bevezetését, mondhatnánk érvényesítését, alkalmazását szabályozzák. Ehhez a másodlagos szabályok megalkotóit a közügyek területén hatalommal kell felruházni, másképpen fogalmazva a legitim erőszak kényszerének gyakorlásával történhet a normák elfogadtatása. Szó nincs tehát belsővé tett, az emberi magatartásokat belülről vezérlő normakövetésről, mint az elsődleges szabályok esetében. A másodlagos szabályok olyan eljárásokra vonatkoznak, amelynek végeredménye a kötelezettség létrehozása, vagy módosítása.

A másodlagos szabályok rendszere, valamint az őket bevezető eljárási rendek történetileg “fejlődtek ki”, hiszen a primitív jogrend nem ismeri a változás, vagy az előrelépés, az új szabály bevezetésének önálló eljárási szabályait. Az ősi jogrendszerek statikus, alacsony hatékonyságú, alapvetően elsődleges szabályokat tartalmaznak. Csak a modern jogrendszerekben alakulnak ki azok a szabályok, amelyek alapján az elsődleges szabályokat az élethez lehet idomítani. Csak a modern jogrendszerben jönnek létre a változás és az új szabályok bevezetésének szabályai, csak ekkor fogalmazódnak meg az elsődleges szabályok hatályon kívül helyezésének, vagy érvényesítésének eljárási rendjét irányító másodlagos szabályok.

A másodlagos szabályok típusai a következők: elismerési szabály (gyakorlatilag a normák legitimitásnak szabály-együttese) a változtatás szabályai (annak eljárási rendje, hogy miképpen lehet a legitimnek tekintett szabályokat megváltoztatni), és az ítélezés szabályai (amelyek az elsődleges szabályok hatékonyságot biztosítják). Ezen utóbbi csoportba sorolandóak azok a szabályok, amelyek alapján eldönthető, ki ítélezhet, hogyan ítélezhet, avagy miképpen biztosítható az ítélet végrehajtása.

Hart a kettős szabály rendszert a jogrendszer tagozódásának alapjának tekinti. Az eljárásokra vonatkozó szabályok maguk, mint másodlagos szabályok ugyanis önálló, sui generis szabályrendszert alkotnak, s e tény a jogrendszer tagolódásának világos határvonalát húzza meg. Ezért beszélhetünk eljárásjogi, illetve nem-eljárás jogi, ún. elsődleges szabályokról. (Megjegyezzük: e felfogás alapján egy jogcsoportba kerülhet az eljárásjogi intézményrendszerek két olyan nagy jogrendje, mint a büntető és a polgári eljárásjog; szűkítve a megfogalmazáson: a büntető és a polgári perrendtartás.) Hart elismeri, minden elsődleges szabály--együttesnek létrejött a maga másodlagos szabályrendszere, ezzel a modern társadalomban az eljárási rendet meghatározó szabály-együttesek

kialakításának lehetősége gyakorlatilag végtelen. A harti elmélet egy lehetséges interpretációja szerint az eljárásokat szabályozó norma és szabályrendszerek önálló, szüntelen fejlődő, gyarapodó jogrendet alkotnak.

Hart az eljárásjogász számára csodálatos perspektívát villantott fel: az eljárásjog(ok)nak önálló jogrendszerbe szerveződő jogi rendjének vízióját. A történeti elemzések azonban rámutatnak: az eljárásjogokon, a másodlagos szabályok rendszerén belül különböző, történetileg alakuló, a hasonlóság és nem azonosság viszonyát egyaránt felvillantó joganyagról van szó. Amennyiben a Büntető és a Polgári perrendtartások magyarországi történetét, egymáshoz való viszonyukat – röviden – bemutatjuk, eljutunk Hart elméletének korlátaihoz.

Magyarország jogtörténetében a XIX. sz. vége, XX. század elejét megelőzően nem beszélhetünk önálló Polgári és Büntető perrendtartásról. Igaz külön -- külön, nem kódex jellegű jogszabályokban -- megtalálhatóak a polgári per és a büntető per szabályai, ezek azonban lényegüket tekintve az adott (külön a büntető és külön a polgári ügyek elintézésére kialakult) eljárásokra szabott szabályok voltak. Az utak a perrendtartások kodifikációjával úgy tűnt végleg elválnak, de a XX. század ötvenes éveiben, az uralkodó kommunista párt jogfelfogásának megfelelően újra felvetődött a polgári eljárásjog és a büntető eljárásjog egyesítésének lehetősége. E törekvéseket jelezte, hogy az MDP Politikai Bizottsága előtt a Pp. szövegét azzal indokolták, miszerint a polgári eljárásjog alapelveit már a Be. tartalmazza, így jogalkotási lehetőség kínálkozik az egységes eljárásjog megteremtésére. Minden kísérlet ellenére nem jött létre ez az eljárásjogi egység, sőt történeti perspektívában szemlélve inkább a két eljárásjogi kódex eltávolodásáról beszélhetünk. A Polgári perrendtartás 1999-es módosítása végleg külön utakra terelte a két perjogot, mivel a polgári perrendtartásból kikerült az igazság kiderítésének követelménye, ami a büntető eljárásban elképzelhetetlen lenne. Igaz, a legújabb büntető eljárásjogi szabályok számtalan intézményrendszert a Pp.-ből vettek át, azonban ma nincs olyan elméleti vagy gyakorlati törekvés, ami e két jogterületet egymással harmonizálni, netán egységesíteni akarná. A másodlagos szabály-együttes Hart által adott definícióját éppen a történeti folyamatok sokszínűsége miatt nem tartjuk elégségesnek az egyes eljárásjogi területek tudományos leírására, bár nem tagadjuk, számos tanúságot hordoz.

Amennyiben az ítélkezési folyamatokat szabályozó szabály—együttest – a harti intencióknak megfelelően -- önálló joganyagként, máshol és más néven “törvénykezési jogként” elemezzük, önálló, és a szűkebb történeti tanúságon túlmutató következtetésre juthatunk. Mind a Büntető, mind a Polgári perrendtartás tartalmaz ugyanis az igazságszolgáltatás rendszerének működésére vonatkozó szabályokat, sőt a magyar jogrendszerben e két perkódex mellett még számos jogszabály hatálya alá tartozik e terület. Mellőzve a magyar jogirodalom törvénykezési joghoz kapcsolódó vitáinak és álláspontjainak ismertetését, nem tagadható, a bírói szervezetre, annak működésére, az ítélkezésben résztvevők kiválasztására, előmenetelére, díjazására külön jogszabályok vonatkoznak, így Hart igaza elismerhető; valóban itt egy sui generis szabályrendszerről, eljárások

és normakövetelmények máshol fel nem lelhető rendjéről beszélhetünk. Ugyanakkor e joganyaggal a perrendtartások eljárásjoga éppen csak érintkezik (például a bíró kizárásának szabályainál, az eljáró bíróságok összetételének meghatározásánál), ám ezen túlmenően az igazságszolgáltatás nem tartozik jogterületének alapproblémái közé, az eljárásjogokba nem “fér bele” az igazságszolgáltatás joga. Ezzel együtt – s Hartnak ebben is igazat kell adnunk – az ítélezés szabályai, a törvénykezési rend előírásai nem a jogalanyok belső identitásának kialakításával érvényesülnek (sőt), hanem “kőkemény” hatalmi, politikai kényszer szorítja rá a jogalanyokat arra, hogy a normák követelményének eleget tegyenek. Mindez arra utal, a másodlagos jogrendszernek, az eljárások szabályainak harti jellemzői jogterületünkön kimutathatóak.

Hart elméletének problémái ellenére állíthatjuk, gondolatai zárójelbe teszik azokat a meghatározásokat, amelyek a jogrendszer tagozódását a különböző logikai sémákból, tanszéki elrendeződésekből, netán a jogi tradíciók kritika nélküli követéséből vezetik le.

3. Eljárások és az eljárásjog, mint a társadalmi racionalitás megjelenései. Max Weber.

Max Weber a jogi rendszert, a jog jelenségeit – a jogi dogmatikai vizsgálódásokat sem mellőzve -- a modern racionális társadalom (modern kapitalizmus) történetébe ágyazta, egyúttal meghatározta az eljárásjog által szabályozott intézmények helyét és társadalmi szerepét. A jogi intézményeket az uralom, a hatalom, a modern bürokrácia történetének összefüggéseibe beemelve fontos, számunkra mérvadó következtetésekhez jutott el.

A weberi felfogásban fontos szerep jut az ún. materiális és formális jog közötti különbségtételnek. Weber szerint a formális jog a római jog segítségével “legázolta” a materiális jogot, létrehozva a racionális kalkulációra épülő, kiszámítható, a vallásos és a mágikus szabályokat nélkülöző jogrendszert. Kiteljesedéséhez a modern állam mellett szüksége volt a szabályok racionális előállítóira, a jogászokra. A formális jog a modern igazgatás, egyúttal a modern fejlődés velejárója, annak a társadalomtörténeti korszaknak a jelensége, amikor a katonai és a polgári hivatalnoki testület kezében van a mindennapi élet igazgatása.

A fejlődés hátterét a modern tőkés társadalom adja. A termelés korszerű folyamata a racionális kalkulációra épül, így ez a kalkulatív (valamint hatékony) racionalitás lett a társadalom valamennyi -- nem utolsósorban a modern állam és a modern jog – területén a követendő példa. A társadalmi igazgatás mintája tehát a modern tőkés üzem racionális felépítése, de a jog esetében nemcsak a minta formális követéséről beszélhetünk. Sokkal inkább tartalmi kapcsolat épült ki igazgatás és termelés között, mivel a modern tőke logika maga követeli meg működési környezetében az államapparátus kiszámíthatóságát (kalkulativitását).

A jog és az állam racionalizációjának hordozója a jogászok rendje, bölcsője pedig az egyetemek voltak. A racionalizáció folyamata akkor indult be, amikor a reneszánsz korában az itáliai jogászok átvették az antik római jogtudományt, s kiderült: a peres eljárások részleges racionalizációja a jövő felől szemlélve elégtelen. A racionalizációval a jogászai gondolkodás elindult egy ellentmondásmentes dogmatikai rendszer kiépítése felé, ahol a jogi definíciók egységes keretbe, az ún. jogászai szemléletmódba illeszkednek. E gondolkodási mód a jog definícióit, a jogilag megfogalmazott szabályok helyes értelmét a valóság egy – egy tényállásához kapcsolta.¹⁰

A jogrend fennmaradásának feltétele, hogy az emberek egy bizonyos csoportja azonos módon viselkedjék azért, mert úgy gondolják, ezt írja elő a jog. A belső, a belülről vezérelt normakövető magatartás azonban korántsem uralkodó, hiszen az emberek jelentős csoportja nem ezért követi a jogot, hanem mert tart egy “kényszerítő gépezet” szankcióitól. *A kényszerítő eszközök lehetnek pszichikai vagy fizikai jelegűek, hathatnak közvetlenül vagy közvetve, irányulhatnak olyanok ellen, akik részesei annak az egyetértésen alapuló közösségnek, vagy társulásnak, szervezetnek, vagy intézménynek, amelyre nézve a rend (empirikusan) érvényes, de irányulhatnak ezen kívülre is.*¹¹

A formális racionális jog azt a lehetőséget jelenti, hogy a szankció kikényszerítésére létrehozott embercsoport normaszegés esetében – pusztán “formális” alapon -- a normaszegővel szemben fellépjen. Minden olyan rend, amely ismeri e fellépés lehetőségét, az Weber szerint jog és jogrend, ezért a jog ott és akkor is működik, ha más kritériumoknak az adott jogszabályok összessége nem felel meg (pl. a klasszikus szocializmus sztálini korszaka).

A bírót és a bíróságot pártatlan és érdektelen kötelékek fűzik a jogérvényesítő félhez. A pártatlan kényszerítő apparátus léte a modern jogrendszerek jellemző ismérve, s ez az, ami a konvenciótól, a hagyomány által szentesített szabálykövetéstől a modern jogrendszereket megkülönbözteti. Az apparátusból kiépülő szervezett rend – az igazgatási rend – pedig elengedhetetlen követelménye a jog érvényesülésének. *Lényegét tekintve minden jog elvont – és rendszerint szándékosan előírt – <<szabályok>> rendezett világa. A joggyakorlat e szabályoknak az egyes esetre való alkalmazása. Az igazgatás pedig a szervezet rendje által számításba vett érdekek racionális követése a jogszabályok megszabta korlátokon belül és olyan általánosan megadható elvek alapján, melyeket a szervezet rendje helyesel, vagy legalábbis nem helytelenít...*¹²

¹⁰A jogászai, pontosabban jogdogmatikai szemlélet az emberek valami módon megállapított körének viselkedésére nézve mértékadó rendet előíró szabályokat vizsgálja, pontosabban e szabályok helyes értelmét, s azt, hogy e szabályok milyen tényekhez és miként kapcsolódnak. Egy – egy ilyen előírás kétségbe nem vont empirikus érvényességi módjából indul ki, s logikailag helyes értelmét úgy próbálja definiálni, hogy ezáltal egy logikailag önmagában ellentmondásmentes rendszerbe illeszkedjék bele. Ez a rendszer a szó jogászai értelmében vett <<jogrend>>. WEBER, Max *Gazdaság és Társadalom. Szemelvények. KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó, Budapest, 1967. 97.old.*

¹¹WEBER, Max *Gazdaság és ... id. mű 99.old.*

¹²WEBER, Max *Gazdaság és .... id. mű. Uo.*

Max Weber számára a racionális jog a racionális – bürokratikus – uralom szabályozó eszköze. E tételre különösen fel kell hívnunk a figyelmet, mert a weberi értelemben nincs racionális jogrend racionális uralom nélkül. Ahol a racionális uralom hiányzik, ott nem beszélhetünk a racionális jog jelenlétéről sem. A racionális uralom fontosabb jellemzőit – Weber alapján -- a következőkkel írhatjuk le:

Folyamatos, szabályokhoz kötött hivatali ügyvitel, melynek körét az illetékesség szabályai vonják meg, s ahol a feladatok ellátásához (hatáskörökhöz) parancsadási jogok társulnak. Adott esetben megengedhetőek a kényszerítő eszközök, de alkalmazásuk feltételeit a jog szigorúan körülhatárolja. A hivatali hierarchia kiépülése, és a hierarchián belül lefolytatandó eljárások szabályainak megalkotása. Az eljárások technikai és normatív eljárások, de az eljárási szabályok racionális alkalmazásához mindkét esetben szükséges a szaktudás és szakképzés. A rendszer működése szempontjából előtérbe kerül a hivatalnokok képzése és szervezett munkába állítása. A hivatalnokok csoportja az igazgatást hivatásszerűen végző, a termelőeszközöktől elkülönült csoporttá válik, s tagjainak hivatali pozíciót többé nem lehet öröklés útján betölteni. Az igazgatás ügyiratokon alapul, s az igazgatás tevékenysége pedig különböző szakmai csoportokra oszlik.

Két fontos következtetést meg kell fogalmaznunk. Először arra utalunk, hogy Weber szerint a “technikai eljárások szabályainak” nevezett szabálycsoport ugyanúgy az uralmi rend részét alkotja, mint a normatív eljárások szabályai. Nincs tehát olyan eljárási szabály, amely semleges – neutrális – lenne a társadalmi - uralmi folyamatok szemszögéből. Másodsor, a jogi igazgatást végző hivatalnokrend történetileg levált a termelés eszközeiről, ami azt jelenti, a társadalomigazgatás hivatalnokrendje nem lehet a gazdasági, vagy termelési igazgatást végző csoportoknak alárendelt részegysége. A Kelet – Közép Európai társadalomtörténetet szemlélve e tételnek jelentős szerepet kell tulajdonítanunk, hiszen az igazgatási csoportoknak egy uralmi / politikai rend keretében történő összekapcsolása számtalanszor előfordult.

Weber -- Horváth Barnához hasonlóan – észrevette, hogy a modern igazgatási bürokrácia a társadalmi fejlődésben nemcsak előremutató szerepet tölt be, hanem rendeltetésével, eredetével ellentétes irányba is fordulhat. Ugyanakkor nincs választásunk – írja -- e kérdésben, mivel *...csak <<bürokratikus>> vagy <<dilettáns>> igazgatás között választhatunk. A bürokratikus igazgatás nagy főlényre a <<szaktudásban>> rejlik, amely a javak előállításánál alkalmazott modern technika és a gazdasági modernizálás következtében teljesen nélkülözhetetlenné vált, függetlenül attól, hogy a javak termelése kapitalista, vagy szocialista módon van-e megszervezve... Egy olyan társadalomban, ahol a hivatalnokok, az alkalmazottak és a munkások <<el vannak választva>> az igazgatás eszközeitől, és amelyben nélkülözhetetlen elem a <<fegyelem>> és az*

<<iskolázottság>>, bürokratikus apparátus nélkül egyszerűen megállna az élet: mindenki számára megszűnnék a modern létezés lehetősége...¹³

Társadalomtörténeti tényként kell kezelnünk, a modern jog és a modern racionális jogi eljárások működtetése, sorsa az erre szakosodott, e célra életre hívott bürokrácia kezében vannak. Kérdéses, hogyan keletkeznek új jogszabályok, miképpen működik a jogszolgáltatás egy ilyen történeti szituációban? Max Weber egy történetileg kibontakozó “önalkotó”, önmagát létrehozó folyamatról beszél, ahol először kialakítják a jogi definíciókat, majd e definíciókat a rend tagjai beemelik közös kommunikációjuk középpontjába. Az angol common law rendszert megfigyelve látható – írta --, hogy a tapasztalt és jogilag egyre inkább képzettebb, hivatásszerűen működő ügyvédek és bírák messzemenően közreműködtek a rend alapját képező definíciók megalkotásában. A kialakuló jog “jogászi jog” lett, azaz a jogászok által alkotott jogi szabályok összessége.

A jogérvényesítés e történeti folyamathoz kapcsolódik. *A jogorvoslás kezdetekben szigorúan formális jellegű volt... Innen (varázslások) származik mindenekelőtt az igazságszolgáltatás valamennyi ősi formájában – és még a rögzített szabályok szerint működő igazságszolgáltatásban is .. megtalálható közös alapelv, mely szerint, ha a felek akár a legkisebb hibát is elkövetik, amikor ünnepélyesen kimondják azt a formulát, amelyre a per valamelyik szakasza épül, annak az a következménye, hogy az illető ügyben nem kapnak jogorvoslatot, s esetleg az egész pert elvesztik. Ez az elv éppúgy hozzátartozott a római törvények szerinti perekhez, mint a középkori joghoz. .. A perbeli jogi formalizmus mindenekelőtt a formailag kötött jogi bizonyítással kezdődött. A mai értelemben vett perbeli bizonyítást egyáltalán nem szabályozzák ugyanilyen formális jogi megkötések. Kezdetben nem azért hoznak bizonyítékot, hogy ezáltal egy tény igaznak, vagy hamisnak bizonyuljon. Inkább arról van szó, hogy melyik félnek és milyen formában szabad, illetve kell föltennie azt a kérdést, a mágikus hatalmaknak, hogy igaza van-e? Maga az eljárás tehát formális jellegű, ezzel szemben a döntés eszközei teljesen irracionális jellegűek.*¹⁴

A formálisan valamennyire fejlett jog (mint tudatos döntési maximák összessége) soha sehol nem létezett a jogot ismerő, képzett személyek közreműködése nélkül. A joggyakorlók tapasztalata, szaktudása, életre nyitottsága elengedhetetlennek bizonyult a valóság problémáinak megoldásához. A valóság problémáiból nőttek ki – Weber szerint -- azok a kérdések, melyeket meg kell oldania a “szakképzett joggyakorlónak”. A jogászok tapasztalata és szaktudása iránti növekvő igény -- ezzel együtt a jog racionalizálásának – alapja az áruforgalom növekedése és az áruforgalomban érdekelték számának emelkedése. A jog racionalizálásának folyamata a modern jog kialakulásához vezetett el, s a folyamat végső állomása pedig a joganyag szisztematikus

¹³WEBER, Max: *Gazdaság és Társadalom. A megértő szociológia alapjai. I.* KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó, Budapest. 1987. 230. old.

¹⁴WEBER, Max *Gazdaság és Társadalom. Szemelvények.* KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó, Budapest, 1967. 97.old.

kodifikációja. *A jognak .. elkerülhetetlenül az a sorsa, hogy szakszerűvé válik és hogy a mindenkor érvényes jogot egyre inkább racionális – ennél fogva célracionálisan bármikor átalakítható és minden szentséget nélkülöző – technikai apparátusnak tekintik.*¹⁵ — írta e fejlődésről kissé rezignáltan Weber.

A perjog – követve Max Weber intencióit – tehát a hivatásrendbe tömörült, szakmai képzettséggel rendelkező és szakszerűen eljáró jogászok formálisan racionalizált konstrukciója, amely a hivatásrend által definiált szabályok alkalmazásával része a modern jogszolgáltatásnak. Működésébe átemelte a formális racionalizmus római jogra visszanyúló hagyományait, azonban ezek formális rigiditását feladva, irracionalizmusát megtagadva a modern tőkés nagyüzem mintájára szervezett hivatásrendi apparátusok magatartási szabályaivá alakult át. Nincs visszaút, mivel rajta kívül csak a laicizmus létezik.

---

¹⁵WEBER, Max *Gazdaság és ... id.mű.* Uo.

II. Előadás: Társadalomtudományi modellek a polgári eljárások vizsgálatánál

Minden tudomány modellekkel dolgozik, a modellalkotás az emberi megismerés és a megismerés eredményeit felhasználó változások előfeltétele. A tudományelméletek időtlen alapproblémája, vajon a modelleket milyen módon, hogyan alkotja meg a megismerő tudás, milyen szabályokat kell felállítani és alkalmazni a modellépítés során. Az általános módszertani kérdések mellett tisztáznunk kell, a jogtudomány modellalkotása milyen viszonyban áll a társadalomtudományok többi ágának látásmódjával, miért nyúlunk ismét vissza a szociológiához és elméleti tudományokhoz?

A jogtudomány számos szerzője elveti a modellalkotás induktív módszeren kívüli lehetőségét, kizárólag a jogi normák szerkezetének feltárásából építi fel szaktudományos rendszerét. Valahogy úgy gondolkodnak, elég, ha a jogi szabályok belső összefüggéseit elemezzük, ez önmagában kielégíti a tudományos tudással szemben felállított követelményeket. Nem belefutva a történetileg kibontakozott éles vitába, mi a magunk részéről e szemléletmódot nemcsak elégtelennek, hanem tévesnek tartjuk. A társadalomtudományok – mai fejlettségi szintjükön – ugyanis számos módszertani eszközt, modell-alkotási lehetőséget, megközelítési módot bocsátottak (és bocsátanak) a jogtudomány rendelkezésére. Amennyiben nem élünk e lehetőségekkel, a jogi rendszerben lezajló folyamatokat sem tudjuk teljes egészében leírni, ezzel csökkentjük lehetséges (megszerezhető) ismereteink mennyiségét.

A magyar perjogi gondolkodás klasszikusait olvasva azt látjuk, hogy szinte valamennyien egy olyan sajátos tudományos fogalomrendszer kialakítására törekedtek, amely nem az indukció vagy dedukció, a normatan avagy jogfilozófia közötti választást állította a középpontba, hanem az eljárásjog rendszerének működését, hatását és belső szerkezetének konfliktusait. Követésre vár e hagyomány, és ezért sem árt szétnéznünk a mai társadalom-tudományokban. Lehetséges, akár a polgári peres vagy éppen nem peres eljárások alaposabb megismerése a tőlük átvett megismerési modellek segítségével végezhető el.

1. A konfliktuselmélet, mint “generális” modell.

A konfliktus-szociológia rendszeres elméletként a XX. hatvanas éveiben jelentkezett, és számos magyarázó modellt kínált fel a modernizációs konfliktusok megértéséhez. Főbb tézisei szerint a modern társadalomban a különböző szintű konfliktusok az érdekek és értékek összeütközései mentén szerveződnek, intézményesülnek. A konfliktusok főbb típusai a társadalom különböző szegmenseihez kötődnek, így beszélhetünk munkapiaci, politikai, vagy jogi konfliktusokról. A konfliktusok résztvevői – a társadalmi konfliktusok

hordozói, megjelenítői -- lehetnek természetes személyek, társadalmi csoportok vagy nagyobb szociális egységek.

Az elmélet alapállásából következően bizonyos társadalmi konfliktusok önmaguktól megoldódnak, más konfliktusok nem. A konfliktusok feloldását tudatos "technikák" kidolgozásával, "be lehet gyakorolni", sőt – mint a munkapiacok esetében – a tudatos konfliktusfeloldást intézményesíteni lehet.

A jogtudomány hamar felismerte a konfliktus-szociológiában rejlő lehetőségeket. Reális magyarázatot talált benne a jog szerepére, társadalmi funkcióira, de a bírósági szervezet is leírható általa úgy, mint a konfliktusok megoldására szolgáló intézményes rend. A modellben egyértelműen el lehet helyezni a jogi konfliktus kialakulásának folyamatát, a jogi konfliktussá vált társadalmi konfliktus intézményes megoldásának jogi lehetőségeit, sőt a konfliktusmegoldás állami és társadalmi formái / intézményei közötti éles különbségekre is megfelelő módon rá lehet mutatni.

Kétségtelen, a modern jogrendszerek konfliktus-feloldási szerepe megnőtt, így világszerte a jogi konfliktusok feloldásának magas fokú intézményesítésével találkozunk. A konfliktusfeloldás intézményes kialakulását elősegítette és elősegíti a több szinten szerveződő jogi / politikai szabályozás. A konfliktusfeloldás legitim rendszerének felépítésében nem egyszer a konfliktusban "érdekelt" társadalmi partnerek együttműködésére esik a hangsúly, más esetben a politikai elit helyzetfelismerésének köszönhetően alakulnak ki a konfliktust közömbösítő intézmények. Példának hozható fel Magyarország, amikor 1996.-ban a munkaügyi döntőbíráskodás és munkaügyi egyeztetés intézményes szervezetét paritásos alapon, de a politikai elit erőteljes szorgalmazására állították fel.

A konfliktuselmélet egyik klasszikusa *Torstein Eckhoff* a konfliktusmegoldás három szereplőjéről beszél: a közvetítő (moderátor), a bíró és az adminisztrátor szerepéről¹⁶.

A *közvetítő* célja a felek befolyásolása az egyezés megvalósítása. A közvetítő szándéka a közös érdek megtalálása, a felek rávezetése a fel nem fedezett érdekösszhangra. A közvetítő eszköztára széles, a fenyegetés, a jutalom ígérete éppúgy bele tartozik, mint a szervezeti – intézményi szankció elrendelésének lehetősége.

A *bíró* feladata a közvetítővel szemben a jogi normák alkalmazása, annak eldöntése, kinek van igaza. A bíró megállapítja azt, hogy mi történt valamikor a valóságban. Nem dolgoz ki a felek számára alternatívát, hanem döntésének előkészítése szempontjából értékeli a valóságban lezajlott folyamatokat. Amikor az értékelés megtörtént: dönt. Nem kell megértenie a feleket, nem kell a feleknek alternatívát szolgáltatnia, ítéletet kell hoznia.

¹⁶ECKHOFF, Torstein *A közvetítő, a bíró és az adminisztrátor a vitarendezésben*. In: *Jog és Szociológia SAJÓ*, András (szerk.) KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó, Budapest, 1979. 175.-187.old.

A magyar polgári perjogi kódex a konfliktuselmélet által exponált mindkét konfliktus megoldó szerepkészletét tartalmazza, így a bírósági bíróval szemben egyszerre érvényesíti a *közvetítői* és a *bírói* szerepelvárásokat. A bírósági bíró közvetítő a házassági és munkaügyi perekben, vagy akkor, amikor törvényi kötelezettségénél fogva az eljárás során az eljárás bármely szakaszában meg kell kísérelnie a felek közötti egyezség létrehozását (Pp. 148. §.). E közvetítői funkció jelenik meg az egyezségi kísérletre való idézés, avagy az egyezségkötő feleknek a bíróság előtti megjelenésére előírt (Pp. 127. §) közvetítői kötelezettség tételes jogi szabályaiban. Ezzel párhuzamosan a legfontosabb bírói konfliktusfeloldás a döntés, az ítélet meghozatalának időpontja, a döntés megalapozottsága előfeltételeinek megállapítása egyértelműen a bírósági bíró értékelésétől függenek (Pp. 145. §.).

Eckhoff a konfliktus-feloldás harmadik típusú szerepét az *adminisztrátor*-ban látja. Az adminisztrátor dönt, miként a bíró, de döntésében a jövőbeli ügyek elintézésére gondol, mivel célja a jövőbeli ügyeknek az éppen eldöntött ügyből kiinduló megoldása. Jogi rutinját a standardizáló (bürokratizáló) hajlama kíséri. Működésének lényeges eleme a tekintély és az elegendő hatalom, amelyeket a tevékenységének háttéréként szolgáló szervezetből vezet le. Azt nem állítjuk, hogy az adminisztrátor konfliktus-feloldási normái hiányoznának a hatályos eljárási kódexből, azonban éppen az adminisztrátor tevékenysége szorult a háttérbe az 1990-es rendszerváltozás utáni törvény-módosításokban (pl. az ügyek tárgyaláson kívüli elintézésének szűkítése).

A konfliktuselmélet nagy súlyt helyez a társadalmi konfliktus és a jogi konfliktus közötti átmenet bemutatására. A kutatások szerint a társadalmi és a jogi konfliktus közötti átmenet nem automatikus, mivel a jog kizárhatja a társadalmi konfliktus jogi konfliktussá válását (vö.: a Ptk. bírósági úton nem érvényesíthető követelése). Az sem biztos, hogy a felek élnek a jog által felkínált konfliktusmegoldás eszközeivel. Amennyiben pedig a konfliktusok szereplői a jog eszközeivel akarják megoldani konfliktusaikat, egyáltalán nem biztos, hogy bírósági utat kívánnak igénybe venni. Az állam ugyanis kialakíthat magasan szervezett és jogilag / politikailag szabályozott konfliktus-feloldási fórumokat, illetve a perré válást “akadályozó”, a pereket előzetesen “megszűrő” intézményeket. Ilyenek voltak régebben a munkaügyi döntőbizottságok, ahonnan csak meghatározott ügyekben lehetett bírósághoz fordulni, vagy a munkaügyi per előtti kötelező egyeztetések intézménye, amelynek elmulasztása kizárta a bírói út igénybe vételét.

A konfliktus elméletek perjogi következményei nem elhanyagolhatóak. Mára axiómává lett az a megállapításuk, miszerint a társadalmi konfliktusokból keletkező jogi konfliktushelyzet csak meghatározott szervezeti és jogi szűrőrétegen keresztül válik bírói úton megoldandó perjogi konfliktussá. A polgári per tehát csak akkor válik a jogi konfliktussá átalakult társadalmi konfliktus feloldásának terepévé, ha a konfliktus megoldás egyéb eszközeit a konfliktus résztvevői nem működtetik, vagy azok nem működnek vagy nincsenek. A jogvitában érdekelt csak ekkor fogadják el a legitim, jogilag

szabályozott szervezet döntését és csak egy ilyen szerv döntésének vetik alá magukat.

A jogi konfliktusok feloldásának működését, szervezeti felépítését az állami – politikai közhatalom határozza meg. A jogvitában résztvevő felek – általában -- maguk nem határozhatják meg a működési rend jellegét, és rendjét. A felek ugyanakkor a közhatalmilag determinált rendszer keretei között választhatnak bizonyos eljárási intézmények, technikák, eszközök között. Ilyen pl. a bizonyítás eszközeire tett indítvány, a törvényes keretek között választható bírósági illetékesség. Ezen alternatív technikáknak, módozatoknak azonban nincs hatása a konfliktus feloldásának legfontosabb összetevőjére a bírói autoritásra. A jogi konfliktus bírósági feloldásának végeredménye egy államilag kikényszeríthető döntés -- lényegében ezért indul meg a bírósági eljárás. Meg kell jegyeznünk, hogy egyes nézetek szerint a konfliktusmegoldás történhet önhatalommal is, ám – véleményünk szerint – az önhatalom alkalmazásának eszközei az államilag szabályozott konfliktus-feloldási rendszer részei, különben legitimitásuk hiányozna. Megengedett, esetleg szerződésben biztosított jogos önhatalomról ott lehet szó, ahol az egyik fél a jog eszközeivel élve állami / szervezeti közvetítés nélkül – a törvény erejénél fogva – érvényesíti érdekeit (pl. a szerződéses ellenszolgáltatását a jog által előírt módon tartja vissza, vagy él a törvényes beszámítás jogával, stb.).

A konfliktusmodell jelenleg általános és elfogadott perjog-elméleti háttérrel nyújt a jogi szabályozás és a joggyakorlat mindennapjaihoz. Mégis a modell nézőpontjából számos “elfelejtett”, nem kellő módon feltárt eljárási – eljárásjogi probléma vethető fel. Így például — hogy csak a legáltalánosabbat említsük – kérdéses, vajon a konfliktus megoldásának különböző lehetőségei szabályozhatóak-e egy egységes peres eljárásokra összpontosító eljárásjogi rendben, avagy a konfliktus szereplőinek per előtti magatartása nem igényel-e a bírósági eljárásokat szabályozó jogi kódexen kívüli jogi szabályozást.

Számos esetben a peres felek nyilatkozataiból, vagy a per megindulásakor rendelkezésre álló peranyagból világosan kirajzolódik a megegyezés a kompromisszum, az egyezségkötés esélye. A Perrendtartás módosításainak eredményeképpen a peres eljárás elkerülésének lehetőségei bővültek, mégis számos probléma merül fel e szabályok alkalmazhatóságával összefüggésben. A Pp. 127. § (2) bekezdése szerint a keresetindítás előtt egyezségi kísérletre idézést lehet kérni a perre hatáskörrel bíró és illetékes helyi bíróság előtt. Az egyszerű szabály nehezen alkalmazható az olyan fizetési meghagyásos eljárásban, amikor az ellentmondás (részben) elismerést tartalmaz – tehát lenne alapja az egyezségkötésnek -- ám a jogosultnak jogvesztő határidőn belül keresetet kell benyújtania a bírósághoz. A fizetési meghagyásos eljárásban ugyanis a kereset benyújtása előtti szabályok értelemszerűen nem alkalmazhatóak. Lehetséges ellenben a Pp. 124. § (4) bekezdése alapján tárgyaláson kívüli személyes meghallgatás keretében a Pp. 148. § alapján egyezség megkísérlését kérelmezni a bíróságtól. Ezzel azonban a probléma lényege: a per elkerülése, a hatékony ügylezárás nincs megoldva.

2. A Szervezetszociológiai szemlélet

A szervezetszociológia fogalomrendszere megfelelő elméleti keretet nyújt a bírósági szervezet működésének és diszfunkcionális hatásainak magyarázatához. E felfogásban a bíróságok rendszere nem más, mint a makro társadalom szervezeti rendszerén belül definiálható önálló szervezeti rendszer. Ezért a bíróságok működésében a politikai vagy a gazdasági szervezetekre jellemző általános tulajdonságok éppúgy felelhetők, mint a sajátos, csak a bírósági szervezetre jellemző szervezeti viselkedésmódok.

A bírósági szervezet jellemzője mindenekelőtt a bürokratikus felépítés, amely az ügyek rutinszerű kezelésére törekszik, s ahol a szervezet pozíciói – és a pozíciókat betöltő cselekvők magatartása (Weber) -- mindenekelőtt a jogszabályoknak van alávetetve.

Nagy jelentőséget tulajdonítunk a szervezet hierarchikus struktúrájának, mivel a bírósági szervezet a hatáskörök, a döntési pozíciók, a fellebbezési és perorvoslati fórumok törvényes (normatív) rendjével e hierarchia mentén épül fel, és e hierarchia mentén oldja meg az ügyeket.

A szervezeti rendszert jellemzi a vezetés elve, mivel az ítélező, vagy döntést hozó bíró -- mint a szervezeti munkamegosztás részese -- alá van vetve a bírósági vezető(k) utasításainak, vele szemben érvényesül a munkaszervezet működéséből fakadó törvényes engedelmességi kényszer.

A bíróság, mint szervezeti rendszer, a szervezetek módjára szűri meg és értelmezi a környezetéből származó információkat, azaz működésével kontraszelektív módon figyel a kívülről érkező információkra. Így elsősorban a szervezet működésében releváns információkat veszi fel és értékeli, míg a nem releváns információkat a szervezeti szűrőrétegen nem engedi át. A polgári per sem mentes az itt vázolt információ-felvételi rendtől, hiszen a perben csak az ügyre – a döntésre – vonatkozó releváns tények előadásának van helye, s ezt az elvet az 1911-es Pp. óta “perkoncentrációnak” nevezi a perjogi irodalom. A bírósági szervezet nem mentes a munkamegosztás kiépülésétől és érvényesülésétől sem, azaz megtalálhatóak és bemutathatóak a szervezet szerkezeti szintjein tagolt, a szervezeti feladatok és szervezeti posztok rendjében kialakított, a szervezet célkitűzéséhez szorosan illeszkedő tevékenységkörök, mint munkakörök. Természetesen a szervezet minden lépcsőfoka alá van vetve a legitim (jogszabályokba foglalt) szabályoknak, ám e szabályozás nem akadályozza meg a személyes, vagy a jog által nem szabályozott információáramlást, stimulálva ezzel a szervezet és társadalmi környezet érintkezési zavarait.

A szervezetszociológia nézőpontjából a bírói döntés nem egyedi jogalkalmazás, hanem a szervezeti rendből fakadó konfliktusfeloldás. A jogi konfliktusok feloldása – mint a szervezet munkamegosztásának célja – létrehozza a szervezeten belüli szereplők koherenciáját (egységes fellépését) befolyásolva a szervezet egészének társadalmi legitimitását (elfogadottságát). Ennek érdekében

alkotmányos alapelvekben fogalmazódik meg a legfelsőbb bírói fórum abszolút primátusa, illetve -- a társadalom elvárásával találkozva -- az egységes – minden azonos ügyre azonos módon vonatkozó – jogalkalmazás elve.

A bírósági szervezetet olyan zárt szervezeti rendszernek (a nyitott vagy félig nyitott szervezeti típusokat kizárhatjuk) írhatjuk le, ahol a szervezet és társadalmi környezete közötti kommunikáció információs szűrőkön, beépített formalizált szabályokon keresztül (beadványok tartalmi követelménye, a köztudomású tény nem kell bizonyítani) zajlik. A szervezet kifelé irányuló kommunikációja szűrt, az eljárásjogi szabályok betartásával (kézbesítés szabályai) lehetséges, illetve minden más, a szervezet által nem kívánt kommunikáció tilalmazott (bíró ügyéről a nyilvánosság előtt nem beszélhet, kizárólag csak a bírósági szóvivő közölhet bármilyen információt a bíróságról).

A bírósági szervezet nem az egyes – adott – ügy/ügyek eldöntése miatt működik (nem eseti jelleggel állították fel), hanem az ügyek sorozatának megoldása végett működteti a társadalom. Ebből fakad, hogy az ügyfelek – a bíróságon félként, de esetleg tanúként fellépő állampolgárok -- meghatározhatatlan sokasága kerül érintkezésbe a bírósággal. A szervezet működése nem pusztán az ügyek eldöntését érinti (erre sor kerülhetne nem peres úton, illetve a választott bíróság bevonásával), hanem magának a jogrendnek a társadalmi legitimitását, a jogintézményeket működtető jogász – értelmiségi rend társadalmi szerepének elfogadtatását. A polgári eljárás jogi normái tehát a szervezeti magatartásokat, a szervezeti cselekvés mindennapjainak jogát tartalmazzák, másképpen fogalmazva a szervezeti folyamatok normatív szabályozásának feladatait látják el.

A legnehezebben exponálható kérdések a szervezetszociológia nézőpontjából tehetőek fel, s e kérdések jelzik a modell használhatóságának határát. Először, minden szervezet – így a bírói is -- rendelkezik a jog számára teljesen közömbös, általános szociológiai sajátosságokkal, e folyamatokat a jog nem fogja be, itt egy szabályozási űr jelentkezik. Hogyan lehet megérteni jog által be nem fogott, mégis döntő (ügydöntő) magatartások kialakulását és működését? Másodszor, az eljárásjog a bírói szervezet működését szabályozza, és nemcsak akkor, amikor az első és másodfokú bíróságok viszonyát írja elő, hanem akkor is, amikor a szervezet és a környezete (felek, jogi képviselőik) érintkezési rendjét, azaz a szervezet és a társadalmi környezet viszonyát rendezi. Milyen más szabályozó rendszerek működnek a jogon kívül egy jogállami rendszerben? Harmadszor, a szervezet-szociológia a szervezeten belüli jogalkalmazást nehezen tudja befogni, mivel ezek a szociológia módszereivel nehezen standardizálható szabályozó rendszerek. Kérdőjeleket tud felmutatni, sejtései vannak, hiszen a bírói tevékenység maga kutathatatlan és megközelíthetetlen.

A szervezet a szervezet belső normáin keresztül könnyen rávezethető bizonyos hierarchikusan kódolt politikai – kulturális értékek és érdekek védelmére (család védelme a családi jogi perekben), de éppúgy ellent tud állni

olyan külső, környezeti kihívásoknak is, amelyek a szervezeti (bürokratikus) rutin számára értelmezhetetlenek. (Munkaügyi perekben a munkajövedelem nagyságának körében a “zseb kifizetésekre” vezetendő bizonyítást elutasítja a jelenlegi bírói gyakorlat – és ezzel a jelenlegi munkaviszonyok egyik alapproblémáját negligálja.)

A szervezetszociológiai megközelítés legnagyobb kihívása a bírósági (és társadalmi) életben zajló informatikai forradalom. Ma már sejthető a változás iránya, ám még nem modellizálható maga a konkrét kihívás mélysége, valamennyi összetevője. Az elektronikus ügyiratkezelés valószínűleg a bírósági és jogszolgáltatási szervezet működésének alapjait érinti. Az eddigi Pp. módosítások elégtelennek tűnnek, ezért az informatikai modernizáció a szervezet és környezetének korábbi, a rutin és a szokás által kialakított érintkezési rendjét drámaian újra fogja értelmezni. A szervezetszociológiai szemléletmód segíthet/ne azoknak az új konfliktusoknak a feltárásában, amelyek a (bírói) szervezet minden szintjén felléphetnek, átalakítva a bíróságok adminisztratív társadalmának (eljárásjogilag is körülírt) belső hatalmi viszonyait. Felvetődik majd az egyes nem-peres eljárások szabályainak anakronisztikussága, és nemcsak azért mert a gazdasági élet kihívásainak nem felelnek meg, hanem azért, mivel a modern információs technológia kihívásainak sem felelnek meg. (Napi példa erre: az elektronikus cégeljárás kiemelt kezelése az új cégeljárási törvényben.) Megváltozhat az eljárási cselekmények jellege, technikája, módszere, pl. a szakértő (technikailag már ma is) meghallgatható internet konferencia keretében – elvégezve mindjárt a szakértői vélemény felülvizsgálatát. A fejlődés mára axiomatickussá (alapelvi szinten rögzített) vált kérdéseket vet fel pl. hogyan valósul meg a közvetlenség elve a polgári eljárásban az internet konferencia esetén?

3. Rendszerelméleti megközelítés

A huszadik század közepének divatos, de ma is használható rendszerelméleti megközelítése¹⁷ szerint a bírósági rendszer nem más, mint szociális (társadalmi) rendszer, önmagát felépítő, önmaga szabályait belső működéséből létrehozó, a rendszeren belüli és a rendszeren kívüli kommunikációt önmaga által ellenőrző és fenntartó autopoietikus (önreprodukciós) rendszer.

A rendszer saját, csak rá jellemző belső kóddal rendelkezik, a kód jelentésének, érvényességének szabályait a rendszer önmaga definiálja. A belső kód koherens, ellentmondásmentes, a rendszeren kívüli rendszerkörnyezetben meghatározott kódokat kizárja, illetőleg mint indifferens és általa értelmezhetetlen kommunikációs kódokat negligálja.

---

¹⁷LUHMANN, Niklas *Soziale Systeme* SUHRKAMP, Frankfurt am Main, 1988.

A bírósági rendszer önmaga határait – terjedelmét -- az önreprodukciós működés és a környezettel folytatott kommunikáció szabályainak kidolgozásával és a szabályok érvényességének meghatározásával önmaga alakítja. Ezért nagy jelentőségűek a bírósághoz fordulást szabályozó, a beadványok formai és tartalmi kellékeit meghatározó illetve a bíróság és felek (perbeli szereplők stb.) érintkezését előíró jogi normák. Mivel a rendszer működésének alapja mindenkor a rendszer önfenntartó szükséglete, azért a kommunikációs / érintkezési szabályok alárendelődnek a rendszer ön-reproduktív igényének. A törvényesség és a jogszerűség legitim normái olyan mértékben jogszokássá változtatják a rendszer és környezete közötti kommunikációt, hogy megsértéséhez komoly – néha az ügy eldöntésénél fontosabb – szankciók fűződnek.

A rendszerek stabilitása és reprodukciós sikere a rendszer belső komplexitásának alakulásától, valamint a rendszerműködés redundanciáinak eliminálásától függ. Minden rendszer szerepét, súlyát, rendszerkörnyezetben betöltött fontosságát belső szerkezetének (egyre növekvő) terjedelme, kiépítésének / felépítésének (egyre növekvő) bonyolultsága határozza meg, ezért minél inkább tagolt, belső szerkezetében minél komplexebb, annál inkább stabilabb, működése annál inkább meghatározó a többi rendszer számára. A rendszerkörnyezet rendszerei az egyre komplexebb viszonyokat kiépítő rendszerrel saját rendszerkörnyezetük elemként maguk is egyre komplexebb (kommunikációs és reproduktív) kapcsolatba kerülnek.

A bírósági rendszer tehát minél jobban tagolt, fórumai, szintjei, belső alrendszerei minél nagyobb számban alakulnak ki, annál inkább növekszik társadalmi stabilitása, és ezzel egyenes arányban egyre nő a társadalom más rendszereinek igénye a bírósági szervezet kiterjedtebb/ átfogóbb működése iránt. Amennyiben 1990 után a bíróságok feladatkörének bővülését elemezzük, vagy az igazságügyi szervezet reformjait (ítélőtáblák felállítása) tekintjük, nyomon követhető a rendszer belső komplexé válásának, növekvő belső tagolódásának és nélkülözhetetlenné válásának folyamata. (Jelenleg a cégbíróságok nélkül a gazdasági rendszer működésképtelen, de a társadalmi szervezetek létre sem jöhetnek a megyei bíróságok nélkül.)

A rendszer a belső redundanciák leépítésén keresztül teremti meg a működéséhez elengedhetetlen koordinációt. A bírósági rendszer elemeinek, alrendszereinek redundancia mentesen kell egymáshoz illeszkedniük, azaz a joggyakorlatnak – a döntések és a kifelé áramló rendszerkommunikáció (ítéletek) szintjén – egységesnek és ellentmondásmentesnek kell lennie. E kritériumokat biztosítja az eljárásjog akkor, amikor a Legfelsőbb Bíróságnak különleges jogosítványokat juttat, illetve amikor az ítékezés egységességét mint törvényességi kritériumot fogalmazza meg a rendszer elemeivel (az egyes bíróságokkal) szemben. A redundanciák leépítése a rendszerelemek közötti belső kapcsolati rend feltétele, a rendszer belső tagoltsága ugyanakkor alapvető a rendszerreprodukció szempontjából. (Másodfokú bíróságok szerepe)

A rendszerelmélet álláspontja szerint a rendszer mint autopoietikus rendszer nem a külső környezeti kihívásokra válaszol, hanem működésével maga teremti meg környezetének azokat a vonásait, elemeit amelyre – mint kihívásra – válaszolva önreproduktív felépítettségét teljesebbé, önmagát komplexebbé tudja tenni. Így – mondhatnánk – a jogi rendszer maga teremti a konfliktusokat, nem pedig megoldja azokat, azaz a jogi rendszer önreproduktív működésével maga definiálja a saját társadalmi feladatait, azt, hogy a jog mire terjed ki, illetve mire nem terjed ki. A tézis korántsem absztrakció, mivel a jog maga definiálja mi a jogi és mi a nem-jogi viszony. Azaz a jog a saját terjedelmét önmaga határozza meg. Hasonlóképpen nyilatkozhatunk a bírósági rendszerről is, mivel az a kérdés, hogy mi tartozik bírói útra és mi nem, azt a bírósági eljárások igénybevételének eljárásjogi szabályai (amire a perjog elmélet a keresetjogi jog elméletekben foglal össze) határozzák meg, definiálva egyúttal, hogy milyen társadalmi kapcsolatokra terjed ki a bírósági rendszer és melyekre nem. A rendszer határainak tágulása nyomon követhető azokon a Legfelsőbb Bírósági jogesetekben, amelyekben a bírói út igénybe vételének újabb és újabb lehetőségét ismerik el. A polgári eljárás (és joga) tehát része az önreproduktív autopoietikus rendszernek, mivel az eljárásjog határozza meg az eljárás során a bíróság által a perbe “beemelt” társadalmi tényállást, a rendszer környezet kommunikációs szeletét. Ugyancsak az eljárási normák definiálják a rendszerkódok tartalmát, a rendszeren belüli kommunikáció folyamatát és irányát.

A rendszerelmélet absztrakt és a bírálói szerint minden gyakorlati következményt nélkülöző modellje egyértelmű magyarázatokat szolgál a bírósági rendszer utóbbi években lezajlott történéseire. E konfliktusok mögött nem jogalkalmazói (jogalkotói) hibáról vagy hiányosságról van szó, hanem a modernizáció olyan új szakaszáról, amelyre a magyar társadalom és jogfejlődés rálépett, hiszen a rendszerelmélet modelljei a modern társadalomfejlődés deskriptív modelljei. A bírósági rendszer rendszerként történő kiépülésével együtt járó problémák közé sorolható a kommunikációs zártság, a rendszer belső kódjainak kialakulása, egyszóval a rendszer önreproduktívitásának létrejötte. Ugyancsak e körbe sorolandó a szaknyelv, a szakmai – fogalomrendszer felépülése és egyre mélyebb dogmatikai cizelláltsága. Mindez együttesen drámai módon veti fel a laikus perlekedés (a laikus jogkeresők eljárásának) értelmét és teszi megfogalmazandó feladattá a laicizmus / szakszerűség új határainak kijelölését. E gondolatsorral pedig az utóbbi ötven év legnagyobb problémájához (egyesek szerint eredményéhez) jutottunk el: a laikust szolgáló eljárásjogi intézmények és normák továbbéléséhez. (Másik kérdéskör: a kötelező jogi képviselő törvényi hiánya.) Szabályozási modellként újra fel kell elevenítenünk az 1911. évi Pp. és az azt követő joggyakorlat megoldásait. Az 1930. évi XXXIV. tc. 96. § kimondta, hogy a törvényszék, a királyi ítélőtábla, a királyi kúria előtt a félnek ügyvéddel kell magát képviseltetnie. Ez alól a szabály alól csak törvény tehetett kivételt. Részletesen szabályozták az ügyvéddel eljáró (nem jogi képviselővel, jogtanácsossal stb. eljáró) fél eljárásjogi helyzetét, az egyezségkötés, a jogelismerés, a jogról való lemondás során a peres fél eljárási jogosítványát, valamint az ügyvédi képviselő hiányának következményeit. A perrendtartás előírta a meghatalmazás terjedelmének szabályait s a

meghatalmazás terjedelméhez viszonyította a képviselő által végzett peres cselekmények hatályát. Igazából a perrendtartás a laikus perlekedést csak a járásbíró előtt folyó ügyekben tartotta fent, illetve bizonyos speciális eljárásokban pl. a kiküldött vagy megkeresett bíró előtti eljárásban.¹⁸

A rendszerelmélet szemszögéből nézve élesen vetődik fel az eljárási normák belső rendszer-kontextusának kérdésköre. A perrendtartás 1990 utáni módosításai ugyanis csak "látszategység" gyúrták a joganyagot, valójában a változások különböző koncepciókat, részleges módosítások elveit, "rendszeridegen" értékeket illesztettek a jogi normák korábban viszonylag koherensnek alkotott rendszerébe. Ez az a pont, ahol újra kell gondolnunk a törvényalkotás politikai motiváltságát, az eljárásjogi törvényhozás jogpolitikai és jogi céljait. Egy fejlett autopoietikus rendszerként működő eljárási rendszer ugyanis nem vezérelhető pusztán a rendszer környezetből indított vezérlési parancsokkal (kódokkal), számos bonyolult áttétel és intézményesített jogi folyamat játszik közre a rendszeren kívüli kommunikációs kihívás rendszeren belüli megválaszolásában. Egy példa: amennyiben a rendszeridegen kihívások erőtere megnő, a rendszer belső mechanizmusai eltüntetik a rendszeridegen kommunikációval okozott redundanciát, azaz – esetünkben – a joggyakorlatot vezető intézmény (LB) eseti jogi döntéseivel "teremt rendet" a külső kihívások – számára az ítélkezési gyakorlatot megbontó -- dzsungelében.

4. A társadalmi konstruktivizmus

A konstruktivizmus szerint maga a társadalmi valóság olyan alkotott, "felépített világokból" áll, amelyeket az egyes világokban cselekvők hoznak létre. Ezért a "világok belső szerkezete, szabályai, törvényei a kialakítás, a felépítés folyamatából érthetőek meg igazán. A felépített világok a szereplők – a konstruktorok – által értelmezett, és elsődlegesen a konstruktorok által értelmezhető jel-rendszerben (reprezentációs valóságban), egy koherens értékvilágban, meghatározott jelentéstartományban szerveződnek meg."

Az egyes világok felépített nyelve (az egyes világokban szereplő konstruktorok közös jelentés-tartománya), valamint a konstruktorok által felépített intézmények, az ún. közös kollektivitások határozzák meg a világok szereplőinek magatartását. A társadalmi intézmények az intézményeket létrehozó szereplők, az építők és felépítők számára elemi és elsődleges referencia (vonatkozási) pontok. Az egyes világok fenntartása azonos a cselekvési módok, értelmezések, értéktartományok, jelrendszerek elsajátításával, majd továbbépítésével. A valóság világainak felépítésében teremtődik meg az ún. "Referenciaközösség" amelyben a tagok között elemi interakció zajlik, és amely azonosítható az adott világra jellemző nyelvhasználat és nyelvi jelentés-rendszer (struktúra) felhasználásának, újraépítésének folyamatával.

---

¹⁸FABINYI, Tihamér *A polgári perrendtartás törvény és joggyakorlata*. GRILL KÁROLY Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1931.

A társadalmi világok szerkezetében a nyelv nemcsak az elemi építőkő, hanem a nyelv “tapasztalás előtti tudás”, amely a megújító generációk számára lényeges és nélkülözhetetlen ismereteket közvetít a saját világgént értelmezett szociális rendszer működéséről, tradícióiról, sőt meghatározza a továbbépítés lehetőségét és irányát.

E felfogás szerint a procedurális normák -- azaz a cselekvők magatartásának irányultságát, technikáit, cselekvésük mikéntjét és hogyanját, a helyes és helytelen cselekvés értékét meghatározó normák -- a világ felépítésének egyedül helyes (és hamis) módját definiálják. A jogi rendszeren belül az eljárási jogok a jogi intézmények szociális konstrukciójának szabályait, a generációk által felépített önálló életre kelt jogi valóság megteremtésének egyedül lehetséges és helyes módját írják le. Az önálló “világ” múltjának fontossága a jogtörténeti hagyományokban, a tradíciók kondicionáló erejében jelenik meg. A procedurális rend ugyanakkor csak ebben a világban érvényes, egy másik szociális konstrukció felépítésének szabályrendszerét még analóg módon sem lehet levezetni normáiból.

A polgári eljárásjog a polgári bíróságok világának működési szabályaira, a résztvevők mindennapi interakcióira, együttműködésére, konfliktusaikra és azok feloldási módjára, a bírósági világot létrehozó szereplők kötelező észlelésének és tapasztalatainak feldolgozására, valamint ezek kölcsönös “kicszerelésére” vonatkozik. A működés, a szabályok rögzülése és “begyakorlása” során alakul ki az új, a módosított, a régi helyébe lépő szabályrendszer. A procedurális rend azonban tágabb értelemben nemcsak a jogi világ szereplőinek magatartását alakítja, illetve nemcsak e cselekvők magatartásából épül tovább. Lényegében mindenki, aki releváns – értelmező -- viszonyba kerül ezzel a világgal, alakítja azt és továbbépíti. Nem változtat ezen az sem, hogy a jog az ő számukra is kötelező igazodási pontokat, betartandó cselekvési / magatartási szabályokat határoz meg.

A jogi világ normatív szabályainak tudatos alakítása (a törvényhozás vagy más jogalkotók joga) csak egyik eleme, összetevője a szabályalkotási folyamatnak. A szabályok felépítéséből és érvényesítéséből nem lehet ugyanis eliminálni a joggyakorlat résztvevőit. A bíróságokon fellépő valamennyi résztvevő együttes normaalkotása döntő módon befolyásolja az eljárás rendjét -- legyen szó akár olyan szabályokról, amelyek a szereplők mindennapi interakciójában formálódnak és érvényesülnek, (pld. hogyan kell egymással viselkedni a tárgyalóteremben) vagy akár a bizonyítási indítványok előterjesztésének technikájáról – alakítva ezzel a jövőben alkalmazandó eljárási rend főbb vonásait.

A társadalmi konstruktivizmus szemléletmódja a gyakorlat számára használható és hasznosítható modellt hordoz. Továbbgondolásra érdemes eredménye, hogy minden per, minden egyes eljárás olyan adott és egyedi konstrukciónak tekintendő, amelynek szabályait maguk a cselekvők teremtik meg -- természetesen a szabályok szociológiai és nem jogi értelmében. Azonban

ez perceselekményről perceselekményre alakuló és folyamatában felépülő normatív rend befolyásolja a jogi szabályok alkalmazását, pl. a rosszhiszemű pervezetés szankcióit a bíróság valószínűleg nem alkalmazza egy magas bizalmi együttműködést kialakító bíróság – fél közötti kapcsolat esetén, még akkor sem, ha annak valamennyi jogi feltétele adott.

A peres eljárások felépítésének szabályai azok az eljárási normák, amelyek a cselekvők egymással való kapcsolatát szabályozzák, így a szabályok szerkezetében jelentkező hiányosság vagy ellentmondásosság a konstrukció belső szerkezetét sérti, vagy változtatja konfliktusossá. Példánk újra gyakorlati. Két gazdasági szervezet egymással teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt szerződést kötött. Ebben az egyik (nevezzük adósnak) elismerte tartozását a másik kft. felé (nevezzük hitelezőnek). A szerződésben részletesen szabályozták a felek a teljesítés feltételeit, módját, stb. Amikor teljesítésre került a sor, az adós megtámadta a szerződést (határidőn túl) és mint felperes indított pert a hitelező ellen. A rendőrség korábban zár alá vett az adós tulajdonát képező értékpapírokból, és a polgári pertől függetlenül felhívta a hitelezőt, hogy igazolja igényének polgári peres úton való érvényesítését, kérjen biztosítási intézkedést, különben a zárlatot feloldja. Biztosítási intézkedést felperesként lehet kérni, de a hitelező hivatalosan nem tudott arról, hogy alperesi perpozícióban van, mivel a keresetet 16 hónap elteltével sem közölte vele a bíróság, így a Pp. 128. § alapján vele szemben a perindítás hatályai még nem álltak be. Mindezek miatt csak önálló kereset beadásával egyidejűleg kérhette biztosítási intézkedésként a zárlat fenntartását és ezzel a beadvánnyal igazolhatta a rendőrség felé a polgári igény érvényesítését. Nyilvánvaló, hogy bonyolult, túlszabályozott koreográfia szerint zajlott a peres eljárás ezen része, nem a hitelező érdekét, hanem az egyértelműen rosszhiszemű adós érdekét védte a jog. A jogi konstrukció eleve feltételezett bizonyos peres magatartásokat (jóhiszeműség, a tárgyalás gyors kitűzése) – mivel ezekből az értékekből és normákból épül fel – a konstitutív szabályoktól való eltérést viszont mint törvénytelen szankcionálta, így a jogát kereső hitelező könnyen biztosíték és fedezet nélkül maradt volna.

5. A szerepelmélet

A szerepelmélet szerint a társadalmi szervezetek, nem pusztán normatív rendszerek, hanem különböző szerepeket definiáló rendszer - szerkezetek. A szervezeti rendet alkotó normák meghatároznak olyan elvárásokat, értékeket, magatartási mintákat, amelyek akár egyéni magatartások normájaként, akár szankciókkal körbezárt kollektív cselekvések előírásaként kötelező igazodási pontok a szerepeket eljátszók számára. A szereprendben beszélhetünk egyaránt formális szerep-definícióról és nem – formális szerep-meghatározásról. A formális szerepelőírásokat a jog, a szervezetek belső (nem jogi) normája egyaránt meghatározhatja, míg a nem – formális szerep-kialakítások táplálkozhatnak a tradícióból, a kultúrából, a politikai, etikai normákból. Azok a szereplők, akik a szerep-rendszert (vagy szervezeti szerepek rendszerét)

cselekvőként működtetik, az előírt szerepeket kötelesek elsajátítani, és kötelesek e szerepek normatív tartalma szerint eljárni. A szerepek megsértése szankciót von maga után, adott esetben a szereplők köréből történő eltávolítást. A másik póluson kialakuló szerepazonosulás magas fokát ellenben a szakmai identitás magas fokával azonosítja és jutalmazza a társadalom.

Az eljárás jogi rendje szerepek rendszerét definiálja. A szerepek rendszerét a legitim törvény (jog)alkotó avagy a rendszert fenntartó politikai (állami) köz/hatalom határozza meg. Nem elhanyagolható az eljárási szerepek történeti alakulása, a szerepeket definiáló minták történeti – kulturális hagyománya. (A “bíró” figurája a magyar köztudatban, vagy szépirodalomban.) Az eljárás során gyakorolt és megvalósított szerepek tartalmát a szereplők egymás közötti viszonyában (kapcsolatában) értelmezett és meghatározott magatartás szabály ugyanúgy alakítja, mint az eljárás szereplői számára legitim módon kötelezővé tett előírások (LB eseti döntései). Az eljárási szerepek megsértésének speciális, eljárási szankcióit említhetjük (bírság kiszabása), de az ítélet hatályon kívül helyezése is bekövetkezhet (abban az esetben, ha a bíróság nincs a törvényeknek megfelelően megalakítva). Az eljárási rendszerben a szerepek egymáshoz illeszkednek (a felperes értelmezhetetlen alperes nélkül), ezeket a szerepeket az eljárásjog egymást kiegészítő, komplementer szerepként szabályozza. A szerepeket alakító cselekvők számára az eljárásjog tartalmazhat azonos és egymástól különböző szerep-előírásokat, azonban a szerepek tartalmazhatnak egymással kibékíthetetlen kötelezettségeket is. Így a hatályos perjog értelmében az alperesnek védekeznie **kell**, különben a bíróságnak kötelező a hátrányára dönteni. A bírónak szerepéből fakadóan kötelező a döntés meghozatala, csakis törvényes feltételek fennállása esetén mentesül ez alól – pergátló akadályok, a per megszüntetésének esetei -- e vonatkozásban nem lehet passzív a szerepe.

Az eljárási szerepek legitimációját a társadalom teremti meg, számos szereppé formált társadalmi elvárás fogalmazódhat meg a per szereplőivel szemben. Ilyen a bíró pártatlansága (az elfogultság hiánya) ezt ugyanis az eljárásjognak feltétlenül garantálnia kell (bíró kizárásának szabályai) s e körbe sorolható az eljárásjogi alapelvekként (jogi normaként) törvénybe iktatott szabályok nagy része.

A szerepelmélet alkalmazhatóságával – az előbb bemutatott elméleti modelleket tekintve -- viszonylag könnyebben vagyunk. Ennek oka az, hogy a perjog szigorúan szabályozza a peres szerepek normatív tartalmát, így nem nehéz a szerepelmélet modelljét “kiolvasni” a jogszabály szövegéből. A modell gyakorlati alkalmazhatósága két irányban jelenik meg, az egyik a normatív szerepek tartalmi koherenciájának, inkonzisztenciájának vizsgálati iránya, a másik irány a szerepek eljárási tartalmának az előírt normatív tartalom gyakorlati érvényesülésének vizsgálati terepe. Szóltunk arról, hogy már a konfliktusfeloldás (megoldás) területén is egymással össze nem illeszthető (moderátor, bíró és bürokrata) szerepkészletét tárja elénk a hatályos eljárási jog, de ennek a szerepzavarnak tényleges problémáiról csak a bírói mélyinterjúk tudnak igazából beszámolni.

A polgári nem – peres eljárások területén a bírói gyakorlat naponta szállítja e szerepkonfliktusokat. A nem – peres eljárásokra a Pp. szabályait kell alkalmazni, amennyiben a speciális jogszabályok nem rendelkeznek az egyes kérdésekről. A felszámolási eljárásban is ez a helyzet. Fő szabályként a bíróság az adós fizetéseképtelenségét illetve a felszámolás megindításnak feltételeit okirati bizonyítékok alapján állapítja meg. Előfordulhat azonban, hogy a felszámolást kérő maga tanúsít olyan magatartást (pl. a jogosult késedelembe esik, majd felszámolást kezdeményez), amely okirati bizonyítással nem bizonyítható, ám bizonyítható más módon, pl. tanú meghallgatásával. A tanú azonban a Pp. szerint bizonyítási eszköz, és a tanú meghallgatásánál a kontradiktórius eljárásból eredő összes követelménynek érvényesülnie kell. Fő szabályként tehát tárgyaláson lehet meghallgatni a tanút, a felek jelenlétében, a felek (és képviselőik) kérdéseket tehetnek fel, stb. A felszámolási eljárásban, mint nem – peres eljárásban nincs tárgyalás, csak kérelemre meghallgatás, így kérdéses vajon tanúbizonyítást lehet-e alkalmazni. A Legfelső Bíróság szerint igen, mivel a tanúbizonyítás a felszámolási – nem peres – eljárásban is megengedett (BH. 1999. 570.), azonban a tanú meghallgatás szabályait (a bizonyítási indítványnak az ellenérdekű féllel való közlése, az ellenérdekű félnek a meghallgatáson való részvételi joga) be kell tartani. Mindez – korábbi fogalmaink keretei között azt jelenti – hogy a peres és nem –peres eljárások szerepkészlete összekeveredik, feloldva ezzel azt a jogalkotói (és jogpolitikai) törekvést, amely az egyes eljárások sajátosságát speciális, egymással felcserélhetetlen és összeegyeztethetetlen szerepnormákban törekedett szabályozni.

Az elmondottakból azonban következik, hogy – bár igaza van Magyarznak abban, miszerint a nem-peres eljárások irányulhatnak a peres eljárással azonos célok elérésére, bár ezt más szerkezetben (tegyük hozzá) eszközökkel érik el¹⁹-- el kellene gondolkodni a hatályos Pp. és a kapcsolódó nem peres eljárásokat szabályozó törvények átfogó revízióján. Talán (javaslatként) meg kellene alkotni a nem – peres eljárások eljárási keretszabályait, olyan szabályokat, amelyekben a nem peres eljárás során a feleknek előírt szerepeket leválasztanák a peres eljárás szerepeiről. Ezen kívánságunk mellett végiggondolandó, hogy a jelenlegi nem – peres bírósági eljárások terepét mint “nem peres ügyszakot” önálló bírósági intézményé kellene emelni.

---

¹⁹MAGYARY, Géza – NIZSALOVSKY, Endre *Magyar Polgári perjog*. Budapest, 1939.

III. Előadás: Az 1952-es perrendtartás előzményei és szabályai

Perrendtartásunk problémáinak megértéséhez elegendő rátekintenünk a törvényt jelző évszámra: 1952. Az 1990-es rendszerváltozás után kevés régi jogszabály maradt hatályban, ám a fennmaradó jogszabályok aktuális tartalma – szerencsére – mára alig van köszönő viszonyban az eredeti szöveggel. Nagyrészt igaz ez a perrendtartásra, azonban a Pp. eredeti szerkezete valamint számos intézményes megoldása alig változott az idők folyamán. Szépítjük vagy nem, kijelenthetjük a perrendtartás felett eljárt az idő, de nemcsak azért, mert a szocializmus kora ért véget, hanem számos perjogi megoldás mára elavult. Egy utalást had tegyünk: az a szemlélet, hogy a bíróságok előtt megjelenő minden jogi konfliktusról tárgyalást kell tartani, a legújabb eljárásjogi reformok tükrében tarthatatlan.

Az 1952. évi perrendtartás a szocialista polgári per szabályait alkotta meg. Más előadásokból látni fogjuk, ez a szöösszetétel eleve értelmetlen, a klasszikus szocializmusban ugyanis a per, mint magán (magánjogi) érdekek képviselőjén alapuló jogintézmény nem létezik, ellentétes a társadalom működésének logikájával. A bolsevik forradalom ezzel tisztában volt, ezért az 1917-es bírósági dekrétummal megszüntette a klasszikus (polgári) pereket és intézményeit. Kimondták, a forradalmi jogtudat és szükséglet minden korábbi jog fölé emeltetik. Elmosódott a büntető és a polgári per közötti különbség, a polgári ügyeket a “nép részvételén” alapuló laikus bíróságok intézték. A polgárháború végeztével, a rövid életű gazdasági reformkorszakban (NEP) a forradalmi jogtudaton alapuló bírászkodás elégtelennek bizonyult, ezért 1923-ban megalkotásra került az első szocialista polgári eljárásjogi kódex. A kódex a felek rendelkezési jogát erősen korlátozta, megszűnt a felperes kereseti monopóliuma, az ügyész bármely perben beavatkozhatott, bármely perben felléphetett, de az állami szervek és a bíróság maga is jogosult volt erre. A bírói döntés túlterjeszkedhetett a kereseti kérelmen, a bíróság a jogról való lemondást, jogelismerést mellőzhetette a már megkötött egyezséget figyelmen kívül hagyhatta. A bíróság – az ügyészséggel együtt – köteles volt hivatalból gondoskodni az igazság kiderítéséről, ezért bizonyítékokat szerezhethetett be, sőt a bizonyítékok beszerzése iránti kötelezettség terhelte. A Szovjetunióban 1964-ben új perrendtartást alkottak, ami a Szovjetunió felbomlásáig maradt hatályban, de ez az eredeti 1923-as modellen nem sokat változtatott.

A hazai fejlődés bemutatásánál mindenekelőtt meg kell említenünk, 1945 – 1949 között a gazdaságban, a politikában és az igazságügyben nagyarányú szervezeti változások zajlottak le. A változások az államosított vállalatok -- a "szocialista szervezetek" -- egymás közötti kapcsolataiból kiiktatták a piaci elemeket. Polgári törvénykönyvünk nem lévén, a gazdálkodással foglalkozó jogi személyek vitáiban külön eljárási szabályok alapján döntőbizottságok, később gazdasági döntőbizottságok jártak el.

A Perrendtartás 1951 – 1952. évi megalkotását több tényező határozta meg. Így a hatalomra került kommunista párt a szovjet perjogi minta minél

tökéletesebb lemásolására törekedett, s ennek következtében eltüntette (illetve el akarta tüntetni) polgári és büntető ügyek elintézésére szolgáló eljárásjogok közötti különbséget. A jogalkotók menetrendjét megszabták az 1949 / 1950 –es párthatározatok, ennek ellenére a perrendtartás megalkotásában számos véletlen tényező – pl. az ügyszámok radikális csökkenése, a korábbi bírói kar politikai felszámolása – játszott szerepet. A Pp. reformjának egyik politikai vezérlőelve a népi ülnökök ítélkezésbe történő bevonása volt, s az igazságszolgáltatás későbbi reformjai még hosszú ideig küzdöttek a népi ülnökök (később ülnökök) problémáival. Nyilvánvaló, a szakmai elem háttérbe szorítása, a laikus – a párt által delegált – ülnökök bevonása inkább a bíróságok (és a felek) feletti politikai kontrollt erősítette, s nem a hatalom és a nép párbeszédét indította el. A polgári perrendtartás újraalkotása nem volt mentes egyértelmű politikai preferenciáktól sem, így például a bontóperek szabályaival a korszak családpolitikáját védelmezték. A peres szabályok megalkotásánál számos lobby csoport tevékenykedett, s munkájuk eredménye – pl. a fizetési meghagyásos eljárás szabályainál – kimutatható a hatályos normaszövegben.

Maga a perrendtartás több lehetőségből, számos variáció átgondolásából jött létre, ám végül anonim alkotás lett. 1951 őszén a kodifikációra kijelölt Igazságügyi Minisztérium még olyan szövegtervezetet terjesztett az MDP Titkársága elé, amely nem tartalmazta sem az alapelvi fejezetet, sem az ügyész perindítási jogát. A tervezet része volt ellenben az eskü – mint bizonyítási eszköz, valamint az ún. Békebíráskodás, amely a kis értékű ügyek elintézésének – máig hiányzó – fóruma. Végül nem ez a szöveg került 1952 februárjában az MDP PB. elé, és a politikai bizottság által elfogadott szöveget kisebb javításokkal törvénybe iktatták.

Nem tévedünk, ha azt állítjuk, a perjog funkciója 1952-ben a társadalom politikai ellenőrzése volt. A törvény mégis sajátos, a hazai viszonyokra szabott módon tett eleget e célnak, s nem tagadta meg a modern perjogi alapelveket sem. Megkockáztatható az a kijelentés, az 1952. évi III. törvény az osztrák szociális és a "szocialista" jellegű pert ötvözte -- magyar módra.

A perrendtartás a bíró – ügyész - felek /felperes-alperes/ négy pólusán nyugodott. Magáénak vallotta a szabad bizonyítás elvét, így nem engedte meg a bizonyítékok csoportosítását, rangsorolását, tagadta a bizonyítási eszközök adott értékét, ugyanakkor lehetőséget adott a bírónak a bizonyítási eljárás kereteinek tágítására.

A felek akaratát a törvény számos esetben nem vette figyelembe. Célja az igazság kiderítése volt, ezért a bíró hivatalból bizonyíthatott. Azonban a magyar törvény soha nem engedte meg a felek kérelmein történő túlterjeszkedést, a ne ultra petitum elve – szemben az 1923.-as szovjet Pp. modelljével – megkérdőjelezhetetlen alapelv volt.

Az igazság kiderítésének követelményét a Pp. 1. §-a a következőképpen fogalmazta meg: .. *a törvény célja, hogy a bíró előtti eljárásban a polgárok*

személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és a jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az igazság alapján biztosítsa.

Az idézett törvényhely mögött súlyos diszkriminációt fedezhetünk fel. Egyfelől a polgárok csak meghatározott jogvitáikban (személyi és vagyoni jogaikat érintő jogviták) kérhettek bírói jogvédelmet. Másfelől a jogi személyek csak a vagyoni jogvitáikat vihették a bíróság elé, a személyiségi jogaikkal kapcsolatos jogvitáik nem tartoztak bírói útra. A gazdálkodó szervezetekre vonatkozó rendelkezést a Pp. 324. §-a emelte ki a törvény hatálya alól, amikor kimondta: *A jelen törvény nem érinti azokat a jogszabályokat, amelyek az állami szervezeteknek, továbbá a népgazdaság szocialista szervezeteinek egymás elleni pereit, valamint azokat a jogvitáknak az eldöntését, amelyek e szervezetek/szervezetek/ és más személyek között merülnek fel, külön eljárásra utalják.*

A Polgári perrendtartás tehát már megjelenésekor sem vonatkozott az összes jogalanyra. A peres felek vonatkozásban a bíróság – hűen az igazság kiderítésének követelményéhez -- kioktatási, kitanítási kötelezettséggel rendelkezett, s előírták, a bíróságnak hivatalból kell gondoskodnia arról, hogy a felek a perben jogaikat helyesen gyakorolják, és perbeli kötelességeiknek eleget tegyenek. Elmondható, az igazság kiderítésének elvéből kiindulva a bíróság nem csupán vezette az előtte folyó eljárást, hanem ellátta a feleket a jogi szabályok ismeretével, mivel a perbeli jogaik mellett az anyagi jogi lehetőségeikről is köteles volt tájékoztatást adni.

A szocialista perrendtartás – máig vitákat generálva – megszüntette a kötelező ügyvédi képviselést. A laikus perlés lehetőségének biztosításával leegyszerűsítette az eljárást, s felszámolva az 1911. évi 1. tc. (Plósz-féle Pp.) osztott tárgyalási rendszerét bevezette az egységes tárgyalási rendszert.

A polgári perkódexet számos esetben módosították, a legfontosabb novellái az 1954-es első és az 1957-es második novella. Az 1954-es szabályok nyílt etatizmusa²⁰ visszavonta az 1952-es törvény számos, a felekre kedvező rendelkezését. Bevezette – 1958-ig -- a kasszációs – revíziós másodfokú eljárást, megerősítve ezzel a bírói szervezet hierarchikus rendjét, s háttérbe szorítva a peres felek önrendelkezési jogát.

Mivel előadásunk témája az 1952-es törvény, csak röviden utalunk az 1972-es harmadik novellára, ami a magyar társadalomban és politikában elindult új reformkorszak eredménye volt. Az 1972. évi módosítás nemcsak az új Alkotmánynak megfelelő változtatásokat tartalmazta, hanem korlátozta az ügyész perindítási jogát, a bírói kioktatási kötelezettséget a jogi képviselő nélkül eljáró félre vonatkoztatta, megszüntette a bíróság szignalizációs kötelezettségét (azaz a bíróság hivatalból nem volt köteles jelenteni mindenféle rendellenességet a hatalom más szervei felé) bizonyos perekben bevezette az egyes bíró intézményét, általánossá tette a járásbíró hatáskörét.

²⁰GÁSPÁRDY, László *Modern magyar perjogtörténet* NOVOTNY ALAPÍTVÁNY A MAGÁNJOG FEJLESZTÉSÉÉRT. Miskolc, 2000.

A harmadik novella szigorította a mulasztás jogkövetkezményeit, bevezette és kiszélesítette az ideiglenes intézkedés intézményét. Lehető tette egyszerűbb ügyekben a másodfokon tárgyaláson kívüli elbírálást. Kiegészült a Pp. bizonyos pertípusokkal, pl. az államigazgatási határozat megtámadása iránti perek külön szabályaival, a sajtó helyreigazítási eljárással /ide kerültek a helyreigazítási szabályok, a szövetkezeti tagsági viszonyból származó perekkel, amelyek azt jelentették, a hatalom szervei sem mentesülnek többé határozataik bírósági felülbírlata alól.

A jogi intézményeket a korszak – a klasszikus szocializmus kora – társadalmi mozgásából értelmezhetjük. Mára a társadalomtudomány feltárta az alapvető összefüggéseket, ezért viszonylag könnyű dolgunk van rekonstrukciós munkánkban.

Kornai János – Polányi Károlyra támaszkodva – a társadalomvezérlés négy klasszikus típusát különböztette meg egymástól. Ezek a bürokratikus koordináció, a piaci koordináció, az etikai koordináció, és az agresszív koordináció.²¹

A bürokratikus koordináció szereplői között – írta --, leginkább a koordinátor és a koordinált között vertikális kapcsolat, alá - fölé rendeltségi viszony áll fent. A társadalom mikro-folyamatait befolyásoló közvetlen bürokratikus szabályozásra az alá - fölé rendeltségi viszonyok többszintű hierarchiája épül. Az egyének és a szervezetek engedelmségét a *jogi szankciókkal alátámasztott adminisztratív kényszer biztosítja.* A vertikális kapcsolat tartós és intézményesült, és a koordinátori szint (fent) valamint a koordinált szint (lent) ezt kölcsönösen elismeri. Amennyiben léteznek gazdasági tranzakciók, ezek nem feltétlenül monetarizált tranzakciók, más – a pénzügyi szabályozóktól eltérő – szabályozók is mozgathatják a koordinációs rendszert.

A piaci koordináció másképpen működik. A piaci eladó és a vevő között *horizontális kapcsolat, mellérendeltségi viszony áll fenn, a két fél jogilag egyenrangú.* A koordináció szereplőit a “pénzbeni nyereség” megszerzésének szándéka hatja át. A piaci koordináció “ideáltipikus formájában” az eladó és a vevő megegyezésén alapuló szabad árak szerint alakul. Így a koordinációs modell tranzakciói monetarizáltak.

A korai szocializmus kikapcsolta a piaci koordinációt, megszüntette a gazdaság monetarizált piaci koordináción alapuló szerveződését. Helyette a gazdaság (és a szűkebb értelemben felfogott társadalom) szereplőit a “bürokratikus koordináció” játékszabályai mozgatták. A bürokratikus koordináció nemcsak a bürokrácia szabályainak egyre terjedelmesebb rendszerét hozta létre, hanem a javak, értékek, és erőforrások központosított újraelosztását

---

²¹KORNAI, János *Bürokratikus és piaci koordináció. Akadémiai székfoglaló.* AKADÉMIAI Kiadó, Budapest. 7. old.

intézményesítette. Ez “bürokratikus redisztribúció”²² a mellett, hogy alkalmas volt a társadalom csoportjainak integrációjára, tagadása volt az árszabályozó piacokra jellemző jogi szabályozási formáknak és jogintézményeknek. Az ötvenes években kialakult gazdasági – társadalmi rendszeren belül beszélhetünk bizonyos érdekekről, alkukról, szervezetek egymás közötti konfliktusáról, ám ezek soha nem a piaci társadalomra jellemző gazdasági és társadalmi érdekkonfliktusok voltak, soha nem jelentek meg nyíltan az érdekek konfliktusaként. Ráadásul a gazdasági szervezetek az uralkodó ideológia szerint maguk is a politikai – társadalmi rend – rendszerébe tartoztak, így ideológiai lehetőség sem kínálkozott a gazdasági érdekek önálló, intézményesített képviselőjére.

Álláspontunk szerint e társadalmi – történelmi helyzetből adódóan a gazdasági egységek bürokratikus koordináción belüli konfliktusai feloldásának adekvát helye a döntőbizottságok gyakorlata és eljárása, “jogszolgáltatása” volt. A társadalmi – gazdasági érdekek önálló képviselőjére hivatott polgári per még csökevényes, szovjetesített formájában is szükségtelen volt a gazdasági egységek közötti összeütközések megoldásában.

Mindezek ellenére az ötvenes években nem szűnt meg teljesen a piaci koordináció. A gazdaságtörténeti tudósításokból tudjuk, létezett magángazdaság, még akkor is, ha aktorai háttérbe szorulva a társadalmi – gazdasági periférián mozogtak, még akkor is, ha szervezeti – termelői egységeik nem integrálódtak a gazdaság egészébe. A magángazdaság szereplői előtt azonban a perkaput maga az ideológia csukta be. A kuláknak nyilvánított magántermelők, magán szolgáltatók – mint egy régi világ leértékelt képviselői – perek indítása helyett többnyire megfélemlítve – kitelepítve – létük (életük) védelmével voltak elfoglalva.

A társadalmi – történeti helyzet ellenére a polgári per szabályai lehetőséget adtak – akaratlanul – bizonyos magánérdekek képviselőjére. Hiába integrálódott az ítélezési gyakorlat a bürokratikus koordináció szervezeti mechanizmusába, hiába lett a perjog a politikai integráció egyik eszköze (családügyi perek), az 50-es évek perrendtartása egy stimulált permodellre, az önálló (autonóm) polgári jogalanyok, a peres felek (korlátozott) perbeli rendelkezési jogára épült. A piaci társadalom illanó emléke érezhető e szabályokban, a perjogi rendelkezésekbe zárt autonómia. A Perrendtartás igaz értékét post festum, utólag, az ötvenes éveket követő évtizedek társadalomtörténetéből tudjuk megérteni igazán. A “késő Kádár rendszerben” életre keltek, korlátozva ugyan, de működni kezdtek szabályai. Az eljárásjogba zárt piaci világ, a piaci társadalmak perjoga támasza lett a piacgazdasági fordulatnak. Igaz, ezekben az években a magánjogi igényeket már a Polgári Törvénykönyv alapján lehetett megítélni, és egyre több jogszabály látta el az egyre erőteljesebben működő államon túli társadalom – a magán gazdaság –

---

²²POLÁNYI, Károly, *Az archaikus társadalom és gazdasági szemléletmód*. GONDOLAT, Budapest, 1976. 246. old.

vezérlését. A perjog belső racionalitása életre kelt, jóllehet számos perintézmény átalakítása egészen a kilencvenes évekig váratott magára.

A levéltári iratok az 1952. évi III. törvény születésének körülményeiről tanúskodva elárulták: ez a törvény bizony az apparátus törvénye volt. Nem abban az értelemben, mint a modern demokratikus jogállamban, amikor a törvényhozás a szakszerű bürokrácia szakmai feladata, hanem abban az értelemben, hogy az uralkodó párt apparátusa a maga nyelvezete, szájíze, elvárása és politikai érdekei szerint formálta meg a törvény normáit.

A hatalmi monopólium fontos ismertetőjele, hogy nem érvényesül a törvényhozó, a végrehajtó, és a bírói hatalom szétválasztása; a bürokrácia nincs alávetve a törvényhozásnak... Alapjában véve rendeleti úton folyik a kormányzás még akkor is, ha formailag parlament által jóváhagyott törvénynek minősül a rendelkezés. Amíg a parlament elsőprő többsége szilárdan az uralmon lévő párt kezén van, addig a párt akarata szinte automatikusan érvényesül.. írta Kornai János e helyzetről.²³

A történetileg sajátos bürokratikus rendszerben az állami és a párt bürokrácia nem különült el egymástól, ezért a feladatok megkettőződtek. *Minden fontosabb állami feladatkörért egy erre kijelölt pártfunkcionárius vagy funkcionáriuscsoport felelős, a pártapparátuson belül. A párt központi apparátusában vannak osztályok, melyek felelősek az iparért, a mezőgazdaságért, az oktatásért,... és így tovább. A megkettőződés azonban nem teljes. Az egyik eltérés abban áll, hogy a pártapparátuson belül rendszerint jóval kisebb létszám foglalkozik egy - egy feladatkörrel, mint ahányan a párhuzamos állami szervezetben tevékenykednek. Ez a kisebb létszám azonban nagy hatalommal rendelkezik. Ha formailag nem is adhat utasítást, de a gyakorlatban szavának döntő súlya van.*²⁴ Jól értsük az idézetet: a kor minden törvénye és jogszabálya nem a szakmai illetékesség fórumain született meg, hanem a pártközpontban. Az 1952. évi III. törvény szövege ezért szüntelen pártegyeztetések tárgya volt, a már felidézett politikai bizottsági döntés mellett a Központi Vezetőség (KV) vagy a párt illetékes osztálya nem egyszer átírta, jóváhagyta, végül elfogadta a perrendtartás szövegét.

A bürokrácia befolyása kiterjed az élet minden szférájára. Az állam és a civil társadalom megkülönböztetése elvesztette értelmét. A bürokrácia a hagyományos privát szférákat is befolyása alá vonja, a család, a vallás, a gyerekszaporulat, a háztartás, a szomszédal való viszony, a szakma, a foglalkozás minden pártügynek minősült. Átfonta a társadalom minden szintjét, befogja az állampolgárt, akit regisztráltak, számon tartották, kartotékot vezettek róla – írta Kornai János. Nyilvánvaló ezért a jogalkotás, a jogi rendszert vezérlő értékrend egyik legfontosabb elve a paternalizmus lett, az egyénről gondoskodó sőt az egyén érdekeivel ellentétes döntéseket is kierőszakoló állami – politikai

²³KORNAI, János *A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan.* KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó, Budapest, 69. old.

²⁴KORNAI, János *A szocialista rendszer... id. mű. 70. old.*

magatartás. *A klasszikus rendszer paternalista jellegű. .. A hatalom birtokosai meg vannak győződve arról, hogy jobban tudják, mint az általuk kormányzottak, mit kíván azok saját érdeke. A bürokrácia a szülő, a társadalom minden más rétege, csoportja, vagy egyede pedig gyermek, aki gyámságra szorul, s helyette a felnőtt gondviselőnek kell döntenie.*²⁵ fogalmazott. A perrendtartás tehát ezért – és nem pedig a szociális jog tudatos szegénységi jogintézményének átvétele miatt – volt “telezsúfolva” a népet és az “egyszerű embereket” szolgáló perjogi rendelkezésekkel. No meg azért, mert az ügyvéd nélkül eljáró fél valóban az eljáró bíróság “tanácsára”, kioktató tevékenységére szorul, kiszolgáltatottá válik.

A perrendtartás működésének jelentős feltétele, hogyan értelmezik a jogi élet szereplői szerepeiket. Azt láttuk, a bíróságok 1953-ban ugyanúgy bíróságok akartak lenni, mint 2006-ban vagy 1935-ben, a bíró bíróként akarta szerepét értelmezni, nem másként. Szerep értelmezése azonban beleütközött a felkínált értelmezési keretbe, a joggá transzformált hatalmi – ideológiai értékrendbe. Szervezetileg ugyan a bíró (és a bíróság) része volt az államhatalomnak, ám napi tevékenysége során, a bírói szerep értelmezése, berendezése (felépítése) szempontjából igénye volt a politikai ideológiától, hatalmi értékrendszerrel független perjog iránt. Korlátozva érvényesíthette igényét. Egyfelől szakmai érvekbe csomagolta, másfelől szakmai kritikájának – a működés hibáit, a hatékonyság akadályait érvként felhasználva -- minden lehetséges módon hangot adott. E korszakban indult útjára a perjog “hiper pozitivista” – szigorúan a norma-értelmezésre orientált -- szemléletmódja, és ekkor jött rá a törvényalkotó bürokrácia arra, hogy a legegyszerűbben akkor szerelheti le az elégedetleneket, ha bevonja őket a törvénymódosításokba. Természetesen a vélemények szükségképpen eltérő, néha alapvetően ellentétes dzsungelében legvégül az apparátus vágott rendet, hiszen ők döntötték el a szabályozás alapkérdéseit. A látszat azonban megadatott...

A perrendtartás életében, érvényesülésében fontos szerep jutott a hagyománynak, a szervezeti és személyi tradícióknak. A rendszeres tisztogatások ellenére a magyar bírói kar – a nyílt konfliktust természetesen elkerülve – szakmai értékrendszerét érvként felhasználva nem egyszer megakadályozta a jogszabállyá transzformált hatalmi értékrend érvényesülését. Így például a bontóeljárások első szakaszát az ún. békítési eljárást rendszeresen bojkottálta, sőt ahol közös megegyezéses bontóeljárás indult nem vizsgálódott a felek magánéletének problémái iránt. Ezzel negligálta a magánélet intim szférájába behatolni akaró politikai törekvéseket. Egy – a családjogi ítélkezés területén végzett -- 1953-as ügyészi vizsgálat lényegében erről rántotta le a leplet, s szembesítette a vizsgálatot megrendelő politikai bürokráciát azzal, hogy bizony a bíróságok még mindig bíróságok Magyarországon (vagy annak akarnak látszódnia).

Az 1952. évi III. törvény idézett módosításai sokszor maguk teremtettek kollíziós hiányokat és maguk hoztak létre súlyos dogmatikai ellentmondásokat.

²⁵KORNAI, János *A szocialista rendszer... id. mű.* 88. old

A perrendtartás a mai napig magán viseli e módosítások emlékét. Hiába adott le élénk jelzéseket a bírói szakma (a jogalkalmazás), később a tudomány a jogalkotás irányába, hiába akarta nem egy kisebb módosítás felszámolni ezen inkonzisztenciákat, legtöbbször újakat teremtettek. Ezért a módosítások állandó alaphangja volt – 1954 –től – egy új Pp., az 1953. évi III. tv. radikális újraalkotása.

A törvény módosításainak történetét elemezve visszatérő problémákról, ismétlődő érvekről és vitákról számolnak be a levéltári dokumentumok, hasonlóan a szakirodalom cikkeihez. A problémák nemcsak ismétlődnek, hanem súlyuk és jelentőségük változott. E periodikus és akkut kérdésfeltevések oka egyszerű: a Pp. szerkezeti – intézményes – normatív konfliktusait jelezték, s a törvény kollíziós törésvonalaiából eredtek. Így szinte minden módosítás során felvetődött a perindítás, a perfelvétel problémája, az osztott tárgyalási rendszer visszaállításának igénye éppúgy, ahogy a kötelező ügyvédi képviselő ismételt bevezetése.

Az ötvenes évek perjoga az állampolgárok felé diszkriminatív volt, hiszen kizárt bizonyos csoportokat a jogérvényesítés lehetőségéből. Másfelől a peralanyokat a hatalom normái, értékeinek elfogadására, követésére kényszerítette, ugyanis csak így juthattak hozzá a jogszolgáltatáshoz. Az eljárásjog társadalom-integratív szerepe teljes volt, és az maradt még évtizedekig.

Előadásunk végén fel kell tenni a kérdést, miképpen jellemezhető röviden az ötvenes évek perjoga. Definíciónk egyik része negatív, mert azt mondjuk, nem a piaci társadalmakra szabott perjogról volt ekkor szó. Tehát a perjog nem a racionális döntéseket, a jog uralmának alávetett ítélezést, nem az autonóm jogalanyok jogérvényesítését szolgálta. Magyarországon a központosított pártállam bürokratikus rendszeréből származó szabályok a társadalom tagjainak rendszer és társadalomintegrációját akarták kikényszeríteni. Szó sem lehetett a magánérdekek képviselőtéről, a magánjog által biztosított jogi autonómia védelméről. A hatalmi rendszerbe integrált bíróságok az uralkodó párt uralmát és akaratát képviselték és közvetítették, még akkor is, ha ennek élet tompították. E feladatnak nagyon jól megfelelt a magyar perjog, amely furcsa keveréke volt a hagyományos magyar, osztrák, német és szovjet - orosz / francia dogmatikának.

Másfelől a perjog speciális társadalmi funkciót látott el. A szabályok és a dogmatika szintjén a per az per volt, a fél az fél, és a bíróság kötve volt a felek kérelméhez. Szabad bizonyítási rendszer volt, még akkor is, ha a bíróságnak kötelezettsége volt hivatalból kideríteni az igazságot. A perjog klasszikus intézményei léteztek tehát, még akkor is, ha jégbe fagyva várták a kiolvadást. E szűk lehetőség (dogmatikai átjáró) biztosította a klasszikus perjog intézményeinek, jogi hagyományainak, dogmatikai rendszerének továbbélését, fennmaradását. Ez adott aztán a későbbi továbblépések számára megfelelő alapot.

IV. Előadás: A perindítás problémái

A polgári perjog – mondhatnánk – első számú problémája, miképpen történik a perindítás, milyen felhatalmazás alapján keresik fel (kereshetik fel) az állampolgárok, szervezetek, jogi és nem jogi személyek, gazdasági társaságok a bíróságokat? E kérdések és az e kérdésekre adott válaszok alkotják ma a keresetelméletek és a kereseti jog témakörét.

Legelőször tisztázzuk, milyen jogi felhatalmazás alapján fordulhat a felperes a bírósághoz? Mivel a polgári pert a polgári (magánjogi) igények érvényesítésének eszközeként értelmezzük, a legkézenfekvőbb válasz ebből vezethető le. Az fordul bírósághoz, akinek a magánjogát megsértették (Savigny), és aki a bíróságtól keresetében (megsérült) magánjoga helyreállítását kéri. Más elméletek a magánjogi igény érvényesítésének intézményes fórumát tekintették alapvetőnek, ezért a keresetindítást úgy értelmezték, mint az állam polgárainak alanyi közjogából következő állami jogvédelem iránti kérelmet. (Gerber, Büllow).

A helyzet azonban az elméletek által tematizált összefüggéseknél jóval bonyolultabb. Egyfelől az a felperes is bírósághoz fordulhat jogvédelemért, akit valójában nem ért jogsérelem, de a jogsérelem hiányát éppen a perben meghozott bírói ítélet állapítja meg. Indokolatlan volt ugyan a felperes perlekedése, ám eljárásjogilag a perindítást megakadályozni nem lehet. Másfelől bírósághoz fordulhatnak olyan személyek, akiket személyükben jogsérelem nem ért, de a jogi rend (eljárásjog) biztosítja perlési lehetőségüket (gyám, gyámhivatal gondnok, felszámoló, ügyész). A röviden felvázolt ellentmondásos helyzet megoldására a perjogi elméletek többfelé kerestek kiutat. Egyik lehetséges elméleti álláspont szerint (Plósz Sándor absztrakt keresetjog elmélete), a jogsértést csak állítani kell a per alapításához, a jogsérelem tényét majd a bíróság dönti el. A konkrét keresetjog elmélet szerint pedig azt illeti meg a konkrét keresetindítás joga, akinek valóságos jogosultsága van a perindításra, azaz akinek jogvédelmi igénye nagy valószínűség szerint fennáll. Magyary Géza kettős keresetjog elmélete (mintegy ötvözve az előbbi nézeteket) egyfelől annak biztosítja a kereseti jogot, akinek anyagi jogát megsértették. Ugyanakkor az is bírósághoz fordulhat, akit nem ért ugyan jogsérelem, de a törvény biztosítja keresetindítási jogát. Pontosán interpretálva elméletét, pert az indíthat, akinek az anyagi jogséreleme legalább a perindításkor valószínűsíthető, és semmilyen perjogi akadályt nem gördít a jog (eljárásjog) igényérvényesítése elé. A szocialista elméletek Magyary keresetjogi elméletéből vezették le dogmatikai megoldásukat, így a keresetindítás előfeltétele az anyagi jog sérelme -- ami az anyagi jog helyreállításának igényét jelenti -- valamint az eljárási jogosultság megléte. Perindításkor az eljárásjogi jogosultságnak mindenképpen fenn kell állnia (a felperesnek perképesnek kell lennie), az anyagi jogosultságot elég valószínűsíteni, s ez akkor áll fent (akkor valószínűsíthető), ha a bíróság helyt adott a keresetnek.

Fontos megemlítenünk, napjainkra a modern keresetelméletek világszerte elszakadtak a XX. század első felében kialakult dogmatikai szemlélettől. A bírósághoz fordulást ezért vagy olyan emberi, alkotmányos jognak tekintik, amelynek biztosítása jogállami kötelezettség, vagy a jogállami jogszolgáltatás biztosítékának, így a bírósághoz fordulás terén senkit semmilyen jogi diszkrimináció nem érhet. (Access to justice, azaz a bírósághoz fordulás joga mint a mindenkit megillető jogosultság elve.) E jogelv alapjaiban rendezte át az eljárásjogokat, hiszen érvényesítéséhez a tágra nyílt perkapu elvét össze kellett egyeztetni a hatékony, gyors és pontos jogszolgáltatással. (Példa a XX. század kilencvenes éveiben végbement angol perrendtartási reform, amit röviden – névadója után – Wolf reformnak nevez az eljárásjogi irodalom.)

Az előbb röviden bemutatott nézetek szorosan kapcsolódtak a perindítás törvényi szabályaihoz. Így az 1911. évi I. tc. szerint – Plósz Sándor álláspontjának megfelelően -- a keresetlevél pusztán peralapítás iránti kérelem. A tényleges keresetet a perfelvételi tárgyalás után (amikor a perindítást gátló körülményeket, a perakadályokat tisztázták, vagy elhárították) kellett a felperesnek írásban előterjesztenie. E keresethez már a felperes kötve volt, csak az alperes bejegyzésével változtathatta azt meg.

Az 1952. évi III. tv. a per megindítását keresetlevél benyújtásához köti. A keresetlevél – neve szerint – írásba foglalt kérelem. A perindítás – megjegyezzük – a magyar peres eljárás kötelező módon írásbeliséghez kötött percselekménye, így azon kevés percselekmények egyike, melyek kötelező módon írásbeliséghez kötődnek. A szóban előadott keresetet jegyzőkönyvbe kell foglalni, majd a keresetlevélre vonatkozó szabályok szerint kell elintézni.

A keresetlevélnek tartalmaznia kell mind a sérelmezett jognak, vagy más, a jogi igény alátámasztására szolgáló anyagi jognak a megnevezését (összefoglalóan a kereseti kérelem jogi alapját), mind azokat a tényeket és információkat, melyek a keresetet benyújtó fél (a felperes) perlési jogosultságát igazolják, és a kereseti kérelmet alátámasztják. Nehezebb helyzetben van a bíróság akkor, ha a fél a keresetet jegyzőkönyvbe mondja (Pp. 94. §), mert akkor az eljárásjogi legitimáció, a keresetet benyújtó fél perlési jogosultságának igazolása később, esetleg bizonyos bírói intézkedések megtétele után végezhető el.

A törvény ma – az idők folyamán kibővítve az eredeti jogosultságokat – az eljárás (rendszerint peres, de nem mindig) megindításának nemcsak írásbeli, hanem a szóbeli lehetőségét is ismeri. A szóban előterjesztett kérelmekből nem feltétlenül lesz peres eljárás, mivel a szabályozás szerint csak a törvényi feltételek megléte esetén indulhat meg a per – egyébként nem. (Pl. amennyiben az egyezségi kísérlet céljából megjelent felek között nem jön létre egyezés, és a felperes kereseti kérelmét a bíróság jegyzőkönyvbe foglalja.)

Az eljárás szóbeli megindítása lehetséges abban az esetben is, ha a kereset jegyzőkönyvbe mondása alkalmával a felperessel együtt a bíróság előtt az alperes

szintén megjelenik, és a bíróság a felek kérelmére a tárgyalást nyomban megtartja. A bírósággal hatáskörrel kell rendelkeznie, és a kizárólagos illetékesség esetét kivéve az eljárás lefolytatását nem tagadhatja meg. Megindulhat továbbá az eljárás akkor, ha a fél a perindítás előtt a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező helyi bíróságnál egyezségi kísérletre kér idézést. Az idézést kérő félnek a határnapot tudtára lehet adni szóban.

A felek idézés nélkül megjelenhetnek a bíróság előtt, amennyiben az egyezségkötés szándéka vezeti őket, és a bíróságnak mind a hatásköre, mind az illetékessége megállapítható.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Pp. 127. §-ban foglalt eljárásjogi intézmények a személyállapokra vonatkozó perekben nem alkalmazhatóak. Ugyancsak fel kell hívni a figyelmet arra, miszerint az előbb ismertetett eljárási formák más perek esetében korlátozottan alkalmazhatóak. Például az egyezségi kísérletre történő idézés csak helyi bíróság előtt kérhető, a megyei bíróság elé tartozó ügyekben nem. E szabály indokoltságát ma megkérdőjelezi mind a jogirodalom, mind a joggyakorlat, mivel számos megyei bíróság előtt folyó peres eljárás meg sem indulna, ha a törvény lehetővé tenné az egyezségi kísérletre történő idézést e bírói fórum előtt.²⁶

Hatályos perjogunk meghatározza a pert megindító keresetlevél tartalmi elemeit. Utalnunk kell arra, a perrendtartás nem csak a keresetlevél tartalmát írja elő, hanem ugyanezt teszi a fellebbezési kérelemmel, a felülvizsgálati, vagy a perújítási kérelemmel. A törvényben meghatározott kritériumok kiemelkedő jelentőségét bizonyítja, hogy hiányuk esetén a bíróság a kérelmet hivatalból elutasítja, hiányos keresetlevél esetében pedig a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása kötelező, ha azt jogi képviselővel eljáró fél terjeszti elő. (Pp. 130. § (1) bek. i.)

A keresetlevélnek a Pp. 121.§ alapján a következőket kell tartalmaznia: az eljáró bíróságot, a peres felek, és képviselőik megnevezését, az érvényesíteni kívánt jogot, az érvényesíteni kívánt jog alapjául szolgáló tényeknek és azok bizonyítékainak előadását, a bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó adatokat, a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet (kereseti kérelem), annak közlését volt-e közvetítői eljárás a felek között folyamatban. A keresetlevélhez csatolni kell azokat az okiratokat, melyekre a felperes bizonyítékként hivatkozik (vagy amelyek a bírósági hatáskör, illetékesség, a hivatalból figyelembe veendő tények megállapítása szempontjából szükségesek), kötelező jogi képviselő esetében pedig csatolni kell a meghatalmazást.

A törvényi előírásokban voltaképpen a peralapítás – perelméletekből ismert – feltételei köszönnek vissza. Utalva az elmondottakra, az érvényesíteni kívánt

---

²⁶Néhány felmérés szerint a Pp. 127.§-ba foglalt rendelkezéseknek gyakorlati jelentősége nincs. Csak elenyésző számú perindítás történik ily módon, mivel a per során bármikor egyezséget lehet kötni, illetőleg a félnek a fizetési meghagyásos eljárás (illetékkímélő) szintén rendelkezésére áll. Mi a magunk részéről minden, a pert elkerülő, alternatív jogvita megoldási fórumot támogatunk, mivel a bírósági eljárásokat rendkívül költséges eljárásoknak tekintjük.

jog megnevezése nem más, mint a megsértett, vagy az igényérvényesítés alapjául felhívott (állított) anyagi jog. A felek adataiból, az egyéb körülményekből a peralapítás eljárásjogi feltételeinek megléte – vagy hiánya – állapítható meg. Ezen túlmenően a keresetlevélben a felperes által közölt információk, tények és (igazolt) tényállítások jelentős hatást gyakorolnak a per egész menetére, alakulására. A jobb áttekinthetőség szempontjából csoportosítjuk ezeket az információkat.

A bíróságra vonatkozó tényállítások. A bíróság perbeli legitimációját meghatározó információk, fennállásuk (valóságuk) magából a keresetlevélből valószínűsíthető, vagy igazolható. Amennyiben a bíróság oldalán kétely merül fel az információk valóságtartalma iránt, illetőleg azok nem alapozzák meg a megcímzett bíróság eljárását, akkor vagy az információk igazolására szólítják fel a felperest, vagy a bíróság hivatalból intézkedik – átteszi a keresetlevelet, illetőleg idézés kibocsátása nélkül elutasítja azt. Az alperes – aki (fő szabályként) csak a keresetlevél és az idézés kézhezvétele után kapcsolódik be az eljárásba – az első tárgyaláson még mindig vitathatja ezen információk valóságtartalmát, illetőleg perrelevanciáját. (Pp. 139. §) Az eljáró bíróságot a felperesnek meg kell neveznie – az általa hatáskörrel, illetékességgel és (tegyük hozzá) joghatósággal – rendelkező bírósághoz kell ugyanis a keresetlevelet beadnia. A Pp 121. § külön kiemeli, a felperesnek a keresetlevélben fel kell tüntetnie azokat az adatokat, melyekből a bíróság hatásköre és illetékessége megállapítható. Ez a rendelkezés kifejezetten arra utal, hogy néhány per-típus esetében sem a felek lakóhelye alapján, sem a pertárgy megnevezése, sem a perérték meghatározása nem dönti el a bíróság hatáskörének és illetékességének kérdését, így a perindítónak külön meg kell neveznie, milyen tényekre alapítja a bíróság perbeli legitimációját. Természetesen, ha a keresetlevélben közölt egyéb adatokból eldönthető az eljáró bíróság hatásköre, illetékessége (és joghatósága) az adatok és hivatkozások külön feltüntetését mellőzni lehet. Az eljáró bíróság perbeli legitimációjának megállapításához tehát a keresetlevélhez csatolt dokumentumok egyéb adatai is szükségesek lehetnek, illetőleg e kérdés eldöntéséhez ezeket szabadon fel lehet használni. Ezért a Pp. 121. § valamennyi kötelezően közlendő információja szükséges lehet a felhívott bíróság eljárási jogszerűségének megállapításához.

A hatáskör és illetékesség kérdéseit a Pp. annyira fontosnak tekinti, hogy nem bízta ezt pusztán a felek tényközlésére. A Pp. 121. § (2) bekezdése egyfelől külön kiemeli, hogy a bíróság hatáskörének és illetékességének megállapításához szükséges okiratokat (azok másolatát, kivonatát) csatolni kell. E rendelkezésen túlmenően a törvény a különleges pereknél többletkövetelményt állított fel, például a házassági bontóperben a Legfelsőbb Bíróság PK. 211. sz. állásfoglalása szerint, ha a felperes a házastársak utolsó közös lakóhelyére alapítja a bíróság illetékességét, és az erre vonatkozó adatok a személyi igazolványból nem állapíthatók meg, azt hatósági bizonyítvánnyal kell igazolni.

A felekre vonatkozó információk. A felekre vonatkozó információk megadásának több szempontból van jelentősége. Egyfelől – amint az előzőekben láttuk – ezek az adatok a bíróság perbeli legitimációjának meghatározásához

szükségesek. Például az alperes lakóhelye (idézhetőségén túlmenően) a bíróság illetékességének meghatározásához kell. Másfelől a felek perképességének vizsgálata sem nélkülözheti ezen adatokat. Természetesen nem a fél neve, hanem a fél mellett feltüntetett képviselő neve, a lényeges adat – ebből ugyanis már következtetni lehet a fél perbeli cselekvőképességére, esetleg jogképességére. Nem véletlenül fogalmaz a Pp. úgy, hogy a felek képviselőjének (és nem jogi képviselőjének) nevét és lakóhelyét (is) fel kell tüntetni a keresetlevélen. A képviselő lehet törvényes képviselő, ekkor a képviselő által képviselt fél cselekvőképességének fogyatékosága (amennyiben a fél természetes személy) valószínűsíthető. E tényből számos eljárásjogi következmény fakad, s a következmények érvényesítése a bíróság feladata. (Vizsgálni kell, nincs-e érdekellentét a fél és képviselője között, szükséges-e eseti gondnok kirendelése, ha igen, a perköltségviselés, költségelőlegezés sajátos szabályait kell érvényesíteni, stb.)

A hatályos perrendtartás ma lényegesen kevesebb információ közlését kívánja meg, mint a korábbi rendelkezések. Valójában csak a peralapításhoz szükséges információkat kívánja meg a törvény. A joggyakorlat hamar jelzett, a keresetlevélben feltüntetett adatok elégtelenek a végrehajtási eljárás megindítása, vagy a biztosítási intézkedések foganatosítása szempontjából. Ezért a Pp. 141. § (1) bekezdése alapján a bíróság az első tárgyaláson megállapítja a végrehajtási eljáráshoz szükséges adatokat, s ezek köre jóval túlmegegy a keresetlevélben megkövetelt adatokon. Látnunk kell azonban, a perrendtartás szabályai mégsem rendezik megnyugtató módon e helyzetet. Például, ha a felperes keresetlevelében biztosítási intézkedést kér – amelynek foganatosítása a végrehajtás szabályainak speciális alkalmazásával zajlik le – a bíróság nincs a biztosítási intézkedés elrendeléséhez szükséges adatok birtokában. Hiánypótlás elrendelésével megoldható a helyzet, de közben múlik az idő, és a biztosítási intézkedést kérő felperes jelentős jogsérelmet szenvedhet el.

A peresített jogvitára vonatkozó információk. A jogvitában érdekelt felek személyén és perbeli állásán kívül a bíróságnak tudnia kell a jogvitát kiváltó tényekről, a jogvita előzményeiről. A perrendtartás e körben a **perrelevancia** elvét követi, mivel az érvényesíteni kívánt jog (jogalap) alátámasztására szolgáló tények, és bizonyítékok közlését kívánja meg. Mondhatnánk, minden más tényközlés lényegtelen, ám kijelentésünk korlátok között érvényes. Mivel a keresetlevélhez csatolni kell a felperes által bizonyítékként felhívott, valamint a hivatalból figyelembe veendő tényekre és körülményekre vonatkozó okiratokat, a bíróság tulajdonképpen a teljes jogvita előzményeit rekonstruálni tudja. Igaz, a peranyag szolgáltatási kötelezettség a feleket terheli, és a fél érdekkötöttsége kétséget kizáróan érvényesül, a keresetlevél beadásakor csatolt okiratok ennek ellenére tartalmazhatnak a peralapításhoz szükséges tényeken kívüli információkat.

A felperes kereseti kérelmére, s e kérelem ténybeli és jogi alapjára vonatkozó információk.

E körben rossz, nem pontos kifejezés az információ, mivel a kereseti kérelem esetében a fél nem tájékoztatja a bíróságot a kérelméről, hanem a bíróság döntésére vonatkozó határozott akarat kijelentést tesz. A határozott kérelem nem zárja ki vagylagos kérelmek előterjesztését, a gyakorlatban pedig a felek (és képviselőik) sokszor – ugyanazon a jogalapon – elsődleges és másodlagos kereseti kérelmeket (vizontkereseti kérelmeket, alperesi ellenkérelmeket) terjesztenek elő. Szubszidiárius a kereseti kérelem akkor, ha a fél az elsődleges kérelem teljesítése esetére további kereseti kérelemnek való helyt adásra kéri a bíróságot. Például a végrendelet érvénytelenségének megállapítása sikerrel jár, ezután a köteles részi vagy hagyatéki hitelezői igényét érvényesíti a felperes, de erre csakis az érvénytelenség kimondásakor nyílik lehetősége.

A kereseti kérelem problémái a perjogi gondolkodás nagy – és tegyük hozzá – önálló fejezetét képezik. A jogirodalom a kereseteket elsődlegesen tartalmuk és tárgyuk szerint különbözteti meg. Tartalmuk szerint a kereseti kérelem jellege, a bírósághoz fordulás oka és célja között teszünk különbséget. Tárgyuk szerint akkor, ha az érvényesíteni kívánt jog jellegét tesszük a csoportosítás alapjának.

A keresetek a tartalmuk szerint lehetnek: marasztalásra irányuló kereseti kérelmek, megállapításra irányuló kereseti kérelmek és jogalakítási (konstitutív) keresetek. Tekintsük át e csoportokat:

A marasztalásra irányuló kereseti kérelem esetében a felperes azzal a kérelemmel fordul a bírósághoz, hogy az alperest valamilyen szolgáltatásra (dare) valaminek a tevésére (facere) vagy valamiért való helytállásra (praestare) kötelezze. A kereset alapja – általában véve -- a felperes anyagi jogának (vélt, valószínűsített) sérelme, azaz a felperes azt állítja, hogy az alperes az anyagi jogviszonyból következően az őt terhelő kötelezettségnek nem tett eleget, ezért a bíróságnak köteleznie kell őt a kötelezettség teljesítésére. Az 1911.évi I. tc. Kommentárja szerint: *a teljesítési kereset (marasztalási kereset – Gy.T.) folytán az alapul szolgáló jogviszony – ha vitás – megállapíttatik, és egyúttal az alperes az igénynek megfelelő tevésre, abbanhagyásra, vagy tűrésre köteleztetik.*²⁷

A marasztalási kereset benyújtásának legfontosabb feltétele hatályos perjogunk szerint a követelés lejátsága (Pp. 122. § (1) bek.). Amennyiben a követelést még az előtt peresítjük, hogy az lejárt volna, a keresetlevelet a bíróság idézés kibocsátása nélküli elutasítja (Pp. 130.§ (1) bek. f.) vagy a pert megszünteti (Pp. 157 §. a.). A jogirodalom ugyanakkor felfedte az idő előtti perlés eseteit, például ha a házassági bontóperben a házassági közös vagyon megosztása iránt is benyújtanak kérelmet. Beck Salamon szerint ugyanis a közös

---

²⁷KOVÁCH, Marcell *A polgári perrendtartás magyarázata* BENKŐ GYULA CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSE Budapest, 1911.

vagyon megosztása iránti igény az életközösség felbontása után keletkezik, addig a pontig semmilyen jogilag megalapozott igény nincs a vagyon megosztására.²⁸

Az eljárásjog ismer egyéb kivételeket is. Tartásdíj, járadék vagy más időszakos szolgáltatás iránt indított perben a kereseti kérelem a le nem járt szolgáltatásra is kiterjeszthető. Lakás más helyiség vagy egyéb ingatlan visszabocsátása iránt a kereseti kérelem már a visszabocsátási kötelezettség lejártá előtt előterjeszthető, feltéve, hogy a visszabocsátásnak határozott időpontban kell megtörténnie. (Pp. 122.§ (2) bek.)

A fenti keretindításokra az anyagi jog, illetve jogpolitikai szempontok adnak lehetőséget. Tartásdíj, járadék, vagy más időszaki szolgáltatás esetében a Csjt. 68. § alapján lehet hat hónapra visszamenőleg, valamint a jövőre nézve előre követelni a teljesítést. A lakás, vagy más helyiség visszabocsátása iránti perben a perhatékonysági követelmény a döntő, az a cél, hogy a per a visszabocsátás előtt befejeződjön, így a jogosult ne szenvedjen hátrányt.

A joggyakorlatban marasztalásra irányuló kereseti követelésről van szó a fizetésre, magatartásra kötelezés (ingó kiadás), tűrésre, vagy nem tevésre kötelezés esetében.

A megállapítási kereset jogi természete eltér a marasztalásra irányuló kereseti követelésektől. A már idézett 1911.évi I. tc. Kommentára szerint *teljesítési és a megállapítási kereset nem minőségileg, hanem mennyiségileg különbözik egymástól, azaz a megállapítás kevesebb. Megállapítási kereset decleratív, azaz nem irányul valaminek a tevésben való abbahagyására, vagy valamiben való marasztalásra. De nem célozza meg a peren kívül még nem létező jogviszony létesítését, így ebben a konstitutív keresettől különbözik. Célja sohasem a végrehajtás, hanem olyan jogerő előidézése, amely egy jövő perben a felperes jogait eleve biztosítsa az alperessel szemben. Ítélet: decleratív jellegű, új jogot, jogviszonyt nem hoz létre.*²⁹

A megállapítási keresetben tehát a felperes a bíróságtól valamely jog vagy jogviszony fennállását vagy fenn nem állását kéri megállapítani. Pozitív a megállapítási kereset akkor, ha a jog fennállását, negatív, ha a jog fenn nem állását kéri megállapítani. Pozitív megállapítási kereset például, ha egy okirat valódiságának (hamisságának) megállapítását kéri a felperes. Beszélünk negatív megállapítási viszontkeresetről a Pp. 159. § alapján. Amennyiben a felperes elmulasztja az első tárgyalást, az alperes a per megszüntetésére irányuló kérelemmel együtt kérheti annak megállapítását, hogy a felperest nem illeti meg a keresetben érvényesíteni kívánt jog, és ezt a kérelmet hívjuk negatív megállapítási viszontkeresetnek.

A megállapítási kereset előterjesztésének együttes feltételei a következők. Nincs és nem lehet helye marasztalásnak, a teljesítésre kötelezés kizárt. Fennáll a

²⁸BECK, Salamon *Bíráló ítélet, rendelkező ítélet* Jogtudományi Közlöny, 1952. Május

²⁹KOVÁCH, Marcell *A polgári perrendtartás...* id. mű. 211. old.

jogvédelem szükségessége, azaz a bírói megállapításra a felperes jogainak az alperessel szembeni megóvása miatt van szükség. Ez alól kivétel a számadási kötelezettség megállapítása, amikor a felperes az általa előterjesztett számadás helyességének megállapítását szintén kérheti.

Fontos megjegyeznünk, a megállapítási keresetnek helyt adó ítélet (megállapítási ítélet) nem tárgya a végrehajtásnak, mert fogalmilag kizárt végrehajthatósága.

A jogalakítási kereseti kérelemmel a felperes az alperessel fennálló jogviszonyának, vagy egy adott jogállapotnak a megváltoztatását akarja. A bírói döntés a jogviszony létrehozására, megszüntetésére, vagy módosítására irányul. Korábban fenn nem álló jogviszony létrejön például az apaság megállapításával, a gyermek elhelyezésével, a szülői felügyelet visszaállításával. Korábban fennálló jogviszony megszűnik a házasság felbontásával, az apaság vélelmének megdöntésével. Korábban fennálló jogviszonyt módosítja a bíróság, amennyiben helyt ad a szerződés módosítása iránti kereseteknek, pl. a Ptk. 241. § alapján a tartós jogviszonyban álló felek jogviszonyát módosíthatja, ha a szerződéskötést követően beállott körülmények folytán a jogviszony változatlan fenntartása valamely fél jogos érdekét sértené. Ide tartoznak a jognyilatkozat pótlására irányuló kereseti kérelmek (Ptk. 5. § (3) bek. alapján.), a jogállapot megváltoztatása iránti kérelmek, pl. örökbefogadás megszüntetése.

Említettük, a keresetek tárgyuk szerint többfajta (kb. 270) csoportot alkothatnak. Így tulajdonjogi perek, kártérítési perek, házassági perek, munkaügyi perek, közigazgatási perek, stb. lehetnek. Jellegzetességük, hogy bizonyos pertípusokat a Pp. külön szabályoz, bizonyos pertípusok (pl. birtokperek) szabályai más jogszabályokban kerültek lefektetésre.

A keresetek a per során sohasem statikusak, nem is lehetnek azok. Például az alperes az első tárgyalásig részben teljesít, vagy előkerül egy, a felperes által nem ismert okirat. A perjog éppen a perdinamika követelménye miatt lehetőséget ad a keresetek alakítására. A Pp. a *Keresetváltoztatás* címszó alatt a 146. § rendelkezéseiben szabályozza a keresetváltoztatás esetkörét és jogi lehetőségét. A perrendtartás e szakaszának (Keresetváltoztatás) címszava gyűjtőfogalom, mert a kereset felemelésének, leszállításának, kiterjesztésének szabályait szintén itt találjuk meg.

A keresetváltoztatás általános (mindegyik lehetséges esetre vonatkozó) feltételei szerint a keresetváltoztatás a felperesnek áll módjában, aki ezt az első fokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig teheti meg. Lényeges, hogy a megváltoztatott keresettel érvényesíteni kívánt jog ugyanabból a jogviszonyból eredjen, mind az eredeti kereseti jog, vagy az eredeti jogviszonnyal összefüggő jogviszonyból származzon. A keresetváltoztatást írásban kell benyújtani a bírósághoz, vagy jegyzőkönyvbe kell mondani.

Keresetváltoztatásra a másodfokú eljárásban korlátozott módon kerülhet sor. A Pp. 247. § (1) bek. alapján fő szabályként nem lehet a keresetet

megváltoztatni, kivéve, ha az eredetileg követelt dolog helyett utóbb beállt változás folytán más dolgot vagy kártérítést követel a felperes. A felperes a másodfokú eljárásban a keresetet felemelheti, és leszállíthatja, (ez a keresetváltozás szűkebb fogalma) az eredetileg nem követelt járulékokra, avagy a járulékok esedékessé vált részleteire kiterjesztheti. A felperes a másodfokú eljárásban megállapítás helyett kérhet teljesítést, avagy teljesítés helyett megállapítást. Ugyanezek a szabályok vonatkoznak a perújítási eljárásra (Pp. 267. § (1) bek).

Eljárásjogi természetét tekintve a kereset speciális megváltoztatása a *kereset kiterjesztése*. Ekkor a kereset tárgya vagy a kereset címzettje változik meg. Személyi vagy tárgyi értelemben a keresettel érintett alperesek illetve a követelések köre bővül. Ilyen személyi kereset-kiterjesztés történik a Pp. 146. § (2) bekezdés alapján, ha az eredetileg perbe nem vont alperesekre terjeszti ki a felperes a keresetet, és nem bocsátja el az eredeti alperest(alpereseket) a perből (tehát nem történik változás a felek személyében). Az eredeti és az új alperes között pertársaság jön létre, mivel a perrendtartás visszautal a Pp. 51. § -ra, a pertársaság szabályaira. A törvény nem rendezi milyen pertársaság jön létre, de törvényi analógia alapján megállapítható, nem az egységes, kényszerű pertársaságra gondolt a jogalkotó, hanem az egyszerű pertársaságra. Az egységes pertársaság esetében ugyanis – amennyiben feltételei fennállnak – a felperesnek már a keresetlevélben perelnie kell az alperesi pertársakat, ennek hiányában a bíróság idézés kibocsátása nélkül elutasítja a keresetlevelet a Pp. 130.§ (1) bek. g) alapján. Amennyiben az egységes pertársaság tagjainak perlése nem történik meg a keresetlevélben, a per létre sem jöhet. A kereset kiterjesztés ellenben csak egy folyamatban lévő per során értelmezhető a Pp. 146. § alapján. Előfordulhat azonban az is, azért válik szükségessé az új alperesek perbe vonása, mert a kereset tárgya változott.

A törvény az eredetileg perbe nem vont alperesekre a kereset kiterjesztését az első fokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig engedi meg. E szabály értelmében a tárgyi kereset-kiterjesztésre a másodfokú eljárásban (perújításnál) is sor kerülhet. Ugyanakkor nem világos az általános és a speciális szabály viszonya, hiszen – emlékezünk a Pp. 247. §-ra – a törvény csak bizonyos esetekben engedi meg másodfokon a tárgyi kereset kiterjesztését jelentő keresetváltozást.³⁰

A kereseti kérelem kiemelkedő eljárásjogi szerepét a felek rendelkezési jogából érthetjük meg. Miután a kérelemhez kötöttség a mindenkori magyar perjog egyik legfontosabb elve volt, ezért a felek által előterjesztett kérelmek a bírói eljárás zsinórmértékeként szolgálnak. Világosan meg kell különböztetnünk azonban a keresetet a keresetlevéltől. A keresetlevél az a perirat, amelyben a felperes előterjeszti a kereseti kérelmet, de ez nem pótolhatja a keresetlevélben a törvényileg meghatározott egyéb tények előadását. A keresetlevél beadása az

³⁰A bírói gyakorlat szerint pl. más szavatossági jogra áttérhet a felperes, de új jogcímen nem támadhatja a szerződést. BH. 1994/46

eljárásjog szempontjából nem semleges, épp ellenkezőleg, meghatározott jogi következményeket vált ki a bírósághoz való beérkezése, illetve a szóbeli kereset jegyzőkönyvbe foglalása. A keresetlevél beadásához fűződő jogkövetkezmények két csoportját, az anyagi jogi és az eljárásjogi hatásokat különböztetjük meg.

A keresetlevél beadásának *anyagi joghatása*, az elbirtoklás, elévülés megszakadása. E mellett a tartás, életjáradék, baleseti járadék iránti követelés csak a keresetlevél beadását megelőző hat hónapra visszamenőlegesen érvényesíthető, amennyiben a jogosult ennek érvényesítését alapos ok nélkül elmulasztotta. A jogosultak egyetemlegessége esetén, amennyiben az egyik jogosult pert indított a kötelezett ellen, a per indításától a per befejezéséig a késedelem alól mentesülve tagadhatja meg a kötelezett a szerződés teljesítését a többi jogosult vonatkozásában. Perbeli jogutódlás ajándék visszakövetelése, nem vagyoni kártérítés, személyhez kötött jogok vonatkozásban a keresetlevél beadásának időpontjától kezdve következhetnek be.

A keresetlevél beadásának általános *eljárásjogi hatása*, hogy megkezdődik a per, azaz rögzítődnek a peres jogvita eljárásjogi szerepei, és az ehhez kapcsolódó jogosultságok, kötelezettségek. Speciális eljárásjogi hatás, hogy a pertárgyérték meghatározásánál a hatáskör illetőleg az illetékesség megállapításánál a keresetlevél beadásának időpontja az irányadó. Előzetes bizonyítást a keresetlevél beadásának időpontjától kezdve csak a per bírósága folytathat le, s a felperes a keresetlevél beadása után kérheti ideiglenes intézkedés meghozatalát. A szabályszerű keresetlevél beadása után lehetséges a perindítás tényének ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésére (perfeljegyzés). Megkezdődik a bíróság számára előírt törvényes határidők folyása, megnyílik a lehetőség a bírói intézkedések meghozatalára (iratbeszerzés, előzetes meghallgatás, Pp. 124. § intézkedései.).

A keresetlevél beadásának jogi hatásai elenyésznek, ha a bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja és a végzése jogerőre emelkedik. Fennmarad, ha a jogerőre emelkedéstől számítva a fél 30 nap alatt pótolja a hiányokat, és a keresetlevelet szabályszerűen újból beadja. Ez azonban jogvesztő határidő, igazolási kérelemmel a fél nem élhet. Ugyanakkor mindez nem zárja ki, hogy új pert indítson.

A keresetlevél beadásának joghatásai nem tévesztendőek össze a perindítás jogi hatályának beálltával. A Pp. 128. § -a szerint *A perindítás hatályai a keresetnek, és a viszontkeresetnek az ellenféllel való közlésével állnak be. Az alperes a közléssel szerez tudomást az ellene indított perről. A perindítás esetében szintén beszélhetünk anyagi és eljárásjogi hatásokról, melyek különböznek a keresetlevél beadásához fűződő jogi hatásokkal, ám időben követik azt.*

Anyagi jogi hatásként (a felek anyagi jogára való kihatásként) említhetjük, miszerint a szerződés megtámadásával egyenrangú a megtámadást tartalmazó keresetnek a közlése. A jóhiszemű birtokos a kereset közlése után nem szerez

tulajdont a dolog elvált termékein, szaporulaton. A szerződést felmondó, a szerződéstől való elállást közlő jognyilatkozatokat a kereset közlése pótolja.

Az eljárásjogi joghatások közül kiemelkedik, hogy a perfüggőség a Pp. 128. § alapján áll be. A perfüggőség lényege (Pp. 130. § (1) bek. d.), hogy ugyanazon felek ugyanabból a tényalapról, ugyanazon jog iránt sem a perbíróság, sem más bíróság előtt nem indíthatnak újabb pert. Amennyiben ezt megteszik, a bíróságnak a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania, vagy a pert meg kell szüntetnie. Megkezdődik a tárgyalási időköz, a vagylagos illetékesség rögzítődik, azaz a felperes vagylagos illetékesség alapján nem indíthat más bíróság előtt pert. Megnyílik az alperes Pp. 29. § (3) bekezdésben szabályozott joga a per munkahelye szerint illetékes bírósághoz való áttételére. Házassági per esetén rögzítődik a házassági vagyoni jogi per illetékessége, és megszűnik a bíróság lehetősége a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítására. Ezután amennyiben a bíróság a Pp. 130. § (1) bek. a-h.) pontokban felsorolt okok fennállását észleli, csak permegszüntetéssel élhet.

A perindítás jogi hatályai – hangsúlyozzuk – kizárólag szabályszerű idézés esetén állnak be. Amennyiben nem szabályszerű az idézés, a joghatások a perindításból nem keletkezhetnek. A perindítás joghatásai elenyésznek, ha a pert a bíróság megszünteti a Pp. 157. § alapján, vagy a per szünetelés folytán megszűnik. A felperes fenntarthatja a perindításhoz kapcsolódó jogi hatásokat, ha megszüntető végzés jogerőre emelkedésétől számított 30 napon belül a keresetlevelet újból beadja, vagy a követelését egyéb úton érvényesíti.

V. Előadás: Szinguláris és társas peralakzatok

Előadásunk során a peres felek perbeli jogállásából kiindulva tisztázunk néhány olyan fogalmat, melyeket korábban magyarázat nélkül használtunk. Első lépésként vissza kell térnünk a Pp. 121. §-ban foglalt rendelkezésekhez, mivel a peres eljárás intézményei a keresetindítás szabályaiból érthetőek meg.

Evidencia, a perhez legalább két személy kell. Felperes és Alperes. Peres fél lehet természetes vagy jogi személy, sőt jogi személyiséggel nem rendelkező társaság is. Egyes külön eljárásokban peres fél lehet egy-egy (közigazgatási vagy egyéb) szervezeti rendszer része, avagy anyagi jogi jogosultsággal egyáltalán nem rendelkező szervezet.

Az általános permodellek az ún. szinguláris modell (egy Felperes – egy Alperes) szabályait írják le. Amellett, hogy ennek a szemléletmódnak számos előnye van, mára már megmutatkoztak hátrányai. A valóság és a jogi szabályozás túllépett e modellen, és eljutott a több szereplős peralakzatok (társas peralakzatok) szabályainak megalkotásához.

Magyary szerint a Felperes az, aki a pert megindítja, aki a pert kéri, aki úgy rendelkezik, hogy per legyen.³¹

Hatályos perrendtartásunk szerint a *jogvitában érdekelt fél* indíthatja meg a pert. Lépése azonban nem mindig önkéntes, például a felperes jogutódját az alperes perbe vonhatja, ha a jogutódlás a felperes halála ill. a jogutódlással történt megszűnés miatt következett be (Pp. 61. § (1) bek.). Nem önkéntes akkor sem, ha az anyagi jog jogosultja helyett más indít (idegen jogért) pert. Ekkor az anyagi jog jogosultját számos eljárási jog illeti meg, de a perindító fél mégsem ő, hanem a törvényben meghatározott másik személy (vö. gyámhivatali, ügyészi perindítás esetei). A felperes sem szükségképpen azonos az anyagi jog jogosultjával, hiszen sok esetben a kötelezett indít pert – éppen kötelezettsége alóli mentesülése érdekében. A felperesi pozíció tehát összefügg az anyagi jogvita jogalanyainak jogi szerepeivel, de e két pozíció nem felel meg egymásnak automatikusan. A vitában érdekelttség mellett további eljárásjogi kritériumok, nem utolsósorban a perindításhoz való viszony, határozzák meg a felek peres státuszát.

Az Alperes az, aki ellen pert indítanak, alperesi pozíciója a törvény erejénél fogva (ex lege) áll be. A hatályos magyar perjog nem ismeri a perbebocsátkozás intézményét, az idéző végzéssel együtt kézbesített keresetlevél átvételével a keresetlevélben megnevezett személy (természetes vagy nem természetes személy) alperessé válik. Ehhez még az sem szükséges, hogy a jogvitában ténylegesen érdekelt legyen, az alperesi pozícióhoz elegendő, ha a Felperes ezt valószínűsíti keresetlevelében. A Perrendtartás természetesen gondoskodik arról, hogy az alperes személyének helytelen megválasztása elhárítható legyen.

³¹MAGYARY, Géza – NIZSALOVSKY, Endre *Magyar polgári perjog ... id.mű* 163. old.

Az Alperesi - Felperesi pozíció viszonylagos, ugyanis a viszontkeresettel megfordul a perpozíció, s a viszontkereset vonatkozásában a Felperesből Alperes lesz és megfordítva. Természetesen a perpozíciókhoz társuló eljárási jogok és kötelezettségek szintén a megfordult perpozícióhoz rendelődnek.³²

Arra nézve, ki lehet fél a polgári peres eljárásban alapvetően kétféle irányzat áll egymással szemben. A materiális vagy *anyagijogi fél fogalom* szerint csak az lehet peres fél, aki az anyagi jog szabályai szerint a peresített jogviszonyban jogosult ill. kötelezett. Mi a helyzet azonban akkor, ha elutasítja a keresetet a bíróság, és megállapítja nem volt meg a felperesnek a perhez szükséges anyagi jogi jogosultsága, azaz az anyagi jog szabályai szerint nem állt jogviszonyban az alperessel. Az anyagi jogi fél fogalom merev felfogásának következménye abszurd, ezért az eljárásjog megelégszik azzal a feltétellel, hogy a felperesi pozíció szükséges és elégséges feltétele az, ha valaki az anyagi jogi jogalanyiságát állítja, vagy erre hivatkozik.

A *processzuális (eljárásjogi) fél fogalom* más úton jár. Aki a keresetével a pert megindítja, az a felperes, aki ellen indítja az alperes. A perhez elegendő, hogy mindketten perképesek legyenek, vagyis az eljárásjog szabályai szerint pert indíthatnak és perelhetők.

A hatályos perrendtartás általában a processzuális fél fogalom talaján áll. Bizonyos esetekben azonban utal az anyagi jogi fél fogalmára. Így: Pp.: 13. § (1) bek. a bírák kizárásának szabályai között található, hogy *ki van zárva, .. és abban nem vehet részt a fél, a féllel együtt jogosított vagy kötelezett, .. aki a per tárgyát egészben vagy részben a maga részére követeli, vagy akinek jogaira vagy kötelezettségeire a per eredménye kihatással lehet.* Vagy a Pp. 64. § (3) bek. *Akinek igénye érvényesítése végett az ügyész pert indított, az félként részt vehet a perben.*

Az eljárásjog számára nem közömbös a peres fél és a per tárgya közötti kapcsolat. E viszonyt *perbeli legitimációnak* nevezzük, amely elsősorban anyagijogi kérdés, annak a kérdése, megilleti-e a felperest a keresettel érvényesíteni kívánt jog, vagy sem. A legitimáció hiánya a kereset érdemi elutasításához vezet, erről kell szólnia az ítéletnek.

Perbeli legitimáció akkor eljárásjogi kérdés, amikor a pert csak jogszabályban meghatározott személy indíthatja meg, vagy jogszabályban meghatározott személy ellen indítható (státuszper, házassági bontóper). Az aktív vagy passzív perbeli legitimáció perelőfeltételnek minősül, azaz hiánya perakadály, melynek következménye a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása, ill. a per megszüntetése.

Ami az eljárásjogot igazából érdekeli, az a fél perképességének problémaköre. A Pp. 48.§ - 51.§ külön e cím alatt e néven rendelkezik a

³²Kivéve a bírósági meghagyás kibocsátását, melyre viszontkereset esetében a felperes mulasztásakor sem kerülhet sor, továbbá viszontkeresettel nem lehet "perbevonni" a felperes oldalán további személyeket.

perképesség szabályairól, s ez alatt a perbeli jogképességet és a perbeli cselekvőképességet együttesen érti. A perképességnek két oldala van tehát, a perbeli jogképesség és a perbeli cselekvőképesség.

A bíróságnak hivatalból – amennyiben ez iránt kétség merül fel -- a per bármely szakaszában vizsgálnia kell a felek perképességét. A jogkövetkezmények eltérőek, attól függenek, hogy a bíróság a fél perbeli jogképességének, vagy perbeli cselekvőképességének fogyatékosságát észleli-e.

A perbeli *jogképesség* hiánya abszolút perakadály, fennállása esetében a per létre sem jön, a jogképességgel nem rendelkező peres fél, mint olyan jogi képtelenség. A jogképesség hiánya nem pótolható, így ügygondnok kirendelésével sem. Látni fogjuk, a merev dogmatikai szabályt az élet feloldotta, és a Pp. XX. fejezetébe sorolt perekben (közigazgatási perek) felperesként, illetve alperesként eljárhatnak jogképességgel nem rendelkező peres felek (pl. építőközösség).

A perbeli *cselekvőképesség* hiánya egyfelől független a perbeli jogképességtől, másfelől – szemben a jogképességgel -- pótolható. A cselekvőképtelen fél helyett a törvényes képviselője jár el, vagy ügygondnokot rendel ki a bíróság. A törvényes képviselő vagy ügygondnok nélkül eljáró perbeli cselekvőképességgel nem rendelkező fél perbeli cselekményei hatálytalanok. Már most fel kell hívni a figyelmet, a perjog a korlátozott perbeli cselekvőképességet nem ismeri, a fél vagy cselekvőképes, vagy cselekvőképtelen – ekkor helyette és nevében törvényes képviselője, vagy az ügygondnok jár el.

A perrendtartás a perbeli jogképesség meghatározásánál a polgári jogra utal. A Pp. 48. § szerint: *A perben fél az lehet (perbeli jogképesség), akit a polgári jog szabályai szerint jogok illelhetnek és kötelezettségek terhelhetnek.*

A fogalom a mellett, hogy utaló fogalom -- az anyagi jogra építve határozza meg a perbeli jogképességet -- tartalmilag a perbeli jogalanyiságra vonatkozó képességet jelenti. Így arra utal, hogy a perben jogképes felet perbeli jogok és kötelezettségek illetik. Ebben az értelemben jogképes: az ember, az állam, a jogi személy.

A polgári jogi szabályok – úgy gondolom -- ismertek, ezért csak néhány speciális polgári jogi rendelkezéssel kell foglalkoznunk. Két olyan témakört említünk, ahol az eljárásjogi szabályok eltérnek a polgári anyagi jog szabályaitól. Az egyik a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok köre, a másik a közigazgatási perek.

A jogi személyek jogképessége származtatott, azaz az állam ismeri el őket jogképesnek. (Bejegyzéssel, nyilvántartásba vétellel, vagy jogszabály által.) A jogi személyiséggel fel nem ruházott gazdasági társaságok (a közkereseti és a betéti társaság) a társasági jog szabályai szerint perelhetők, és perelhetnek, jogok és kötelezettségek alanyai lehetnek. Tehát a polgári eljárásokban – a peres eljárásban -- jogképességgel rendelkeznek, peralanyok lehetnek. A polgári

perbeli jogképesség ezért **tágabb** fogalomkör, mint a polgári anyagi jogi jogképesség. Eltérés éppen a gazdasági társaságok, jogi szervezetek tekintetében áll fent. A bírói gyakorlat és a Pp. módosítások e törvényes lehetőség mellett perelhetővé tettek bizonyos közigazgatási szerveket, és sajtószerveket, jóllehet ezek polgári jogképessége hiányzik.

A perbeli cselekvőképesség szintén utaló fogalom. A Pp. 49. § (1) bekezdése szerint *a perben mint fél személyesen vagy meghatalmazottja útján az járhat el, akinek a polgári jog szabályai szerint teljes cselekvőképessége van, ill. aki a per tárgyáról a polgári jog szabályai szerint érvényesen rendelkezhet (perbeli cselekvőképesség).*

A perbeli cselekvőképesség az eljárási cselekmények közvetlen vagy közvetett megtételére vonatkozó képességet jelenti (Az eljárási jogosultsággal való rendelkezés képessége). A Pp. az anyagi jogra való utalással határozza meg, azonban – amint említettük – a polgári eljárásjogban nincs korlátozott cselekvőképesség, a peres fél vagy teljesen cselekvőképes, vagy cselekvőképtelen.

A cselekvőképtelen fél helyett eljáró törvényes képviselő személyét a polgári anyagi jogi vagy egyéb jogszabályok állapítják meg. Így a társasági jog a cégek képviselőire vonatkozó szabályokat, a Ptk. a jogi személyekre vonatkozó szabályokat, a Csjt. a kiskorúra vonatkozó rendelkezéseket, az Önkormányzati tv. az önkormányzatok képviselőit tartalmazza. Az általános szabály alól ismerünk kivételeket.

Korlátozottan cselekvőképes jogalany is eljárhat félként a perben, ha 15. évét betöltő kiskorú, és bizonyos feltételek mellett munkaviszonyt létesített, illetőleg a 14. évét betöltő kiskorú szövetkezeti tag. Ők a munkaviszonnyal illetve a tagsági viszonnyal összefüggő perekben járhatnak el. E szabály háttere a Perrendtartás azon felhatalmazása, miszerint mind a 15 éves foglalkoztatott kiskorú, mind a 14. életévét betöltő szövetkezeti tag kiskorú a *per tárgyáról érvényesen rendelkezhet.*

A Ptk. a 14. életévét betöltött kiskorúnak megengedi, hogy a keresményével szabadon rendelkezzen. Ezért a keresményével összefüggő perekben peres fél lehet.

A perrendtartás meghatározott státusz perekben a korlátozottan cselekvőképes személyeknek teljes perbeli cselekvőképességet biztosít, így ők e perekben teljes jogú félként eljárhatnak. (pl. Pp. 306.§ (1) bek.)

A személyiségi jogokkal összefüggő perekben a korlátozottan cselekvőképes fél peres fél, mert a személyiségi jogokat csak személyesen lehet gyakorolni.

Az idézett kivételes szabályok nem vonatkoznak a polgári jog alapján cselekvőképtelen személyekre. Esetükben nincs kivétel, perbeli

cselekvőképességük hiánya abszolút perakadály. Egyetlen egy kivétel mégis akad, a Pp. 312. § (3) bekezdése a gondnokság alá helyezés megszüntetése iránti per indítását annak a gondnokoltnak is megengedi, akit a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett. (Szükség esetén a bíróság azonban ügygondnokot rendelhet ki.)

A legtöbb perben akár az alperesi, akár a felperesi oldalon több felperes, illetve alperes szerepel. Lehetséges, a felek mellett beavatkozó vagy perbehívott lépett fel, így az eljárásjognak rendelkeznie kell ezekről az esetekről. A különböző speciális helyzetek azonban nem érvénytelenítik az előbbi szabályokat, így nemcsak a felek mindegyikének kell perképeséggel rendelkeznie, hanem a beavatkozónak illetőleg a perbehívottnak is. A különböző eljárási jogalanyok nem véletlenül kerülnek az alperesi vagy a felperesi oldalra, a peres fél és ő közöttük valamilyen jogilag értékelhető kapcsolatnak kell lennie. Lehetséges, a perbeli együttséget megalapozó kapcsolat az anyagi jogban rejlik, de lehetséges, eljárásjogi érdek-összefonódásról van szó, így a pernyertességhez fűződő jogi érdek alapozza meg például a beavatkozást. Anyagi jogi a kapcsolat abban az esetben, ha tulajdonközösség kapcsolja össze a jogalanyokat -- több személy egymástól el nem választható anyagi jogi helyzete / közös igénye a per tárgyára – vagy egy szerződésben többoldalú kötelelem feszül közöttük. Az anyagi jogi kapcsolatuk erőssége kihat a társas peralakzatokban fellépő jogalanyok perbeli pozíciójára, így ha a per tárgya közös jog, vagy egységesen eldönthető kötelezettség sokkal erősebb perbeli egymásrataltságuk, mintha csak hasonló tényállásból fakad a bíróság elé vitt követelés. Először azzal a társas peralakzattal foglalkozunk, ahol az egyik- vagy a másik (felperesi vagy alperesi) oldalon a különböző peralanyok kapcsolata szoros, egymásra épülő vagy egymást kiegészítő.

A pertársaságról a Pp. 51. – 53. §-ai rendelkeznek. Magyary szerint *a pertársaságnak az az alapgondolata, hogy az egyik pertárs ellen hozandó ítélet valamilyen módon a másik pertárs helyzetét befolyásolja.*³³ A pertársaság eljárásjogi intézménye a peres felek anyagi jogi kapcsolatán nyugszik, sőt az anyagi jogi kapcsolat adott alakzata okozza a perben az alanyi keresethalmazatot.

Alanyi keresethalmazatról ugyanis akkor beszélünk, ha egy alperes vagy egy felperes ellen több felperes vagy több alperes áll perben, amire szigorúan az adhat alapot, hogy az anyagi jogi jogosult illetőleg kötelezett pozíciójában többen állnak. A jogirodalom megkülönbözteti még az ún. tárgyi keresethalmazatot, ekkor a felperes több különböző jogviszonyból származó igényét érvényesíti egy perben az alperes ellen, de ez a helyzet önmagában pertársaságot nem eredményez. A tárgyi és alanyi keresethalmazat kombinációja ellenben – az ún. vegyes keresethalmazat – létrehozhat pertársaságot.

Pertársaság tehát az alanyi és a vegyes keresethalmazat esetén jön létre. A Pp. 51.§ három pertársaságot különböztet meg. Az elsőnek szabályozott

³³MAGYARY, Géza – NIZSALOVSKY, Endre *Magyar polgári perjog .. id. mű* 176.old.

pertársaság esetén a per tárgya olyan közös jog, illetőleg olyan közös kötelezettség, amely csak egységesen dönthető el, vagy a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétel nélkül is kiterjed. A második esetben a pertársaságot megalapozza, hogy a perbeli követelések ugyanabból a jogviszonyból származnak. A harmadik pertársaságnál a perbeli követelések hasonló ténybeli és jogi alapból erednek, és ugyanakkor a bíróságnak az illetékessége a 40. § rendelkezéseinek alkalmazása nélkül mindegyik alperessel szemben megállapítható.

Az első pertársaságot kényszerű vagy egységes pertársaságnak nevezzük. A második és harmadik esetben egyszerű pertársaságról beszélünk.

A kényszerű vagy egységes pertársaságot az jellemzi, hogy a perbe vitt jog egy személyt több személlyel szemben illet meg, vagy több személyt egy (vagy több) személlyel szemben osztatlanul illet meg. Az egységes pertársaság esetében minden pertársnak kötelező a perben állása – ennek – bírói felhívás ellenére történő -- elmulasztása a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását eredményezi. A pertársaságon belül a pertársak viszonyában a pertársak függőségének elve érvényesül, azaz a pertársak perbeli cselekményei egymással összefüggésben bírálhatóak el, illetve az egyik pertárs cselekménye kihat a többiekre is. Ez alól kivétel a joglemondás, a jogelismerés, vagy az egyezségkötés. A pertársak eltérő nyilatkozatát a bíróság egységesen bírálja el. A pertársakat a pervesztés esetén egyetemlegesen kell kötelezni a perköltség viselésére.

Egységes vagy kényszerű pertársaság keletkezik az ingatlan közös tulajdonának megszüntetése iránti perben, ott ugyanis valamennyi tulajdonostársnak perben kell állnia. Hasonló a helyzet a szerződés érvénytelensége iránti perekben, amikor az összes szerződő félnek perbe kell állnia. A szolgalmi joggal kapcsolatos perekben az összes szolgalmi jogosultnak perben kell állnia, de ugyancsak kötelező az összes érdekelt perben állása az ingatlan nyilvántartási adat törlése vagy kiigazítása iránti perekben. Családjogi pereknél a származás megállapítása iránti perekben az összes "érdekelt" perben állása kötelező. (Kivéve gyermek által indított per, ahol az anyát nem kell perelni. Pp. 295.§ (2) bek.)

Az egyszerű pertársaság – mondhatnánk -- fakultatív jellegű, azaz a felperes dönti el, több alperest perel-e avagy sem. A pertársak függetlenek egymástól (függetlenség elve érvényesül), azaz bármelyik pertárs egyezséget köthet, jogot ismerhet el, s ezt saját kockázatára teszi. Bármely határozat ellen a pertársak önállóan (saját jogukon) élhetnek jogorvoslattal. A pertársak önálló védekezést terjeszhetnek elő, önálló percselekményeket végezhetnek, de az egyik pertárs mulasztását – szemben az egységes pertársasággal -- a másik pertárs percselekménye nem pótolja. Ugyancsak önállóan élhetnek perújítással, felülvizsgálati kérelemmel. Pervesztesség esetén fő szabályként egyenlő arányban kell őket a perköltségben marasztalni, ám ha érdekeltségük egymástól jelentősebben eltér érdekeltségük arányában.

A pertársaságok esetében a peres felek pozíciójában – félként – szerepelnek többen. Láttuk valamennyien a fél jogait gyakorolhatják, a törvény által meghatározott speciális szabályok keretei között. A beavatkozó és a perbehívás során perbe lépő a pertársasággal ellentétben nem változtatja meg, nem bővíti ki a peres felek számát, hanem e személyek a fél mellett önálló, törvényileg korlátozott, kvázi “közreműködői” pozícióba kerülnek. (Megjegyezzük: a Pp szóhasználata néhány esetben rájuk is a “fél” kifejezést használja.)

A beavatkozás során olyan jogalany lép a perbe, aki a klasszikus értelemben nem peres fél, (mert rá vonatkozóan nem áll fent a pertársaságot megalapozó jogi kapcsolat), de jelenléte a perben kívánatos. Perbeli jelenlétét kívánatosá teszi a félhez (felekhez) fűződő érdekkapcsolat.

A Pp. 54. § szerint *akinek jogi érdeke fűződik ahhoz, hogy a más személyek között folyamatban lévő per miként dőljön el, a perbe – az első fokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig – az azonos érdekű fél pernyertességének előmozdítása végett beavatkozhat.* Támogatásról van szó, a fél pernyertességének előmozdítását célzó perbe avatkozásról.

A fél és a támogató között léteznie kell egy bizonyos érdekazonosságnak, a beavatkozó ugyanis ezen az alapon támogatja a peres felet. A beavatkozás önkéntes tett, a beavatkozó a felek tudtán (és akarátán) kívül önmaga határozza el, hogy belép a perbe. A törvény bizonyos perekben bizonyos személyeket feljogosít beavatkozásra, ezekben a perekben a jogalkotó a beavatkozó beavatkozás iránti jogi érdekét törvényileg “vélelmezi”. Nem kell ezért külön megjelölnie érdekelttségét az anyának az apaság és származás megállapítása iránti perekben, mert az anya bármelyik fél mellett a törvény engedélyével beavatkozhat.

Beavatkozni az eljárásjogi szabályok betartásával lehet. Írásban vagy szóban kell bejelenteni a tárgyaláson, meg kell jelölni azt, melyik fél pernyertességét kívánja a beavatkozó előmozdítani. A bíróság a beavatkozás megengedéséről, elutasításáról határozattal dönt, de döntése előtt a feleket meghallgathatja. Jogorvoslat csak a beavatkozást elutasító döntés ellen van. A beavatkozás időbeli korlátja: csak az első fokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig lehetséges.

Az indokolatlan beavatkozót szankcióval sújtja a bíróság. Amennyiben a per folyamán kiderül, hogy nem lett volna helye beavatkozásnak, a beavatkozót a bíróság (fellebbezhető végzéssel) kizárja, és a beavatkozással okozott költségek megtérítésére kötelezi. Beavatkozás mind az alperesi mind a felperesi oldalon lehetséges, de lehetséges pertársaság esetében is.

A beavatkozó perbeli jogállását a Pp. 57. § szabályozza. Ebben a függőség és függetlenség elveit érvényesíti a törvény, továbbá a beavatkozás mögött meghúzódó jogviszony és a per kapcsolatának tulajdonít jelentőséget.

A *függőség* szabályai érvényesülnek akkor, amikor azt mondja ki a Pp. miszerint a beavatkozó perbeli cselekményei csak akkor hatályosak, amennyiben nem állnak ellentétben az általa támogatott fél cselekményeivel, illetve amennyiben azokat a fél mulasztása miatt a beavatkozó pótolja. (Kérheti az ítélet kiegészítését.)

Függetlenség szabályai érvényesülnek, amikor a törvény a beavatkozónak megengedi, hogy önállóan végezzen eljárási cselekményeket, de egyezséget nem köthet, jogot nem ismerhet el, és jogról nem mondhat le. (Nem emelhet fel keresetet, nem terjeszthet elő viszontkeresetet, beszámítási kifogással nem élhet.)

Abban az esetben azonban, ha a perben hozott ítélet jogereje a beavatkozónak az ellenféllel szembeni jogviszonyára kiterjed (pl. ingatlan-nyilvántartásban függő hatállyal bejegyzett személy), a beavatkozó cselekményei akkor is hatályosak, amennyiben azok a fél cselekményeivel ellentétben állnak. Ekkor a beavatkozó cselekményének az ügy eldöntésére vonatkozó befolyását a bíróság a per egyéb adatait figyelembe véve bírálja el. (Ez az ún. *ÖNÁLLÓ BEAVATKOZÁS* esete.) A bírói gyakorlat szerint az önálló beavatkozó a fél tiltakozása ellenére is élhet perújítással.

A féllel közölt határozatokat és iratokat a beavatkozóval közölni kell.

A beavatkozó fellebbezési joga alapvetően járulékos, azaz csak akkor hatályos, ha nem áll ellentétben a fél nyilatkozatával. Amennyiben azonban a fél a beavatkozó fellebbezésébe belenyugszik, önállóan is érvényes a beavatkozó fellebbezése. Kivétel az önálló beavatkozó, mert az ő fellebbezési joga a fél ellenkező nyilatkozata esetében is önálló.

A beavatkozáskor egy kívülálló, harmadik személy lép fel valamelyik peres fél (felek) oldalán. A beavatkozás atipikus formája a perbehívás, ekkor a peres fél maga hív be a perbe egy harmadik személyt, azért, hogy további peres igényt elhárítson, vagy – ellenkezőleg – további peres igényének utat nyisson. A perbehívás abból a szempontból nem önkéntes, hogy az nem a külső, a harmadik személytől indul ki. A perbehívást a fél -- a perben álló, perlő vagy perelt fél -- kezdeményezi. Önkéntes viszont abból a szempontból, hogy a perbehívott elutasíthatja a perbehívást, azaz nem kötelező belépnie a perbe az őt perbe hívó fél mellé. A Pp. 58. - 60. §-ai rendelkeznek a perbehívásról. *Az a fél, aki elvesztessége esetére harmadik személy ellen kíván követelést érvényesíteni, vagy harmadik személy követelésétől tart, ezt a harmadik személyt az első fokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig perbe hívhatja. Perbehívással a beavatkozó és a perbehívott is élhet.*

A perbehívás tehát nem kötelező jellegű, a perbehívott dönt elfogadja-e, vagy sem. A perbehívott a perbehívóhoz csatlakozhat, perbe való belépése esetén pozíciója kötött (és a per addigi menetétől függ). Csak meghatározott jogi helyzetben lehetséges, amennyiben a fél követelést akar érvényesíteni harmadik személlyel szemben, vagy annak követelésétől tart.

A perbehívás szigorú eljárásjogi rendben zajlik. A félnek a perbehívást a perbíróság előtt elő kell terjesztenie (írásban vagy a tárgyaláson szóban), meg kell jelölni az okát, és azt az ellenféllel közölni kell.

A perbehívóhoz való csatlakozás megengedésére a beavatkozás szabályait kell alkalmazni. A perbehívott *beavatkozóként* csatlakozik a perbehívóhoz, csatlakozási szándékát írásban és szóban a tárgyaláson bejelentheti. A bíróságnak nincs engedélyezési jogköre a perbehívásnál, mivel nem kell engedélyeznie azt, de vizsgálnia szükséges a perbehívás jogszerűségét. (392/1982. BH. A bíróság nem tagadhatja meg a perbehívást.)

A perbehívott és a perbehívó közötti jogviszony abban a perben, ahol a perbelépés megtörténik nem dönthető el. Ez a szabály eltér számos európai perjog megoldásától, s az Európai polgári eljárásjog e szabály feloldása felé hajlik.

A beavatkozás és a perbehívás intézményétől meg kell különböztetni azokat az eseteket, amikor a *felek személyében történik változás*. Ekkor a peres félnek biztosított valamennyi jogosultság és kötelezettség megjelenik a perbe lépő oldalán, azaz teljes jogú peres félként folytatja a pert.

A peres felek körében leggyakrabban a jogutódlás miatt következik be változás. Kétféle jogutódlás lehet, anyagi jogi jogutódlás, vagy eljárásjogi jogutódlás.

Anyagi jogi jogutódlásról beszélünk a fél halála, jogi személy (egyesülés) megszűnése, vagy egyéb jogutódlás (pl. elidegenítés, tartozásátvállalás, engedményezés) esetében. A már folyó perre nézve sem mindegy melyik pozícióban következik be a jogutódlás.

Amennyiben a felperesi pozícióban történik anyagi jogi jogutódlás, akkor a felperesi jogutód önként beléphet a perbe, de ehhez a felperes hozzájárulása kell (Ha a felperes meghalt, a jogutódlást valószínűsíteni kell, ekkor nyilvánvalóan nem kell a jogelőd hozzájárulása). A felperesi jogutódot perbe vonni nem lehet, kivéve, ha a jogelőd meghalt, vagy a jogi személy jogutódlással szűnt meg. Amennyiben nem a fél halála, vagy megszűnése miatt kerül sor jogutódlásra, a felperesi jogelődöt az alperes hozzájárulásával lehet elbocsátani a perből (Csak élőknél).

Fel kell hívnunk arra a figyelmet, hogy a fél halála esetében nem minden esetben beszélhetünk anyagi jogi jogutódlásról. Így például a haszonbérlet halála esetében nincs jogutódlás, mert a haszonbérlet a Ptk. szabályai alapján megszűnik. Néhány esetben pedig a perjog nem engedi meg a perbeli jogutódlást, pl. a gyermek elhelyezése iránti perben, illetve házasság felbontása iránti perben, ekkor a fél halála miatt a pert meg kell szüntetni.

Amennyiben az alperesi pozícióban következik be (élők között) a jogutódlás, akkor a jogutód csak a felek közös beleegyezésével léphet be önként

a perbe, vagy az alperesi jogutódot a felperes perbe vonhatja. A jogelődöt a felperes hozzájárulásával lehet elbocsátani.

Az alperes halála esetében a jogutódlást valószínűsíteni kell, és a jogutód önként beléphet a perbe. Az alperesi jogutódot a felperes perbe vonhatja (itt elbocsátás nincs, mert a jogelőd meghalt).

A felek személyében bekövetkezett változás nem érinti jogelőd által végzett perceselexmények és a meghozott bírói határozatok hatályát, mert ezek a jogelőd helyébe lépett féllel szemben is hatályosak.

Amennyiben a jogelődöt nem bocsátják el a perből, akkor – amint láttuk -- pertársak lesznek.

A perbeli jogutódlás a perrendtartás alapján is lehetséges.

A Pp. 63. § szerint ha a per tárgyát harmadik személy - akár jogutódként, akár más jogcímen - egészen vagy részben a maga részére igényli, az alperes az igénylőt perbe hívhatja. Ha az igénylő a perbe belép, és az alperes a per tárgyát a visszavétel jogáról való lemondás mellett bírói letétbe helyezi, az alperest a perből el kell bocsátani, és a pert a felperes és az igénylő, mint új alperes között kell tovább folytatni.

Ebben az esetben igazából *perbevonásról* van szó, még akkor is, ha a törvény szóhasználata perbehívást említ. A perbevonás tartalmilag olyan perceselexmény, amikor a perbevont személy peres félként lép be a perbe. A perbehívás – láttuk – nem félként, hanem beavatkozóként történő perbeli részvétel.

A 63. § rendelkezései szerint az alperes maga helyett félként hívja perbe az igénylőt, ha az eredeti alperest elbocsátják a perből, akkor az igénylő lesz az új alperes. Ha nem bocsátják el az igénylőt a perből, akkor pertársaság jön létre, vagy ha a beavatkozás feltételei fennállnak, beavatkozóként folytatja a pert.

Az ún elődmegnevezés (Pp. 64. § (1) bek.) során az az alperes, aki ellen olyan jog iránt indítanak pert, amelyet ő harmadik személy nevében gyakorol, ezt a harmadik személyt perbe hívhatja. Ha a harmadik személy elismeri, hogy a vitás jogot az alperes az ő nevében gyakorolja, és a perbe belép, az alperest - kérelmére - a felperes beleegyezésével a perből el kell bocsátani, és a pert a felperes és az alperes helyébe lépő harmadik személy között kell tovább folytatni.

Ekkor az alperes, maga helyett félként hívja be a perbe ezt a harmadik, vele jogi kapcsolatban álló személyt. E perjogi lehetőség akkor nyílik meg, ha a hasznélvező, használó, letéteményes, birtokos, zálogtárgy birtokosa ellen indítanak tulajdoni igény miatt pert. Az elődmegnevezéses perbehívásra – ami megint csak nem perbehívás, mert félként folytatja a pert a behívott -- a per jogerős befejezéséig van lehetőség, tehát a másodfokú eljárás során is.

Amennyiben a felperes nem egyezik bele a korábbi alperes elbocsátásába, akkor alperesi pertársaság keletkezik.

Az alperes téves megválasztása esetében – pergazdaságossági célból – a törvény a Pp. 64. § (2) bekezdés alapján megnyitja az eredeti (téves) alperes perből való elbocsátásának és a valódi alperes perbe állításának lehetőségét. *Ha a felperes a pert nem az ellen indította meg, akivel szemben az igény érvényesíthető, a bíróság a felperesnek az első fokú eljárás során előterjesztett kérelmére a felperes által megjelölt személyt alperesként a kereset közlésével megidézi, és a korábbi alperest a perből elbocsátja, feltéve, hogy a perre az új alperessel szemben hatásköre és illetékessége van. A perből elbocsátott alperes költségeiben - a 80. § (2) bekezdésében foglalt kivételtől eltekintve - a felperest kell marasztalni.*

Erre csak az elsőfokú eljárásban van lehetőség. Az intézmény működésének bemutatásánál meg kell említenünk, a bíróság nem vizsgálhatja vajon a felperes által megjelölt új alperes valóban jogviszonyban áll-e a felperessel. E kérdés ugyanis az érdemi határozathozatalra tartozó kérdés, így a további feltételek megléte esetén az új alperes perelhető. Perújítási eljárásban nincs helye új alperes perbevonásának.

Az intézményt nagyon gyakran alkalmazzák a gyakorlatban, a tapasztalatok szerint főleg munkaügyi perekben. A munka- és a foglalkoztatási viszonyok területén bonyolult és speciális jogviszonyok alakultak ki, számos esetben nem, vagy csak nehezen tisztázható ki a munkaügyi per alperese, azaz ki a munkáltató. Nehezítheti a helyzetet, hogy a munkáltatói jogok gyakorlására felhatalmazott személy vagy intézmény különbözik a munkajogi munkáltatótól. Amennyiben a bíróság észleli, hogy téves alperest perel a felperes, a felperest fel kell szólítania a valódi alperes perbevonására. Erre az elsőfokú eljárásban van lehetősége, a másodfokú eljárásban az ítélet hatályon kívül helyezése mellett az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására kell utasítani.

Végül meg kell említenünk a pertárs jogán való perbe lépés (Pp. 64. § (3) bek.) eseteit. *Az, akinek igénye érvényesítése céljából az ügyész, illetve a külön jogszabállyal erre feljogosított szervezet pert indított, a perben félként vesz részt. A más által indított perbe az, aki a per megindítására külön jogszabály alapján, illetve az 51. § a), b) pontjai alapján maga is jogosult lett volna, a felperes pertársaként az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig perbe léphet. Ha a pertársak perbeli cselekményei vagy előadásai egymástól eltérnek - az 51. § a) és b) pontjára tekintettel történő perbelépés esetét kivéve - a bíróság azokat a per egyéb adatait is figyelembe véve bírálja el. A jogszabályhely annak nyújt lehetőséget a perbe lépésre, aki helyett például az ügyész indított pert. Belépése esetében főszabályként a pertársaságra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.*

VI. Előadás. A bizonyítási eljárás fontosabb problémái

A bizonyítási eljárás a polgári eljárások gerince. Polgári per a bizonyítási eljárás nélkül értelmetlen, és e kijelentés még akkor is igaz, ha a perrendtartás lehetőséget ad bizonyítási eljárás nélkül tények megállapítására. A bizonyítási eljárás kérdései évszázadokon át a polgári perjogászok (tudománnyal foglalkozó és gyakorlati szakemberek) érdeklődésének középpontjában álltak. Ma már a bizonyításelmélet körében több irányzatot és iskolát, több tudományos rendszert ismerünk. Közöttük lényeges különbség van abban, miképpen ítélik meg a bizonyítási eljárás terjedelmét, hogyan értelmezik a bizonyítékok tanát. Közmegegyezés látszik formálódni ugyanakkor abban a kérdésben, miszerint a bizonyítási eljárás a korábban lejátszódott, a megtörtént, a peres eljárásban lényeges (releváns) tények feltárására irányul.

Általában elmondható, a bizonyítási eljárás valamely perbeli tényállítás helyességének kutatása, a tények és az állítás megfelelésének vizsgálata (korrespondencia elmélet). Akkor beszélünk bizonyítottságról, ha a megfelelés eléri a bírói döntés bizonyosságához szükséges fokot. A bizonyítási eljárás iránya és célja tehát a bíró és maga a bíróság.

A *logikai irányzat* szerint a bizonyítás nem más, mint következtetés, a perbeli tényekről a peren kívüli tényekre következtetünk. Amiről a bizonyítás során beszélhetünk az a következtetést meghatározó logikai művelet, a szillogizmus. A *megismerési elmélet* szerint a bizonyítás megismerési tevékenység. Célja, hogy a kétesse váló tények végül valóságosként alakítsák a bírói meggyőződést. Ezért a bizonyítási eljárás tárgya a vitatott, és a kétséges tények.

A szakirodalomban a legelfogadottabb a processzuális irányzat. Az elmélet képviselői szerint a bizonyítás nem egyszerűen logikai művelet, hanem jogilag szabályozott eljárási cselekménysorozat. Ismert Farkas József meghatározása, aki úgy foglalt állást, miszerint *a bizonyítás a bíróság, a felek és a per egyéb résztvevői azon perbeli cselekményeinek az összessége, amelyek arra irányulnak, hogy a per eldöntéséhez szükséges tények fenn—vagy fenn nem állása tekintetében a bíróság meggyőződést szerezzen.*³⁴ A bizonyítási eljárás pontosan meghatározott eljárási rend szerint megy végbe, a törvényi szabályozás biztosítja a bizonyítás eljárási törvényességét.

A bizonyítás alanyai a polgári perben általában véve a felek és a bíróság. A felek a rendelkezési jogukból fakadóan jogosultak és kötelezettek a peranyag szolgáltatásra. Céljuk – amint említettük – a bírói meggyőződés kialakítása. A bíró a hivatalból történő bizonyítás főszereplője. Hivatalból történő bizonyításra a hatályos magyar perjog szűk körben ad lehetőséget. A bizonyítási eljárásban közreműködik a beavatkozó, a pertárs, az ügyész.

³⁴FARKAS, József *Bizonyítás a polgári perben* KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KIADÓ Budapest, 1956, 29. old.

A bizonyítás típusait számba véve először megkülönböztetünk *fő- és ellenbizonyítást*. A fő bizonyítás során a bizonyításra kötelezett bizonyít, az ellenbizonyítás ugyanarra a tényre vonatkozó ellenfél által folytatott bizonyítás. A főbizonyítást általában a kereseti tényekre vezetik, az ellenbizonyítást az ellenfél által felhozott tények megdöntésére. Ismerünk *közvetett és közvetlen bizonyítást* is. Ilyenkor a bizonyító tényről vagy direkt formában, vagy közvetett úton következtetünk a bizonyítandó tényre. A *teljes és nem teljes bizonyítás* fogalma azt tükrözi, sikerült-e a bizonyítandó tény teljességére nézve kialakítani a bírói meggyőződés magasabb fokát, avagy nem.

A bizonyítási tevékenység tartalma először a bizonyítási eszközök bíróság elé tárása, majd a bizonyítási eljárás lefolytatása (a bizonyítékok közvetlen észlelése), és a bizonyítás eredményeinek mérlegelése.

A bizonyítás tárgya mindig a **tény**. Tények alatt – szűkebb értelemben – a külvilágban lejátszódó történéseket, valamint a külvilág tárgyi jelenségeit, továbbá az emberi lelkvilág jelenségeit és állapotát értjük.³⁵ Az elméleti definíciót kiegészíthetjük a Pp. 163. §-ban foglaltakkal, azaz a bizonyítás tárgya a per eldöntéséhez szükséges tény, a **releváns** tény / vagy tények. Releváns tények azok a tények, amelyek joghatás kiváltására alkalmasak. E tényeket – egy korábbi előadásban bemutattuk -- a Pp. 121. § előírásának megfelelően a felperesi keresetlevélnek tartalmaznia kell. Vannak azonban olyan tények, amelyek nem a jogvita, hanem az eljárásjog szempontjából lényegesek, mert a perakadályokról vagy a pergátló körülményekről, esetleg a bíróság illetékességéről tudósítanak. Körüket a Pp. határozza meg, de e tényeket elég valószínűsíteni. Néhány esetben az eljárás kezdetekor bizonyítani szükséges őket, például házassági perben a közös lakóhelyre alapított illetékességet igazolni (bizonyítani) szükséges (hatósági igazolással). Elegendő ellenben az alperes lakóhelyét valószínűsíteni, ám ha az idézés “címezett ismeretlen” jelzéssel érkezik vissza, a félnek a lakcímet a lakcímnnyilvántartás megkeresésével kell igazolnia, hogy az alperes ismeretlen helyen tartózkodik, mert csak ekkor kérhet hírdetményi idézést.

A bizonyítási eljárásban általában a *bizonyítandó tény* fennállását bizonyítjuk a *bizonyító tények* bíróság elé tárásával. Beszélünk ún. **negatív** bizonyításról, ekkor a tény fenn nem állását bizonyítjuk.

A bizonyítási eljárásban legtöbbször múltbeli tényekre kell következtetni, de ez nem zárja ki jelenbeli vagy jövőbeli tény bizonyítását (pl. az egészségkárosodás mértéke) sem.

A perjog elméletet elhagyva némi kitérőt teszünk a filozófiai és szociológiai elméletek felé. Ennek oka, hogy az eljárásjogi elméletek támasza legtöbbször az ismeretfilozófia, így tévedései és tévútjai erre vezethetők vissza.

---

³⁵FARKAS, József - KENGYEL, Miklós *Bizonyítás a polgári perben* KJK KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest, 2005. 50. old.

A perelmélet kritikai “átvilágítása” tehát egybefonódik az ismeretfilozófia kritikájával. Az ismeretfilozófia fő tézise szerint a valóságban, mint tőlünk független objektív adottságban léteznek a tények, így a bírósági eljárás célja nem lehet más, mint ezen objektíven létező tények és objektív igazságok megismerése, leképezése. A bírói ténymegállapítás nem más, mint az objektív külső faktumok beemelése a bírói döntés folyamatába. A bíró az e módon megismert tényeket “berendeli” az általános jogi tény (norma) alá, majd alkalmazza a jogot, a jogban megfogalmazott általánost az egyedi esetre.

Megjegyezzük, ebben az elméletben nincs “közeg probléma”, tehát a nyelv, a jog és a megismerő személyisége, szerepe, szűrőrétege semleges a megismerés szempontjából. A teljes kritika azonban akkor végezhető el, ha fordítunk a filozófiai álláspontunkon, és más kiinduló bázist keresünk a bizonyítás lényegét adó bírói ténymegállapítás megértéséhez.

Új kiindulópontunk szerint – engedtések meg a korábban elhangzott előadásra utalni -- a valóság mint folyamat létezik, ahol a valóságot a cselekvők felépítik, azaz a cselekvők hozzák létre a megismerés tárgyait, a rajtuk kívüli külső világított, mely így maga előállított (gondolati tárgyak diszkurziójában konstituált) világ. A tény ebben az értelmezési keretben maga is eljárászerűen létrehozott, felépített gondolati tárgy. A tény attól tény, hogy fennállását állítva létéről kijelentéseket teszünk. Olyan szabályok szerint fogalmazzuk meg kérdéseinket, amelyek a közvetítő közegekből és egyben procedurálisan determinált szabályok rendszereiből (pl. nyelvhelyességi szabályok) adódnak.

A tényt a bírói eljárásban *intézményes szabályok* által hozzák létre. Magát az intézményes szabályalkotás folyamatát normák, értékek és társadalmilag rögzült fordító mechanizmusok (kultúrák, hagyományok) definiálják. A konstituáló szabály adja meg a tény relevanciáját, azaz milyen körben, milyen szabályok szerint érvényes. Ergo: a tény relatív érvényességű, csak az adott rendszerben van “értelme”.

A ténykérdés sohasem jog nélküli probléma a jogi rendszerben. Jogilag releváns, azaz a jogi közeg szabályai szerint érvényes tényeket kell feltárni és megismerni. Mivel a feltárás folyamata eljárásjogilag definiált, a felek perbeli cselekedetei alakítják a jogilag releváns tények szegmenseit.

A bíró a felek által kialakított tényállásból és az egyéb eljárásjogi lehetőségekből a saját tényállás konstrukcióját végzi el. Az eljárásjogi szabályok (bizonyítási teher, szabad bizonyítás) meghatározzák a bírói cselekvési tér szabadságfokát. De az eljárásjog szintén meghatározza a bizonyítást nem igénylő vélelmek körét, azaz a konstitúció kereteit.

A bíró elé vitt adott történésben különféle tények fogalmazhatóak meg, ezek különféle módon értelmezhetőek. Az, hogy ezekből miképpen lesz jogilag releváns tényállás, a kiválasztó és értelmező szabályoktól függ. A jog azonban nemcsak az eljárás, a megállapítás normativitását szabályozza, hanem az értelmezés szabályait is, azaz a tényekhez hozzárendelhető jogi relevanciát.

Ténykérdés tehát nem különül el a jogkérdéstől, mert ugyanazon összefüggés két oldaláról van szó. A jog kontextualitást, a tény megfogalmazásának, értelmezésének, relevanciájának értékeit határozza meg. A jogrend kijelöli azt a határt, ami a jogkérdés és a ténykérdés között van. A jog így az egyes tényállásra alkalmazható norma, **esetnorma**.

Látszólag messze kerültünk az eljárásjogtól, valójában azonban – látni fogjuk – a magyar jog a konstitutív szemlélet talaján áll.

A bizonyítás a jog által kitűzött céloknak alárendelt, procedurális és **teleologikus** folyamat, a résztvevők pedig előre meghatározzák a megszerzendő információk körét. A Pp.3.§ (3) bek. 3. fordulata szerint ... *A bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni.* Nyilván, hogy a bíró előzetes tény építkezése nélkül, a releváns tények megalkotása nélkül ilyen tájékoztatást nem tudna adni.

A bizonyítás centrumában így bíró által meghatározott, jogilag releváns tény áll. Nem a pusztán jog nélküli tény, hanem a tényből és jogból álló komplexus, a jogi tény. A bizonyítás nem más, mint annak a lehetőségnek a megteremtése, hogy bizonyos feltételek, előre kodifikált normatív szabályok között ki lehessen mondani bizonyos tények objektív fennállását.

A Pp. 3. § (5) bek. szerint ... *a bíróság .. a polgári perben ... felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas...*

A Pp. 221. § alapján: *Az ítélet indokolásában röviden elő kell adni a bíróság által megállapított tényállást, az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével, hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapszik. Meg kell röviden említeni azokat a körülményeket, amelyeket a bíróság a bizonyítékok mérlegelésénél irányadónak vett, végül utalni kell azokra az okokra, amelyek miatt a bíróság valamely tényt nem talált bizonyítottnak, vagy amelyek miatt a felajánlott bizonyítást mellőzte.*

A bíró létrehozza, megállapítja a tényállást, erre törvény kötelezi a bíróságot, sőt a konstituáló szabályok megszegése miatt külön fellebbezésnek van helye. A tényállás megállapítása **jogkövetkezmény – centrikus**, mivel jogi következményeket kell levonni belőle. A kérdés tehát mindig az, alkalmas-e a bírói tényállás jogkövetkezmények levonására, vagy sem. A bizonyítottság ezért nem azt jelenti, hogy igaz-e vagy hamis a tényállás, hanem megalapozottan lehet-e rá, mint hivatkozási alapra jogi következményeket építeni? Ekkor válik támadhatatlanná.

A hatályos Perrendtartás több helyen, a fentiek szellemében rendelkezik a bizonyítási eljárásról. A Pp. 2.§ (4.) bekezdésének értelmében a törvény későbbi rendelkezéseit az Alapvető elvek c. fejezetben megszabott értelmezési keretben kell alkalmazni, vita esetében pedig az alapelvekre hivatkozással kell a jogesetet eldönteni. Az I. Fejezet tehát a bizonyítás eljárás későbbi szabályaihoz definiál

konstitúciós szabályokat. Ide sorolandó rögtön a kérelemhez kötöttség elve – következik ebből a hivatalból való bizonyítás tilalma --, a bizonyítási eljárás indítványhoz kötöttsége. A bizonyítási indítványokra szintén érvényes a kérelmek tartalmi elbírálásának követelménye, azaz nem szükséges a bizonyítási indítványok formai kötöttsége.

A Pp. 3.§ (3.) bekezdése a felek bizonyítási kötelezettségét / terhét mondja ki. Bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a feleket terheli, azaz mindenkit, aki fél lehet – a fél pozíciójába kerül -- az eljárásban. A törvény meghatározza a bizonyítási kötelezettség és teher fogalmát, valamint a bizonyítási indítvány előterjesztésével késlekedő féllel szemben alkalmazandó szankciót. E körben – jogi képviselő eljárására tekintet nélkül -- kioktatási kötelezettség terheli a bíróságot.

A konstitutív szemlélet talaján áll a Pp. akkor, amikor a bíróság eljárási lehetőségeit és kötelezettségét szabályozza, és meghatározza a szabad bizonyítás alapjait. A bíróság nincs kötve a bizonyítást elrendelő határozataihoz, valamint a felek által előterjesztett bizonyítási indítványhoz. Azaz a bíróság visszavonhatja döntését, mellőzheti a már elrendelt bizonyítást. Perjogilag tekintve pervezető végzésnek minősülnek a bíróság bizonyítási eljárásban hozott végzései. Lényeges mérlegelési jogot biztosít a törvény a felek bizonyítási indítványai felett. Így például a jogvita lefolytatása szempontjából szükségtelen bizonyítást később mellőzheti a bíróság, de hogy mikor bizonyul ez szükségtelennek, e helyzet megállapítása bírói döntés kérdése.

A Pp. 3. § (5) bekezdése szerint a magyar eljárásjog a szabad bizonyítás talaján áll. Ne feledjük, a szabad bizonyítás a bíró szabad cselekvési fokát, kötöttség nélküli mérlegelési tevékenységét jelenti. A szabad bizonyítás ugyanakkor eljárásjogi keretek – konstituáló szabályok -- között zajlik, így nem kötetlen. A kötöttségi elemek lehetnek a bíró számára adott határozott előírások pl. a bizonyítékok mellőzésére kötelezés (a mentesség ellenére kihallgatott tanú esetében), illetve a vélelmek, a bizonyítás nélküli tények elfogadására vonatkozó szabályok és az indokolási kötelezettség.

A bizonyítás szabályai az Alapvető elvek c. fejezet és a X. fejezet (Bizonyítás) mellett a törvény más fejezeteiben is megfogalmazódnak. Így a tárgyalás előkészítése során, a keresetlevél beadása után a Pp. 124. § (4.) bek. a.) alapján a bíróság beszerezhet iratokat, megkereshet más hatóságot, illetőleg meg kell keresnie más hatóságokat. A bíróság előzetes bizonyítást rendel el, a Pp. 211. § 1. bekezdése alapján, és az előzetes bizonyítás eredményeit felhasználhatja a perben. A feleket tárgyaláson kívül egymás jelenlétében, előzetesen meghallgathatja, ezzel a fél előadását a per anyagává teheti.

A Pp. Bizonyítás fejezete egyfelől megismétli a törvény más rendszertani helyére sorolt szabályokat, másfelől koncentráltan tartalmazza a bizonyítás szabályait. A következőben e rendelkezések kissé alaposabb elemzésére teszünk kísérletet.

A Pp. 163. § (1) bekezdésének egy monda – mint cseppben a tenger – tartalmazza a bizonyításra vonatkozó korábban bemutatott szinte valamennyi elvi álláspontot és jogszabályi rendelkezést. Így szól: *A bíróság a per eldöntéséhez szükséges tények megállapítása végett bizonyítást rendel el.*

A **Bíróság** (tanács vagy egyesbíró a bírósági tanács jogkörében eljárva) rendeli el, a bizonyítás elrendelése és lefolytatása tehát nem a fél, hanem a bíróság kompetenciája. A bíróság fogalma jelzi, csak szabályszerűen megalakított bíróság végezhet bizonyítást.

A **per** eldöntéséhez szükséges, tehát a peresített jogvitából törvényes úton keletkezett per eldöntéséhez szükséges tények bizonyításáról lehet szó. A törvényes per valamennyi kelléke szükséges feltétel. A per eldöntéséhez szükséges kifejezés egyértelműen utal a már bemutatott perrelevancia elvére is.

A per **eldöntéséhez**, a jogvita eldöntéséhez szükséges tényről van szó, nem pedig a jogvitát kielező, a felek álláspontját mélyebben bemutató tények megismeréséről. A bizonyítás egyértelműen a döntés, a bírói alternatíva kimunkálásához szükséges.

A **szükséges** tényeket kell bizonyítani, azaz ami hiányzik, amit nem adtak elő, ami nélkülözhetetlen. Ugyancsak nem szükséges a bizonyítást nem igénylő tények (vélelmek, ideiglenes igazságok) bizonyítása. Minden egyes jogvita esetében meg kell vizsgálni, mi kell még a döntéshez. A kérdés megválaszolása egyértelműen a bíró kompetencia része.

Tények tartoznak e körbe, a tények rangjára nem emelkedő állítások, információk nem tartoznak ebbe a körbe. A tény azonban már eleve mérlegelés, azaz előzetes vizsgálat kérdése.

A bizonyítás eredménye a tények **megállapítása**. A szó kifejezi álláspontunk lényegét: a tényt megállapítja, létrehozza a bíróság. A megállapítás nem feltételezése, vagy valószínűsítése a tényeknek, hanem a bizonyosság magasabb fokának elismerése. Ebben áll a különbség az előzetes bizonyítás és a bizonyítás eredményeként megállapított tény között.

A bíróság a tény megállapítása **végett** rendel el bizonyítást. A bizonyítás célszerű, teleologikus folyamat tehát. Más célok elérése nem tartoznak e körbe. A teleologikus folyamat zsinórmértéke a bírói szubjektumnak. Már a bizonyítás elrendelésekor tudnia kell, hogy az eljárás célja tény megállapítása, konstitúciója.

A bíró **bizonyítást** rendel el, azaz a törvényben meghatározott eszközök alkalmazását, a bizonyítási eljárás eljárásjogi szabályainak érvényesítését.

A bíró **elrendeli** a bizonyítást, döntést, végzést hoz. Ez azonban olyan döntés, amelyhez a bíróság nincs kötve. Ugyanakkor a döntés nélkül nem indul el a bizonyítási eljárás, a felek legfeljebb csak önmagukat kötő indítványokat tesznek.

A Pp. lehetővé teszi, hogy külön bizonyítási eljárás nélkül le lehessen zárni az ügyet, és ítéletet lehessen hozni már az első tárgyaláson. Feltételeit a Pp. 141. § első mondatában foglaltak adják meg. Erre akkor nyílik lehetőség, ha az első tárgyaláson lehetséges az érdemi tárgyalás megtartása és a tényállás kideríthető. Perttechnikailag elképzelhető, ha a tárgyalást alaposan előkészítették, a bizonyítékok rendelkezésre állnak, vagy előzetes bizonyítás történt. Mindez azonban nem eljárásjogi feltétel.

A Pp. 163. § bekezdései meghatározzák azon tények körét, amelyek valóságát a bíróság bizonyítási eljárás nélkül elfogadja, ergo kívül esnek a bizonyítási eljáráson.

(2) A bíróság az ellenfél beismerése, mindkét fél egyező vagy az egyik félnek az ellenfél által bírói felhívás.. ellenére kétségbe nem vont előadása folytán valónak fogadhat el tényeket, ha azok tekintetében kételye nem merül fel.

(3) A bíróság az általa köztudomásúnak ismert tényeket valónak fogadhatja el. Ugyanez áll azokra a tényekre is, amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van. Ezeket a tényeket a bíróság akkor is figyelembe veszi, ha azokat a felek nem hozták fel, köteles azonban a feleket e tényekre a tárgyaláson figyelmeztetni.

E lehetőségek egyfelől a kételymentes tényekhez kapcsolódnak. Körükbe sorolható az ellenfél beismerése, mindkét fél egyező előadása, az egyik félnek a bírói felhívás ellenére nem vitatott előadása. A kételymentesség azt jelenti, a bíróság oldalán nem merült fel kétely a tények fennállása tekintetében.

Másfelől a bizonyítás nélkül elfogadható tények lehetősége a köztudomású tényekre, és azokra a tényekre terjed ki, amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van. E tények elfogadása során a feleknek nincs meghatározó szerepe, mivel e tények a nélkül is a bíróság rendelkezésre állnak, hogy a felek hivatkoznának rájuk.

A Pp. a vélelmekről és ideiglenes igazságokról nem a bizonyítás fejezetben, hanem az Alapvető elvekben rendelkezik. A 3. § (5) szerint, *ha törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas. E rendelkezések nem érintik a törvényes vélelmeket, ideértve azokat a jogszabályokat is, amelyek szerint valamely körülményt az ellenkező bizonyításáig valónak kell tekinteni.*

A szabad bizonyítás korlátait fogalmazza meg a törvény, mivel szóhasználata szerint a szabad bizonyítás rendelkezései nem érintik e vélelmeket. A vélelmek típusai a természetes és törvényi vélelmek. Mivel a törvény úgy fogalmaz, hogy ezek az ellenkező bizonyításáig igazak, velük szemben megengedett a bizonyítás. Bizonyítási kötelezettsége azonban a vélelemre

hivatkozó fél ellenfelének van, ezért a bizonyítatlanság is őt terheli, nem pedig a vélelemmel élő felet. Ideiglenes igazság áll fent, ha valamely tényt az ellenkezőig valónak kell elfogadni – jogszabályi felhívás alapján.

A perrendtartás a 164. §-ban -- összhangban az Alapvető rendelkezésekkel – szól a bizonyítási kötelezettségről és a bizonyítási teherről is. *A per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valónak fogadja el.* A már említett hivatalból való bizonyítást pedig szűk körre korlátozza, mert *a bíróság bizonyítást hivatalból akkor rendelhet el, ha azt törvény megengedi.* A törvény általában a különleges perek esetében engedi meg a hivatalból való bizonyítást, azonban néha előírja az alkalmazandó bizonyítási eszközt (pl. származás megállapítási pereknél a vércsoport vizsgálatot).

VII. Előadás. Az okiratok és az okirati bizonyítás néhány problémája

A perrendtartás a bizonyítás fejezetben rendelkezik az okiratokról. A szabályozás szerkezeti elhelyezkedése egyértelművé teszi, a Pp. a perbeli bizonyítás szabályai felől közelít az okiratok problematikájához. Pedig a törvény rendelkezései – mondhatnánk -- univerzálisak, jelentőségük túlnő a perrendtartás és a polgári eljárások körén. Az okiratokra vonatkozó szabályokat egyaránt alkalmazza a büntetőjog, a közigazgatási jog, vagy a munkajog. Például a közokirat hamisítás tényállásában a közokirat meghatározása visszautal a Pp. rendelkezésére.

A polgári peres eljárásokban az okirati bizonyítás kiemelkedő jelentőséggel rendelkezik és rendelkezik. A jelenlegi szabályok előzményei a középkor írásban folyó peres eljárásaiban éppúgy megtalálhatóak, mint az okleveleket és a különféle írásos igazolásokat kiadó hiteles helyek működésében. Az okiratba foglalt tényekhez, jognyilatkozatokhoz nagyobb bizonyító erő kötődött, a bizonyító fél előterjesztésükkel pótolhatott egyéb bizonyítási eszközöket. Egyszóval az okirat értékesebb bizonyíték volt társainál. Annak ellenére, hogy a magyar polgári per – alkalmazkodva a modern európai peres szabályokhoz – alapvetően szóbeli eljárás, a polgári eljárásjogunk mégis megtartotta az okiratok kiemelt értelmezését, mivel a Pp. 193. § felhatalmazása alapján *olyan tényállásra vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti.*

A nem peres eljárásokban az elmondottaknál jóval jelentősebb szerep jut az okirati bizonyításnak. A cégbejegyzési és a cégek változásbejegyzési eljárásában a 2006. évi V. tv. 32. § (2) bekezdése szerint *csak okirati bizonyítás folytatható le.* Említhetnénk a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényt, amely a végrehajtási eljárás megindítását, vagy a foglalás, és árverés tényének, a végrehajtó végrehajtási cselekményeinek rögzítését okirat benyújtásához, illetőleg okiratba foglaláshoz köti. Maga a Pp. számos esetben előírja a minősített okirat használatát, így a Pp. 69. § (2) bekezdése rögzíti, a per vitelére adott írásbeli meghatalmazást közokiratba vagy teljesen bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni. A fogalom értelmezésénél aztán a X. fejezet megfelelő (195. és 196. §) rendelkezéseire utal.

Az okiratok kiemelkedő eljárásjogi jelentősége más szabályokból szintén kiolvasható. Az okiratokat (eredeti vagy másolati formájukban) a felek bemutatni kötelesek a bíróságon, a felperesnek pedig már a keresetlevél mellékleteként csatolnia szükséges a bizonyítékként felhívott okiratokat. A Pp. 124. § (4) bek. a.) pontja szerint a bíróság a tárgyalás előkészítése során iratokat szerezhet be. Az alperest a bíróság felhívja a birtokában lévő okiratok bemutatására, s ugyancsak ilyen felhívással idézi meg a tanút.

Az okiratok kiemelt kezelése látszólag mond ellent a Pp. szabad bizonyítási rendszerének. A bíróság ugyanis az okiratok bizonyító erejét egyfelől a törvény

előírása szerint határozza meg – azzal, hogy ellenbizonyításnak ezekkel az okiratokkal szemben is helye van. Így a közokirathoz fűződő vélelem megdönthető, vagy a teljesen bizonyító erejű magánokirat valódisága megkérdőjelezhető. Másfelől a kiemelt bizonyító erővel nem rendelkező okiratokat a bíróság mérlegeléssel, a tárgyalás és a bizonyítás összes adataival egybevetve használja fel a tényállás megállapításához. Az okirati bizonyítás csak egy lehetőség, az okirati bizonyítás mellett ugyanis a felek más bizonyítással is élhetnek – amennyiben a Pp. 193. § értelmében azonos tényállásra ezt a bíróság engedélyezi, vagy más tényállás elemekre folytatja le a fél bizonyítását.

Az okirat a perrendtartás értelmezése szerint elsősorban *bizonyítási eszköz*, az okirat *tartalma pedig a bizonyíték* maga. Ennek köszönhetően a perrendtartás szabályozza az okirati bizonyítás és más bizonyítási eszközök egymáshoz való viszonyát. Említettük, a tanúnak kötelezettsége a birtokában lévő okiratok bemutatása (sőt feljegyzéseinek, iratainak bíróság elé tárása), a szakértőnek pedig joga és kötelezettsége az okiratok tartalmának megvizsgálása. Akkor is, ha nem az okirat valódiságának vagy eredetének vizsgálatára rendelték ki. Amennyiben ugyanis kétely merül fel az okirat valódiságára vagy eredetére vonatkozóan (az okiratok alaki hamisítása) külön bizonyítási eljárás tárgya lehet az okirat valódiságának – és közvetve bizonyító erejének – vizsgálata külön, e célra kirendelt szakértővel.

Sajátos problémát jelent az okirati bizonyítás és a szemle egymáshoz való viszonya. Kérdésként adódik, szemle-e az okirat bemutatása? Részben igenlő a válasz, részben azonban nem. A Pp. 188. §-a ugyanis személy, tárgy, tény vagy helyszín közvetlen megfigyelését, megvizsgálását nevezi szemlének. Az okirat bemutatása ebben az értelemben legfeljebb mint a (speciális) tárgy megvizsgálása vagy megfigyelése jöhet szóba. A mai álláspontok szerint azonban két önálló bizonyítási eszközről és bizonyítási technikáról van szó, még akkor is, ha történetük, vagy közös érintettségük során számos hasonló elemeket találunk az okirati bizonyítás és a szemle eljárási szabályaiban.

Az okirat fogalmának meghatározása – bármennyire egyszerűnek tűnik – nehéz feladat. Fogalmában figyelembe kell venni az okiratok fejlődését, azaz a materiális megjelenéstől való eltávolodásukat, és dematerializált formáik megjelenését. Jóllehet a definíció korábban sem volt egyszerű, ám könnyebbnek tűnt. Akkor ugyanis a fő probléma az volt, hogy nemcsak papírra, hanem bőrre, nemezre rögzítve is találhattunk írásjeleket, néha pedig a nem papír alap kifejezetten szerkesztett, esetleg a hiteles helyek által rögzített írást tartalmazott. Napjainkban más a probléma. A dematerializálódott okirat a hagyományos értelemben nincs, mivel digitális jelekből áll, s ezek a digitális jelek esetleg a képernyőre írásjelek formájában hívhatóak elő. Az okiratnak a fogalma vált tehát problematikussá.

Az okirat fogalmának meghatározásánál a magunk részéről Harsági Viktória definícióját vesszük át. Szerinte *az okirat emberi gondolattartalomnak a gondolatok kifejezésére szolgáló jelekkel, főként írásjegyekkel vagy írásjegyekké*

*alakítható jelek útján történő megörökítése, melynél a hordozó anyag vagy eszköz és a rögzítés módja önmagában nem releváns, de összességében alkalmas a gondolat tartalmának megőrzésének és hitelt érdemlő visszaadásának biztosítására.*³⁶

Tudjuk, a definíció nem oldotta meg valamennyi problémánkat. A polgári perben bizonyítékként felhasználunk ugyanis “okiratszerű tárgyakat”, hangfelvételeket, filmet, video vagy fényképfelvételeket. Ezek egyfelől papír alapon kerülnek rögzítésre – pl. a video felvétel párbeszédei – másrészt olyan információkat tartalmaznak, melyek kívül esnek a verbális kommunikáció körén (gesztusok, arcimimika). E jelek perbeli felhasználását a szabad bizonyítási rendszer – véleményünk szerint – lehetővé teszi, ha maguk nem bűncselekmény, vagy nem más / mások személyiségi jogainak súlyos megsértése révén (illegális telefonlehallgatás) keletkeztek.

Az okiratokat számos szempontból osztályozhatjuk. A perrendtartás osztályai mellett a jogirodalom alapján megkülönböztetünk eredeti okiratot, kiadmányt, másolatot, hiteles másolatot, kivonatot.

Eredeti okiratról beszélünk akkor, ha annak kiállításával tartalma is létrejön.³⁷ Amennyiben több példányban jön létre az okirat, akkor keletkezik a másod-, harmad példány, a másodlatok.

Kiadmányról beszélünk, ha eredeti okiratról készült olyan másolatról van szó, amelyet az arra feljogosított személy a vonatkozó jogi előírások szerint hitelesített. A kiadmány eredeti közokirat. A kiadmányozás szabályait a BÜSZ (38.§), vagy más – pl. a közjegyzőkre vonatkozó – jogszabályok határozzák meg.

Másolatról akkor van szó, ha az okirat nem az eredetivel azonos módon jön létre.³⁸ Így például a fénymásolati példányon hiába találjuk meg a felek aláírását, az nem a saját kézírásuk, hanem a fénymásolás által keletkezett.

Hiteles másolat jön létre, ha a másolat az eredeti reprodukciója, és a másolatot olyan közhitelességgel felruházott személy, vagy hatóság állítja ki, akinek erre a jogszabály felhatalmazást ad. A hiteles másolathoz az eredeti okirathoz fűződő joghatások társulnak, így közokirati jellege akkor van, amennyiben az eredet okirat is közokirat volt.

Kivonat alatt az okirat rövidített másolatait, vagyis bizonyos részeinek egyszerű illetve hiteles másolatát értjük.³⁹

³⁶HARSÁGI, Viktória, *Okirati bizonyítás a modern polgári perben*. HVG ORAC LAP- ÉS KÖNYVKIADÓ Kft. Budapest, 2005. 54.old.

³⁷FARKAS, József – KENGYEL, Miklós, *Bizonyítás a ... id. mű* 166 – 167. old.

³⁸FARKAS, József – KENGYEL, Miklós, *Bizonyítás.... Id. mű*. Uo.

³⁹KENGYEL, Miklós (szerk.) *A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve*. KJK-KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest, 2005. 347. old.

Az okiratok perrendtartás szerinti osztályozása az okiratok bizonyító erejéhez kapcsolódik. Elsősorban az alaki bizonyító erőt határozza meg, s e szerint ismerünk *közokiratot* és *teljesen bizonyító erejű magánokiratot*. Az anyagi bizonyító erő azt jelenti, alkalmas-e az okirat tartalma a tényállás megállapításához, ami elsősorban bírói mérlegelési kérdés. Ezt a Pp. 206. §-a fogalmazza meg.

Mielőtt a perrendtartás bizonyító erőhöz kapcsolódó szabályait szemügyre vennénk, megjegyezzük a törvény 2001-től tartalmazza az elektronikus magánokiratra, majd 2004-től az elektronikus közokiratra vonatkozó rendelkezéseket. E rendelkezéseket – tekintettel az új cégeljárási törvényre – egyre nagyobb körben alkalmazzuk.

Közokiratok.

A perrendtartás a közokirat fogalmát komplex feltételek együttesének meglétéhez köti, e feltételeknek egyszerre kell megvalósulnia. Amennyiben az egyik feltétel hiányzik, az okiratot nem lehet közokiratnak minősíteni.

A Pp. 195. § (1) bek. szerint a közokirat papír alapú vagy elektronikus okirat. A rendelkezések a mellett, hogy az elektronikus formájú közokiratra kiterjednek, a nem papír és nem elektronikus formájú okiratot kizárják a közokiratok köréből. Igaz, ma nehéz elképzelni más alapon készült okiratot, de nem lehetetlen. (pl. szintetikus anyagra készült okirat, vagy szintetikus anyagra rögzített jelek, vagy a Pp. korábbi szövegében szerepelt mágneslapra, mágnesszalagra rögzített jelek.)

A közokiratot bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetőleg közigazgatási szerv ügykörében eljárva, a megszabott alakban állítja ki.

A törvény által felsoroltakon kívül nem lehet más személy, vagy szervezet a közokirat kiállítója. A gyakorlatban a közigazgatási szervek meghatározásánál merülnek fel problémák, ezért a joggyakorlat sokszor – kényszerűen -- maga határozza meg az adott okirat okirati jellegét. Az utóbbi időben ennek köszönhetően számos közigazgatási szerv által kiállított okirat került be a közokiratok körébe (pl. az állami nyelvvizsga bizonyítvány). Jogszabály azonban a közokirati bizonyító erővel más okiratot is felruházhat, ilyen pl. az MNB könyvei és azok kivonatai, bár ezen iratok e felhatalmazástól önmagukban még nem váltak közokirattá. (Az MNB ugyanis nem közigazgatási szerv.)

Az okirat kiállítása a kiállításra jogosult szerv ügykörén belüli eljárásához kapcsolódik, tehát egy bíró ügyhöz nem kapcsolható levele – még akkor is, ha ez nem magánlevél – nem közokirat. Az egyes kiállítók ügykörét szintén a jogszabályok határozzák meg.

A kiállított közokiratnak eleget kell tennie a kiállítás alakosságát meghatározó egyéb jogi előírásoknak, pl. a közjegyzők esetében a közjegyzői törvénynek, vagy bíróság esetén a Bírósági Ügyviteli Szabályzatnak (BÜSZ).

Rendkívül fontos alaki feltételről van szó, nem véletlenül használja a törvény a “megszabott alakban” kifejezést. Összehasonlítva a később bemutatásra kerülő magánokirattal elmondhatjuk, amíg a közokiratok esetében a jog által megszabott alakosság általános feltétel, addig a magánokiratok esetében csak bizonyos okiratoknál találunk ilyen törvény által megszabott alaki követelményt.

A perrendtartás idézett szabályai szerint kiállított okirat teljesen bizonyítja, hogy a benne foglalt intézkedést megtették, a határozatot meghozták, bizonyítja továbbá a tanúsított tények vagy adatok valóságát, az okiratba foglalt nyilatkozat megtételét. Amíg a tények és adatok valósága az okiratból következik, a nyilatkozat közokiratba foglalásánál csak a nyilatkozat megtételének tényéhez és nem annak valóságához fűződik a valósági vélelem. E szabálynak a közokirat megtámadásakor van nagy jelentősége.

A törvény (195. § (2) bek.) részletesen rendelkezik az eredeti papír alapú közokiratról készült felvétel, vagy adathordozó útján készített okirat bizonyító erejéről. Amennyiben ezeket a kiállító készíti, akkor bizonyító erejük az eredetivel azonos. Ugyancsak az eredetivel azonos a bizonyító erő, ha az okirat megőrzésére hivatott szerv készít vagy annak ellenőrzése mellett készítenek – mások – másolatokat (pl. levéltárak).

A 195. § (3) bekezdése a papír alapú vagy elektronikus okiratról készített elektronikus okirat bizonyító erejét szabályozza. E törvényhely vonatkozik – ellentétben a korábbi bekezdéssel -- az elektronikus okiratokról készített másolatokra is. A közokiratot jellemző általános jogi feltételek mellett az elektronikus okirat formájában készített másolatok hitelességéhez szükséges a kiállító minősített elektronikus aláírása, vagy – ha a jogszabály előírja – időbélyegzője.

Amennyiben a magánokiratról a közokirat kiállítására jogosult készít okiratot (akár elektronikus, akár papír alapú okiratot) a másolat teljesen bizonyítja, hogy a másolat tartalma megegyezik az eredetiével! Fel kell hívni a figyelmet, hogy ezen kívül mást – pl. a másolt okirat valóságtartamát – nem bizonyít. Amennyiben az eredeti magánokiratról készít a közokirat kiállítására jogosult elektronikus másolatot, akkor a másolat és az eredeti egyezésére vonatkozó bizonyító erő feltétele a minősített aláírás és időbélyegző. A joggyakorlat során gyakran találkozunk azzal, hogy a közjegyző készít szerződésről, vagy közokiratnak nem minősülő magánokiratról – igazolás, bizonyítvány stb. -- másolatot. Ezekben az esetekben a másolatkészítés célja legtöbbször az, hogy az eredeti okirat tartalmát valahol, hatósági vagy más eljárásban (ösztöndíj, pályázat) bemutassuk, és állításainkat hitelesen igazoljuk. Ezért elégséges a közjegyzői másolat készítése.

Magánokiratok

A Pp. 196. § a teljesen bizonyító erejű magánokiratokkal foglalkozik. A magánokirat az ellenkező bizonyításáig bizonyítja, hogy a kiállító az abban

foglalt nyilatkozatot megtette, elfogadta, vagy magára nézve kötelezőnek ismerte el – feltéve, hogy a törvényes feltételek valamelyike fennáll.

A törvény alapján a következő magánokiratokat különböztetjük meg. *Eredeti és teljesen bizonyító* erejű a magánokirat akkor, ha a kiállító az okiratot sajátkezűleg írta és aláírta. Eredeti és teljesen bizonyító erejű még az okirat, ha az okiraton két tanú az aláírásával igazolta, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előttük írta alá, vagy aláírását előttük sajátkezűnek ismerte el. Ugyancsak eredeti és teljesen bizonyító erejű a magánokirat, amennyiben a kiállító kézjegyét közjegyző vagy bíróság hitelesítette, a gazdálkodó szervezet által üzleti körében kiállított okiratot szabályszerűen aláírta. Végül akkor is eredeti és teljesen bizonyító erejű magánokiratról beszélünk, ha ügyvéd ellenjegyzéssel igazolja, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előtte írta alá, előtte sajátkezűnek ismerte el az aláírását, vagy a kiállító minősített elektronikus aláírásával aláírt elektronikus okirat tartalma az ügyvéd által készített okirat tartalmával megegyezik.

A technikai fejlődésnek megfelelően eredeti és teljesen bizonyító erejű az elektronikus okirat, ha kiállítója minősített elektronikus aláírást helyezett el rajta.

A törvény megfogalmazása szerint a fentiek közül **egy** feltételnek kell teljesülnie, azaz a feltételek kombinációja nem fokozza az okirat bizonyító erejét, ugyanakkor felesleges is. Amennyiben az ügyvédi ellenjegyzés megtörténik, nem kell okirati tanúkkal igazolni a törvényi feltételek meglétét (azért sem, mivel az ügyvéd részben ugyanazon alakosságokat igazol, mint a tanú) vagy a gazdálkodó szervezet által a cégnyilvántartásba benyújtott aláírási címpéldánynak megfelelő aláírást nem szükséges ügyvédi ellenjegyzéssel ellátni ahhoz, hogy az okirat teljesen bizonyító erejű magán okirat legyen.

Fontos tudnunk, a különböző aláírások jogszerűségét és alaki formáit nem a perrendtartás, hanem más jogszabályok rendezik. A már említett cégeljárásról szóló törvény a gazdálkodó szervezetek cégjegyzési módját és rendjét, az ügyvédi törvény pedig az ügyvédi ellenjegyzés intézményét.

Az eredeti magánokirat mellett a törvény meghatározza a *magánokiratról készült másolat* előállításának és bizonyító erejének szabályait. A gazdálkodó szervezet által kiállított vagy őrzött okiratról készült felvétel, továbbá bármilyen adathordozó útján készített okirat (másolat) bizonyító ereje az eredetivel megegyezik, ha a készítő vagy őrző gazdálkodó szervezet szabályszerűen igazolja a felvétel illetőleg a másolat eredetivel való azonosságát.

Az elektronikus okirat útján készült másolat esetében szükséges a minősített elektronikus aláírás, valamint az időbélyegző – ez csak akkor, ha azt a jogszabály megköveteli.

A magánokiratok körében a törvény a magánokirat kiállításának egyéb – többlet -- szabályairól is rendelkezik. E szabályokról – értelemszerűen – közokiratok esetében nem beszélünk.

Amennyiben az okirat kiállítója nem tud olvasni, vagy nem érti azt a nyelvet, amelyen az okirat készült, csak akkor van teljesen bizonyító ereje az általa kiállított okiratnak, ha az okiratból kitűnik, hogy annak tartalmát a hitelesítő személy vagy a tanúk egyike megmagyarázta a kiállítónak.

Egyéb magánokiratok

Minden más irat ún. *egyéb okirat*. Ezek bizonyító ereje nem határozható meg sem a teljesen bizonyító erejű magánokiratok, sem a közokiratok szabályai alapján, s a Pp. 199. § rendelkezései folytán külön csoportba tartoznak. Bizonyító erejüket a bíróság a per összes adataival összevetve, azokat mérlegelve határozza meg, de nem utasíthatja el felhasználásukat azon a címen, miszerint ezek nem tartoznak a bizonyító erővel rendelkező okiratok közé. A szabad bizonyítás elvén felépülő Pp. nem vetheti el a peres felek által gyakran a törvényi alakításág minimális követelményének sem megfelelő okirati bizonyítást. Házassági vagyoni perekben előfordul, hogy a vagyommérleg felállításánál a bíróság bemérlegeli a háziasszony kiadásokról vezetett füzetét, vagy a kiadásokat (beruházásokat) valószínűsítő egyéb irományokat. (Esetleg az olyan iratokat, melyeket írógéppel írtak, de tanúk nem szerepelnek az iraton.) Természetesen ezeket a per egyéb adataival összefüggésben kell és szabad a per tárgyává tenni.

Az okirati bizonyítás néhány szabálya

Az okirattal való bizonyításra a bizonyítási eljárásán belül külön -- általános és speciális -- szabályok vonatkoznak. A szabályok köre történetileg bővült, és e fejlődés – az elektronikus okiratok, valamint a határon túlnyúló okirati forgalom miatt – napjainkban sem állt meg.

Az általános szabályok körében említettük, ha a tényállásra vonatkozóan okirati bizonyítást fel lehet venni, akkor mellőzhető az egyéb bizonyítás. Ismertettük azt a szabályt, miszerint az okiratot be kell mutatni a bíróságnál, vagy csatolni kell a kezdő irathoz.

Ugyancsak általános szabály, hogy az ellenfelet kötelezni lehet az irat kiadására, ha annak a Pp. 190. § (2) bekezdésben szabályozott feltételei fennállnak. Így az okiratot az ellenfél a polgári jog szabályai szerint köteles kiadni, vagy bemutatni. Ilyen kötelezettség az ellenfelet akkor terheli, ha az okiratot a bizonyító fél érdekében állították ki, vagy az a bizonyító félre vonatkozó jogviszonyt tanúsít, esetleg ilyen jogviszonnyal kapcsolatos tárgyalásra vonatkozik.

Amennyiben a perben nem résztvevő birtokában van az okirat, őt tanúként kell idézni és felhívni az okirat bemutatására.

Az eredeti okirat bemutatását kiváltja a másolat bemutatása, ha azt nem kifogásolja az ellenfél, és az eredeti okirat bemutatását a bíróság nem tartja szükségesnek. Bírói rendelkezésre azonban az eredeti okiratot a periratokhoz kell csatolni, megőrzését külön szabályok alapján kell a bíróságnak biztosítania. Így

például a végrendelet érvényességét érintő perekben a végrendeletet külön őrzési szabályok alapján kell őrizni, és megtekintését is külön az erre vonatkozó szabályok alapján lehet kezdeményezni.

A nagyobb terjedelmű okiratnál csak a bizonyítás szempontjából releváns részt kell bemutatni, de bevezető és befejező részt ekkor is csatolni szükséges.

A perrendtartás módosításai gondoskodtak arról, hogy a per időtartama alatt milyen rendben kérheti a fél az általa csatolt, és egy más ügyben (máshol) felhasználni kívánt okirat kiadását. A periratokhoz csatolt okiratok és egyéb mellékletek kiadásáról a tanács elnöke (eljáró bíró) dönt – szükségképpen az érintettek meghallgatása után. A per eldöntéséhez szükséges körülmény, tény igazolására szolgáló okiratot mellékletet csak hiteles másolat ellenében lehet kiadni.

A más bíróságnál, közjegyzőnél, egyéb hatóságnál lévő irat beszerzése iránt a fél kérelmére a bíróság intézkedhet, ha ezt a fél közvetlenül **nem** kérheti. Államtitok, szolgálati titok esetében tagadható meg a megkért irat kiadása.

Az okirati bizonyítás speciális szabályai a különböző okiratokra vonatkoznak. A közokiratok valódiságát a törvény vélelmezi, ám e törvényi vélelem megdönthető. Ellenbizonyításnak így a közokirattal szemben is helye van, kivéve ha azt törvény kizárja (Pp.195. § (5) – (6) bek.). Az bizonyít, aki a vélelmet meg akarja dönteni, tehát a közokiratot felhasználó bizonyító fél ellenfele. A bíróság azonban – ha szükségesnek tartja – az okirat kiállítóját hivatalból is megkeresheti, hogy az okirat valódiságára beszeresse a kiállító nyilatkozatát.

A magánokirat tartalmát az ellenkező bizonyításáig valódinak kell tekinteni, ha a magánokiratot a törvényes alakszerűségek alapján állították ki. A magánokirat valódiságát bizonyítani akkor kell, ha azt az ellenfél kétségbe vonja. A magánokirat valódiságát annak kell bizonyítania, aki hivatkozik rá, tehát nem a bizonyító fél ellenfelének.

A magánokirat tartalmát az aláírás fölött, ha az aláírás nem vitás meg nem hamisítottnak kell tekinteni. Ugyanez a szabály vonatkozik az elektronikus okira. Az okirat rendellenességei, vagy hiányosságai ezt a vélelmet megdönthetik. A rendellenességek és hiányosságok vizsgálata során a magánokiraton lévő aláírás valódiságát más, kétségbe nem vont aláírással össze lehet hasonlítani, a bíróság íráspróbát is elrendelhet, illetve szakértőt vehet igénybe. A bíróság pénzbírsággal sújtja azt a felet vagy képviselőt, aki rosszhiszeműen letagadja az aláírás valódiságát.

Az okiratok egy része nem a belföldi jog, hanem a külföldi jog alapján készül, perbeli felhasználásukat ezen az alapon mégsem lehet megtagadni. Mivel a gyakorlatban egyre nagyobb számban találkozunk külföldön készült okiratokkal, különösen Európai Unió tagságunk után, a határon átnyúló okiratok kérdéskörének néhány problémáját feltétlenül tisztáznunk kell.

A külföldi okiratok tömeges megjelenése mögött a nemzetközi kereskedelmi és gazdasági forgalom bővülése áll. A fejlődés során a gazdasági és a jogi élet alapelvévé vált az okiratok kölcsönös elismerése, ám nem mindegy milyen szabályok alapján, milyen körben történik mindez. Napjainkban a felgyorsult üzleti élet, az elektronikus levelek – és szerződési ajánlatok – már-már átláthatatlan mennyisége különösen aktuálissá teszi a dinamikus szabályozást.

Az első, a fejlődés hajnalán kialakult, mondhatni klasszikus intézmény a *felülhitelesítés* intézménye volt. Röviden bemutatva a felülhitelesítést, lényegében arról van szó, hogy a külföldön – az okirat kiállításának helye szerinti országban -- működő magyar külképviselet hivatalos eljárásában felülhitelesítési záradékkal látja el az okiratot, és ezzel Magyarországon felhasználhatóvá teszi azt. Az eljárás alapja, hogy a felhasználó ország számára nem elegendő a kiállítás helye szerinti ország jogának előírása, hanem az okirat hazai (magyar) felhasználhatóságát (releváns jogi hatások kiváltására való alkalmasságát) a hazai jog szempontjából vizsgálja meg.

Ma már a bővülő gazdasági, társadalmi integrációk korában, az egyre szorosabb államok közötti együttműködés hatására az egyes államok egymás közokiratait közvetlenül – felülhitelesítés nélkül – elismerik, megszüntetve és feleslegessé téve ezzel egymás jogának állami felülvizsgálatát. Bizonyos esetekben (pl. a magyar ingatlan nyilvántartási törvény 35.§ (2.) bekezdése) fennmaradt a felülhitelesítés intézménye, de e követelmény egyre inkább a magánokiratokra korlátozódik.

Az okiratok kölcsönös elismerésének történetében új fejezetet nyitott az Európai Unió. Rendeleteiben – melyek egy külön előadás tárgyai – nem csak a tagállamok hatóságai által kiállított okiratok közvetlen és kölcsönös elismerésének köre bővült, hanem bizonyos okiratokra létrehozta az európai okirat fogalmát, amely az elismerésen túlmenően közvetlen kiváltja a másik tagállam állami szerveinek cselekvését – legyen az végrehajtás, jogbejegyzés, vagy éppen magatartásra kötelezése. A közjegyzői okiratoknak, a bírói megkereséseknek egyszerű forgalmát is több rendelet biztosítja, így az európai igazságügyi hálózaton belül lehetővé vált bizonyos bírói iratok közvetlen eljuttatása a másik állam bíróságához. A fejlődés nem állt meg, még ebben az évben várható az európai fizetési meghagyás intézményének rendeleti bevezetése.

VIII. Előadás. Akadályok az eljárás menetében

A polgári perrendtartás a polgári per tipikus modelljének a folyamatos eljárást tekinti. Az életben azonban előfordulnak olyan esetek, amikor az eljárás nem folytatható, sőt esetleg meg kell azt szüntetni. Az okok lehetnek ideiglenesek vagy véglegesek, függhet a felek akaratától, avagy objektív események. A bemutatandó intézmények különböznek egymástól, látni fogjuk bekövetkezésük, jogkövetkezményük sem (mindig) azonos, mégis, a peres eljárásra gyakorolt közös hatásuk miatt egy csoportba (és előadásba) tartoznak.

I. Az eljárás félbeszakadása

A perrendtartás az eljárás félbeszakadásának eseteit rendszertani szempontból nem a per megindítása utáni rendelkezéseknél, hanem a perindítás előtti, ún. általános szabályok körében helyezi el. Ugyanakkor a félbeszakadás több, már korábban bemutatott perintézményhez kapcsolódik, például a perbevonásos jogutódlás szabályaihoz. E tény maga jelzi, a Pp. az eljárás félbeszakadásának következményeit más szabálycsoportban rendezi. Pedagógiai céllal jegyezzük meg: ezért tartjuk fontosnak a perrendtartás egymásra épülő szerkezetének és intézményeinek komplex és összefüggő ismeretét.

A Pp. 111. § (1) bekezdésben szabályozott alapeset szerint, ha *valamelyik fél meghal, vagy megszűnik, az eljárás a jogutód perbelépéséig, illetve perbevonásáig (61-62. §) félbeszakad.*

Perelméletileg tekintve mind a halál, mind a megszűnés a fél perképességének elvesztése. A **fél halála** értelemszerűen a természetes személyiségű fél esetében jöhet szóba. A fél halálával a Pp. 48. §-a és a Ptk. 22. §-a alapján a természetes személy jogképessége anyagi és eljárásjogi vonatkozásban egyaránt megszűnik.

A bíróság a fél haláláról vagy az ellenfél, vagy a jogi képviselők (pertársak) bejelentése, vagy pl. az idézés "a címzett meghalt" jelzéssel ellátott visszaérkezése útján szerezhet tudomást. A halál tényét – amennyiben bejelentik -- aggálytalanul igazolni kell annak, aki erre hivatkozik (pl. a halotti anyakönyvi kivonat felmutatásával vagy másolatának csatolásával).

A természetes fél halálakor mindig van jogutód, ha nem más úgy az állam az, mint törvényes kényszer örökös. Ezért, ha a fél meghal a félbeszakadás megszüntethető, ellentétben a jogi személy megszűnésével, ahol nem mindig van jogutód.

A jogutódlás témakörének tárgyalásakor felhívtuk a figyelmet arra, hogy a peres eljárás *félbeszakadása* nem feltétlenül következik be a halál tényével. Azokra a perekre hivatkoztunk, ahol a halál ténye nem nyitja meg a perbeli jogutódlás lehetőségét, hiszen a peresített jogviszonyban sem lehetséges a

jogutódlás (haszonbérő halála, a házassági bontóper). A 2006. Január 01. utáni új rendelkezések szerint ekkor a per megszüntetésének van helye (Pp.157.§ g.) pont).

Az eljárás félbeszakadása szempontjából hangsúlyoznunk kell a halál időpontjának fontosságát. A félbeszakadás ugyanis csak akkor áll be, ha a fél az eljárás alatt - azaz a peres eljárást megindító keresetlevél beadását (fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem előterjesztését) követően halálozott el (BH1993. 235.). Ezért *ha a felperes már meghalt személy ellen indított pert, a keresetlevelet a Pp. 130. §-ának (1) bekezdés e) pontja alapján idézés kibocsátása nélkül el kell utasítani (BH1991. 21.)* vagy a Pp. 157. §-ának a) pontjának alkalmazásával a pert meg kell szüntetni.

Emlékezzünk arra a kapcsolt szabályra, mely szerint a félbeszakadás addig tart, amíg az elhunyt jogutódját nem vonják perbe, vagy önként perbe nem lép (Pp. 61.-62. §). A felperes halála miatt félbeszakadt eljárás folytatását bármelyik örökös egyedül is jogosult kérni (BH1984. 275.). A jogutód perbelépését illetően perbevonását a bíróságnál be kell jelenteni, valószínűsítve a jogutódi minőséget. Ehhez az elhunyt féllel fennállt és a törvényes öröklésre jogosító családjogi kapcsolat igazolása nem elegendő. Azt az erre hivatkozónak, okirattal (öröklési bizonyítvány, hagyatékátadó végzés) kell alátámasztania perbeli jogutódlását. A jogutódlásról az a bíróság határoz, amelynek eljárása alatt a félbeszakadás bekövetkezett.

A fél megszűnéséről jogi személyiségű peres fél esetében beszélhetünk. A megszűnés a jogi személyiségű peres fél perképességének elvesztését jelenti. Amennyiben nincs jogutód az eljárás a jogutódlás tisztázásáig félbeszakad, majd a Pp. 2006. január 01. utáni új rendelkezése szerint az ellenfél folytatás iránti kérelme alapján a bíróság az eljárást megszünteti. Ugyanez áll azokra az esetekre is, ahol a peresített jogviszony természete ugyanúgy kizárja a jogutódlást, mint a természetes személyek esetében.

A Pp. 111. § (2) bekezdése szerint, *ha az olyan fél, akinek a per vitelére nincs meghatalmazottja, cselekvőképességét elveszti, az eljárás mindaddig félbeszakad, míg a fél részére kirendelt törvényes képviselő személyét be nem jelentik.*

A 3. bekezdés pedig kimondja, *ha a fél törvényes képviselője hal meg, és a törvényes képviselőnek a per vitelére nem volt meghatalmazottja, az eljárás mindaddig félbeszakad, míg a fél részére kirendelt új törvényes képviselő személyét be nem jelentik. Ugyanez áll akkor is, ha a fél törvényes képviselőjének ez a jogosultsága anélkül szűnik meg, hogy az általa képviselt fél cselekvőképessé vált volna.*

E félbeszakadási okok szintén a fél perképességét érintik. Most azonban nem a jogképesség, hanem a cselekvőképesség hiánya miatt nem folytatható az eljárás. Amennyiben a fél a meglévő cselekvőképességét veszti el, az eljárás akkor szakad félbe, ha a félnek a per vitelére nem volt meghatalmazottja és a

cselekvőképesség elvesztése egyben a perbeli cselekvőképesség elvesztésével járt együtt (láttuk: a korlátozottan cselekvőképes fél a személyállapotra vonatkozó perekben személyesen járhat el).

Amennyiben a fél törvényes képviselője meghal, vagy e jogosultsága megszűnik mindaddig félbeszakad az eljárás, ameddig az új törvényes képviselőt be nem jelentik. Ebben az esetben az egyébként fogyatékos perképességgel rendelkező fél képviseletében következik be változás. (Tegyük hozzá, e helyzet kialakulásához szükséges, hogy a törvényes képviselő nem hatalmazott meg a per vitelére senkit a Pp. 67. §-ban felsoroltak közül.) Fontos feltétel, hogy a törvényes képviselő által képviselt fél az eljárás alatt nem vált cselekvőképessé, így a kieső törvényes képviselő helyett nem tud személyesen eljárni.

Ezekben az esetekben a félbeszakadás addig tart, amíg az új törvényes képviselő személyét be nem jelentik.

Félbeszakadást nem csak a peres fél perképességében az eljárás alatt beállott változás idézhet elő.

A Pp. 111. §. (4) bekezdésében foglaltak szerint *ha a bíróság működése háború vagy valamely elháríthatatlan esemény miatt szünetel, vagy a féllel ilyen okból nem lehet érintkezni, az eljárás az akadály megszűnéséig félbeszakad.*

A bíróság átmeneti működési zavara (pl. csőtörés, bombariadó) nem tekinthető olyan elháríthatatlan eseménynek, amely a félbeszakadás alapjául szolgálhat. Tartós működési zavarra kell gondolnunk, amelyet a törvény háborús helyzethez, vagy elháríthatatlan (több hetes pusztító árvíz) eseményhez kapcsol. Ugyancsak ezen okok vezetnek a peres féllel szükséges érintkezés lehetetlenségéhez. (Tehát nem az eljárás félbeszakadásáról van akkor szó, ha a fél a peres irat vagy idézés tértivevénye “nem kereste” vagy “a címzett ismeretlen” jelzéssel érkezik vissza a bírósághoz)

A félbeszakadás azon a napon következik be, amikor annak a törvényi feltétele beállt. Nincs jelentősége annak, hogy a fél vagy a bíróság mikor szerzett tudomást az alapjául szolgáló okról, illetve a bíróság mikor állapította meg ezt a tényt.

A félbeszakadás – továbbá az itt tárgyalt valamennyi, az eljárást megszakító intézmény – legfontosabb következménye az eljárás menetére kifejtett joghatás. A Pp. 112. § (1) rendelkezése értelmében *az eljárás félbeszakadásával minden határidő megszakad; a félbeszakadás megszűnésétől a határidő újra kezdődik.*

A félbeszakadás határidők megszakadására, majd újra kezdődésére vonatkozó joghatása csak az eljárási határidők vonatkozásában érvényesül, azonban *függetlenül* attól, bírói vagy törvényi határidőről szakadt e meg a félbeszakadás beállásakor.

A félbeszakadás az eljárás valamennyi résztvevőjére kihatással van, nem függ attól, melyik peres fél oldalán merültek fel a félbeszakadás beállításának feltételei. Így az eljárási határidők megszakadnak a félbeszakadást előidéző okkal érintett személy ellenfele (beavatkozó) oldalán is.

A félbeszakadás másik következménye, hogy *a félbeszakadás tartama alatt tett minden - a per érdemére vonatkozó - bírói rendelkezés, úgyszintén a felek által teljesített minden perbeli cselekmény hatálytalan, kivéve a félbeszakadással, illetve az annak megszüntetésével kapcsolatos bírói rendelkezéseket és perbeli cselekményeket.* Pp. 112.§ (2) bek.

A törvény rendelkezése folytán a bíróságnak alakszerű határozattal kell megállapítania a félbeszakadást, jóllehet a félbeszakadás a törvény előírásainál fogva következik be. Ez a határozat egy ún. megállapító végzés, ám a végzésnek tartalmaznia kell a félbeszakadás kezdő napját. A végzés pervezető végzés ugyan, de ellene fellebbezésnek van helye. Ugyanakkor a félbeszakadást megállapító végzést a bíróság maga megváltoztathatja.

A félbeszakadás megállapításának mellőzése olyan lényeges eljárási szabálysértés, amely a Pp. 252. §-ának (2) bekezdése értelmében a másodfokú bíróság elé felterjesztett határozat hatályon kívül helyezését vonja maga után.

II. Az eljárás szünetelése

Láttuk, az eljárás félbeszakadását egyfelől a fél perképességét érintő okok váltják ki, másfelől viszont a per résztvevőinek – elsősorban a feleknek – akaratától függetlenül következik be. Szünetelésről ezzel szemben akkor beszélhetünk, ha a felek a szünetelést akarják, illetőleg ha az eljárás során olyan magatartást tanúsítanak (rendszerint mulasztással) melynek következtében az eljárást folytatni nem lehet. Amíg a félbeszakadás megszűnik, ha a peres fél perképessége helyreáll (erre több hónap után is sor kerülhet, mivel a félbeszakadás tartamára határidőt a perrendtartás nem tartalmaz) a szünetelés 6 hónapig tarthat, utána a per szűnik meg. 6 hónapja van tehát a peres félnek, hogy vagy percselekményével, vagy mulasztásának pótlásával megszüntesse a szünetelést, és felszámolja annak jogkövetkezményét.

A Pp. 137. § (1) bekezdése a) pontja szerint *az eljárás szünetel, ha a felek erre vonatkozó kölcsönös megegyezésüket akár az első tárgyalást megelőzően, akár az első fokú eljárás folyamán bármikor bejelentik.*

A szünetelés okait a perrendtartás pontos felsorolással (taxatív) határozza meg. Elsőként a felek közös kérelmét említi a törvény, de előterjesztésére meglehetősen “laza” időintervallumot határoz meg. A törvényszöveg utal arra, az eljárásnak (ami itt peres eljárás) meg kell indulnia, a Pp. 128. § rendelkezései szerinti perindításának meg kell történnie – különben nincs alperesünk --, ezen túlmenően azonban nincs jelentősége a közös kérelem előterjesztése

időpontjának. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Pp. 137. § azon mondata, miszerint *az elsőfokú eljárás során bármikor előterjeszhető* e kérelem, félreérthető meghatározás. A másodfokú eljárás szabályai ugyanis (Pp. 255.§) a szünetelést közös kérelemre alapozva lehetővé teszik, csak a – később tárgyalandó – un. szankcionális jellegű (a tárgyalás elmulasztása esetére előírt) szünetelési okokat zárják ki. A közös kérelemre történő szünetelésnek tehát a másodfokú eljárásban is helye van.

A közös kérelemre külön alakíságot nem ír elő a törvény. Lényeges, a kérelemnek kifejezetten (határozottan) a szünetelésre kell irányulnia. A szünetelés a törvény erejénél fogva áll be, a szünetelésről a bíróságnak külön alakyszerű határozattal rendelkeznie nem kell (BH1995. 235.). Ezért a szünetelést megállapító határozattal szemben fellebbezésnek sincs helye. Amennyiben valamelyik fél – természetesen nem az előterjesztett közös kérelem esetében – mégis fellebbezést nyújt be a bírói megállapítás ellen, azt eljárás folytatása iránti kérelemnek kell tekinteni. A jogi képviselő nélkül eljáró felet a Pp. általános rendelkezéseinek megfelelően tájékoztatni kell arról, hogy hat hónap elteltével a per megszűnik, s e határidő elmulasztása miatt igazolással nem élhet.

A szünetelésnek a törvény alapján akkor is helye van, ha a *felek közül bármelyik tárgyaláson egyik fél sem jelenik meg, vagy a megjelent fél az ügy tárgyalását nem kívánja, illetőleg nyilatkozatot egyáltalában nem tesz, és a távollévő felperes megelőzőleg egyik esetben sem kérte, hogy a bíróság a tárgyalást távollétében is tartsa meg, vagy*

c) a felperes a megadott lakcímről nem idézhető, illetőleg ismeretlen helyre költözött, és az alperes hirdetményi idézést nem kér, vagy az ügy tárgyalását nem kívánja, illetőleg nyilatkozatot egyáltalában nem tesz, vagy

d) hirdetményi idézésnek volna helye, és a fél ezt nem kéri. (Pp. 137. § (1) bek. b-d.) pont)

A törvény -- mondhatnánk – szüneteléssel “sújtja” a peres feleket, amennyiben a törvényi tényállásban meghatározott magatartást tanúsítják. E magatartások több csoportba sorolhatóak. Legelőször a mulasztást szankcionálja a törvény.

a. Szünetel az eljárás, ha bármelyik tárgyaláson egyik fél sem jelenik meg, és a felperes nem kérte a tárgyalás távollétében való megtartását. Tehát ez a szünetelési ok “elhárítható” a felperes részéről, amennyiben a kezdő iratban (ez lehet a fizetési meghagyás is), esetleg később, kérte a tárgyalások távollétében való megtartását.

b. Bármelyik tárgyaláson az egyik fél megjelenik és az ügy tárgyalását nem kívánja illetve nyilatkozatot nem tesz, feltéve hogy a távollévő felperes nem kérte a tárgyalás távollétében való megtartását. E szabályból következik, hogy a szünetelés az egyoldalú felperesi jelenlét esetében nem következik be, mert ilyenkor az alperes részéről elmulasztottnak kell tekinteni a tárgyalást, és vele

szemben a mulasztás jogkövetkezményeit kell alkalmazni. A szünetelés említett szabályának alkalmazásakor a tárgyaláson megjelent alperesről van szó, aki – amennyiben a felperes elmulasztja a távollétében történő tárgyalás megtartása iránti kérelem előterjesztését – vagy kifejezetten nem akarja a tárgyalás megtartását, vagy passzív módon hozza ezt a bíróság tudomására. Előfordul, hogy a felperes megjelenik a tárgyaláson, de nem kéri a tárgyalás tartását, mert az alperes ígéretet tett a követelés teljesítésére. A per ebben az esetben is szünetelhet.

A törvény megfogalmazása szerint “bármelyik” tárgyalás elmulasztásáról van szó, szünetelésnek van helye. Ez azonban így nem igaz, mivel az első tárgyalásra kifejezetten más törvényi rendelkezések vonatkoznak. Sokkal inkább a folytatólagos tárgyalás jöhet szóba, illetőleg az első tárgyalás akkor, amennyiben a felek nem kérik a speciális rendelkezések alkalmazását.

A szünetelés másik esetköre, ha a felek “nem állnak” a bíróság rendelkezésére, és a jövőben e hiátust nem is akarják elhárítani. A felperes ugyanis nem jelentette be az új lakcímét (vagy ismeretlen helyre költözött), ezzel akadályozza az eljárás folytatását. Az alperes pedig felerősíti e felperesi magatartást, mivel ő kérhetne hirdetményi kézbesítést, de nem kér, az ügy tárgyalását nem kívánja, illetőleg nyilatkozatot egyáltalában nem tesz. A felek passzív magatartásának – perbeli kötelezettségeik teljesítése elmaradásának – “jutalma” a szünetelés. A szünetelés a felperes ismeretlen (és kideríthetetlen) lakcíme esetére áll be, az alperes per alatti eltűnése esetén hirdetményi kézbesítés megkísérlése után folytatható a per. Amennyiben a hirdetményi kézbesítést a felperes bírói felhívás ellenére nem kér, a bíróság megszünteti a pert.

A szünetelés esetében kiemelkedő jelentősége van az intézmény eljárási joghatásainak. A perrendtartás szerint *a szünetelés a határidők folyását nem érinti. Hat hónapi szünetelés után a per megszűnik. E határidő elmulasztása miatt igazolásnak helye nincs.* Hat hónapi szünetelés után a törvény erejénél fogva következik be a per megszűnése, a bíróságnak ebben az esetben sem kell azt határozatával “megszüntetni”, így a megszűnést megállapító bírói határozat ellen sincs fellebbezés. A megszűnés jogkövetkezménye viszont azonos a megszüntetés jogkövetkezményével, a per előtti állapot helyreállítása. Mivel a szünetelés időtartamának kezdő napja az a nap, amelyre a szünetelésre okot adó cselekmény (mulasztás) esik, ezért a határidőket ettől a naptól, a felek közös kérelmén alapuló szünetelés esetében pedig a kérelem előterjesztésének napjától kell számítani (BH1985. 316.).

Semmilyen törvényi rendelkezés nem tiltja, hogy a szünetelésből kivett eljárás újra szüneteljen, vagy a felek közös kérelme alapján ismét szünetelésbe tegye azt a bíróság. A törvény szerint *bármelyik fél kérelmére az eljárást folytatni kell*, így a bíróság nem gördíthet akadályt a folytatás iránti kérelem benyújtása után a per folytatása elé sem. Amíg a közös kérelemre történő szünetelés esetében viszonylag egyszerű a helyzet, kissé bonyolultabb a szankciós jellegű szünetelés esetében. Ekkor nyilván a szünetelést kiváltó okok megszűnése

eredményezi az eljárás folytatását – előkerül a felperes, mégis akarja az eljárás folytatását az egyik peres fél --, azonban a fél akár fellebbezésében, akár más alakszerűség nélküli beadványában jelezheti a szünetelést kiváltó ok egyáltalán, illetve már nem áll fent. Ezekben az esetekben folytatni kell az eljárást. Ha a bíróság elutasítja a folytatás iránti igényt, végzése ellen külön fellebbezéssel lehet élni.

A szünetelés elhárítható az eljárásjog eszközeivel is, így, ha a mulasztó fél igazolási kérelemmel él mulasztása miatt. Mivel a szünetelés időtartama alatt előterjesztett minden olyan nyilatkozatot, amelyből kitűnik, hogy a mulasztó fél az eljárás folytatását kívánja, vagy az igazolási kérelmet az eljárás folytatására irányuló kérelemnek kell tekinteni, ezért az eljárást a bíróságnak akkor is folytatnia kell, ha az igazolási kérelem nem bizonyul megalapozottnak. (BH1996. 54.).

Említettük, a másodfokú eljárásban is lehetőség nyílik – korlátozott esetekben -- a szünetelésre. Mivel a másodfokú eljárás során már létezhet jogerős közbenső vagy részítélet, ezért a Pp.-nek rendelkeznie kell a jogerős határozatok sorsáról. A törvény szerint *a per során hozott jogerős részítélet és közbenső ítélet (213. §) hatályát a per megszűnése nem érinti*. Ebben az esetben tehát nincs “per előtti állapot helyreállítása” ezért mind a feleknek, mind képviselőiknek oda kell figyelni a hat hónapos határidőre.⁴⁰

III. A tárgyalás felfüggesztése

Eddig azokról az esetekről beszéltünk, amikor vagy a felek perképességében bekövetkező fogyatékosság, vagy a felek magatartása miatt nem volt mód – vagy nem lehetett – folytatni az eljárást. Ismerünk azonban olyan eseteket, amikor az adott eljárást bizonyos kérdések előzetes tisztázása, eldöntése nélkül nem lehet lezárni, befejezni. Ekkor kerül sor a tárgyalás felfüggesztésére. A per tárgyalása a Pp. 152. §-a alapján azonban csak akkor függeszthető fel, ha a peres eljárás tárgyalási szakba jutott (BH1984. 361.).

A törvény két nagy esetsoportot szabályoz. Az első körbe azok az esetek tartoznak, amikor nem kötelező a tárgyalás felfüggesztése, arról a bíróság belátása szerint dönthet. A második esetsoport a kötelező, mérlegelést nem tűrő felfüggesztés eseteit sorolja fel.

A bíróság a per tárgyalását felfüggesztheti, ha a per eldöntése olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában az eljárás büntetőbírói vagy államigazgatási hatáskörbe tartozik (Pp. 152. § (1) bek.). Ekkor a bíróság a per tárgyalását a büntetőbírói, államigazgatási eljárás jogerős befejezéséig függesztheti fel.

⁴⁰Amennyiben első fokon szünetel a per, és már volt jogerős részítélet, vagy közbenső ítélet, szintén e szabály alkalmazandó.

Lényeges, a tárgyalás felfüggesztésének bírói mérlegelés körébe sorolt eseteit a törvény alaposan körülírja. Így a per eldöntését érintő előzetes döntés bevarásáról van szó, tehát a meghozandó és a bevarandó döntés között releváns összefüggésnek kell fennállnia. Másfelől az előzetes döntés vagy büntetőbírói vagy államigazgatási eljárás tárgyát képezi, ezen kívül más (kivéve a következő szakaszban említendő polgári ügyeket) eljárásban megszületendő döntés bevarására nem ad lehetőséget a törvény -- amennyiben szövegét szorosan értelmezzük. A közjegyzői eljárás például nem tekinthető bírósági eljárásnak, ezért a folyamatban lévő közjegyzői eljárás a per tárgyalásának felfüggesztésére nem ad alapot (BH1992. 544.). Feltételezi a törvény továbbá, a vonatkozó eljárás már megindult, vagy folyik, mert külön előírja, *amennyiben ez az eljárás még megindítva nincs, a büntetőeljárás megindításáról hivatalból üldözendő bűncselekmény esetében a bíróság gondoskodik, egyébként pedig az eljárás megindítására megfelelő határidőt tűz ki.*

Amennyiben a felszólításban megszabott eredménytelenül telik le, azaz a fél nem indította meg az eljárást a tárgyalást folytatni kell.

A törvény külön kezeli a polgári ügyeket, a polgári peres és nem peres eljárásokat. *A bíróság a tárgyalást akkor is felfüggesztheti, ha a per eldöntése olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában más polgári per vagy a bíróság hatáskörébe tartozó más polgári eljárás már folyamatban van.* Azokat a polgári perekben, illetve (nem peres) polgári eljárásokban megszületendő döntéseket lehet bevarni, ahol az eljárás folyamatban van. Nyilvánvaló ezekben az ügyekben a hivatalból való megindítás nem lehetséges, továbbá a polgári eljárások megindítása mindig az érdekelt (vagy törvényben feljogosított más személyek) kérelmére történik, így a törvény mellőzi a felszólítás intézményét és az eljárás megindításra megszabott határidős szankció előírását. Ugyanakkor a már hivatalból megindított (cég törlése iránti eljárás pl.) eljárás eredményét a bíróság bevarhatja.

A törvény rendelkezik arra az esetre, ha a felet katonai szolgálatra hívják be, azonban a honvédelmi törvény módosításának következtében, a sorkatonaság eltörlése miatt e rendelkezés elvesztette valóságalapját, így nem tárgyaljuk.

A felfüggesztés kötelező eseteit pontosan felsorolja a törvény. *Ha a per eldöntése házasság létezésétől vagy érvényességétől, illetőleg gyermek családi jogállásának bírói megállapításától függ, és ez iránt per van folyamatban, a tárgyalást annak jogerős eldöntéséig fel kell függeszteni... Ha a per eldöntése házasság érvényességétől függ, a tárgyalást akkor is fel kell függeszteni, ha az érvénytelenítési per még nincs folyamatban, de annak megindítására a felek valamelyike jogosult; ebben az esetben a tárgyalás felfüggesztésével egyidejűleg az érvénytelenítési per megindítására megfelelő határidőt kell kitűzni, annak sikertelen letelte után azonban a felfüggesztett tárgyalást folytatni kell. (Pp. 153. § 1.-2. bek.)*

A kötelező felfüggesztés esetei szűkek. Olyan családjogi perekről van szó, ahol valóban egymásra épülnek a döntések, s az előző eljárás eredménye nemcsak meghatározza, de szigorúan megszabja a felfüggesztésre kerülő eljárás eredményét. A felfüggesztést indokolja továbbá a családjogi ügyekben kötelező méltányosság és jogbiztonság követelménye is. A törvény által felsorolt peres eljárások közül kiemelkedik a házasság érvénytelenítése iránti per. Ebben az esetben az eljárást nemcsak a már megindított peres eljárás esetében kell felfüggeszteni, hanem akkor is, ha a házasság érvénytelenítésének lehetősége egyáltalán szóba kerül. Az indok egyértelmű: a házassági kötelék magyar jogban betöltött lényeges és kiemelkedő szerepe.

A törvény gondoskodik – a gyermek védelmére vonatkozó elveknek megfelelően arról, hogy a felfüggesztett per alatt a kiskorú gyerek ne szenvedjen semmilyen hátrányt azért, mert elmaradt pl. a tartásáról való döntéshozatal. A gyermek tartása iránt indított per felfüggesztése *nem akadályozza, hogy a bíróság a gyermek részére ideiglenes intézkedéssel tartásdíjat állapítson meg. Szükség esetében a bíróság az ideiglenes tartás megállapítása felől hivatalból is határozhat.*

A felfüggesztés joghatásai közé tartozik, hogy a *tárgyalás felfüggesztésével minden határidő megszakad; a felfüggesztés megszűnésétől a határidő újra kezdődik.*

A törvény rendelkezik a felfüggesztés alatti perceseletek jogi hatályáról, valamint arról, hogy a bíróság rendelkezése mire terjedjen ki. *A felfüggesztés tartama alatt tett minden bírói rendelkezés, úgyszintén a felek által teljesített minden perbeli cselekmény hatálytalan, kivéve a felfüggesztéssel, illetőleg az annak megszüntetésével kapcsolatos bírói rendelkezéseket és perbeli cselekményeket.*

Mivel a felfüggesztést a bíróságnak el kell rendelnie, ezért arról alakszerű, indokolt végzést kell hoznia. *A felfüggesztést elrendelő bírósági határozat ellen külön fellebbezésnek van helye. A bíróság az ilyen határozatot maga is megváltoztathatja* (Pp. 155. § (3) bek.).

Meg kell jegyeznünk, hogy a perfüggőség szempontjából a felfüggesztett eljárás folyamatban lévő pernek minősül (BH1993. 618.). Ilyen esetben tehát új peres eljárás nem indítható, a keresetlevelet a bíróságnak idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania.

A bíróság a tárgyalás felfüggesztéséről – és a felfüggesztés megszüntetéséről -- hivatalból és kérelemre egyaránt dönthet. Ennek oka, hogy a felfüggesztésre okot adó körülményről, és annak megszűnéséről nem feltétlenül van hivatalból tudomása. A fél, amennyiben erre hivatkozik, nem mellőzheti a bírósági döntésre vonatkozó kérelem előterjesztését sem. Nemcsak a felfüggesztés tekintetében, hanem a felfüggesztés megszüntetése iránti kérelemről, intézkedésről is végzéssel kell a bíróságnak határoznia. Amennyiben a fél kérelme alapján történik döntés, nemcsak a felfüggesztést elrendelő, hanem

a felfüggesztést megszüntető, a tárgyalás folytatását elrendelő határozat ellen is van helye fellebbezésnek.

IV. A per megszüntetése

A per megszüntetésének intézménye látszólag nem rokonítható az eddig tárgyalt intézményekkel. A per akkor szüntethető meg – röviden --, ha létre sem jöhetett volna, vagy amennyiben a per megindítását kizáró körülmények a per alatt keletkeztek és **elháríthatatlanok**. Más esetekben a törvény zárja ki folytathatóságát – függetlenül a pergátló körülményektől vagy a perakadályoktól.

Amennyiben szemügyre vesszük azonban az eddig tárgyalt intézmények mögött meghúzódó eljárásjogi helyzeteket, könnyen belátjuk nincs olyan nagy különbség közöttük, és a per megszüntetése között. Mindegyik intézménynél (talán a felfüggesztést kivéve) ugyanis valamilyen hiányosság lép fel a perelőfeltételek körében, a per megszüntetésének eseteit kivéve azonban ezek **elháríthatóak**. A Pp. 157. § esetkörének legfontosabb csoportja visszautal a Pp. 130. §-ra, azaz a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának okaira, értelemszerűen azokra (130. § (1) bek a) – h pontok), ahol a per megindulása maga nem hátráltatta el a keresetlevél beadásakor fennálló hiányosságot, így **azok változatlanul fennállnak**. (Elhárítható pl. a jogi képviselő meghatalmazásának hiánya, az illeték megfizetésének elmaradása, s ezek nem szerepelnek a Pp. 157. § körében)

A Pp. 157. § alapján a bíróság a pert megszünteti *ha a keresetlevelet már a 130. § (1) bekezdésének a)-h) pontja alapján idézés kibocsátása nélkül el kellett volna utasítania*.

A per megszüntetésére nemcsak az idézett törvényhely ad lehetőséget. A törvény külön rendelkezései szerint a per megszüntetésére sor kerülhet, pl. a Pp. 285. § (2) bekezdése alapján, amennyiben a felperes személyesen nem jelenik meg a házassági per első tárgyalásán. A külön szabályok speciális esetekben, részben eltérő feltételek meghatározásával rendelkeznek a per megszüntetéséről.

A per megszüntetéséről a bíróság végzéssel dönt, általában kérelemre. Hivatalból kell a pert megszüntetnie a Pp. 130. §-ra alapított ok csoport mellett abban az esetben is, amikor *a fél törvényes képviselőjét mellőzték, és e hiányt a kitűzött, illetőleg meghosszabbított határidő alatt vagy legkésőbb az annak lejártát közvetlenül követő tárgyalás berekesztéséig sem pótolták*. A Pp. 158. § (1) bekezdése ezen továbbmegy, és előírja, ezekben az esetekben (ideértve 2006. január 01-től azt az esetet, amikor a fél meghal, vagy megszűnik és a jogviszony természete miatt a jogutódlás kizárt) hivatalból, az eljárás bármely szakaszában meg kell szüntetni a pert.

A per megszüntetését a bíróságnak határozattal, végzéssel kell elrendelnie. A végzés ellen fellebbezés terjeszthető elő, a jogerős végzés ellen pedig csak

akkor van helye felülvizsgálati kérelemnek, ha azt a Pp. 157. § a.) és g.) pontja alapján (a Pp. 130. §-ra utalt okok, és a fél halála, vagy megszűnése esetében, amikor a jogutódlás kizárt) hozták. (Pp. 270. § (3) bek.)

A bíróság a pert megszüntető végzését meghozhatja tárgyaláson, vagy tárgyaláson kívül. Kivétel e szabály alól, ha a per megszüntetésére az első tárgyaláson kerül sor, a felperes mulasztása miatt. A per megszüntetésére a másodfokú eljárásban is sor kerülhet.

Amennyiben a megszüntetésére okot adó körülmény fennáll, a bíróságnak nincs mérlegelési lehetősége, hogy a per megszüntetése helyett az ügy érdemében határozzon (BH1992. 587.), mint ahogy arra sincs, hogy a per megszüntetésének törvényi feltételeit kiterjesztően értelmezze (BH1992. 470.). A félnek a per megszüntetésével kapcsolatos nyilatkozatát határozott és egyértelmű tartalommal kell megtennie, s e jognyilatkozatához annak megtételétől kezdve kötve van. A fél jognyilatkozatától a bíróság sem térhet el, azt kiterjesztően nem értelmezheti, a per adatai alapján nem mérlegelheti felül és vélelmezéssel sem pótolhatja a szükséges jognyilatkozatot (BH1995. 119., BH1994. 616., BH1994. 615., BH1989. 242., BH1989. 118., BH1987. 324., BH1985. 160., BH1984. 420.). A jognyilatkozathoz kötöttség nem a kérelem megnevezéséhez, hanem annak tartalmához fűződik. Ha a fél például a tartalma szerint kereset módosításnak minősülő nyilatkozatát a leszállítással érintett követeléstől elállásként nevesíti, a bíróság nem hozhat jogszerűen e körben pert megszüntető végzést (BH1993. 317.).

A bíróság a pert megszünteti, ha a külföldi felperes a törvény rendelkezéseinek megfelelő módon meghozott és kézbesített felszólításra nem ad perköltség biztosítékot. Megjegyezzük, a per megszüntetésének ezen esete csak az Európai Unió kívüli államok állampolgárai és jogi személyei esetében – kivéve ha jogszerűen tartózkodnak az Unió területén – áll fent.

A pert meg kell szüntetni, ha a *felperes az első tárgyalást elmulasztotta.*

A rendelkezés alkalmazása szempontjából az első tárgyalás a felperes részéről akkor tekinthető elmulasztottnak, ha azt megelőzően nem kérte a tárgyalás távollétében történő megtartását. A mulasztás mellett a per megszüntetésének feltétele az alperes erre irányuló kérelme. Az alperes kérelmével egyidejűleg jogosult nemleges megállapítási viszontkereset előterjesztésére.

Ugyancsak meg kell szüntetni a pert, ha a *felperes keresetétől elállott.*

A perrendtartás alapelveiből következik, miszerint a felperes jogosult úgy dönteni, hogy a perbevitte jogvitában nem kéri a bíróság érdemi döntését, ezért eláll a keresetétől. Ugyanígy dönthet a viszontkeresetet előterjesztő alperes, de csak a viszontkereset vonatkozásában.

Elállni a keresettől csak határozott, az elállásra irányuló jognyilatkozattal lehet. Amennyiben a fél jognyilatkozata nem egyértelmű, a bíróságnak meg kell hallgatnia. A felperes a keresetétől (az alperes a viszontkeresetétől) a per bármely szakában elállhat, így arra a másodfokú eljárásban is sor kerülhet. A másodfokon történő elállás esetében azonban az elállás jogát a felperes csak az első fokú határozat még jogerőre nem emelkedett körében gyakorolhatja.

A keresettől elállni a per érdemi tárgyalásának megkezdése után csak az alperes hozzájárulásával lehet. Minden esetben a felperes köteles megfizetni az alperes perindítással összefüggő költségeit. Az elállással összefüggő egyéb feltételeket a Pp. 160. §-a szabályozza.⁴¹

A bíróság a pert megszünteti, ha a *felek a per megszüntetését közösen kérték*.

A per megszüntetésének együttes, közös kérelme a felek rendelkezési jogának megjelenése. A per megszüntetésére csak valamennyi fél határozott és kétséget kizáró tartalmú kérelme esetén kerülhet sor. Lehetséges a kérelem előterjesztése a másodfokú eljárásban is.

A per megszüntetésére ad alapot, *ha fél meghal, vagy megszűnik és a jogviszony természete a jogutódlást kizárja*. A törvény sokat emlegetett rendelkezése elhárítja a – jogutód hiánya miatt – korábban alkalmazható félbeszakadás intézményének soha véget nem érő alkalmazhatóságát. 2006. Január 01. előtt ugyanis a törvény nem tudta kezelni a fél jogutód nélküli megszűnésének esetét, ekkor a félbeszakadás – határidő nélküli – intézményét kellett alkalmazni. A jogutódlás azonban soha nem következett be, így soha nem került sor a félbeszakadás megszűnésére.

A törvény bizonyos esetekben kizárja a per megszüntetésének lehetőségét. Így akkor – utalva a 130. §-ra alapított permegszüntetés eseteire –, *ha az alperes a per érdemi tárgyalásába bocsátkozott, hatáskör hiánya miatt a pert megszüntetni csak akkor lehet, ha a hatáskör nem a per tárgyának értékétől függ, az illetékesség hiánya miatt pedig csak akkor, ha az illetékesség a 41. § (2) bekezdésének esetén kívül (kikötött illetékesség – Gy.T.) kizárólagos. A pernek hatáskör vagy illetékesség hiánya miatt való megszüntetése esetében a 129. § megfelelően irányadó. Továbbá az idő előtt indított pert nem lehet megszüntetni, ha a követelés a határozat meghozatala előtt lejárt*.

Tehát az eljárást meg lehet szüntetni hatáskör hiánya miatt a vagyoni perek kivételével valamennyi per esetében, valamint a kikötött illetékességi vagy kizárólagos illetékességi okok fennállásakor. Azonban ezekben az esetekben alkalmazni kell az áttétel intézményét. A Pp. 130. § –ra alapított permegszüntetés alkalmazásának másik korlátja az idő előtti keresetindítást feloldó rendelkezés.

⁴¹Van olyan álláspont, mely szerint ha a felperes a per megszüntetésekor perköltséget kér, akkor keresetleszállításról beszélünk, és nem a per megszüntetéséről. Ekkor a bíróságnak ítélettel kell döntenie.

Az eljárási szakaszhatár az alperes érdemi tárgyalásba bocsátkozása. *A gyakorlatban érdeminek azt a tárgyalást tekintjük, amikor a bíróság a kereset ténybeli és jogi megalapozottságának vizsgálata körébe eső cselekményt tesz. A tárgyalás érdeminek minősítése független az alperes érdemi ellenkérelmének előterjesztésétől, és független a perben tartott tárgyalások számától. Nincs szó érdemi tárgyalásról akkor, ha az alperes mulasztása miatt a felperes kérelmére bírósági meghagyást bocsátanak ki.*

A bíróság a pert tárgyaláson kívül is megszüntetheti, ha az elállást a felperes írásban jelenti be, és ahhoz csatolja az alperesnek arra vonatkozó nyilatkozatát, hogy igényel-e költséget, és azt mennyiben számítja fel. Ha a per megszüntetéséhez szükség van az alperes hozzájárulására is, az erre vonatkozó nyilatkozatot is csatolni kell. Ha a felperes az alperes írásbeli nyilatkozatát nem csatolta, a bíróság az alperest nyilatkozattételre tárgyaláson kívül is felhívhatja és figyelmeztetheti, hogy ha a felhívásra az abban megjelölt határidő alatt nem nyilatkozik, a felperes kérelmének megfelelően fog dönteni..

A törvény lehetővé teszi az egyszerűbb, tárgyaláson kívüli permegszüntetést. Nem kell várni a következő tárgyalásra, amely esetleg hónapok múlva lesz, hanem tárgyaláson kívül, sőt tárgyalási időközben is lehetséges a per megszüntetése.

Kérdéses, milyen jogi hatást vált ki a per megszüntetése. A törvény szerint, ha a bíróság a pert a 130. §-ra visszautalva, továbbá a törvényes képviselő mellőzése miatt, vagy a perköltségbiztosíték befizetésének elmaradása miatt szüntette meg, *a keresetlevél beadásának és a perindításnak a jogi hatályai fennmaradnak, ha a felperes a megszüntető határozat jogerőre emelkedésétől számított harminc nap alatt a keresetlevelet szabályszerűen újra benyújtja, vagy követelését egyéb úton szabályszerűen érvényesíti.* Amennyiben a felperes ezt a határidőt elmulasztja, igazolással nem élhet.

Egyébként a per megszüntetésének olyan jogi hatása van, mintha nem is keletkezett volna a per. Kivéve az elévülési határidők folyását, mert ebben az esetben azok **újra kezdődnek**. A keresetlevél beadásához és a perindításához kapcsolódó joghatások azonban elenyésznek, illetve hatályukat veszítik. A jogerős permegszüntető végzés – mivel nem döntött az ügy érdemében – nem eredményez res iudicata -t, így a perbe vitt jog újra peresíthető.

IX. Előadás. A bírói határozatok néhány eljárásjogi sajátossága

A bírói határozatok problémái a perjogi elméleteken kívül felvetődnek a társadalomtudomány más ágazataiban is. Az előző előadásokban ismertetett társadalomtudományi modellek mellett – amelyek a szervezetszociológia, rendszerelmélet, vagy éppen a konstitutív irányzat nézőpontjából értelmezték a bírói döntés formálódását, tulajdonságait – leginkább a döntéselméletek foglalkoztak a bírói döntés természetrajzával. Művelőit mindenekelőtt az érdekelte, miképpen rajzolódik ki a választás lehetősége, hogyan racionalizálja a döntést meghozó bíró az általa kidolgozott alternatívákat, miképpen vonja be (mozgósítja) ismereteit és felszínen meg nem jelenő személyiségjellemzőit a döntés előkészítésébe, hogyan milyen ideológiákkal legitimálja a már meghozott döntését.

Az eljárásjog – különösen a perelméletek – a bírói döntés más tulajdonságát emelték ki. Leginkább a döntés – amely maga befoghatatlannak tűnik – jogi feltételeinek, garanciális szabályainak kidolgozása, a döntés típusainak, eljárásjogi szerepének meghatározása, következményeinek felmérése, megtámadhatóságának biztosítása – vagy ellenkezőleg lezárása – állt a gondolkodás középpontjában. Az eljárásjog szempontjából a bírói döntés határozat, olyan alaki formában meghozott döntés, melynek formálódását, terjedelmét, hatását, közlését, megtámadását és értékét a jog pontosan meghatározza. Az eljárásjog – ezt körüljártuk a bizonyításról szóló előadásunkban – pontosan szabályozza a legfontosabb bírói döntésnek, a pert érdemben lezáró ítéletnek előkészületét, amennyiben a bizonyítás központi céljaként a döntés előkészítését határozza meg.

Ennek ellenére nem kerülhető meg a kérdés, mi az, ami a polgári eljárásjog rendszerén belül, annak normáival szabályozható? A döntés tartalmát -- úgy véljük -- csak közvetetten foghatja be az eljárásjog, mivel az maga -- törvényi felhatalmazás alapján – a szabad bírói mérlegelés eredménye. Kötött, és ellenőrzés alatt áll viszont terjedelme -- azaz mire, milyen tényekre, kérelmekre terjedhet ki e döntés -- közvetlenül előírható alaki megjelenése, joghatása, felépítése, (főleg társas bírászkodás esetében) meghozatala, közzététele, közlése, megtámadása. A bírói döntés tehát jogilag kötött bírói határozat. Érvényessége, joghatása, társadalmi érvényesülésének előfeltétele az eljárásjogi szabályok betartása.

A jogirodalom a bírói határozat számos tulajdonságát bemutatta. A *parancselmélet* szerint a bírói döntés nem más, mint az állami szuverenitást gyakorló bíró parancsa. A bírói döntés kötelező erejű, betartását állami kényszer garantálja. Magyary szerint a bírói parancs nem más, mint a jogszabályba foglalt általános parancs konkrét esetre történő realizálása, így egyedi megismétlése.

A parancselmélet téziseit nem fogadta be minden kétely és kétség nélkül a jogirodalom. Ellenvetésként felhozták, miszerint számos ítélet nem tartalmaz parancsot (jogalakító, megállapító ítéletek), ezért az ítélet lényegét a

deklarációban, a jogmegállapításban látták, a parancsot a jogmegállapítás következményeként tekintették. Ezeket a véleményeket – Kengyel Miklós elnevezésével – *deklaratív elméleteknek* nevezhetjük.⁴²

A *konstitutív elmélet* szerint minden ítélet megváltoztatja a jogalapot, az addigi jogi helyzetet. Az ítélet formálja a jogrendet, amennyiben az ítélet új jogalapot teremt, az a régi jogrend helyébe lép.

Ez az elmélet inkább angolszász esetjogra, a sokat emlegetett processzuális jogrendre szabott, mintsem a kontinentális jog kereteire, ahol a jogrend változása a jogalkotónak – parlament, szövetségi gyűlés – és a jogalkotó általános jogi szabályainak van fenntartva. A magyarországi ítéletelméletek egyébként sem foglalkoztak sokat az ítéletek bemutatott osztályozásával, őket a különböző álláspontok közötti egységteremtés jegyében inkább a jogi dogmatikából levezethető osztályozási rendszer érdekelte.

Az eljárásjog normatív talaján megalkotott határozat csoportok a következők: **ítéletek** és **végzések**. Ezen belül beszélhetünk ítélet hatályú határozatokról és végzés hatályú határozatokról.

A normatív szemléletmódból kiinduló megközelítés szerint az ítéletek és végzések mellett a határozatoknak különböző típusait különböztethetjük meg. Beszélhetünk közbenső ítéletről, részítéletről, kiegészítő ítéletről. Különbséget tehetünk az ítélelhozatal szintje szerinti ítéletek (első, másodfokú) között, vagy a perorvoslati rendbe illeszkedő típusok (perújított ítélet, felülvizsgálati ítélet) között. A végzéseknél bonyolultabb a helyzet, mivel számos csoportosításuk lehetséges. Legfontosabb csoportjai az érdemi végzések, a pervezető végzések, de a jogorvoslati lehetőség alapján is megkülönböztethetjük őket, pl. fellebbezhető és nem fellebbezhető végzésekre.

A perrendtartás a bírói határozatokat két síkon szabályozza. Először a valamennyi határozatra érvényes rendelkezéseket tartalmazza, majd az egyes speciális határozatra vonatkozó szabályokat. E mellett az egyes különös pereknél szintén találunk sajátos rendelkezéseket mind az ítéletek, mind a végzések vonatkozásban.

A következőkben az **Ítéletek** problémáival foglalkozunk részletesebben a végzések kérdéskörét csak szükség szerint érintjük.

A bíróság a per érdemében ítélettel, a per során felmerült minden más kérdésben – ideértve a per megszüntetését is – végzéssel határoz. Pp. 212. § (1) bek. Az ítélet jogi jellege a törvény idézett szakaszából levezethető.

Az ítélet a bíróság eljárás cselekménye, azaz csak a törvényes hatáskörrel és illetékességgel rendelkező (legitim) bíróság hozhatja meg. Amennyiben nem a

⁴²KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog* OSIRIS Kiadó, Budapest, 2005. 328. old.

hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság hozta meg a per érdemében a döntést, az ítéletet a perorvoslat során hatályon kívül kell helyezni.

Az ítélet a per érdemében dönt, azaz a törvényesen lefolytatott perben hozható meg. Az ítélet a per érdemében dönt, a nem peres eljárásokban ezért ítélet nem születhet.

A per érdemében dönt a bíróság, ami nem más, mint a perbe vitt jog. A jogvita ugyanis erről folyik, a felek ezért várják a bírói döntést. Ismerünk ennek megfelelően – igazodva a keresetekhez – marasztalásra szóló ítéletet, megállapító és jogalakító ítéletet.

Hozzá kell tennünk, a bírói ítélet akkor felel meg a jogi követelményeknek, ha azt az eljárásjog szabályai szerint hozták, azaz az ítélethozatalra előírt szabályoknak érvényesülniük kell. Ezek hiányában az ítélet joghatással nem rendelkezhet.

Az ítélet döntés, lezárása a per során felmerült, a bíróság elé tárt, avagy akár provizórikusan kidolgozott alternatíváknak és lehetőségeknek. Beszélhetünk a keresetnek helyt adó, vagy azt elutasító, esetleg részben helyt adó döntésekről. Az ítélet ugyanakkor formálisan más elemeket is tartalmaz, így kötelező módon a döntés indoklását, a döntés alapjául szolgáló jogszabályokat.

A törvényhely előírása szerint a bíróság ítéletét a Magyar Köztársaság nevében hozza, tehát valóban az állami autoritással felruházott közjogi paranccsal él. Döntése a feleket kötelezi, de a társadalom többi tagja – nem csak a jogvita szereplői is – igazodni kötelesek e bírói döntéshez. A közjogi parancs alapja a jogszabály, ennek előírásait érvényesíti a bírói döntés. Megjegyezzük, nemcsak az ítélet, a végzés is az állami autoritás megnyilvánulása, a végzés is kikényszeríthető (pl. tanú elővezetése), illetve a benne foglalt rendelkezés megsértéséhez szankciók fűződnek. (tárgyalást kitűző végzés rendelkezésének be nem tartásához a mulasztás jogkövetkezménye)

Az ítélettel szembeni követelmények az eljárásjog rendelkezéséből, és a jogirodalomból vezethetők le. Az ítélettel szemben követelmények sorában az első helyre szoktuk sorolni az ítélet *teljességét*. Azt jelenti, az ítéletbe foglalt döntésnek ki kell terjednie a perben, illetve az egyesített perben előterjesztett valamennyi kereseti kérelemre -- beléértve a viszontkereseti kérelmet (Pp. 213. §. (1) bek.).

Az ítéleti döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, illetve ellenkérelmen, s ez a szabály a főkövetelés és járulékaira is kiterjed. Az ítéleti döntésnek, tehát a ne ultra petitem elvén kell nyugodnia, azaz ebben az értelemben a felek rendelkezési joga *korlátozza* a bírói döntés lehetőségét.

Az ítéletnek meg kell felelnie az anyagi és az eljárásjogi jogszabályoknak, ez a *törvényesség* követelménye. Az ítélet törvényessége összetett kérdés, mert a bíróság helyezkedhet téves jogi álláspontra is, ám a perorvoslatok körében

gondoskodni kell a téves jogi álláspont, a nem megfelelő (törvénytörtő) jogalkalmazás korrekciójáról.

Az ítéletnek *megalapozottsága* annak követelménye, hogy az ítélet bizonyítékokkal alátámasztott tényállást tartalmazzon. Azaz a döntésre, mint jogi következtetésre, csakis kellően bizonyított és felderített tényállás adhat alapot.

A *határozottság* követelménye szerint a bírónak egyértelmű döntést kell hoznia, az ítéletnek világos (és végrehajtható) rendelkezéseket kell megfogalmaznia. Amennyiben az ítélet jogerős, és nem változtatható meg, akkor eleget kell tennie a *véglegesség* követelményének. E kritérium annál is fontosabb, mivel a res iudicata miatt bekövetkező újraperesítési tilalom folytán a véglegesség követelményének eleget nem tevő ítélet – hiába törvényes – többé nem bírálható felül, nem hárítható el e fogyatékosága.

Az ítélet típusairól az előzőkben röviden szoltunk. Most nézzük egy kicsit bővebben jellemzőit.

Az eljárást lezáró végső ítélet. Az 1911. évi I. tc. szóhasználatával (még 1952. december 31.-én is így nevezték) végítélet. Minden, a perben előadott kérelemről és ellenkérelemről, jog és ténykérdésről rendelkezik, tartalmazza – akár a felek kérelmének körébe eső, akár a hivatalból meghozandó döntések körébe tartozó – járulékos kérelmekről való döntést. Végső ítéletként abszolút módon meg kell felelnie a teljesség követelményének.

A közbenső ítélet a Pp. 213. § (3) bekezdése értelmében akkor hozható, *ha a keresettel érvényesített jog fennállása és a felperest ennek alapján megillető követelés (mennyisége) tekintetében a vita elkülöníthető*. Ekkor a bíróság a jog fennállását előzetesen megállapítja, s a tárgyalást a követelés összegére (mennyiségére) a közbenső ítélet jogerőre emelkedése után folytatja.

A jogintézmény funkciója a pergazdaságosság követelményéből érthető meg. Számos pertípus esetében (kártérítési perek, biztosítási perek, vagy azok a munkaügyi perek, ahol a munkaviszony megszüntetésének jogszerűsége vitás) nem célszerű a nagy költséggel járó, időigényes, a követelés összegszerűségét, nagyságát tisztázni hivatott bizonyítási eljárás lefolytatása. Ennek csak akkor van értelme és funkciója, ha a jogalap a felperesi kereset vonatkozásában (részben vagy egészében) megáll. Gyakorlati példák is azt bizonyítják, hogy egy, a jogalapról történő döntés felerősíti a felek kompromisszumkészségét, ezért a pert sokszor le lehet zárni peres egyezséggel a Pp. 148. §-a alapján.

A közbenső ítélet csak pozitív, azaz a jogot megállapító lehet, a negatív ugyanis az egész keresetet elutasítja, így az végső, az eljárást lezáró és nem közbenső ítélet. A közbenső ítélet ellen fellebbezés lehetséges, a fellebbezés az eljárást megakasztja. Folytatni a tárgyalást a közbenső ítélet jogerőre emelkedése után lehet. Mivel a törvény közbenső ítélet meghozatalát nem köti az elsőfokú eljáráshoz, a joggyakorlatban másodfokú, sőt a felülvizsgálati eljárás során meghozott közbenső ítéletről is tudunk.

A részítélet jogi természete és eljárásjogi helyzete különbözik a közbenső ítélettől. Akkor hozható, ha az egyes kereseti kérelmek, vagy az egyes kereseti kérelmek részei önállóan elbírálhatóak. További feltétele, hogy az önállóan elbírálható kérelmek, vagy részei vonatkozásában nincs szükség további tárgyalásra, és a többi kereseti kérelem vagy beszámítási kifogás tárgyában a tárgyalást el kell halasztani.

A részítélet ellen fellebbezésnek van helye, de a fellebbezés az eljárás folytatását nem általában nem gátolja. (Kivétel a házasságot felbontó ítélet, ha a vagyonszövetség rész is van a kereseti kérelmek között.) Fontos szabály, miszerint a részítélet a később hozott ítélettel a beszámítási kifogásra, illetőleg a viszontkeresetre vonatkozó tárgyalás eredményeképpen hatályon kívül helyezhető, vagy megfelelően módosítható.

A megfellebbezett részítélet tehát másodfokon – ha helybenhagyják – csak feltételesen emelkedik jogerőre. A törvény szigorú értelmezése szerint viszont a törvényben szabályozott esetkörön kívül (beszámítási kifogás és viszontkereset) az utóbb meghozott ítélet nem érintheti a részítélet hatályát. Ugyancsak nem érinti a szünetelés folytán megszűnt per a jogerős részítélet hatályát, (Pp. 137. §. (4) bek.)

A kiegészítő ítélet nem önálló ítélet abban az értelemben, hogy az alapítélet hiányosságainak pótlását szolgálja. Önálló viszont abban az értelemben, hogy döntés, bírói döntés, a per érdemére vonatkozik, s a meghozatala iránt előterjesztett határozott kérelemhez igazodhat terjedelme – amennyiben nem hivatalból eldöntendő kérdéstről mulasztott rendelkezni a bíróság.

Meghozatala akkor kérhető, ha a bíróság a kereseti kérelem, vagy az ellenkérelem valamely része felől, akár a fő-, akár a mellékkötelezettségek tekintetében nem határozott. Ugyancsak kérhető, amennyiben a perköltségviselést mellőzte, illetve az ítélet előzetes végrehajthatósága felől nem döntött, habár ennek helye lett volna. (Pp. 231 – 232 §)

A felek bármelyike kérheti az ítélet kiegészítését a közléstől számított 15 nap alatt. E szabály szerint a kérelem előterjeszhetősége nem kötődik sem a perpozícióhoz, sem a pernyertességhez. Bár egy teljes egészében pernyertes alperes esetében nehezen képzelhető el az ítélet kiegészítése iránti kérelem előterjesztése akkor, ha mondjuk a bíróság a felperes négy előterjesztett alternatív kereseti kérelme közül csak hármat utasított el, a negyedikről megfeledezett.

A 15 napos határidő megegyezik a fellebbezési határidővel. Ráadásul a kiegészítés iránti kérelemnek az ítélet elleni fellebbezés beadására (és az ítélet előzetes végrehajtására) halasztó hatálya nincsen. Számos esetben további probléma, hogy a 15 napos határidő alatt előterjesztett kérelmet miképpen értelmezze a bíróság. A felek számára sem könnyű eldönteni, hogy kiegészítés iránti, vagy fellebbezési perorvoslatot terjesszenek-e elő, esetleg mindkettőt. A Pp. maga igyekszik elhárítani e gondokat, amikor a másodfokú eljárás

szabályaiban rendezi a helyzetet (Pp. 248. § szerint a kiegészítés elintézéséig hivatalból fel lehet függeszteni a másodfokú eljárást.), másfelől a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésben igyekezett feloldani ezt az ellentmondást.

Mindenesetre az ítélet kiegészítéséről az elsőfokú, az ítéletet meghozó bíróság dönt, döntése ellen külön jogorvoslatnak van helye. Amennyiben a kiegészítés iránt kérelmet nyújtottak be, a kérelemről tárgyalás alapján kell határoznia. A határozathozatalt a felek vagy egyikük távolmaradása nem gátolja, és a tárgyalás elmulasztása miatti igazolásnak sincs helye. A kérelmet előterjesztő fél – amennyiben a másik fél egyetértő nyilatkozatát csatolja – kérheti kérelmének tárgyaláson kívüli elbírálását.

Kiegészítő ítélet tehát, a kérelemnek helyt adó bírói döntés. Amennyiben elutasítja a bíróság a kérelmet végzést hoz. (Pp. 225. § (4) bek.)

A hivatalból történő kiegészítés szabályai részben eltérnek a felek által előterjesztett kiegészítés iránti kérem elintézésétől. Erre csak akkor van a bíróságnak lehetősége, ha a hivatalból kötelezően rendezendő kérdéstről nem döntött. (pl. az államnak járó illeték, teljesítési határidő előzetes végrehajthatóság.) Másfelől elmaradt döntését haladéktalanul kell hivatalból pótolni. Nem szükséges a feleket sem meghallgatnia, vagy tárgyalást tartania. A hivatalból meghozott kiegészítő ítélet ellen a felek fellebbezéssel élhetnek.

Az ítélet kisebb fogyatékoságának elhárítását szolgálja az ítélet *kijavítása*. Névcseré, hibás névírás, számítási hiba vagy más hasonló elírás esetében a bíróság az ítélet kijavítását bármikor hivatalból is elrendelheti.

A kijavítás nincs tehát határidőhöz kötve, sőt bármikor hivatalból, de a felek kérelmére is elrendelhető. A kijavítás tárgyában a bíróság a felek meghallgatása nélkül is határozhat – még akkor is, ha ezt a felek kezdeményezték. Ha mégis meghallgatást tart, a meghallgatásra kitűzött határnap elmulasztása miatt igazolási kérelemnek nincs helye, és a felek mulasztása sem gátolja a határozat meghozatalát.

A határozat kijavítását végzéssel rendeli el a bíróság, ellene fellebbezésnek csak akkor van helye, ha a kijavítás a rendelkező részre vonatkozik.

A törvény szóhasználata arra utal, ha a kijavítást a felek kérelmezték, akkor egy, a perrendtartásban szabályozott nem peres eljárásról van szó. Ebben az esetben kérelemre indul az eljárás, a bíróság a nem peres eljárásokra jellemző meghallgatást tart (ha tart) szemben a kiegészítésnél megtartható tárgyalással, valamint a határozat formája a nem peres eljárásokra jellemző végzés, és nem ítélet.

Az ítélet jogerejének kérdései az elmélet és a joggyakorlat legősibb, talán leglényegesebb problémái közé tartoznak. A polgári per célja ugyanis olyan jogi hatást kiváltó bírói határozat beszerzése, amely kikényszeríthető, s amelyet az ellenfél a jövőben nem támadhat meg – vagy csak korlátozott formában teheti ezt

–, és a határozatot a társadalom többi tagja is tiszteletben tartja. Nem egyszerű mindezeknek a követelményeknek eleget tenni, de a jogerős bírói ítélet mégis eleget tesz ezen elvárásoknak. Jogi következményei között találunk tilalmakat — így a felekre nézve az újabb perindítás tilalmát –, és kötelezettségeket – a bírói rendelkezés betartását, kikényszeríthetőségét. A jogerős bírói ítélet a feleken kívüli társadalomra szintén hatást gyakorol, például a bíróságokra nézve az eldöntött jogvitára nézve az újabb kereset befogadásának tilalmát fogalmazza meg. Sőt, az ítéletet meghozó bíróságot magát is köti saját határozata abban az eljárásban, amelyben azt hozta (részítélete pl.).

Az ítélet széleskörű joghatását a polgári eljárásjog a saját intézményeivel biztosítja. A határozatokhoz (köztük az ítélethez) egyrészt *egyszerű kötőerőt* kapcsol, másrészt *alaki és anyagi jogerőt*. Mivel a jogerő szabályai a perrendtartásban a határozatokról szóló általános rendelkezések között helyezkednek el, a következőkben mi is határozatokat említünk, tudva azt, az ítélet és a végzés is határozat. Így egy kicsit azonban megelőlegezzük a végzésekre vonatkozó mondanivalónkat.

A Pp. 227.§ (1) bekezdése alapján *amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a saját határozatához abban a perben, amelyben azt hozta kötve van, mégpedig a határozat kihirdetésétől kezdve, ha pedig a határozat kihirdetve nem volt, annak közlésétől kezdve.*

A törvény tehát meghatározza a *kötőerő* beállításának időpontját (kihirdetés, vagy közlés), ugyanakkor a perrendtartás más rendelkezéseiből levezethető a kötőerő feloldásának időpontja. Amennyiben az ítélet jogerőre emelkedik, a kötőerő beolvad a jogerőbe, feloldása a rendkívüli perorvoslat sikeres igénybevétele esetén, a perorvoslati határozat időpontjában történik. Sikeres a perorvoslat, ha a határozatot nem tartja fent hatályában a perorvoslati bíróság. Ugyancsak feloldja ítéletek esetében a kötőerőt az ítélet már bemutatott kijavítása vagy kiegészítése, illetőleg a részítélet törvényes okból bekövetkező hatályon kívül helyezése.

A végzések esetében összetettebb a helyzet. A törvény maga mondja ki, a bíróság a pervezető végzésekhez, valamint az egyoldalú kérelmeket elutasító végzéséhez nincs kötve. A határidőhöz kötött perbeli cselekmények elutasítása esetében végzését csak annak jogerőre emelkedés előtt változtathatja meg. Ezen túlmenően a végzésekhez nincs kötve a bíróság, még az áttételt elrendelő végzéséhez sem. A pénzbírságot kiszabó határozatát meg is változtathatja.

Alaki jogerőről akkor beszélünk, ha a határozat (ítélet) rendes perorvoslattal többé nem támadható meg. Mivel a perrendtartás lehetővé teszi, hogy a felek és az erre jogosultak a bírói határozatot különböző módon és különböző perintézményekkel támadják, a megtámadhatatlanság több időpontban és más – más stádiumban következik be.⁴³

⁴³FARKAS, József *A jogerő a magyar polgári peres eljárásban*. Budapest, 1976.

A joggyakorlat számára fontos kérdés a jogerő beállításának időpontja. A határozat jogerőre lépése nem mindig esik egybe a határozat megtámadására nyitva álló határidő leteltével, pl. ha a felek lemondanak a fellebbezési jogukról, a bírói ítélet azon a napon válik jogerőssé, amikor a felek lemondásukat a bíróságon bejelentik. Kérdéses, ha több fellebbezésre jogosult van, mikor áll be a határozat jogereje? Nyilván az azt követő napon, amikor az utolsó fellebbezésre jogosult bejelentette fellebbezéséről való lemondását. Addig azonban a határozat nem jogerős, ezért sem végrehajtást nem lehet kérni, sem a határozatban megszabott teljesítési határidő nem nyílt meg. Ezek ugyanis a jogerőhöz fűződő hatások. Amennyiben tehát előzetesen nem mondtak le a felek fellebbezési jogukról – erre a Pp. 228.§ (2) bek. jogi képviselővel eljáró felek esetében közös nyilatkozat megtételével ad lehetőséget – a határozat jogereje a fellebbezési jogáról lemondott féllel szemben sem áll be.

A fenti példa előfeltétele, hogy egységes pertársaság álljon fent. A társas peralakzatokból következik, hogy a jogerő bizonyos esetekben személyileg nem osztható, máskor ellenben elkülöníthető. Ezért nagy jelentőségű a jogerőt meghatározó peres körülményeknek és adatoknak vizsgálata, felderítése. További nehézséget jelent, hogy a jogerős ítéletet is meg lehet támadni a rendkívüli perorvoslatok igénybe vételével. E körben szintén felmerülnek tisztázásra váró kérdések. Például: egységes pertársaság esetén, a jogerőt feloldó, a jogerős ítéletet hatályon kívül helyező ítélet mennyiben terjed ki a rendkívüli perorvoslattal nem élő pertársra, amennyiben ő – tegyük fel pervesztessége esetében – önként teljesített? Látni fogjuk, erre a problémára a Pp. és a joggyakorlat megfelelő választ ad.

Az *anyagi jogerő* azt jelenti, hogy a jogerős határozathoz a bíróság, a felek, a hatóságok magatartásukban különböző módon ugyan, de kötve vannak. A jogirodalom megkülönbözteti az anyagi jogerő pozitív és negatív hatását.

A pozitív hatásról akkor beszélhetünk, ha a felek, a bíróság és mások úgy vannak kötve az anyagi jogerőhöz, hogy magatartásukban követniük, irányadónak kell tekinteniük az ítéletbe foglaltakat.

Az anyagi jogerő negatív hatása (röviden) az, hogy kizárt az anyagi jog újbóli peresítése. A negatív hatás a res judicatához, az ítélt dologhoz köthető. A törvény szerint *a keresettel érvényesített jog tárgyában hozott ítélet jogereje kizárja, hogy ugyanabból a tényalapról származó, ugyanazon jog iránt, ugyanazok a felek – ideértve azok jogutódjait is – egymás ellen új keresetet indíthassanak, vagy az ítéletben már elbírált jogot egymással szemben egyébként vitássá tehessék* (Pp. 229. § (1) bek.).

Az anyagi jogerő tárgyi terjedelme tehát feltételezi a tény és jogalap azonosságát. Az alanyi terjedelme pedig a felekre terjed ki (beleértve az egységes vagy kényszerű pertársaságot), jogutódaikra, illetve az önálló beavatkozóra. Léteznek azonban olyan ítéletek, amelyek “mindenkivel szemben” hatályosak, azaz a perben állástól, perbeli pozíciótól függetlenül mindenkire kiterjed. Ilyen

ítélet pl. a házasságot érvénytelenítő ítélet, a gondnokság alá helyezést kimondó (illetőleg megszüntető) ítélet.

A bírói gyakorlat számos esetben a tárgyi hatály alól kivételeket állapít meg, a Pp. 230. § (1) bek. azonban maga oldja fel az ítélet anyagi jogerejét. E szerint *ha az ítélet egyik felet olyan szolgáltatásra kötelezi, amely az ítélet meghozatala után jár le ... az ítélet anyagi jogereje nem gátolja, hogy a felek bármelyike keresetet indíthasson a szolgáltatás mennyiségének vagy időtartamának megváltoztatása iránt, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság az ítéletét alapította, utóbb lényegesen megváltoztak.* Lényeges, a törvényi rendelkezés kifejezetten meghatározza az utóper indításának eseteit, és ezzel az anyagi jogerő feloldásának esetkörét.

Az ítélt dolog a perben eldöntött valamennyi kérdésre vonatkozik, így például az ítéletben elbírált beszámítási kifogás tárgyában is kizárt az újabb perindítás, de csak a beszámítás erejéig – az elutasított részre nincs *res iudicata*.

Nyitott kérdés a jogirodalomban, hogy a jogerő az egész ítéletre vonatkozóan beáll-e avagy – következően az ítélet szerkezetéből --, csak a rendelkező részre vonatkozik? Ebben az esetben az indokolás, ezen belül a tényállás megállapítása mentesülne a jogerőhöz kapcsolódó joghatások alól. Az álláspontok mindegyike hordoz némi kockázatot. Amennyiben az indokolásra – ezen belül a megállapított tényállásra – szintén kiterjed a jogerő, a jogvitához kapcsolódó perekben illetve egyéb eljárásokban szinte lehetetlen (legalább is jogellenes) lenne a bizonyítás. Ugyanakkor, csak a rendelkező részre korlátozott jogerő jogellenes fellépésekre adhatna okot azzal, hogy az ítéleti tényállás korlátlan vitathatóságot nyitná meg. Valószínűleg Farkas József álláspontja áll a megoldáshoz a legközelebb, aki szerint a jogerőhatás a kereset feletti döntéshez kapcsolódik, mellyel szoros logikai egységet alkot indokolása is.

Előadásunk utolsó témájaként röviden szólnunk kell a *jogerő és a végrehajtás* kapcsolatáról. Említettük, végrehajtani csak jogerős ítéleteket lehet, azonban vannak olyan esetek, amikor nem jogerős ítéletekre – általánosítva – határozatokra rendeli el a bíróság a végrehajtást. Másfelől jogerős ítéletekhez sem fűződik mindig végrehajtás, hiszen a megállapító és jogalakító ítéletekhez végrehajtás nem fűződik.

A perrendtartás az előzetes végrehajthatóság intézményének szabályaiban rendezi e kérdést. Ekkor az ítélet maga még nem jogerős, de a törvényi feltételek fennállása esetében lehetséges a végrehajtás megindítása, majd foganatosítása. A Pp. 231. § alapján fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatónak kell nyilvánítani *a tartásdíjban, járadékban és más hasonló célú időszakos szolgáltatásban marasztaló ítéletet, a birtokháborítás megszüntetésére kötelező ítéletet, az alperes által elismert követelésben marasztaló ítéletet, a közokiratban vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban vállalt kötelezettségen alapuló pénzbeli marasztalást tartalmazó ítéletet (ha az annak alapjául szolgáló összes körülményeket ilyen okirattal bizonyították), a nem pénzbeli marasztalást*

tartalmazó ítéletet (ha a felperesnek a végrehajtás elhalasztásából aránytalanul súlyos vagy nehezen megállapítható kára származnék és ha a felperes megfelelő biztosítékot nyújt.

A törvény szövegben taxatív felsorolt ügyekben, a törvényi feltételek fennállása esetén az elsőfokú bíróságnak az ítéletet hivatalból kell előzetesen végrehajthatóvá nyilvánítania. Ennek elmaradása az ítélet kiegészítésével pótolható. Az előzetes végrehajthatóságról az érdekelt kérelmére és a per összes adatainak mérlegelésével, a másodfokú bíróság is dönthet, amennyiben elhalasztja a tárgyalást.

A törvény azokat az eseteket sorolja fel, ahol az előzetes végrehajtást vagy különleges jogi érdek, vagy a jogvita maga indokolja. Ezért a tartásdíj, járadék vagy más hasonló célú időszakos szolgáltatás megfizetésére kötelező ítélet előzetesen végrehajthatóvá nyilvánításakor a marasztalás jogcíme érdektelen. Ugyancsak érthető azon törvényi álláspont, hogy elismert követelés, vagy teljesen bizonyító erejű magánokiratba, vagy közokiratba foglalt kötelezettségvállalás esetén a jogerő beállta előtt sor kerüljön a végrehajtásra. A törvény feltételül szabja ugyanakkor, hogy a követelést elismerő nyilatkozatnak egyértelműnek és határozottnak kell lennie, kiterjesztően értelmezni nem lehet. Illetőleg a nem pénzbeli követelés esetén a felperesnek megfelelő biztosítékot kell nyújtania. Abban esetben, ha az elsőfokú bíróság az ítéletet a törvény ellenére nyilvánította előzetesen végrehajthatónak, a másodfokú tanács elnöke, akár a tárgyalás kitűzése előtt felfüggesztheti a végrehajtást.

A törvény lehetővé teszi az előzetes végrehajthatóság kimondásának mellőzését, kivéve a tartásdíjban, járadékban és más hasonló célú időszakos szolgáltatásban marasztaló ítéletet. Ezekre az esetekre nem vonatkoztathatóak a törvényben meghatározott méltányossági okok. Más esetekben, ha az előzetes végrehajtás az alperesre aránytalanul súlyosabb terhet jelent, mint az előzetes végrehajthatóság mellőzése a felperesre, a bíróság az alperesnek a tárgyalás berekesztése előtt előterjesztett erre irányuló kérelmére az előzetes végrehajtás kimondását mellőzheti. A bíróság minden esetben az ügy összes körülményének mérlegelése után dönt arról, hogy az előzetes végrehajthatóság kimondását mellőzi-e vagy sem. A törvény szerint a mellőzés kérelemhez kötött, hivatalból ezért a bíróság nem határozhat.

X. Előadás: A fellebbezés és a másodfokú eljárás alapvető kérdései

Bevezetőül néhány szót kell szólnunk magáról a fellebbezésről. A fellebbezés a perrendtartás rendes perorvoslata, s mind a bírói ítéletek, mind a végzések ellen igénybe vehető. A törvény a fellebbezés mellett számos rendes perorvoslatot ismer, ilyen az előző előadáson ismertetett kijavítási illetve kiegészítési kérelem, de ide sorolható a bírósági meghagyás ellen előterjesztendő ellentmondás, s a később bemutatásra kerülő csatlakozó fellebbezés. A jogirodalomban vitatott az igazolási kérelem perorvoslati jellege. Mi az Alkotmánybíróság 22 /1995 (III.31.) AB határozatát fogadjuk el, amely az igazolási kérelmet lényegében kizárta a perorvoslati eszközök köréből.

A törvény – történetileg alakuló szövegének köszönhetően -- a fellebbezés fogalma alatt egyaránt érti a másodfokú eljárást megindító fellebbezési kérelmet, és magát a másodfokú eljárást. A továbbiakban követjük a törvény fogalmi rendszerét, ám ha a fellebbezési kérelemről külön kell szólnunk, akkor erre utalni fogunk.

A fellebbezés a jogerőre nem emelkedett bírói határozatok elleni fellebbviteli és átszarmaztató hatályú rendes perorvoslat. Tehát a határozatot meghozó bíróság felett álló (felettes, vagy másodfokú) bíróság dönt a határozat sorsáról azzal, hogy fő szabályként a másodfokú bíróság az első fokú bíróság jogkörében jár el. A fellebbezés előterjesztése megakasztja a határozat jogerőre lépését, s ez a halasztó hatály kihat a határozat végrehajthatóságára. Így a fellebbezési eljárás jogerős befejezéséig a határozatot csak akkor lehet végrehajtani, ha azt a határozatot hozó bíróság előzetesen végrehajthatónak nyilvánította, illetőleg ha a törvény maga ad feloldást a fellebbezés halasztó hatálya alól (pl. a tanúdíjat megállapító bírói határozat esetében).

Általában elmondható, a fellebbezés mind az ítélet, mind a végzés ellen igénybe vehető perorvoslat, azonban nem árt tisztázni, a törvény milyen határozatok ellen nem engedi meg a fellebbezést. A szabályozási logika ugyanis az, hogy minden határozat ellen igénybe vehető e perorvoslat, kivéve, ha ezt törvény kizárja. Így a Pp. 233. § (1) alapján *az elsőfokú bíróság határozata ellen van helye fellebbezésnek*, de törvényileg kizárt a fellebbezés az eljárás folyamán hozott végzések ellen (pervezető végzések). E rendelkezés az idézett törvényhely általános rendelkezése, ezért minden olyan végzésre vonatkozik, amelynél a törvény a fellebbezés lehetőségéről külön említést nem tesz. A pervezető végzésekre jellemző általános fellebbezési tilalom alól kivételt képeznek – törvényi előírás következtében -- a perköltségben vagy pénzbírságban marasztaló végzések, valamint azok a végzések, amelyekkel szemben a törvény a fellebbezést külön megengedi.

Az utolsó esetkörben olyan, egyébként pervezető végzésnek minősülő végzésekről van szó, amelyek ellen a törvény kifejezetten megengedi a fellebbezést. Így fellebbezésnek van helye a perbelépés, a perből való elbocsátás

tárgyában hozott végzés ellen (Pp. 61-63. § és Pp. 64. § (1)-(2) bek.) az összecszerúséget kivéve a perköltség-biztosítékkal kapcsolatos végzés (Pp. 89-91. §), a félbeszakadást megállapító végzés (Pp. 112. § (3), a felfüggesztést elrendelő végzés (Pp. 155. § (3), az ideiglenes intézkedés tárgyában hozott végzés (Pp. 156. § (6), a tanút vallomástételre kötelező végzés (Pp. 171. § (3), a tanúval, szakértővel szemben kényszerítő intézkedést elrendelő végzés (Pp. 185. § (3), a tanúdíjat, szakértői díjat megállapító végzés (Pp. 186. § (2), és Pp. 187. § (2) és a szemlével kapcsolatos kár és költség összegét megállapító végzés ellen (Pp. 189. § (3).

A felsorolás korántsem teljes, így az egyes határozatoknál a törvényes megengedhetőséget külön – külön kell vizsgálnunk. Az általános felhatalmazáson túlmenően a törvényben találunk olyan végzéseket, amelyek ellen a fellebbezés a törvény erejénél fogva teljesen kizárt. A törvény a kizárás tárgyában hozott (Pp. 18. § (4), 178. § (3)) a beavatkozást engedő (Pp. 56. § (3), az igazolási kérelemnek helyt adó (Pp. 110. § (1)), az alperes mulasztása folytán a korábbi bírósági meghagyást hatályban tartó (Pp. 136/A. § (3)), egyes esetekben a per megszüntetésére irányuló kérelem elutasítása (Pp. 162. § (1) tárgyában hozott végzések ellen nem engedi meg a fellebbezést. Ezen túlmenően ismerünk olyan határozatokat, amelyek ellen a külön fellebbezés kizárt, pl. a bíró kizárását megtagadó végzés, igazolási kérelemnek helyt adó végzés, ezekkel szemben az ítéletet támadó fellebbezésben lehet jogorvoslatot kérni.

A fellebbezés célja – legyen az ítélet vagy végzés elleni fellebbezés -- a fellebbezőt ért – vélt vagy valós -- jogsérelem vagy joghátrány orvoslása. A fellebbezés, mint rendes perorvoslat garanciális jellegű, s éppen a garanciális jellegéből fakad az a megoldás, hogy a fellebbezési jog korlátozása vagy kizárása csak törvény szintű jogszabályalkotással történhet.

A másodfokú – a fellebbezési eljárásban hozott – bírói határozatok elleni perorvoslat problémaköre külön fejezet a magyar polgári eljárásjog történetében. Óvakodva a ránk váró – és mára már nem igazából lényeges – problémák ismertetésétől, annyit el kell mondanunk, a másodfokú eljárásban meghozott ítéletek ellen nincs helye rendes perorvoslatnak (rendkívülinek igen). A végzéseknél nem ez a helyzet, ugyanis a Pp. 233/A § kimondja, hogy a másodfokú eljárásban meghozott olyan végzés ellen, melyekkel szemben az elsőfokú eljárás szabályai szerint fellebbezésnek lenne helye, továbbá a másodfokú eljárásban a fellebbezést hivatalból elutasító végzés ellen a rendes perorvoslat – a fellebbezés – megengedett.

A fellebbezésre jogosultak köre a törvényből pontosan meghatározható. *Fellebbezéssel élhet a fél, a beavatkozó, végül az, akire a határozat rendelkezést tartalmaz, a rendelkezés reá vonatkozó része ellen.* (Pp. 233.§ (1) bek.) A fél tehát önálló, máséhoz nem kötődő vagy kapcsolható fellebbezési jogosultsággal rendelkezik, a probléma a társas peralakzatok esetében keletkezik. Egységes pertársaság esetében a függőség elvének megfelelően az egyik pertárs fellebbezése kihat a fellebbezési határidőt elmulasztó másik pertársra. Egyszerű

pertársaság esetében az egyik pertárs által előterjesztett fellebbezés a többi pertársnak sem előnyére, sem hátrányára nem szolgálhat, mivel a függetlenség elve érvényesül pertársi kapcsolatukban.

A beavatkozó önálló fellebbezése csak akkor hatályos, ha a fél a fellebbezési határidőt elmulasztotta, illetve ha a fellebbezés nem ellentétes az általa támogatott fél érdekeivel. Az önálló beavatkozó fellebbezési jogát ennyire nem korlátozza a törvény, ő akkor is fellebbezhet, ha az általa támogatott fél lemondott fellebbezési jogáról, vagy visszavonta azt.

A törvény végül az ún. egyéb érdekeltek fellebbezését is megengedi, de csak akkor, ha a határozat rájuk nézve rendelkezést tartalmaz. Az ügyész fellebbezési joga a Pp. 9. §-ba foglalt perpozíciójától függ.

Bizonyos esetekben kizárólag a törvényben nevesített személy fellebbezhet az adott határozat ellen. A tanúval, szakértővel szemben alkalmazott kényszerítő intézkedés körében hozott végzés ellen csak az érintett élhet fellebbezéssel (Pp. 185. § (3) bek.), s ugyanez vonatkozik a tanút vallomástételre kötelező végzés elleni fellebbezésre. (Pp. 171. § (3) bek.). Kizárt a fél fellebbezési joga a beavatkozást elutasító, a beavatkozót a perből kizáró, a perbehívóhoz csatlakozás megengedését megtagadó végzés ellen (Pp. 56. § (3), 60. § (1)). Tehát a fél 233. §-ba foglalt általános fellebbezési joga a törvényi kizárások által nem foglalja magában a minden határozat elleni korlátlan fellebbezési jogot.

A fellebbezés határidejét a törvény a határozat közlésétől számított tizenöt napban határozza meg. (Váltóperekben három nap.) A fellebbezési határidő kezdő napja a kihirdetéssel közölt határozatok esetén a kihirdetést követő, a kézbesítéssel közölt határozatok esetén pedig a kézbesítés napját követő nap. A fellebbezési határidő a szabályszerű kézbesítés tényével nyílik meg, a kézbesítési szabályok megsértéséhez e jogkövetkezmény nem fűződik. Megjegyezzük, az ítéletet mindig kézbesítéssel kell közölni (Pp. 219. § (1.) bek. a) pont.) és ugyanígy a törvényben meghatározott egyéb határozatokat is. Amikor a közlés a kihirdetéshez kötődik – értelemszerűen végzések esetében –, akkor a fellebbezési határidő a kihirdetést követő napon kezdődik. Természetesen akkor, ha a végzés elleni fellebbezés jogilag lehetséges, erről az eljáró bírónak tájékoztatnia kell a felet még akkor is, ha az jogi képviselővel jár el. Amennyiben a félnek van meghatalmazottja, a fellebbezési határidő a meghatalmazottal történő közlést követő napon kezdődik.

A fellebbezés elnevezés alatt – említettük – a törvény a fellebbezési kérelmet, a fellebbezésre jogosultak írásbeli beadványát is érti. Így *a fellebbezést az elsőfokú bíróságnál kell írásban benyújtani, vagy jegyzőkönyvbe mondani. Ha a határozat ellen fellebbezésnek helye van, annak bármilyen címen előterjesztett megtámadását - a kijavításra és a kiegészítésre irányuló kérelmek kivételével -- fellebbezésnek kell tekinteni* (Pp. 234. § (2-3) bek.).

Számos probléma merül fel e szabállyal kapcsolatban. Gyakran előfordul, hogy a fellebbezésre jogosultak a fellebbezésre nyitva álló határidő alatt a

másodfokú bírósághoz adják be fellebbezési kérelmüket. A törvény a fellebbezés benyújtásának két együttes feltételét határozza meg (az elsőfokú bíróság megnevezésével és írásbeli alak kikötésével), így a más bíróságnál előterjesztett kérelem nem minősül szabályszerűen benyújtott fellebbezésnek. A bíróság a kérelmet megküldi ugyan az elsőfokú bírósághoz, ám ez legtöbbször elkésettnek minősül, mivel az elsőfokú bírósághoz való beérkezésnek kell megtörténnie a 15 napos határidő alatt. Másik probléma, hogy a fellebbezést az első fokú bíróságnál kell benyújtani, de a másodfokú bírósághoz kell címezni, mivel az a döntést hozó bíróság, s ezt főleg a laikus felek nehezen értik meg.

Hasonló problémákat vet fel a szóbeli fellebbezés intézménye. Egyfelől a Pp. 94. § (1) bek. általános előírása értelmében a fellebbezést csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél mondhatja jegyzőkönyvbe, mert a törvény szerint csak az elsőfokú bíróságnál lehet jegyzőkönyvbe mondani. Másfelől a szóban előterjesztett fellebbezési kérelemre a folyamatban lévő perben előadott szóbeli kérelemre vonatkozó Pp. 94. § (4) bekezdését kell alkalmazni, így a fél a lakóhelye (vagy munkahelye) szerint illetékes helyi bíróság előtt a fellebbezését **nem** mondhatja szóban jegyzőkönyvbe. Amennyiben a fellebbező fél az elsőfokú bíróság helyett más bíróságok valamelyikét keresi fel a fellebbezés jegyzőkönyvbe mondása érdekében, *annak teljesítése nem tagadható meg, de a fellebbezés előterjesztettnek az elsőfokú bíróságnál csak azzal a nappal tekinthető, amikor a felvett jegyzőkönyv oda megérkezett.*⁴⁴

A fellebbezési kérelemre szintén vonatkozik a Pp. 3. § (1) bek. utolsó mondata, azaz a megnevezésétől függetlenül fellebbezésnek kell tekinteni minden olyan beadványt – a kijavítási és kiegészítési kérelmet kivéve – amely bármely elnevezéssel és címen a határozatot támadja.

E szabály különösen – be kell vallanunk – bizarr a Pp. 235. § (1) bekezdésének ismeretében. Az idézett törvényhely ugyanis pontosan meghatározza a fellebbezési kérelem tartalmát, ezzel a “bármilyen jogcímen” előterjesztett beadvány fellebbezési kérelemként történő értelmezését megkérdőjelezi.⁴⁵ A törvény szerint a *fellebbezésben meg kell jelölni azt a határozatot, amely ellen a fellebbezés irányul és elő kell adni, hogy a fél a határozat megváltoztatását mennyiben és milyen okból kívánja. A fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására akkor kerülhet sor, ha az új tény vagy az új bizonyíték az első fokú határozat meghozatalát követően jutott a fellebbező fél tudomására, feltéve, hogy az - elbírálása esetén - reá kedvezőbb határozatot eredményezett volna. A fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására, vagy az első fokú bíróság által mellőzött bizonyítás lefolytatásának indítványozására akkor is sor kerülhet, ha az az első fokú határozat jogszabálysértő voltának alátámasztására irányul; a 141. § (6) bekezdésében foglaltakat azonban ebben az esetben is alkalmazni kell.*

⁴⁴A 123/1973. IM utasítás 4. §-át idézi a PP. Kommentára. COMPLEX DVD Jogtár.

⁴⁵Így ha a fél az elsőfokú bíróság ítéletét tudomásul veszi, és 15 napos határidő alatt részletfizetést kér, e kérelemről is a másodfokú bíróság dönt.

A törvényhely határozott szankciót tartalmaz a hiányosan, a törvény által megszabott tartalomnak nem mindenben megfelelő beadvány előterjesztőjével szemben. A kötelező hiánypótlás előírása után ugyanis a 237. § arról, rendelkezik, miszerint hivatalból el kell utasítani a fellebbezést, ha azt a hiánypótlási felhívás ellenére nem, vagy nem a hiánypótlási felhívásnak megfelelően nyújtották be.

Nézzük milyen tartalmi követelményeket támaszt a törvény a fellebbezési kérelemmel szemben.

A megtámadott határozatot a fellebbezőnek egyértelműen kell megjelölnie. Mivel a megjelölés mikéntjére, formájára nincs kötelező előírás, úgy kell azt megjelölni, hogy a sérelmezett határozat azonosítható legyen.

A fellebbezés kötelező, nélkülözhetetlen tartalmi kelléke a fellebbezési kérelem. Ebből határozottan és egyértelműen ki kell tűnnie, hogy a fél a határozat megváltoztatását milyen módon (tartalommal) kéri, bár a fél fellebbezési kérelmében kérheti a megtámadott határozat hatályon kívül helyezését is. Arra nincs előírás, mi módon lehetséges a fellebbezési kérelem megfogalmazása, ezért a törvényes kritériumoknak megfelel, ha a fél fellebbezéséből egyértelműen megállapítható a fellebbezési kérelem tartalma.

A fellebbezési kérelem indokolásában kell előadni azokat az okokat, amelyekre a fellebbező a fellebbezési kérelmét alapítja. Az indokolás módja szabadon megválasztható, így ha a fellebbezés csak az első fokú eljárásban kifejtett álláspontra hivatkozik, eleget tesz a törvényi előírásoknak (BH1992. 589.), ennek hiánya miatt az nem utasítható el.

Súlyos és nehéz problémák vetődnek fel a fellebbezési kérelem tényelőadásaival kapcsolatban. A fellebbezés tartalmazhat ugyan új tényelőadást, vagy új bizonyítékokat is, de terjedelmüket a törvény szigorúan korlátozza. Így csak két esetben kerülhet sor új tény, illetve új bizonyíték előadására.

Egyfelől akkor lehet új tényt előadni, illetőleg új bizonyítékokra hivatkozni, ha arról a fellebbező az első fokú határozat meghozatala után szerzett tudomást. Ekkor is csak abban az esetben, ha ez az első fokú eljárásban előterjesztése esetén számára kedvezőbb határozatot eredményezett volna.

Másfelől a fellebbező fél az első fokú határozat jogszabályt sértő voltának alátámasztása körében hivatkozhat új tényre vagy új bizonyítékokra. Ekkor kérheti az elsőfokú bíróság által mellőzött bizonyítás lefolytatását is. Ám ha az első fokú eljárásban a tényelőadás megtételére (bizonyíték előterjesztésére), azért nem került sor, mert azt a bíróság a Pp. 141. § (6) alapján (alapos ok nélküli késelem, bírósági felhívás figyelmen kívül hagyása) mellőzte, ezeket a másodfokú eljárásban sem lehet figyelembe venni.

Mégis e törvényi rendelkezéseket aggályosnak kell tekintenünk. A másodfokú eljárás szabályai ugyanis éveken keresztül arra épültek, hogy a

másodfokú bíróság majdnem korlátlan másodfokú felülbírálati jogköre egy majdnem korlátlan fellebbezési tényelőadással illetve bizonyításkiegyesítéssel jár együtt. Miközben az új tények előadását és az új bizonyítás indítványozását korlátozta a jogalkotó, változatlanul fennmaradt a másodfokú bíróság majdnem korlátlan reformatórius jogköre. Új tények nélkül, pusztán az iratok és a peranyag újraértékelésével a másodfokú bíróság szabadon hozhat az elsőfokú bíróság ítéletével homlok egyenest eltérő ítéletet, ami ellen rendes perorvoslatnak már nincs helye. Nyilván egy ilyen ítélet a tényállás újraalkotását követeli meg, amit bizonyítás hiányában csak az iratok alapján lehet megtenni. Előtérbe kerülhet tehát a XIX. század előtti polgári peres eljárás jellemzője az írásbeli, oficiális döntéshozatal, a felek rendelkezési jogának korlátozása.

A törvény lehetőséget ad az elsőfokú bíróságnak, hogy a fellebbezést – hivatalból – elutasítsa. E döntése akkor lehetséges, ha a törvényi kellékek hiányoznak, illetve azokat a fellebbező – hiánypótlási felhívás ellenére – nem pótolta. Erre azért szükséges felhívni a figyelmet, mert a fellebbezés “érdemi elutasítására” az első fokú bíróság nem jogosult, a másodfok is csak akkor, ha tárgyaláson megvizsgálta a fellebbezésben foglaltakat.

Az elsőfokú bíróság hivatalból elutasítja a fellebbezést, ha az elkésett, olyan határozat ellen irányul, amely ellen a fellebbező nem élhet fellebbezéssel, ha a fél a fellebbezést hiánypótlási felhívás ellenére nem, vagy hiányosan adta be. Egyébként, amennyiben a fellebbezési határidő valamennyi fellebbezésre jogosulttal szemben lejárt, legkésőbb nyolc napon belül felterjeszti azt a másodfokú bírósághoz.

Az elkésettség megállapítása számos esetben gondot okoz a gyakorlatban. Mivel a mulasztás következménye a Pp. általános szabályai szerint elhárítható, a sikeres igazolási kérelem megfelelő kimentés az elkésettség alól (jóllehet ezt már a másodfok bírálja el). Azonban ha a fellebbezés azért késett el, mert a bíróság tévesen tájékoztatta a felet, avagy ügykezelési hiba történt, a mulasztáshoz fűződő jogkövetkezményeket a bíróság nem alkalmazhatja.

Az első fokú bíróság szűrőjén átment fellebbezés a fentiek értelmében akkor kerül felterjesztésre, ha az érdemi elbírálásra alkalmas. Bizonyos esetekben azonban a fellebbezés felterjesztését megelőzően az elsőfokú bíróságnak számos intézkedést kell megtennie. Így amennyiben a fél fellebbezésében az illeték előzetes megfizetése alóli mentességet kér, e tárgyban az elsőfokú bíróságnak kell határoznia. Máskor, pl. végzés elleni fellebbezéskor a felterjesztést megelőzően az elsőfokú bíróságnak le kell folytatnia az ún. észrevételezési eljárást, azaz a fellebbező fél ellenfelének észrevétel előterjesztésére meg kell küldenie a fellebbezést. A fellebbezést felterjesztenie csak az észrevétel beérkezése után, vagy akkor lehet, ha az észrevétel előterjesztésére megszabott határidő (8 nap) eredménytelenül telt el.

E szabályok ismertetésével áttértünk magára a fellebbezési eljárásra. A továbbiakban nem érintjük a fellebbezés olyan speciális kérdéseit, mint a kis

perértékű ügyek fellebbezési eljárását, hanem a generális modell bemutatására törekszünk.

A másodfokú eljárást szabályozó törvényi rendelkezések körében legelső és talán egyik legfontosabb előírás az első fokú eljárás szabályainak alkalmazhatósága. A Pp. 239. § szerint amennyiben a másodfokú eljárásra vonatkozóan nincs speciális szabály, úgy a törvény (Pp.) Második Részének az elsőfokú eljárásra vonatkozó rendelkezéseit a másodfokú eljárásban is megfelelően alkalmazni kell. Ennek köszönhetően -- a pár szakaszra korlátozódó törvényszöveg minden látszata ellenére -- a másodfokú eljárás szabályai jelentős terjedelműek. A másodfokú eljárás a peres eljárás önálló szakasza, semmivel nem hasonlítható önálló eljárásjogi intézmények rendszere, s ez a kijelentés még akkor is igaz, ha értelemszerűen az elsőfokú eljárás szabályait (is) alkalmazzuk.

A másodfokú eljárás azzal kezdődik, hogy az ítélet ellen irányuló fellebbezés esetében az elnök az iratoknak a másodfokú bírósághoz való beérkezése után a szükséghez képest intézkedik az esetleges hiányok pótlása iránt.. ha pedig a fellebbezést már az elsőfokú bíróságnak el kellett volna utasítania .. ennek megfelelően határoz... az elnök határoz a végrehajtás felfüggesztése kérdésében, ha az elsőfokú bíróság az ítéletet a Pp. (vonatkozó 231-232.§) ... ellenére nyilvánította előzetesen végrehajthatónak (Pp. 240.§).

Jóllehet a törvény kifejezetten az ítélet elleni fellebbezést említi, de e törvényi rendelkezések irányadóak a végzések elleni fellebbezési eljárásban. A törvény idézett rendelkezése alapján a másodfokú bíróság ellenőrzi (még egyszer), hogy a fellebbezés megfelel-e a perrendtartásban megkívánt előfeltételeknek, más szóval az elsőfokú bíróság érdemi elbírálásra alkalmas fellebbezést terjesztett-e fel. Ugyanakkor e vizsgálat annak is ellenőrzése, vajon az elsőfokú bíróság nem mulasztotta-e el a hivatalból megteendő intézkedéseket.

Hivatalból el kell utasítani a másodfokú tanács elnökének a fellebbezést, ha az elsőfokú bíróság a törvény alapján kizárt vagy elkésett fellebbezést terjesztett fel. Lehetőség nyílik a másodfokú eljárásban bizonyos hiányok pótlására akkor, ha az elsőfokú bíróság a felet hiányos vagy téves tartalmú végzéssel hívta fel a hiány pótlására.

Mivel a fellebbezés a fellebbező fél perceseikménye, a fellebbező a fellebbezését mindaddig visszavonhatja, amíg a bíróság a másodfokú határozat meghozatala céljából vissza nem vonul. A visszavont fellebbezést újból előterjeszteni nem lehet (Pp. 241.§ (1) bek.).

A fellebbezés visszavonásának joga a fellebbező felet illeti meg. Határidejét a törvény a bíróság határozathozatalra történt visszavonulásában jelöli meg. Az elsőfokú eljárás szabályainak alkalmazhatósága miatt azonban (Pp. 145. § (1)-(2) bek.) a fellebbezést a fellebbező fél az érdemi határozathozatalt megelőző tárgyalás berekesztéséig vonhatja vissza. Ugyanezeket az előírásokat kell alkalmazni a később tárgyalandó *csatlakozó fellebbezésre*.

Amennyiben a fenti intézkedések alkalmazására nem kerül sor, a másodfokú bíróság kitűzi a fellebbezési tárgyalást. Erre a törvény pontos határidőket állapít meg, így a *..a tanács elnöke a fellebbezés felterjesztését követően legkésőbb harminc napon belül* tűzi ki a tárgyalási határnapot. A tárgyalást úgy kell kitűzni, *hogy a tárgyalás az iratoknak a másodfokú bírósághoz való beérkezését követő négy hónapon belül megtartható legyen ... és a fellebbezésnek az ellenfél részére való kézbesítése a tárgyalás napját legkésőbb tizenöt nappal megelőzze* (tárgyalási időköz). *A tárgyalási időköz nem rövidíthető le* (Pp. 243. §). Meg kell jegyeznünk, sajnos a négy hónapot a mai bírósági gyakorlat nemigen tartja be, néhány bíróság az iratok felterjesztését követően 6 – 8 hónapra tűzi ki a fellebbezési tárgyalást.

A törvény meghatározza a fellebbezési tárgyalásra idézettek körét. A fellebbezési tárgyalásra a *feleket, valamint a beavatkozókat, továbbá azokat, akik a határozat ellen fellebbezéssel éltek* kell megidézni. *Az idézéshez csatolni kell a fellebbezés másolatának egy-egy példányát.*

Felhívjuk a figyelmet, a fellebbező fél ellenfele – amennyiben nem fellebbezett -- a hatályos perrendtartás szerint ekkor értesül arról, hogy az ellenfél fellebbezéssel élt. E szabályozás nem éppen a jogbiztonságot szolgálja, de a perrendtartás egyszerűen elfeledkezett e helyzet rendezéséről. Igaz, az ellenfél gyanút foghat, ha elmarad a jogerősítő záradék (Pp. 230 / A. §) kiadmányozása, ám erre a törvény nem szab meg határidőt, így gyanúja elaltatható.

A másodfokú tárgyalás speciális szabályai szerint a tárgyalás elmulasztása a fellebbezés elintézését nem gátolja, és erre a tárgyalásra megidézetteket az idézésben figyelmeztetni kell. Figyelmeztetni kell az idézetteket arra, *amennyiben a tárgyaláson nem személyesen jelennek meg, csak a 67. §-ban megjelölt meghatalmazottal képviseltethetik magukat* (Pp. 243. § (3) bek.).

A fellebbező fél ellenfelét a fellebbezési tárgyalásra szóló idézésben arra is figyelmeztetni kell, hogy a fellebbezésre vonatkozóan ellenkérelmet terjeszthet elő, ha pedig a fellebbezéssel megtámadott ítélet megváltoztatását is kívánja - annyiban, amennyiben az ítélet ellen fellebbezésnek helye van - csatlakozó fellebbezést nyújthat be (Pp. 244. §.).

A törvény e rendelkezése sajátos, csak a másodfokú eljárásban (pontosan analógiát alkalmazva a felülvizsgálati eljárásban) alkalmazható jogintézmény, a csatlakozó fellebbezés szabályait határozza meg.

A csatlakozó fellebbezés a fellebbező fél ellenfelének nyitva álló perorvoslat. Úgy fogalmazhatunk, hogy a csatlakozó fellebbezéssel feléled a fellebbező fél ellenfelének fellebbezési joga és az ellenfél fellebbezéséhez csatlakozva támadhatja a határozatot még akkor is, ha ezt az ítélet kézbesítését követő 15 napon belül nem tette meg. Ugyanakkor fellebbezési joga korlátok között éled fel, hiszen – a törvény szerint – amennyiben a *fellebbezés a per főtárgyát nem érinti, a per főtárgyára vonatkozóan csatlakozó fellebbezésnek nincs helye.*

A csatlakozó fellebbezés benyújtására nyolc nap áll rendelkezésre. A határidő a fellebbezési tárgyalásra szóló idézés és a fellebbezés kézbesítését követő napon kezdődik. Amikor a csatlakozó fellebbezés beérkezik a másodfokú bírósághoz – ahova azt (szemben a fellebbezéssel) benyújtani kell –, a bíróság a beadványt haladéktalanul továbbítja a fellebbező félnek. A kizárt vagy elkésztett csatlakozó fellebbezést a másodfokú bíróság hivatalból elutasítja. A csatlakozó fellebbezés az Itv. 47.§ (4) bek. értelmében illetékkedvezményt élvez, a félnek a fellebbezési illeték felét kell lerónia.

A **fellebbezési ellenkérelem** jogi természete eltér a csatlakozó fellebbezéstől, hiszen a csatlakozó fellebbezés az ítéletet az ellenfél hátrányára kéri megváltoztatni. Mivel a fellebbezés az első fokú határozat megváltoztatására (vagy hatályon kívül helyezésére) irányul, a nem fellebbező fél a fellebbezési ellenkérelemben arra vonatkozóan nyilatkozik, hogy a fellebbezéssel érintett körben milyen tartalmú másodfokú határozat meghozatalát kéri.

A fellebbezési ellenkérelemben kizárt az első fokú határozat fellebbezéssel nem érintett rendelkezése megváltoztatására irányuló kérelem.

Nagyon ritkán a fellebbezési ellenkérelem irányulhat az első fokú ítélet részleges, vagy teljes megváltoztatására. Így például, ha a nem fellebbező fél egyetért (részben vagy egészben) a fellebbezéssel. Ítélet elleni fellebbezés esetén a fellebbezési ellenkérelem előterjesztése nincs határidőhöz kötve, azt a fél legkésőbb a tárgyaláson is előterjesztheti, akár szóban akár írásban.

Gyakran előfordul, hogy a nem fellebbező fél a fellebbezési tárgyaláson nem jelenik meg, ezt megelőzően írásbeli fellebbezési ellenkérelmet sem nyújt be. Ekkor a fél magatartását a másodfokú bíróságnak úgy kell tekintenie, mintha a távolmaradt fél az első fokú ítélet helybenhagyását kérné.

Megjegyezzük, hogy a fellebbezési ellenkérelem járulékos jellegű, hasonlóan a csatlakozó fellebbezéshez, így ha a fellebbezést hivatalból vagy tárgyalás kizárása nélküli elutasítják (vagy visszavonják), az ellenkérelem a törvény erejénél fogva hatálytalanná válik.

A másodfokú eljárás lényeges kérdése a keresetváltoztatás lehetősége. A Pp. 247. § (1) generális értelemben fogalmaz: *a másodfokú eljárásban a keresetet megváltoztatni nem lehet.*

A generális tilalom azonban életszerűtlen, és nem szolgálja a felek érdekét sem. E mellett rugalmatlanságával ellentmond a per céljának – a jogvita mihamarabbi lezárásának. Ezért a törvény kivételesen, bizonyos esetekben megengedi a kereset megváltoztatását.

Így megváltoztatható a kereset, ha a fél az eredetileg követelt dolog helyett utóbb beállott változás folytán más dolgot vagy kártérítést követel. A felperes a keresetét felemelheti, vagy leszállíthatja, illetőleg az eredetileg nem követelt járulékokra vagy a követeléseknek, illetőleg járulékoknak a per folyamán

esedékessé vált részleteire is kiterjesztheti. A felperes kérhet megállapítás helyett teljesítést vagy teljesítés helyett megállapítást.

Új kereset előterjesztésére a másodfokú eljárásban semmiképpen sem kerülhet sor. Akkor beszélünk új keresetről, ha a felperes az érvényesített követelés jogi és ténybeli alapját változtatja meg, illetőleg új alperest vonna perbe. (Figyelem: a jogutódlás jogkövetkezményei ugyanakkor érvényesíthetők.)

A Pp. 147. § (1) bekezdése alapján a másodfokú eljárásban viszontkereset nem terjeszthető elő. E tilalom azonban nem terjed ki a beszámítási kifogásra, amelynek előterjesztése a fellebbezési szakban – a törvényi feltételek megléte esetén -- megengedett. E feltételek a következők: a beszámítási kifogást az ellenérdekű fél teljes egészében elismeri, vagy a beszámítani kért követelés az első fokú ítélet meghozatala után járt le.

A fellebbezési tárgyalás alapján hozott határozatokat két nagy csoportba soroljuk.

I. Egyfelől azokat a határozatokat említjük, melyek ugyan az ügyet nem döntenek el véglegesen, de a másodfokú eljárást – esetleg magát a pert – mégis jogerősen lezárják. Az egyik lehetséges kör a per megszüntetése a Pp. 157.§ alkalmazásával. Ekkor a másodfokú bíróság *az elsőfokú bíróság ítéletét végzéssel teljes egészében vagy abban a részében, amelyre a megszüntetés oka fennáll, hatályon kívül helyezi*. Emlékezzünk vissza a Pp. 157.§-ba sorolt feltételek egy része a fél percelekményével elhárítható, ezért a másodfokú eljárásban, ha a *per megszüntetésének alapjául szolgáló hiány pótolható vagy az eljárás jóváhagyásával orvosolható, a felet erre a per megszüntetése előtt - megfelelő határidő kitűzésével - fel kell hívni*. Amennyiben pótolja, vagy a hiányosságot megszünteti, nem kerül sor a per megszüntetésére.

A döntések első csoportjának második nagy köre az elsőfokú bíróság súlyos, és orvosolhatatlan eljárási szabálysértésének elhárítása. Ekkor a másodfokú bíróság -- hangsúlyozzuk kötelező módon – *az elsőfokú bíróság ítéletét - a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem, illetőleg a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül - végzéssel hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítja*. A törvény a kötelező kasszációs döntések két esetét határozza meg. Egyfelől kötelező az ítélet hatályon kívül helyezése és az új eljárásra utasítás, *ha az elsőfokú bíróság nem volt szabályszerűen megalakítva, illetőleg az ítélet meghozatalában olyan bíró vett részt, akivel szemben a törvény értelmében kizáró ok áll fenn*.

A joggyakorlat a hatályon kívül helyezésnek ezen okait, abszolút hatályon kívül helyezési okoknak nevezte el. A másodfokú bíróságnak a törvényi feltételek fennállását hivatalból kell vizsgálnia, és ha azok bármelyikének hiánya megállapítható, kötelessége az elsőfokú bíróság határozatának hatályon kívül helyezéséről rendelkeznie. Döntése - a fellebbezési kérelem és ellenkérelem kereteitől függetlenül - az ítélet teljes terjedelmére kihat.

A hatályon kívül helyezés és új eljárásra utasító másodfokú döntés a bíróság mérlegelésétől függ (relatív hatályon kívül helyezési okok) akkor, ha *az elsőfokú eljárás lényeges szabályainak megsértése miatt szükséges a tárgyalás megisméltése, illetőleg kiegészítése.*

Hasonló a helyzet, amennyiben *a bizonyítási eljárásnak nagyterjedelmű vagy teljes megisméltése, illetőleg kiegészítése szükséges.* Ebben az esetben nem merülhet fel a kötelező kasszációs döntés meghozatala, mivel az elsőfokú eljárás lényeges szabályait nem sértette meg a bíróság. Itt egyszerűen arról van szó, hogy a másodfokú bíróság nem veheti át a bizonyítás terén az elsőfokú bíróság hatáskörét, ezért új eljárás keretében a megfelelő bizonyítás lefolytatására kell köteleznie az elsőfokú bíróságot. A hatályon kívül helyező határozat csak a fellebbezési kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátai között születhet meg, és az elsőfokú bíróságot szintén e keretben lehet a per újabb tárgyalására és újabb határozat hozatalára utasítani.

Gyakori, hogy az elsőfokú bíróság nem tisztázta az ügy eldöntése szempontjából releváns tényeket, vagy nem oldotta fel a bizonyítékok között mutatkozó ellentmondást. Mindezen fogyatékoság elhárítása a másodfokú bíróság feladata, aki a fenti határozat meghozatalával élhet. Hangsúlyozzuk, nem kötelező e döntés, a határozat meghozatala a másodfokú tanács mérlegelési jogkörébe tartozik.

A másodfokú bíróság végzéssel helyezi hatályon kívül az első fokú határozatot. Néha az első fokú határozatot a másodfokú bíróság csak részben helyezi hatályon kívül. Ekkor a másodfokú bíróság közbenső vagy részítéletet hoz, s a hatályon kívül helyezésről nem külön végzéssel, hanem az ítélet (rész, közbenső ítélet) keretében dönt.

A megisméltelt eljárásban az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság iránymutatásaihoz kötve van. A hatályon kívül helyezés folytán hozott újabb első fokú ítélettel szemben a jogosultak fellebbezési joga teljes körű.

II. A másodfokú bíróság határozatainak másik nagy csoportja az ügy érdemében hozott határozatok. A másodfokú bíróság ilyen határozatai nem csak a másodfokú eljárást zárják le, hanem az ügyet magát döntik el. A másodfokú bíróság ügydöntő másodfokú ítéletét a Pp. 253. § alapján tárgyalás tartása után hozza meg.

Legelsőként azt a másodfokú döntést kell megemlítenünk, amikor a másodfok az elsőfokú bíróság ítéletét helyben hagyja. *Ha az elsőfokú bíróság ítélete érdemben helyes, a másodfokú bíróság ezt helybenhagyja.* Lényeges felhívni a figyelmet arra, a törvény az elsőfokú bíróság határozatának érdemi helyességét követeli meg. Tehát a másodfokú helybenhagyó ítéletnek nem feltétele a nem érdemi kérdésekben tanúsított pontatlanság, vagy helytelen állásfoglalás. Az érdemi helyesség másik kritériuma, hogy az elsőfokú bíróság a perbe vitt igényről, a vonatkozó anyagi jogszabályok alapján, megalapozottan rendelkezzen. Amennyiben a hivatalból eldöntendő kérdésekről az elsőfokú

bíróság helytelenül rendelkezett, a másodfokú bíróság az érdemi helybenhagyó ítélete mellett természetesen a vonatkozó döntést megváltoztatja.

Amennyiben az elsőfokú bíróság ítélete érdemben helytelen, azaz az elsőfokú bíróság a perbe vitt jogról, a vonatkozó anyagi igényekről nem megalapozottan, vagy a jogszabályoknak nem megfelelő módon döntött, a másodfokú bíróság *az elsőfokú bíróság ítéletét egészben vagy részben megváltoztatja, illetőleg közbenső ítéletet vagy részítéletet hoz.* Láttuk, teheti ezt egy relatív korlátozott másodfokú bizonyítási eljárás után, vagy pusztán a periratok alapján.

A másodfokú bíróság az ügyet eldöntő ítéletében a fellebbezési kérelemhez (csatlakozó fellebbezéshez) és a fellebbezési ellenkérelemhez kötve van. *A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét csak a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátai között (Pp. 247. §) változtathatja meg, e korlátok között azonban a perben érvényesített jog, illetőleg az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgáló olyan kérdésekben is határozhat, amelyekben az elsőfokú bíróság nem tárgyalt, illetőleg nem határozott. A másodfokú bíróság a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül határoz a le nem rótt illeték, valamint az állam által előlegezett és meg nem térült költség megfizetéséről.* Az idézett szabály értelmében a hivatalból eldöntendő kérdések körében nincs kötve a fellebbezéshez, csatlakozó fellebbezéshez, fellebbezési ellenkérelemhez.

A Kommentárium külön felhívja a figyelmet arra, hogy a perrendtartás értelmében sajátos “túlterjeszkedés” valósul meg a pertársak esetében. Amennyiben ugyanis a Pp. 51. §-ának a) pontjában írt egységes pertársaságnak csak egyik tagja él fellebbezéssel a másodfokú ítélet a nem fellebbező pertársra is kihat, mivel e pertársaság lényege, hogy az egyes pertársak perbeli cselekménye pertársaikra is kihat – lásd fellebbezésnél lemondottak. Ezért a fellebbezésről szóló döntés, az ítélet kihat arra a pertársra, aki nem élt fellebbezéssel.

A másodfokú bíróságnak a Pp. 253. §-ának (3) bekezdése sajátos lehetőséget ad. A másodfokú bíróság a perben érvényesített jog, illetőleg az azzal szemben felhozott védekezés alapjául szolgáló olyan kérdésekben is határozhat, amelyeket az elsőfokú bíróság nem tárgyalt, illetőleg nem határozott. Így például a fellebbezési kérelemben vagy ellenkérelemben (csatlakozó fellebbezésben) előadottak korlátai és keretei között a másodfokú bíróság vizsgálhatja az anyagi jogszabályokban meghatározott elévülési idő betartását, és dönthet e kérdésben akkor is, ha ezt az elsőfokú bíróság nem tette meg. Ugyanígy elbíráhatja a beszámítási kifogást, ha azt a fél utóbb terjesztette elő.

Lényeges a per egész menetére vonatkozó előírásokat is rögzít a törvény. *Így, ha a közbenső ítélet elleni fellebbezés elbírálása után a követelés összegére (mennyiségére) nézve a tárgyalást folytatni kell, a másodfokú bíróság az iratokat az elsőfokú bíróságnak küldi meg.* Így kell eljárnia a másodfokú bíróságnak, ha a

keresetet elutasító ítélet elleni fellebbezés elbírálásakor közbenső ítéletet hoz, azaz a felperest megillető jogot közbenső jogerős ítéletben állapítja meg.

Látszólag technikai előírás, de a teljesítési határidő számítása és -- a végrehajtási eljárás esetleges megindítása miatt – nem elhanyagolható előírás a másodfokú határozatok közlése. *A másodfokú eljárás befejezése után az iratokat a bíróság legkésőbb harminc napon belül megküldi az elsőfokú bíróságnak. A másodfokú eljárást befejező határozatot a felekkel kézbesítés útján az elsőfokú bíróság közli az iratoknak az elsőfokú bírósághoz való érkezését követő legkésőbb tizenöt napon belül. Ha a másodfokú bíróság a határozata kihirdetését elhalasztotta (218. § (1) bek.), a már írásba foglalt határozatát a jelenlévő feleknek nyomban kézbesíti és ezt a jegyzőkönyvben is feltünteti.* A Pp. 217. § (6) bek. szerint a teljesítés határideje a határozat közlését követő napon kezdődik, ezért sem mindegy, hogy az ítélet kihirdetésre vonatkozó halasztás esetén közvetlen kihirdetéssel, vagy az elsőfokú bíróság által kézbesített módon történt meg a határozat közlése.

XI. Előadás: A házassági perek

A házassági perek szabályai viszonylag kis fejezetet foglalnak el a perrendtartásban. Ennek ellenére a szabályok ismerete, a szabályozás logikájának megértése elengedhetetlen, hiszen a hazai perek jelentős számban házassági – vagy családjogi – perek. Példaként említem, hogy az ötvenes – hatvanas években az első és a másodfokú bíróságok előtt folyamatban lévő ügyek 60 – 70 %-át a házassági perek tették ki.

A házassági perek Pp. fejezetének jogi normáit nemcsak a házassági perekben kell alkalmazni. A rendelkezések más személyállapotú perre (perekben) is vonatkoznak – a törvényben meghatározott kivételek figyelembe vételével. A jogalkalmazás nagy gondját azonban az jelenti, hogy bár a házassági perekre elsősorban a Pp. I – XIV. fejezeteit kell alkalmazni (a házassági perek fejezetének eltéréseivel), az általános rendelkezések alól kivett szabályokat az egyéb személyállapotú perek sajátos szabályaival tovább szűkíti a törvény (pl. az apaság és a származás megállapítása iránt indított egyéb pereknél a 293. § (1) bekezdés konkrétan előírja, hogy a házassági perek szabályainak melyik szakasza nem alkalmazható.) Több lépcsős szabályozással állunk szemben, ami nemcsak a jogalkalmazó figyelmét követeli meg, de végeredményben – a háttérnormákat figyelembe véve -- nem csökkenti, hanem növeli az alkalmazandó joganyagot.

Hazánk Európai Unió csatlakozása az alkalmazandó peres szabályokat kibővítette az Európai Unió jogrendjéből következő szabályokkal. Mivel a házassági és családjogi perekre kötelezően alkalmazni kell a 2201/2003/EK Tanácsi Rendeletet (Címe: A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról...), ezért a házassági perek perszabályai már nem csak a magyar perjogban találhatóak meg. Látni fogjuk, más nemzetközi magánjogi jogszabályok, illetőleg az 1979. évi 13. tvr. (A nemzetközi magánjogról, rövidítve: Nmjtvr., másképen: Magánjogi kódex.) is szabályozása tárgyának tekinti a családjogi, szülői és személyi jogviszonyokat. Nincs könnyű helyzetben tehát az e területen ítélező bíró, mint ahogy a jogi képviselőt ellátó ügyvéd, és az ügyész sem.

A törvény meghatározza a házassági per fogalmát. *Házassági peren a házasság érvénytelenítése, továbbá érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránt indított pereket, valamint a házassági bontópereket kell érteni* (Pp. 276.§ (2) bek.).

E különböző pertípusok a szabályozás szempontjából két fő csoportra – bontóperek versus többi összes házassági per -- oszlanak, mivel a törvény előírása szerint *a házasság érvényességének, illetőleg létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránt indított perekben az érvénytelenítési perre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni* (Pp. 276. § (3) bek.)

Vegyük szemügyre az egyes házassági perek jellemzőit.

1. A házasság érvénytelenítése iránti per. Akkor lehet érvénytelenítési pert indítani, ha a házasság létezik, azaz a házassági kötelék a törvényben előírt szükséges alaki kellékek megtartásával szabályszerűen létrejött. Feltételezhető azonban, hogy fennállnak a Családjogi törvényben, illetőleg más anyagi jogszabályokban definiált érvénytelenségi okok. Ezért az érvénytelenítési per célja a házasság érvénytelenné nyilvánítása.

2. A házasság érvényességének megállapítása iránti per, akkor indítható, ha a házasság létezik. A keresetlevelet a perindításra jogosult rendszerint akkor adja be, amikor házassága érvényesen létre jött, azonban az ennek megállapításához, bizonyításához szükséges adatok nem állnak rendelkezésre. Lehetséges azonban, hogy az eredetileg fogyatékos házasság utóbb érvényessé válásának bizonyítása szükséges, és ezért indítják a pert.

3. A házasság létezésének megállapítása iránti perben a bíróság ítélettel állapítja meg, hogy a házasság a jogszabályoknak megfelelően, az alakiságok megtartásával szabályszerűen jött létre.

4. A házasság nemlétezésének megállapítása iránti per. Annak megállapítását kéri a fél a bíróságtól, hogy a házasság a Csjt. 2. §-ba foglalt érvénytelenségi oknak nem minősülő alakiságok betartása nélkül kötött házasság, így nem létezik, esetleg egyáltalán nem jött létre.

5. A házassági bontóperben a bíróság ítéletével a létrejött házassági köteléket a jövőre nézve megszünteti. A házasság az ítélet jogerőre emelkedésével szűnik meg. El kell mondanunk, hogy a törvény valójában *két bontóper típust* a – szakzsargonnal szólva – *tényállásos bontópert* és a *közös akaratnyilvánítóson alapuló bontópert* szabályoz. Az ún. tényállásos bontás esetében a házasság felbontásának kérdésében nincs a felek között akarategység, ezért a bontást kérő felperesnek bizonyítania kell a házasság végleges és helyrehozhatatlan megromlását. Amennyiben mindkét házastárs akarata a bontásra irányul, és megegyeznek a törvény által kötelezően előírt kérdésekben, csak ekkor nyílik lehetőség az egyszerűbb – és “fájdalom-mentesebb” – bontóeljárásra.

Házassági perekre az alperes lakóhelye szerinti helyi bíróságnak van általános illetékessége. A törvény azonban lehetővé teszi, hogy a felperes a házastársak utolsó közös lakóhelyére alapítsa a bíróság illetékességét. *A kialakult bírói gyakorlat szerint az utolsó közös lakóhely az a hely, ahol a házasság fennállása alatt a házaspár legutoljára életvitelszerűen együtt laktak. Az illetékesség szempontjából közömbös az életközösség fennállása és az is, hogy az együttlakás mennyi ideig tartott az utolsó közös lakóhelyen* fogalmaz a Perrendtartás Complex Jogtárban található Kommentárának szerzője. Korábbi előadásainkban (perindítás – keresetlevél kellékei) idéztük a Legfelső Bíróság PK 211. számú állásfoglalását, amely szerint az utolsó közös lakóhelyet a perindító felperesnek hatósági bizonyítvánnyal kell igazolnia.

A törvény tartalmaz egy kiegészítő illetékességi szabályt. Amennyiben sem az általános illetékesség szerint, sem az utolsó közös lakóhely szerint nincs illetékes bíróság, a perre a Pesti Központi Kerületi Bíróság az illetékes.

Gyakran megesik, hogy a folyamatban lévő házassági per peres felei egy másik, de ugyancsak a házassági perek közé sorolható pert indítanak egymás ellen. Erre az esetre mondja ki a törvény, *ha házassági per van folyamatban, kizárólag annak bírósága előtt indítható az ugyanarra a házasságra vonatkozó újabb házassági per és házassági vagyoni per*. Mivel a szabály vonatkozik a házassági vagyoni perekre is, amennyiben a bíróság észleli, hogy ugyanarra a házasságra vonatkozóan más bíróság előtt házassági per már folyamatban van, az előtte indított vagyoni per keresetlevelét köteles a másik bírósághoz áttenni. Fordítva viszont ez a kötelezettség már nem terheli a bíróságot. Nincs áttételi kötelezettsége, ha az előtte folyamatban lévő vagyoni per korábban indult, mint a házassági per a másik bíróság előtt – mivel a törvény folyamatban lévő házassági perről (ami a Pp.128.§ alapján “tétetett” folyamatba) rendelkezik. A házassági vagyoni per nem házassági per, perjogi típusát nézve vagyoni per, ezért nem áll fent az áttétel kötelezettsége. Viszont a házassági vagyoni per nem közömbös a házassági életkötéléket érintő perléssel szemben, mert e perben a vitatott házasság felei között fennálló vagyoni kapcsolat rendezéséről van szó. Ennek értelmében a már folyó házassági per bírósága előtt “keresetegyesítés” valósul meg, míg fordítva a törvényi kötelezettség hiánya ezt kizárja.

Mindenesetre e törvényi rendelkezés erre az esetre kizárólagos illetékességet állapít meg. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, nemcsak a házassági vagyoni perekre nem vonatkozik e szabály, hanem a házassági perekkel a Pp. 282. § alapján összekapcsolható egyéb perekre sem, ha azokat előbb indították meg. E keresetek a házassági perrel összekapcsolhatóak – azaz a felperesi keresethalmazat tárgyalását a bíróság nem tagadhatja meg --, de nem kötelező a peregyesítés. Ide tartozik a házasselek gyermekének származására, elhelyezésére és tartására vonatkozó per.

A házassági perek különleges szabályait a házassági perek joghatósági szabályaiban találjuk meg. Felidéztük már a 2201/2003/EK rendeletet, most azonban alaposabban szemügyre kell vennünk. Mivel a rendelet kötelező a magyar jogalkalmazó számára azt mondhatnánk, a magyar bíróság joghatóságát e rendeletről, és nem a magyar (tagállami/nemzeti) jogszabályokból kell (és lehet) levezetni.

A rendelet alkalmazhatósági körét a rendelet maga szűkíti le. *A házassági kötelek felbontására kell alkalmazni, és a rendelet nem foglalkozik olyan kérdésekkel, mint például a házasság felbontásának jogalapja, a házasság vagyoni következményei vagy egyéb járulékos vonatkozások.*

Számos, az alkalmazhatóságból kivett kérdés mellett még e rendeletet kell alkalmazni a szülői felelősség megállapítása, gyakorlása, átruházása, korlátozása vagy megszüntetése vonatkozásában.

Mivel előadásunk csak a házassági perek szabályairól szól, a rendeletet is szigorúan előadási témánk vonatkozásában elemezzük. A rendelet tehát a házasság felbontása, a különválás vagy a házasság érvénytelenítése kérdéseiben igazít el. Ezen ügyekben a joghatóság szabályai a következő módon alakulnak.

Általános joghatósági okok a következők:

A házasság felbontása, a különválás, a házasság érvénytelenítése iránti perekben annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek joghatósággal, melynek területén:

- *a házastársak szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznek, vagy*
- *a házastársak legutóbb szokásos tartózkodási hellyel rendelkeztek, amennyiben egyikük még mindig ott tartózkodik, vagy*
- *az alperes szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy*
- *közös kérelem esetén a házastársak egyike szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy*
- *a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, ha a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően legalább egy évig ott tartózkodott, vagy*
- *a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, amennyiben a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően legalább hat hónapig ott tartózkodott, és vagy az adott tagállam állampolgára, vagy az Egyesült Királyság és Írország esetében ott van a “domicile”-ja (lakóhelye);*
- *amelynek mindkét házastárs állampolgára, illetve az Egyesült Királyság és Írország esetében mindkét házastárs ott rendelkezik “domicile”-lal (lakóhellyel).*

A rendelet **zárt, vagylagos és kizárólagos joghatóságot** teremtett. **Zárt**, mivel a rendeleten kívül más joghatósági okokat nem ismer el, **vagylagos**, mert a feltételek ismeretében a felperes választására van bízva a tagállami bíróság megkeresése, és **kizárólagos**, mert a rendelet szerint *azon házastárs ellen, aki valamely tagállam területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy valamely tagállam állampolgára, illetve az Egyesült Királyság és Írország tekintetében “domicile”-lal (lakóhellyel) rendelkezik az utóbbi tagállamok egyikének területén, más tagállamban kizárólag e... cikknek megfelelően indítható eljárás.*

A joghatóság – természetesen – a viszontkeresetre is vonatkozik. A rendelet ismeri az ún. *fennmaradó joghatóság* fogalmát. Ez azt jelenti, amennyiben a fenti

cikkek alapján egyetlen tagállam bírósága sem rendelkezik joghatósággal, a joghatóságot minden tagállamban az adott állam joga határozza meg.

A felek megállapodhatnak a bíróság joghatóságáról, amennyiben a legalább az egyik házastárs a gyermekkel kapcsolatos szülői felelősséget gyakorol, és a házastársak és a szülői felelősség gyakorlói kifejezetten vagy más egyértelmű módon elfogadták a bíróságok joghatóságát a bíróság megkeresésének időpontjában, és az a gyermek érdekeit legjobban szolgálja.

A rendelet a joghatóság vizsgálatát részletesen szabályozza. Általános szabályként kimondja, *amennyiben valamely tagállam bíróságához olyan keresetet nyújtanak be, amely tekintetében e rendelet értelmében nem rendelkezik joghatósággal, és amely tekintetében e rendelet értelmében más tagállam bírósága joghatósággal rendelkezik, a bíróság hivatalból megállapítja joghatóságának hiányát.* A joghatóságát tehát a bíróság hivatalból vizsgálja, ezért szükségtelen arra a feleknek hivatkozniuk. Annak a bíróságnak viszont, amelyhez a felek először fordultak mindenképpen a legelső teendője joghatóságának vizsgálata.⁴⁶

A határon átnyúló házassági perek egyik fontos problémája a per alperesének a védekezéshez való joga. Az alperes védekezéshez való jogát mindenképpen biztosítani kell, különösen akkor – kiindulva a bemutatott joghatósági szabályokból – ha nem az ő állampolgárságának megfelelő tagállami bíróság tárgyalja ügyét. Ezért a rendelet előírja az *alkalmazhatóság*, másképpen fogalmazva az *elfogadhatóság vizsgálatát*. A vizsgálatnak -- azon túlmenően, hogy az alperes védekezési jogát biztosítja -- célja a bíróság nemzetközi joghatóságának kikezdhetetlen megalapozottsága, így ugyanis elhárítható az eljárásban meghozandó határozat végrehajtásának esetleges megtagadása.⁴⁷

Amennyiben az alperes, aki egy másik államban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel, mint az a tagállam, ahol az eljárás megindult, nem jelenik meg, a joghatósággal rendelkező bíróság az eljárást felfüggeszti, amíg meg nem bizonyosodik arról, hogy az alperes a védelméről történő intézkedéshez megfelelő időben átvette az eljárást megindító vagy egy azzal egyenértékű iratot, illetve az ehhez szükséges minden intézkedés megtörtént.

A rendelet szabályozza a hazai jogban jól ismert perfüggőséget, ideiglenes intézkedéseket. E szabályok más jogi környezetben és jogtörténeti háttérrel születtek meg, bemutatásukra önálló előadást tervezünk. Most annyit szeretnénk megjegyezni, hogy a tagállami bíróságok párhuzamos megkeresése esetében (perfüggőség) a később megkeresett bíróság joghatóságának megállapításáig felfüggeszti az eljárást. Ezért van nagy jelentősége az eljárás megindításnak, ami a rendelet szerint az eljárást kezdeményező iratnak a bírósághoz való

⁴⁶Erről lásd bővebben: WOPERA, Zsuzsa (szerk.) *Polgári eljárási szabályok az Európai Unió jogában*. COMPLEX WALTERS KLUWERT CSOPORT Budapest, 232. old.

⁴⁷Uo.

beérkezésének időpontja. (Más tehát, mint a magyar eljárásjogban szabályozott perindítás (Pp. 128. §).

A rendelet az ideiglenes intézkedések meghozatalának körében feloldja a joghatóság szabályait. *Sürgős esetben e rendelet rendelkezései nem gátolják a tagállam bíróságait abban, hogy az e tagállam joga szerint alkalmazható ideiglenes intézkedéseket – a védelmi intézkedéseket is beleértve – hozzanak a területükön található személyek vagy vagyontárgyak tekintetében, akkor is, ha a rendelet szerint más tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal az ügy érdemében.*

Sürgős esetben tehát a joghatósággal nem rendelkező, esetleg joghatóságát megnyugtató módon nem tisztázott bíróság is hozhat ideiglenes intézkedést függetlenül az ideiglenes intézkedéssel érintett személyek állampolgárságától, vagy a vagyontárgyak származási – bejegyzési – helyétől.

Ezek az intézkedések ideiglenesek, mivel *hatályukat veszítik, ha az e rendelet szerint az érdemi ügyet tekintve joghatósággal rendelkező tagállam bírósága megtette az általa megfelelőnek ítélt intézkedéseket.*

Az Európai Unió rendelete mellett a már hivatkozott 1979. évi 13. tvr. rendelkezéseit szintén figyelembe kell venni a házassági perekben eljáró bíróságok joghatóságának vizsgálatánál. Érdemes a törvényerejű rendeletre odafigyelnünk, mivel nemcsak az Európai Unióhoz tartozó (vagy annak területén jogszerűen tartózkodó) tagállamok állampolgárai, hanem más államoknak, esetleg a tagállamok (hazánk) területén élő állampolgárai is megkereshetik házasságuk felbontása iránt a magyar bíróságokat. Esetükben a bemutatott EK rendelet helyett – mivel annak személyi hatálya nem terjed ki rájuk -- a magánjogi kódexet kell alkalmazni.

A tvr. általános joghatósági szabályként mondja ki, hogy *magyar bíróság eljárhat minden ügyben, amennyiben az alperes lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye, jogi személy (jogi személyiség nélküli gazdasági társaság) esetében székhelye belföldön van, hacsak joghatóságát e törvényerejű rendelet ki nem zárja.* Hozzáteszi, e joghatóság megalapozza a keresettel szembeni viszontkereset elbírálásának joghatóságát is.

Számunkra a *kizárólagos joghatóság (62/B.§)* igazából a fontos. *Magyar állampolgár személyi állapotát érintő eljárásban magyar bíróság vagy más hatóság minden esetben eljárhat. Ez a joghatóság kizárólagos...*

E szabály – ami korábban, az Uniós tagságunk előtt feltétlen érvényességű szabály volt – azt jelenti, hogy a magyar állampolgár személyi állapotát érintő ügyében nem magyar bíróság nem járhat el. (Joghatósága kizárt) A csatlakozási folyamat eredményeképpen azonban a tvr. kivételként beiktatta az EK rendelet rendelkezéseit.

A magyar bíróság kizárólagos joghatósága alól ki van véve, ha *magyar állampolgár házasságának felbontása iránt indul külföldön eljárás, és a magyar állampolgárságú félnek, illetőleg ha mindkét fél magyar állampolgár, legalább azok egyikének lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az eljáró bíróság vagy más hatóság államában van.*

Ugyanezeket a szabályozási alapelveket mondja ki a rendelet a gondnokság alá helyezés, a magyar állampolgárságú gyermeket érintő apaság megállapítása, a magyar állampolgárságú gyermeket érintő szülői felügyelet megszüntetése, magyar állampolgár örökbefogadásának engedélyezése iránti (illetőleg ezzel összefüggő) ügyekben. A szabályozási probléma azonban megmarad, sőt feloldása sem egyszerű. Mivel az Nmjtvr. az Európai Unión kívüli nemzetközi ügyeket szabályozza, ezért az EK Rendelet hatálya alá nem tartozó ügyek esetén változatlanul fennáll a magyar bíróság kizárólagos joghatósága a magyar állampolgárok személyállapotú ügyeiben.

Visszatérve a házassági perekre, a továbbiakban vizsgáljuk meg a speciális perképeségi szabályokat. A Pp. 278. § szerint *a házassági perben a korlátozottan cselekvőképes házastárs teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik.* E szabály eltér a perbeli cselekvőképesség általános szabályaitól. Hangsúlyozzuk, a házassági vagyoni és a már említett, a Pp. 282. §-ba sorolt, a házassági perrel összekapcsolható, de nem személyállapotra vonatkozó perekre (gyermek tartási, gyerek elhelyezési perek) ez nem vonatkozik. A törvény kizárja a házassági perbe történő beavatkozást.

Sajátos szabály érvényesül a perbeli képviselőre. *Házassági perben a nem ügyvédi iroda (ügyvéd) részére adott és aláírt, továbbá a bárki részére adott és kézjeggyel ellátott meghatalmazáson a fél aláírását, illetőleg kézjegyét közjegyző által hitelesíttetni kell.* A törvény ezzel a csalárd, rosszhiszemű, esetleg a családtagok nyomására létrejött, de alakilag korrekt képviselőt hártja el. Emlékezzünk vissza a teljesen bizonyító erejű magánokirat törvényi definíciójára, a két tanú által aláírt meghatalmazás egyébként (más ügyekben) teljes jogú peres képviselőt biztosít. Nyilvánvaló, hogy nem kell hitelesíteni az ügyvédi iroda, ügyvéd részére adott meghatalmazást.

A perrendtartás és az anyagi jogszabályok között (itt mindenekelőtt a Csjt-re kell gondolni) történetileg sajátos munkamegosztás alakult ki. Az anyagi jog általában meghatározza a perindításra jogosultak körét, a perrendtartás pedig azt, ki ellen kell megindítani a pert. A felperes tehát az anyagi jogban, az alperes a perrendtartásban keresendő. Vannak persze kivételek, így az érvénytelenítési pert (melynek szabályait más házassági perekben is alkalmazni kell) a Pp. 281. § (1) bek. értelmében a házastársnak a másik házastárs ellen kell megindítani. Az ügyésznek vagy a perindításra jogosult harmadik személynek pedig mindkét házastárs ellen kell a pert megindítani. A törvény az ügygondnok elleni keresetindítást arra az esetre írja elő, ha az a fél, aki ellen a keresetet meg kellene indítani, már nem él, illetőleg a félnek nincs perbeli cselekvőképessége és közte,

valamint törvényes képviselője között érdekellentét áll fenn. Az ügygondnok kirendeléséről a bíróságnak – hivatalból -- kell gondoskodnia.

Sajátosan alakul a perbeli jogutódlás. Az érvénytelenítési perben perbeli jogutódlásnak helye van, így ha pert megindító jogosult meghal, a perbe helyére bármely más perindításra jogosult beléphet. Ezzel szemben házassági bontóperben perbeli jogutódlásnak nincs helye, a házastárs halála esetén a bíróságnak a pert a Pp. 289. § alapján meg kell szüntetnie.

Nem kizárt pertársaság keletkezése sem az alperesi oldalon. Így, ha az ügyész indít érvénytelenítési pert a házastársak ellen, pertársaság keletkezik. De pertársaság jön létre akkor is, amennyiben a perben korábban részt nem vevő ügyész a Pp. 290. § (5) bekezdése alapján fellebbezéssel él az ítélet ellen. Ebben az esetben a pertársaság a másodfokú eljárásban jön létre, és ott működik.

Házassági bontóperben viszont fogalmilag kizárt a pertársaság keletkezése. Mivel a házasság felbontása iránti kereset kizárólag a házasság fennállása alatt kell előterjeszteni, és a törvény az egyik házastársat jogosítja fel a bontóper megindítására, a másik házastárs az alperesi oldalon áll. Más személyek perindítási jogosultsága pedig kizárt. Amennyiben a házassági bontóperrel együtt vagyoni jogi igényt érvényesít az egyik fél, és az a konkrét esetben más személyek perben állása nélkül nem bírálható el (tulajdonközösség) a bontóperhez kapcsolt házassági vagyoni jogi perben létrejöhet pertársaság.

A törvény a perindításnál kizárja a Pp. 127. § alkalmazását. Azaz sem a szóbeli kereset azonnali tárgyalására, sem az egyezségi kísérletre, sem a bíróság előtt egyezségkötés céljából történő megjelenésre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak. A házassági bontóperben ugyanakkor a közös akaratnyilvánításon alapuló bontóeljárásnak sajátos szabályai vannak, ezek betartásával – de csakis ezen az úton – lehetséges (sőt kötelező) az egyezségkötés.

Korábban említettük, a házassági pert megindító keresetlevélben speciális adatokat és információkat kell a bírósággal közölni. *Elő kell adni a házasság megkötésére és a házasságból származott, életben levő gyermekek születésére vonatkozó adatokat, valamint a szükséghez képest azokat az adatokat is, amelyekből a keresetindításra való jogosultság megállapítható. A keresetlevélhez az előadott adatokat igazoló okiratokat mellékelni kell, kivéve ha az adatok személyi igazolvánnyal igazolhatók; erre a keresetlevélben azonban utalni kell.* Jogi képviselővel eljáró fél esetében ezek hiánya a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításhoz vezet!

A törvény – az eljárás sajátosságának megfelelően – speciális szabályokat tartalmaz a tárgyalásra és a bizonyításra. Így a házassági per tárgyalásáról a fél kérelmére a nyilvánosságot a törvény általános rendelkezéseibe foglalt feltételek fennállása nélkül is ki lehet zárni, amire a bíróság a feleket köteles figyelmeztetni.

Lényeges és fontos megjegyezni, hogy a felperes házassági perben keresetétől az eljárás bármely szakában az alperes hozzájárulása nélkül is elállhat. A törvényi megfogalmazás (az eljárás bármely szakában) azt jelenti, az elállásra lehetőség van akár az elsőfokú ítélet meghozatala után, de még az ítélet jogerőre emelkedése előtt (fellebbezési időköz).

A bíróság a feleket házassági perben köteles személyesen meghallgatni (kivéve a törvényi kivételeket), de a bíróság úgy is rendelkezhet, hogy az egyik házastárs a másik meghallgatásánál ne legyen jelen. E szabály magyarázata, hogy szemben számos más polgári perrel a házassági perben a felek személyes véleményének, meglátásának, nyilatkozatának nagy jelentősége van a releváns tényállás felderítése szempontjából.

A törvény a személyállapotú perek releváns tényállás megállapításának olyan nagy jelentőséget tulajdonít, hogy megengedi a hivatalból történő bizonyítást. A Pp. 286. § (1) bek. szerint a *bíróság az általa szükségesnek talált bizonyítást hivatalból is elrendelheti.* E szabály – hangsúlyozzuk – vonatkozik valamennyi, a házassági perek közé sorolt perre, így a házassági bontóperre is.

Amíg az általános peres szabályok lehetővé teszik a tanúvallomás megtagadását a hozzátartozónak és az orvosnak -- pusztán erre való hivatkozással – addig a házassági perben a tanú ez okból tanúságtételt nem tagadhatja meg. Nyilván a házassági perek tényállásának megállapítását nagyban elősegítheti a hozzátartozó, vagy a kezelőorvos. Ezért nem mentesülhetnek a tanúvallomás alól.

A házassági perekben gyakran érintettek a házaspár kiskorú gyermekei. Helyzetükre kihat a perben született határozat, nem egyszer a jogerős ítélet rendezi sorsukat. Hónapokig, sőt évekig is eltarthat azonban egy ilyen határozat meghozatala, ezért a perrendtartás a bíróságot hivatalból kötelezi olyan ideiglenes intézkedések meghozatalára, mellyel a gyerek sorsát rendezheti. Ne feledjük, a 2201/2003. EK rendelet esetében a rendelet hatálya alá tartozó ügyekben bármely tagállami illetőségű személy és vagyon tekintetében megteheti ezt – joghatóságának hiányában is.

A Pp. 287. § szerint a *bíróság a házassági perben a tárgyalás elhalasztása esetében a szükségeshez képest hivatalból is határoz ideiglenesen, a kiskorú gyermek elhelyezése és tartása, a szülői felügyeleti jogok bővítése vagy korlátozása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, illetve a házastársak lakáshasználatának kérdésében.*

Ez utóbbi fordulat a jogszabályhely módosításaként került a törvény szövegébe. Kétségtelenül kibővítette a bíróság jogkörét, s e jogkörbővítés a – kommentár szerinti -- *családon belüli erőszak visszaszorításának egyik eszköze lehet.* A bírói gyakorlat majd visszaigazolja a módosítást, azonban tény: a gyermek helyzete mellett a bíróság ideiglenes intézkedésével, hivatalból belenyúlhat a házastársak élet és lakáskörülményeibe.

A házassági perek körében nagy jelentősége van a felek személyes jelenlétének, személyes meghallgatásuk kötelező. Ebből következik, hogy a mulasztást (elvileg) súlyos szankcióval kellene súlytani. Az alperes esetében azonban a törvény – számos gyakorló jogász szerint – kibúvót biztosít, lehetőséget ad a rosszhiszemű pervitelre, sőt a végtelenbe tolhatja el a per befejezését. A Pp. 288. § (1) bek. szerint ugyanis *ha a házassági pernek akár első, akár folytatólagos tárgyalását az alperes mulasztja el, a mulasztás következményeit nem lehet alkalmazni. A felperes mulasztása esetében a bíróság a pert megszünteti, ha azonban az ügyész a felperes, hivatalból új határnapot tűz ki. Az a felperes, akinek lakóhelye külföldön van, kérheti, hogy a bíróság a tárgyalást távollétében is tartsa meg.* A jogirodalom szerint az alperes és felperes mulasztását a jogi képviselő jelenléte elháríthatja, azonban ez az álláspont vitatott, és látni fogjuk a házassági bontóperben nem ilyen egyértelmű a helyzet. Jogpolitikailag ugyanakkor helyeselhető, hogy a házassági perben az alperest nem lehet bírósági meghagyással marasztalni. Szerintünk a törvényhely megfogalmazásán kellene módosítani, mert így erősen félreérthető, és valóban lehetőséget ad az alperesnek a pert elhúzó, a bírói idézéseket semmibe vevő magatartásra.

A házassági perben az igazolási kérelem előterjesztésének rendkívül szűk határideje van, 15 nap. Ez jogvesztő határidő, mert *tizenöt nap elteltével igazolásnak akkor sincs helye, ha a mulasztás csak később jutott a fél tudomására, vagy az akadály csak később szűnt meg.*

Ugyancsak speciálisak az eljárás szünetelésének szabályai. Házassági perben az eljárás szünetelésének két esete megengedett, mindkettő a felek ismeretlen helyre költözésével függ össze, és az ellenérdekű peres fél nem kér hirdetményi idézést. Ezen túlmenően bontóperben a felek közösen kérhetik az eljárás szünetelését. Az említett eseteket meghaladóan a házassági per nem szünetelhet.

Speciális megszüntető okot tartalmaz a Pp. 289. §-a. *Ha valamelyik házastárs a házassági bontóper jogerős befejezése előtt meghal, a bíróság a pert a perköltségre vonatkozó határozathozatal nélkül megszünteti, és a perben esetleg már hozott ítéletet hatályon kívül helyezi* - mondja ki a törvény. E szabály vonatkozik tehát a másodfokú eljárásra is.

Sokszor említettük előadásaink során, hogy a “ne ultra petitum” elvét a törvény kevés esetben oldja fel. A házasság érvénytelenítése és a házassági bontóperekben hozott határozat azonban azok közé a bírói határozatok közé tartozik, ahol a *bíróságnak a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől - szükség esetében - erre irányuló kereseti kérelem hiányában is határoznia kell.* A közös kiskorú gyermek elhelyezéséről és tartásáról -- amennyiben ennek szükségesség fennáll, továbbá nincs ilyen előterjesztett kérelem – a bíróságnak kötelező döntenie. A nagy kérdés, vajon a felek határozott kérelme esetében túlterjeszkedhet-e a bírói döntés ezen a kérelmen. Alapelv, és Legfelsőbb Bíróság által megerősített ítélkezési gyakorlat, hogy a házassági perekben a bíróságnak

törekednie kell arra, hogy a házassággal összefüggő valamennyi vitás kérdést rendezze. A ne ultra petitem elvének feloldhatósága e célt szolgálja, továbbá tekintettel van a közös kiskorú gyermek érdekére. E jogpolitikai követelmények olyan erősek, hogy az egyező akaratnyilvánításon alapuló bontóeljárásokban a bíróság az egyezség jóváhagyását ez okból megtagadhatja. Körvonalazódni látszik tehát egy olyan álláspont, miszerint a ne ultra petitem elvének feloldása közös kérelem esetén szintén megengedett – a kiskorú gyermek érdekére tekintettel.

Az elsőfokú bíróságnak a házasság érvénytelenítése iránt indított perben hozott ítéletét az ügyésszel akkor is közölni kell, ha a perben nem vesz részt, és az ügyész az ítélet ellen ilyenkor is fellebbezhet. E szabály egyfelől a házasság jogintézményéhez fűződő erős állami érdekeltséget feltételezi – történetileg ez igaz, hiszen már a Koronaügyészség gyakorolhatta e jogot – másfelől – ahogy Gáspárdy László fogalmazott – jelzi a házassági perek szabályozásának megoldatlanságát.⁴⁸ Mert mégis több mint érdekes, hogy az ügyész a másodfokú eljárásba bekapcsolódva érvényesíti azt, amit az elsőfokú eljárásban is megtehetett volna, és akkor esetleg jogerős és törvényes határozat születhetett volna.

Speciális szabály érvényes a házassági perekben meghozott elsőfokú ítélet jogerőre lépésére. *Az elsőfokú bíróságnak fellebbezéssel meg nem támadott ítélete csak a fellebbezési határidő utolsó napjától számított tizenötödik nap elteltével emelkedik jogerőre.* A szabály indoka a jogbiztonság, ezért hangolja össze a törvény az igazolási kérelem előterjesztésére nyitva álló határidőt a fellebbezési határidővel. A törvény ezzel kizárja, hogy a jogerőre emelkedett határozatot sikeres igazolási kérelemmel támadva helyezték hatályon kívül, mert elhárítja a két határidő egybecsúszását. A jogbiztonság erőteljes érvényesítését a határozatok jogi jellegéből érthetjük meg, ugyanis személyállapotra vonatkozó, ítéletek konstitutív, a jogrendet alakító ítéletek.

Ugyancsak ezen okok magyarázzák a házassági perek esetében a perújítás speciális szabályait. A Pp. 291. § (1) egyértelművé teszi, *a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítélet ellen az érvénytelenítés vagy felbontás kérdésében perújításnak helye nincs.* Hozzátesszük, e szabály nem zárja ki az ítélet egyéb rendelkezésére vonatkozó perújítást.

A házassági perek szabályai mellett a házassági bontóperekre külön törvényi előírások vonatkoznak. E rendelkezések törvényben történő elhelyezése sok félreértésre adott okot. A továbbiakban megpróbáljuk számba venni a házassági bontóperek sui generis szabályait. Azokban a szituációkban, amelyekre nincs külön előírás, a házassági bontóperben is a házassági perekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, ezért a sui generis szabályok csupán a peres eljárás menetének egy–egy szakaszára, helyzetére vonatkoztathatóak.

⁴⁸GÁSPÁRDY, László *Ötvenéves a polgári perrendtartás 50 éves a Polgári Perrendtartás*. WOPERA, Zsuzsa (szerk.) *50 éves a polgári perrendtartás* NOVOTNI KIADÓ, Miskolc, 2003. 7. – 16. old.

A házassági per első tárgyalásán *a bíróság a személyesen megjelent feleket meghallgatja. Ha valamelyik házastárs cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll, vagy ismeretlen helyen tartózkodik, továbbá ha a bíróság előtt való megjelenése más elháríthatatlan akadályba ütközik, a személyes meghallgatás nem kötelező.*

A személyes meghallgatás követelményéből következik, hogy a félnek személyesen kell jelen lennie. Amíg a házassági perekben elég a jogi képviselő jelenléte, addig a házassági bontóperben nem. Erre következtethetünk abból a rendelkezésből, miszerint, *ha a felperes az első tárgyaláson személyesen nem jelenik meg, a pert meg kell szüntetni* — kivéve, ha a személyes meghallgatás kötelezettsége alól a törvény mentesít. Miután az alperesre vonatkozóan nem találunk külön bontóperi szabályt, azt kell megállapítanunk, rá a házassági perek előbb említett rendelkezése vonatkozik, vele szemben a mulasztás jogkövetkezményét nem lehet alkalmazni.

Mivel a házasság felbontása mögött gyakran a házaspár vitája húzódik a törvény lehetőséget ad a bíróságnak a békítésre. *A bíróság a per bármely szakában megkísérelheti a felek békítését. Ha a békítés eredményre vezet, a bíróság a pert megszünteti, a perköltségben való marasztalást azonban mellőzi.* Tapasztalatok szerint az ügyek egy részében sikeres a bírói békítés. Felhívjuk a figyelmet e rendelkezés egy általános, a per bármelyik (másodfokú) szakaszában követendő bírói lehetőséget tartalmaz, és semmi esetre sem tévesztendő össze a következőkben bemutatandó békítési tárgyalással.

Ha a bontóperben tartott első tárgyaláson a felek nem békülnek ki, az (5) bekezdésben meghatározott kivétellel a bíróság a tárgyalást elhalasztja, egyben felhívja a feleket, hogy három hónapon belül írásban kérhetik az eljárás folytatását, ellenkező esetben a per megszűnik. A bíróság a tárgyalás folytatására csak a kérelem benyújtását követő 30 nap eltelte után tűzhet határnapot....

(5) Az (1) bekezdésben meghatározott esetekben, illetve, ha a felek a házasság felbontását a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 18. §-a (2) bekezdésének b) pontja alapján kérték, vagy a feleknek nincsen közös kiskorú gyermeke, a pert már az első tárgyaláson érdemben kell tárgyalni.

A törvényi megfogalmazás nehézkés, értelmezése problematikus, ugyanakkor számos explicit formában nem meghatározott perintézményt tartalmaz. Ezért idéztük szó szerint. Lássuk, miről van szó.

Fő szabályként a házassági bontóperekben tartott első tárgyalás az ún. békítő tárgyalás. Amennyiben a felek nem békülnek ki, meg kell szakítani az eljárást, kivéve ha a törvény lehetővé teszi a tárgyalás folytatását. A tárgyalás csak akkor folytatható, amennyiben a felek egyező akaratnyilvánításán alapul a bontóeljárás -- ezen belül a felek között a házassági életközösség legalább három éve úgy szakadt meg, hogy külön lakásban élnek, és igazolják azt, hogy a közös

gyermek elhelyezését, tartását a gyermek érdekében rendezték --, vagy a feleknek nincs közös gyermeke. Tehát, ha az egyező akaratnyilvánítás nem a Csjt 18.§ (2) bek. b) pontján nyugszik, vagy a feleknek van közös gyermekük – függetlenül attól, hogy közös akaratnyilvánításon alapuló, vagy ún. tényállásos bontóeljárásról van szó, az eljárást meg kell szakítani. Amennyiben azonban a személyes meghallgatás a törvényi feltételek miatt kizárt -- azaz ha a házaspár jogerős bírói ítélet alapján cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll, ismeretlen helyen tartózkodik, vagy más elháríthatatlan akadály miatt nem képes a bíróság előtti megjelenésre – már az első tárgyaláson hozható ítélet.

A fenti szabályok értelmében, amennyiben a házastársak a Csjt 18.§ (2) bek. a.) pontjára alapítják közös bontási kérelmüket, csak akkor folytatható az eljárás, ha a feleknek nincs közös kiskorú gyermeke. Hiába egyeztek meg a közös gyermek elhelyezése és tartása, a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás, a házastársi tartás, a közös lakás használata, valamint - az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével - a házastársi közös vagyon megosztása kérdésében, legkorábban 30 nap múlva folytatható az eljárás.

A peres eljárás a továbbiakban a szerint alakul, hogy a felek egyezséget kötöttek-e vagy sem. Amennyiben a közös egyezségüket a bíróság jóváhagyta, csak ezután mondható ki a házassági életközösség felbontása. A törvény szerint a *bíróság a házasság felbontása felől - ha a felek a házasság felbontását a Csjt. 18. §-a (2) bekezdésének a) pontja alapján kérték egyező akaratnyilvánítással - addig nem dönthet, míg az ott meghatározott valamennyi kérdésben egyezség nem jött létre, és azt a bíróság jogerős végzésével jóvá nem hagyta. ... Részítélet hozatalának egyik kérdésben sincs helye.*

Az egyezség jóváhagyása során a bíróságnak a felek közös kiskorú gyermekének érdekére figyelemmel kell lennie. A Csjt. előírása alapján a *felek tartós jogviszonyát rendező egyezség megváltoztatását az egyezség jóváhagyásától számított két éven belül a bíróságtól - az egyéb törvényes feltételek megléte esetén is - csak akkor lehet kérni, ha az a felek kiskorú gyermekének érdekét szolgálja, illetve, ha a körülmények változása folytán a megállapodás valamelyik fél érdekét súlyosan sérti.* Csjt. 18. § (3) bek. E szabály két fontos következménnyel jár. Egyfelől az egyezségbe foglalt kérdések – a jogerős egyezséget jóváhagyó végzés ellenére -- újra peresíthetőek, másfelől viszont az egyezséget két éven belül csak a törvényben foglalt esetekben lehet bíróság elé vinni, egyébként nem. Amennyiben a keresetlevelet két éven belül nyújtják be, a bíróság nincs könnyű helyzetben. Ugyanis a peresítésre okot adó törvényi feltételek meglétét csak a per tárgyalásán lehet tisztázni, így a peres eljárást még akkor is le kell folytatni, ha az egyezség megváltoztatását végül a bíróság elutasítja.

A közös akaratnyilvánításon kívüli ún. tényállásos bontóeljárásban bizonyítási eljárás után lehetséges a bontó ítélet meghozatala. A bizonyításra a felperes kötelezett, s az általános peres bizonyítás szabályai mellett alkalmazni kell a házassági perekre vonatkozó – bemutatott -- speciális szabályokat.

A házasság felbontására irányuló eljárásban a bíróság ügydöntő határozatában a perköltség viseléséről a pernyertességtől függetlenül az összes körülmények mérlegelése alapján határoz. Mivel a perpozíciók a házassági bontóperben csak látszólagosak – különösen azok a közös akaratnyilvánításon alapuló bontó eljárásban –, továbbá a felperesi keresetnek megfelelő döntés igazából nem jelent “pernyertességet”, mind a méltányosság, mind az ésszerűség indokolja e szabályt.

Végezetül a házassági vagyoni jogi kereset egyes szabályaira hívjuk fel a figyelmet. Említettük, e kereset összekapcsolható az érvénytelenítési és a bontókeresettel, de ezáltal nem válik házasság perré. Ezért a törvény a házassági vagyoni jogi keresetre vonatkozóan **kizárja** a házassági perek rendelkezéseinek alkalmazhatóságát.

Lehetővé teszi a perrendtartás a házassági vagyoni jogi kereset és az érvénytelenítési vagy bontási kereset egymástól független tárgyalását és külön határozatok meghozatalát. *Ha a bíróság az érvénytelenítési, illetőleg a bontókereset és a házassági vagyoni jogi kereset felől külön határoz, mindegyik kérdésben külön hoz ítéletet (részítéletet). Ilyen esetben az eljárás a vagyoni jogi kereset tárgyában csak az érvénytelenítés, illetőleg bontás kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedése után folytatható.* E szabály jelentős, hiszen lehetővé teszi az életközösség tárgyában való gyors döntést, s ez különösen akkor előnyös, amennyiben a vagyoni jogi kereset tárgyában hosszú bizonyítási eljárás (szakértők bevonásával) várható. Persze fordítva is igaz, az esetleg új kapcsolatban élő felek még évek múlva is pereskednek valamikor volt házasságuk során megszerzett vagyontárgyaik felett.

A törvény a szétválasztás elvét a másodfokú eljárásra is kiterjeszti. *Ha a felek a házassági és vagyoni jogi keresetre egyaránt kiterjedő első fokú ítélet ellen kizárólag a vagyoni jogi kérdés tárgyában éltek fellebbezéssel, ez a házasság kérdésében hozott ítélet jogerőre emelkedését nem érinti, s ehhez képest a fellebbezési kérelem vagy a csatlakozó fellebbezés erre a kérdésre utóbb sem terjeszthető ki.*

XII. Előadás: A közigazgatási perek néhány perjogi alapfogalma

A közigazgatási perek témaköre nem egy előadást érdemel. Egy önálló, talán szabadon választható tantárgy keretében kellene elmondani a magyarországi közigazgatási bírászkodás – európai színvonalú -- történetét, ismertetni a közigazgatási bírászkodás működését, eredményeit és hatását a perjogi gondolkodásra. E tárgy pedagógiai célkitűzése nem lehetne kevesebb, mint meggyőzni hallgatóságát a magyar bírászkodás közigazgatási szakirányának történeti értékeiről, s ezzel a fiatal generációkat elindítani egy új szellemű közigazgatási bírászkodás felé.

A közigazgatási perek különleges szabályai ma a Pp. XX. fejezetében helyezkednek el. A fejezet címe – *A közigazgatási perek* – azt sugallja, hogy a közigazgatásban keletkező, a közigazgatás alanyai között kialakult jogi konfliktusok bírói feloldásáról van itt szó. Ez azonban nem így van, és történetileg sem így volt. A fejezet a közigazgatási szervek által hozott határozatok (definiálni fogjuk e fogalmakat) bírói felülvizsgálatának eljárási rendelkezéseit tartalmazza. Amennyiben a közigazgatás egyes alanyai – jogalanyai – között (pl. önkormányzatok) keletkeznek jogi konfliktusok, és azt valamelyik fél a bíróság elé viszi, az a jogvita jellegétől függő polgári pert alapoz meg (sok esetben nem peres eljárást), ahol a Pp. általános szabályait, és nem a XX. fejezet rendelkezéseit kell alkalmazni. Amit tehát a hatályos Pp. XX. fejezete tartalmaz, az nem más, mint a közigazgatás feletti bírói kontrol eljárásjoga.

Mielőtt a közigazgatási perek tartalmáról bármilyen véleményt formálnánk, ki kell emelnünk, a hatályos Pp. XX. fejezete alapvető alkotmányos jogokról rendelkezik. Nem teszi ezt másként, mint a közhatalmat gyakorló állami szervek feletti bírói ellenőrzés perszabályainak megalkotásával, ám éppen ez biztosítja a végrehajtó hatalom jogállami normáknak megfelelő működését. Még akkor is, ha a hatalmi ágak elválasztása és elkülönülése alkotmányos alapelv, így sokan megkérdőjelezik a bírói hatalom kiterjesztését. A magyar igazságszolgáltatás történetében azonban nem volt erre mindig lehetőség – az ötvenes években például az uralkodó ideológia zárta ki az államigazgatás feletti ellenőrzés intézményesítését – de nincs erre mindig lehetőség Európában sem. Mindent összevetve, a hatályos szabályozásunk történetileg egyedi konstrukció.

Kitekintve – röviden – Európára, azt látjuk minden ország a maga hagyományainak megfelelően szervezte meg a maga közigazgatási (általunk közigazgatásának mondott) bírászkodását. Angliában, az e területre tartozó jogvitákat főként rendes bíróságok döntenek el. Franciaországban másodfokon közigazgatási csúcsszerv jár el, ám már 1800-tól működtek az Államtanács közigazgatási jogvitára szakosodott részlegei. Olaszországban első fokon a Tartományi Közigazgatási Bíróságok járnak el, majd a rendes bíróságok.

Hazánkban 1896-ban állították fel a Közigazgatási Bíróságot, amely 1949-ig működött. Ez a bíróság volt az ország egyetlen, közigazgatási bírászkodásra

szakosodott különbírósága, bírának jogállása a Kúria bíráiéval volt azonos. Egyre bővülő hatásköre miatt – mivel a képviselő választások és a felsőházi választások során keletkezett vitás ügyekben jogorvoslati feladatokat látott el – sokan a korszak alkotmánybíróságának tekintik.⁴⁹ 1949. és 1958. között nem volt lehetőség az államigazgatási határozatok bíróság előtti megtámadására, majd 1958-tól – elsősorban az 1957. évi IV. tv. (Ae) felhatalmazása alapján – az államigazgatás szerveinek határozata ellen az ügyek szűk körében járásbíróságokhoz lehetett fordulni. A rendszerváltozásig érvényesült az a fő szabály, miszerint csak a törvényben meghatározott államigazgatási szervezetek meghatározott ügyekben hozott döntései ellen lehet bírósági felülvizsgálatot kérni. 1990. után változott a szabályozás logikája, amit nem tilt törvény, azokban az ügyekben a bírósági felülvizsgálat megengedett.

Mielőtt részletesen ismertetnénk a közigazgatási perek szabályait, el kell mondanunk: ma a közigazgatás megtámadható határozatainak típusa és fajtája terjedelmes listát tesz ki. Látni fogjuk, minden olyan szerv határozata megtámadható, ahol a Ket. (korábban az Ae.) alkalmazása felmerül! Nem pusztán az önkormányzatok építési hatóságainak az építési engedélyezési eljárásban hozott határozatai tartoznak ide, hanem a Vám- és Pénzügyőrség, az APEH, az Illetékhatóság saját eljárási rendje szerint meghozott határozatai is, mivel háttérszabályként ott is az Ae., illetve a Ket. kerül alkalmazásra. Jelentős vagyoni érték, jelentős vagyoni és személyi érdek jelenik meg tehát a közigazgatási perekben.

A közigazgatási perek szabályozási logikája a Pp.-ben hasonló a házassági perek szabályozási szerkezetéhez. Az általános szabályokat a XX. fejezetbe foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Az igazsághoz hozzátartozik, a munkaügyi bíróságok a Pp. XX. fejezetének szabályai szerint járnak el azokban a perekben, ahol a felperes a munkaügyi felügyelet, munkavédelmi hatóság, vagy más, a törvényben meghatározott, állami – közhatalmi jogosítvánnyal rendelkező foglalkoztatási vagy munkaügyi szerv határozatát támadja, így a XX. fejezet alkalmazási köre szélesebb.

A közigazgatási per a *“közigazgatási határozat felülvizsgálata”* iránti per. Lássuk, mit tekint a törvény közigazgatási határozatnak.

A XX. fejezet legelső pontjában a törvény visszautal a Ket.-re. Ugyanis *közigazgatási határozat, a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvényben (a továbbiakban: Ket.) meghatározott közigazgatási hatóság vagy vezetője által hatósági ügyben hozott határozat, valamint a Ket. 130. §-a (4) bekezdésében meghatározott végzés* (Pp. 324. § (2) bek. a.))

Bontsuk ki a definíciót.

⁴⁹KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog .... Id. mű 438. old.*

A határozat meghozója a Ket.-ben definiált közigazgatási hatóság vagy vezetője, aki hatósági ügyben hozza meg határozatát, vagy (a 2005. novemberétől hatályos törvény szerint) végzését.

A Ket. a törvény hatályának megállapítása során rendelkezik a közigazgatási hatósági ügről.

E szerint *közigazgatási hatósági ügy minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási hatóság az ügyfelet érintő jogot vagy kötelezettséget állapít meg, adatot, tény, vagy jogosultságot igazol, hatósági nyilvántartást vezet, vagy hatósági ellenőrzést végez.* Ez a fő csoportja a hatósági ügyeknek, amit a Ket. 12.§ (2) bek. a.) pont határoz meg, amely azonban önmaga szintén összetett definíció. Nem véletlenül helyezte el a jogalkotó a tárgyi hatályt meghatározó rendelkezések között.

A tárgyi hatályon nyugvó definíció e pontja ügyeket, ügtyípusokat tekint elsődlegesnek. Természetesen a közigazgatási határozat fogalmának kialakításához más kritériumok is szükségesek, azonban az ügyek jellege, típusa az elsődleges rendező elv. A korábbi államigazgatási eljárási törvénynél (Ae) szélesebb az ügypaletta, ugyanakkor tükrözi az utóbbi jogfejlődés tendenciáit is. Az adat, tény, vagy jogosultság igazolása a közigazgatás szolgáltatása, így a közigazgatási szervnek e szolgáltatás során hozott "határozata" (nem igazából jó fogalom) nevesítve, önállóan bekerült a közigazgatási határozatok körébe. E ténynek elsősorban garanciális következményei vannak, a külön nevesített jogorvoslati út – akár peres út – biztosításával ugyanis a közigazgatás szolgáltató tevékenysége megfelelő ellenőrzést, egyúttal megfelelő komolyságot kapott.

A Ket. idézett törvényhelyének b.) pontja ismeretlen volt a korábbi joggyakorlatban. *Közigazgatási hatósági ügy továbbá... a tevékenység gyakorlásához szükséges nyilvántartásba vétel és a nyilvántartásból való törlés – a fegyelmi és etikai ügyek kivételével – ha a törvény valamely tevékenység végzését vagy valamely foglalkozás gyakorlását közttestületi vagy más szervezeti tagsághoz köti.*

Konkrét példákat keresve nem kell messzire mennünk. Az 1998.évi XI. törvény (Az ügyvédekről) 12. § (1) bek például kimondja, *az ügyvédi kamara az ügyvédek önkormányzati elvén alapuló, szakmai és érdek-képviseleti feladatokat ellátó közttestülete.* Ennek oka, miszerint az ügyvédi kamara az ügyvédek szakmai irányításával, érdekképviseletével kapcsolatos közfeladatokat lát el. A közfeladatok ellátásából eredően a kamara a Ket. szabályait alkalmazni köteles. (pl. a 12/A § szerint a kamarai felvétel és a kamarai tagság megszüntetése iránti eljárás, az ügyvédi névjegyzékbe való felvételi eljárás, az ügyvédi tevékenység szüneteltetésének engedélyezése iránti eljárás.) A fegyelmi és etikai ügyekben hozott határozatokat kivéve, az említett, és a Ket. szabályait alkalmazó eljárásokban született határozatok közigazgatási határozatoknak minősülnek, és mint ilyenek a bíróság előtt megtámadhatóak. A Ket. kritériumainak az ügyvédi kamara mint szervezet eleget tesz, ellenben más közttestületeknél előfordulhat,

hogy a tevékenység gyakorlásának nem feltétele a tagság, így e kritériumok hiányában ezen intézményeknek tagjaikkal szemben hozott határozata, vagy határozatszerű megnyilvánulása (adatközlési felkérés, tisztségviselői választási eljárás döntései) nem tartoznak a Ket. hatálya alá, és nem kérhető ellenük a Pp. XX. fejezete szerinti jogorvoslat sem. Ez a helyzet pl. a Magyar Tudományos Akadémiánál.

A Ket. idézett törvényhelyének harmadik bekezdése a közigazgatási határozatot hozó hatóság fogalmát határozza meg, ezzel a közigazgatási határozat definícióját nem tárgyi, hanem – mondhatnánk – személyi / szervezeti elemmel teszi teljessé.

Közigazgatási hatóság ... a hatósági ügy intézésére hatáskörrel rendelkező

a.) államigazgatási szerv,

b.) helyi önkormányzat képviselő-testülete, a Ket. 19. § (2) bekezdése alapján átruházott hatáskörben annak szervei,

c) főjegyző, jegyző (körjegyző), a képviselő-testület hivatalának ügyintézője, a megyei jogú város kerületi hivatalának vezetője, a hatósági igazgatási társulás,

d) nem közigazgatási feladat ellátására létrehozott egyéb szervezet, köztestület vagy személy, amelyet (akit) törvény vagy törvény felhatalmazása alapján kormányrendelet jogosít fel közigazgatási hatósági jogkör gyakorlására. (Ezen utóbbi esetben meg kell határozni azokat az ügyeket, amelyekben a Ket rendelkezései az irányadók.)

Az államigazgatási szerv fogalma speciális, elnevezésében a korábbi időket idézi vissza. Nem tudjuk helyeselni a törvény szóhasználatát, nemcsak azért, mert ma általában közigazgatási szerveket nevesítünk, hanem azért sem, mert a központi államigazgatási szerveken kívül a helyi önkormányzati igazgatás szervezeteit nem mindenki tekinti az államigazgatás részének. Mivel nincs pontos törvényi meghatározás a törvény sejtetni enged, rendelkezéseit értelmezni kell, ez pedig megengedhetetlen egy garanciális jogokat biztosító törvényben. Az önkormányzat képviselő testülete esetében (b.) pont) – erre felhívjuk a figyelmet – a jogszabályban meghatározott egyedi hatósági ügyekben hozott, illetőleg az egyedi hatósági ügyekben a képviselő testületnek biztosított döntési jogkör törvényes átruházásával született döntésekről van szó. (Az önkormányzat rendelete nem támadható meg a Pp. XX. alapján a bíróságon, mivel ez nem egyedi hatósági ügy, hanem az önkormányzat illetékessége alatt élő állampolgárok számára ír elő általános normákat. Az Alkotmánybíróságnak van hatásköre az ilyen rendelet megsemmisítésére.)

A c.) pontba sorolt közigazgatási tisztségviselők és hatósági ügyek intézésére felhatalmazottak valójában a “tipikus”, a tiszta közigazgatási határozatot meghozó szervezetek nevében eljáró képviselők. Az értelmezési nehézség – és a legtöbb vitára okot adó rendelkezés – a törvényhely d.) pontja

előírásaiban rejlik. Itt ugyanis olyan (egyéb, tehát eddig nem nevesített) szervezetek (közttestület, vagy személy!) határozatairól van szó, amelyeket nem közigazgatási feladatok ellátására hoztak létre, de a törvény, vagy törvény felhatalmazás alapján kormányrendelet jogosítja fel hatósági jogkör gyakorlására és e minőségében hatósági határozat kiadására. Jelenleg a különböző felhatalmazások alapján az érintettek száma átláthatatlan, ide tartozik a gépjárművek ún. zöld kártyáját kiadó magánvállalkozó éppúgy, mint a halotti bizonyítványt kiadó orvos.

Kiindultunk a Pp. 324. §-ának értelmezéséből, és bemutattuk, a megtámadható határozatok egy része a Ket. rendelkezéseiből fakad. A Pp. azonban még két másik esetcsoportot is felsorol. Így a *helyi önkormányzat törvényben meghatározott határozatát* és más szervnek, szervezetnek vagy személynek azon határozatát, amely nem tartozik ugyan a Ket. rendelkezései alá, de felülvizsgálatára vonatkozóan mégis a Pp. XX. fejezetét kell alkalmazni.

A perrendtartás tehát **bővíti** a megtámadható határozatok körét, de bizonyos átfedést is megenged a Ket.-ben meghatározott határozatok csoportjával. Bővíti, mert a Pp. és nem a Ket. előírásai alapján támadhatóak meg az ún. bíróságszerű szervek határozatai (Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa, Közbeszerzési Döntőbizottság), vagy a különböző szervek törvényes felügyeleti jogkörben hozott általános jogi aktusai. A Pp. Kommentár ide sorolja a közigazgatási hivatal vagy az illetékes miniszterek (Ket.-ből levezethetetlen) határozatait. Az átfedés gyanúját a “törvényi előírás” szóhasználata okozza, a dolog mélyére tekintve azonban valóban más esetcsoportról beszélhetünk.

Definíciónk kibontásakor eddig a közigazgatási határozat (tárgyi és szervezeti) meghatározása felől közeledtünk a Pp. XX. fejezet értelmezéséhez. Tisztázódott – anélkül, hogy a Ket. hatálya alól kivett ügyek listáját említettük volna – milyen szervezetek és határozatok ellen kérhető bírósági felülvizsgálat. Most egy másik aspektusból közelítünk a megtámadható határozatok csoportja felé, a határozatok címzettje és alanya oldaláról, az ügyfél fogalmának meghatározása felől.

A Ket. 12. § (2) bekezdés a.) pontjában írt definíció központi fogalma az **ügyfél**. Az ügyfél az, akinek jogot, vagy kötelezettséget állapít meg a közigazgatási szerv, az akinek tény, vagy adatot, jogosultságot igazol, akit érintő hatósági nyilvántartást vezet, vagy akinél hatósági ellenőrzést végez. E meghatározás tehát a közigazgatási szerv tevékenysége, a közigazgatási szerv döntésének érintettsége felől közelít az ügyfél fogalmához.

A Ket. azonban más – önálló fejezetcímbe sorolt – rendelkezésekkel is meghatározza az ügyfél fogalmát. A Ket. 15.§ (1) bekezdése az előbb idézett érintettségen kívül annyit tesz hozzá, az ügyfél lehet természetes vagy jogi személy, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet. Természetesen mindannyiuknak a törvényes érintettségi relációban kell szerepelniük. Mégis a definíció perdogmatikai következményeit különös súllyal kell majd kezelniük,

mivel a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek külön problémát okoznak a perképeség vizsgálatánál. Egyelőre jegyezzük meg, amennyiben jogi személyiséggel nem rendelkezik valamely szervezet, de jogot vagy kötelezettséget állapítanak meg rá nézve, vagy vele szemben (illetőleg akiről adatot tartanak nyilván – Ket. szerint tulajdonát, vagyontárgyait és jogait érintve, illetve akit hatósági ellenőrzés alá vontak) az ügyfél.

E hagyományos, mondhatnánk egyes elemeiben az Ae. fogalmaira emlékeztető meghatározás a mai kor követelményeinek megfelelően bővült 2005. novemberétől. A Ket. ugyanis több, korábban nem ismert jogalanyt emel be az ügyfél fogalmi körébe – nem vitásan megszüntetve ezzel a joggyakorlatot jellemző számos anomáliát. Az ügyfél jogosultság számos “előnyvel” jár, pl. az ügyfélnek a határozatot kézbesíteni kell, ellene jogorvoslattal élhet. Mivel a közigazgatás sajátos jogterület, meg kell jegyeznünk az előbbi pontban írt jogi személyiséggel nem rendelkező ügyfél fogalma sem szűkíthető le a gazdasági társaságokról szóló törvényben meghatározott betéti és közkereseti társaságra. Ennek oka, hogy a közigazgatás hatósági eljárásában részt vesznek olyan ügyfél rangjára emelt szervezetek, társulások, és személyalakzatok, (mint a társasház pl.) amelyek komplex és nem osztható eljárási jogosultságokkal rendelkeznek. A közigazgatás ügyfél fogalma tehát **bővebb** és a más jogterületeknél megszokott ügyfél körtől eltérő fogalom. Értelemszerűen a közigazgatásban ügyfélként szereplő közigazgatási jogalanyok nem zárhatóak ki a rájuk vonatkozó közigazgatási határozat felülvizsgálatából sem, ezért a perjogi konzekvenciát esetükben le kell a perrendtartásnak vonni. Bemutatjuk, hogyan és miképpen teszi ezt a törvény – előreláthatóan a perindításra jogosultak körénél kell a megfelelő szabályokat keresnünk.

Az ügyfélkör bővítéséről szóló megállapításunk igazságát alátámasztja az idézett törvényhely következő bekezdése. *Ha jogszabály másként nem rendelkezik, a létesítménnyel kapcsolatos, illetve a tevékenység engedélyezésére irányuló eljárásban ügyfél a hatásterületen levő valamennyi ingatlan tulajdonosa és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogszerű használója.* – mondja ki a Ket. (15.§ (2) bek.)

A törvényi ügyfélfogalom bővülése a korábaktól eltérő, új elemeket hordoz. Eddig ugyanis egy építési engedélyezési eljárásban csak az érintett terület szomszédjában álló ingatlanok tulajdonosai voltak ügyfelek – a kérelmezőn kívül. Most azonban – amennyiben a létesítmény nagyobb területet érint, vagy a folytatni kívánt tevékenység nem csak a szomszéd ingatlanokat érinti – a hatásterületen álló valamennyi ingatlan tulajdonosa, és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett (fontos!!) jogszerű használója ügyfélként léphet fel az engedélyezési eljárásban. A hatásterület fogalma valójában meghatározhatatlan, de e meghatározhatatlanság a lényege. A hatásterület a valóságos viszonyok – a tényleges kihatás – ismeretében határozható meg, jóllehet jogszabály bővítheti vagy szűkítheti e hatásterület jogi (nem ténybeli) fogalmát.

Mivel a Ket. nem zárja ki, hogy a *törvény vagy kormányrendelet meghatározott ügyfajtákra részletesebb ügyfélfogalmat* állapítson meg, így nemcsak a hatásterület szabályozása, hanem az ügyfélfogalom felől is nyitva áll az út a társadalom nagyobb körének érdekérvényesítése, vagy alapvető jogának – pl. egészséghez való jog – kikényszerítéséhez.

A Ket. a természetes személyek mellett több csoportba sorolja a nem természetes személy ügyfeleket, sőt sajátos ügyfél csoportot is teremt. *Az ügyfél jogai megilletik az ügy elbírálásában hatóságként (szakhatóságként) részt nem vevő hatóságot is, amelynek feladatkörét az ügy érinti* — mondja ki. E szabályt a gyarapodó konkrét esetek hatására alkotta meg a jogalkotó. Így amennyiben egy önkormányzat szakhatósága kizárt egy építési engedélyezési eljárásból, és (helyette) egy másik önkormányzat megfelelő szakhatósága jár el, e törvényhely alapján megilletik a kizárt szakhatóságot az ügyfél jogok. A Ket. továbbmegy, és előírja *meghatározott ügyekben törvény az ügyfél jogaival ruházhatja fel az érdekvédelmi szervezeteket és azokat a társadalmi szervezeteket, amelyeknek a nyilvántartásba vett tevékenysége valamely alapvető jog védelmére vagy valamilyen közérdek érvényre juttatására irányul.*

A Ket. hatályba lépése óta az ügyfél fogalom ilyen irányú bővítése váltotta ki a legnagyobb vitát, ugyanakkor e szabály alkalmazása okozta a legtöbb társadalmi feszültséget is. Emlékezzünk a budapesti 4-es Metró, az északi Duna-híd, a Piliscsabai elkerülő út körül kialakult helyzetre! Rendre e törvényhelyre hivatkozva támadták meg környezetvédők a kiadott építési engedélyeket, mivel a törvény már az első fokú eljárásban felruházta őket az ügyfél jogaival. Látnunk kell, az ügyfél jogállásának elnyerése nem feltétel nélküli. Egyfelől törvényi felhatalmazás szükséges – a példaként felsorolt ügyeinkben a környezetvédelmi törvény 98. §-a alapján kapták meg a szervezetek e felhatalmazást – másfelől csak azok az érdekvédelmi szervezetek és társadalmi szervezetek jöhetnek szóba, akiknek a nyilvántartásba bejegyzett tevékenysége alkotmányos alapjog védelmére irányul, illetőleg közérdeket képvisel. Vita esetén tehát a bejegyzés alapját képező alapító okirat, vagy a tényleges tevékenység értékelése a döntő.

A Ket. által meghatározott ügyfelek megindíthatják felperesként a közigazgatási pert, mert a Pp. 327. § (1) bek. a.) szerint a közigazgatási per indítására az jogosult, aki ***a felülvizsgálandó közigazgatási határozat alapjául szolgáló eljárásban ügyfél volt, vagy az ügyfél jogállása illette meg.*** Az elmondottak értelmében – mivel a közigazgatási eljárásban ügyfél volt – pert indíthat a jogképességgel nem rendelkező szervezet, a szakigazgatási hatóság, vagy alkotmányos alapjogok védelmére alakult érdekvédelmi szervezet.

Pert indíthat a 327.§ (1) bek. b.) pont alapján ***akinek jogát vagy jogos érdekét a közigazgatási határozat közvetlenül érinti.*** A perindításra e rendelkezés alapján feljogosítottak körét nem egyszerű meghatározunk. A jog vagy jogos érdek kifejezés azt sugallja, nem elégszik meg a törvényalkotó egyszerűen az érdek érintettséggel, egy speciálisabb, szűkebb érintettséget kíván meg a jogi érdekeltiséget. A jogi érdeknek – a kommentár irodalom és a bírói

gyakorlat szerint – közvetlenül a per tárgyára kell vonatkoznia, s a keresetet előterjesztő viszonyában kell valamely jogszabályból levezethetően fennállnia. A Pp. idézett rendelkezése ugyanakkor csak azokra az esetekre vonatkozik, amikor a közigazgatási eljárásban a perindító nem volt ügyfél, mert akkor az előző rendelkezések alapján, azaz közvetlenül az ügyfél jogán indíthatott volna pert. Mindez azt jelenti, hogy csak a megszületett jogerős közigazgatási határozat meghozatala után kapcsolódik be a határozat felülvizsgálata iránt folyó eljárásba, jogorvoslati joga – a közigazgatási eljárásban – nem volt. Megjegyezzük, e szabály a gyakorlatban nagyon sok probléma forrása, mivel a közigazgatási határozat csak akkor támadható meg, amennyiben a jogorvoslatot a közigazgatási eljárásban kimerítettek. A Ket. hatályba lépése utáni rendelkezések egyértelművé teszik, a jogi érdekeltséget bizonyító fél nem indíthat pert, ha a felek egyike sem merítette ki a jogorvoslati jogát a közigazgatási eljárásban. (Pp. 332. § / A.)

Közigazgatási pert indíthat az is, *aki nemzetközi szerződés alapján környezeti információt kér a közigazgatási szervtől, és e kérelmét a közigazgatási szerv figyelmen kívül hagyta, helytelen módon elutasította vagy nem adott kielégítő választ.* E rendelkezéssel hazánk nemzetközi kötelezettségének tesz eleget. A 2001. évi LXXXI. törvénnyel kihirdetett Aarhusi Egyezmény (a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságának a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, Aarhusban, 1998. június 25-én elfogadott Egyezmény) 9. cikkének (1) bekezdése ugyanis a környezeti információt kérő személy részére biztosít a közigazgatási perben ügyféli jogállást.

Mielőtt tovább ismertetnénk a közigazgatási perek fontosabb szabályait, a perbeli jogképeség és a perbeli cselekvőképesség közigazgatási perekben alkalmazandó speciális szabályaira hívjuk fel a figyelmet. Láttuk, perindításra a polgári jogi jogképeséggel nem rendelkező ügyfél is jogosult, ezért kijelentjük **a közigazgatási perekben a perbeli jogképeség fogalma elszakad a polgári jogra alapozott perbeli jogképeség fogalmától, a Pp. 48. §-ba foglalt meghatározástól.** Igaz e kijelentés az alperes perbeli legitimációjára is, hiszen az alperes perben állásának nem feltétele a polgári jogi jogalanyiség. Ennek oka egyértelmű, a Pp. XX. fejezete alapvetően a közigazgatási jog alapján szerveződő jogviszonyokból fakadó jogi konfliktusok rendezésére szolgál, nem pedig a polgári anyagi jogi igényt érvényesítő kereset elbírálására. Erre utal a Pp., amikor megfogalmazza a *perben fél lehet az is, akit a közigazgatási jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek, továbbá az a közigazgatási szerv is, amelynek egyébként nincs perbeli jogképesége.*

Néhány jogirodalmi álláspont szerint a perbeli jogképeség kiszélesítése nemcsak a felperesekre, hanem a beavatkozókra is érvényes megoldás. Ennek egyik tipikus esete akkor áll elő, amikor az ellenérdekű fél a perben beavatkozó lesz, illetőleg amikor az alperes a szakhatóságot beavatkozóként perbe hívja.

Nemcsak a jogképeség, hanem a perbeli cselekvőképesség szabályai is sajátosan alakulnak. A Ket. meghatározza az ún. **eljárási képesség** fogalmát. A

természetes személy ügyfélnek akkor van eljárési képessége, ha a polgári jog szabályai szerint cselekvőképességgel rendelkezik. Jogsabályban meghatározott esetben a korlátozott cselekvőképességgel rendelkező személyt is megilleti az eljárési képesség. Az eljáró hatóság hivatalból vizsgálhatja az eljárési képesség meglétét, és ha annak hiányát állapítja meg, úgy az ügyfél helyett törvényes képviselőjét vonja be az eljárásba, illetve ügygondnok kirendelését kéri. Az eljárési képességgel rendelkező korlátozottan cselekvőképes ügyfél a Pp. 327. § (1) bek. a.) pontja alapján megindíthatja a pert. A közigazgatási per szabályai tehát a perbeli cselekvőképesség vonatkozásában is eltérnek a Pp. általános 49.§ (1) bekezdésébe foglalt perbeli cselekvőképességtől.

A perrendtartás az alperes pozíciójába azt a közigazgatási szervet rendeli, amelyik a felülvizsgálni kért határozatot hozta. Mivel a jogorvoslati jogosultságot a félnek, vagy a felek egyikének ki kell meríteni, többnyire ez másodfokú közigazgatási szerv. Csak akkor nem, ha országos hatáskörrel rendelkező közigazgatási szerv egyfokú eljárásban hozta a megtámadott határozatot.

A törvény lehetőséget ad – tekintettel a sajátos helyzetre – arra, hogy ha a fél a pert nem a felülvizsgálni kért határozatot hozó másodfokú, hanem az első fokú közigazgatási szerv ellen indította, a per során a másodfokú közigazgatási szervet perbe vonhatja. Ez a tévesen megválasztott alperes hibás perlésének az általános perszabályok között már ismert (és más előadáson ismertetett) sajátos, a közigazgatási perekre érvényes megoldása. Amennyiben nem vonja perbe, akkor a Pp. 130.§ g.) pontja alapján a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja a bíróság.

A közigazgatás szervezete számtalanszor átalakul, döntést hozó szervek és szervezetek szűnnek meg, vagy új összevont szervezeti formában működnek tovább. Méltánytalan lenne az ügyfél számára, ha a közigazgatási szervezet átalakítása korlátozná, vagy megakadályozná jogorvoslati jogának gyakorlásában. *Ha a közigazgatási szerv, amely a határozatot hozta, megszűnik, vagy az ügy időközben más közigazgatási szerv hatáskörébe került, azt a közigazgatási szervet kell alperesként perbe vonni, amelynek hatáskörébe az új rendelkezés szerint a közigazgatási határozat meghozatala tartozik.*

Amennyiben nem állapítható meg, hogy melyik közigazgatási szervet kell perbe vonni, a fél ennek megállapítására irányuló kérelmét - a per megindítása előtt - bármelyik megyei bíróságnál előterjesztheti. Ha maga a bíróság is tanácstalan ez ügyben, akkor a felügyeleti szervet kell megkeresni annak közlése iránt, hogy a határozat meghozatala melyik közigazgatási szerv hatáskörébe tartozik. Amennyiben nincs ilyen közigazgatási szerv nincs, a felügyeleti szerv kijelöli az alperesként perbe vonható közigazgatási szervet.

Végül tehát – és ezzel zárjuk a közigazgatási per alanyairól, a felperes és az alperes perképességéről mondottakat – olyan közigazgatási szerv is kerülhet az alperesi pozícióba akinek az ügyköre, vagy a hatásköre alapján semmilyen

érintettsége nincs az adott közigazgatási eljárás megtámadott döntésével kapcsolatban.

Előadásunk a sajátos perszabályokról szól, azokat a rendelkezéseket magyarázza, melyek valahol a perjog általános dogmatikájától eltérve – néhányszor a perjogi elméletek megállapításait megkérdőjelezve – határozzák meg a közigazgatási per menetét. Mivel nem egy szabadon választható tantárgy, hanem csak egy előadásra van lehetőségünk, a hátralévő időben nem tudunk minden – főleg a Ket. hatályba lépése után törvénybe iktatott – előírással foglalkozni. Így a legfontosabbakra szorítkozunk, azokra, amelyek a gyakorlat során megkerülhetetlenek.

A keresetlevelet nem a bíróságon kell benyújtani, hanem az elsőfokú határozatot hozó közigazgatási szervnél. A felülvizsgálni kért határozat közlésétől számított harminc napon belül be kell nyújtani vagy ajánlott küldeményként postára kell adni. A felterjesztés kötelezettsége az elsőfokú közigazgatási szervet terheli. Öt napon belül kell felterjesztenie a másodfokú közigazgatási határozatot hozó szervhez. A másodfokú közigazgatási szerv a keresetlevélben foglaltakra vonatkozó nyilatkozatával együtt tizenöt napon belül továbbítja azt a bírósághoz. A határidők rövidebbek, amennyiben a keresetlevél a végrehajtás felfüggesztésére irányuló kérelmet is tartalmaz.

A reális helyzet tehát a következő: az alperes a bírósághoz felterjesztett nyilatkozatában valójában alperesi ellenkérelmet terjeszt elő. Előbb, semmint azt a perrendtartás általános szabályai előírnák. Sőt, az első fokú szerv felterjesztése folytán megismeri a keresetlevél tartalmát, azelőtt, hogy a per tárgyalására szóló idézést neki kézbesítették volna. Perdogmatikai probléma, vajon beáll-e a perindítás (Pp. 128.§) hatálya akkor, amikor a felterjesztés révén az iratokkal együtt megkapja a keresetlevelet. Láttuk, nem lényegtelen probléma ez, mivel a perindításhoz olyan jogkövetkezmények kapcsolódnak, mint a perfüggőség, a hatáskör és illetékesség rögzülése. Esetünkben – a bíróság meg sem kapta még az iratokat – lehetséges továbbá, hogy nem az illetékességgel rendelkező bíróságnak címezte a felperes a keresetlevelet, de a közigazgatási szerv – amellet, hogy nyilatkozatában ezt jelzi – nem teheti át az általa illetékesnek tartott bírósághoz. Furcsa és jogilag kezelhetetlen lenne a szituáció, amennyiben ebben az esetben rögzülne a perindítás következtében beálló bírósági illetékesség.

A korábbi – Ket. hatályba lépése előtti – rendelkezések lehetőséget adtak a keresetlevélnek az elsőfokú közigazgatási szervnél történő benyújtására. Nem volt idegen tehát a probléma, így megfontolandó a bírói gyakorlat által kialakított álláspont átvétele. Eszerint keresetlevélnek közvetlenül a közigazgatási szervnél történő benyújtása a Pp. 128. § alkalmazásában nem jelenti a keresetnek az ellenféllel való közlését. A perindítás hatályainak beállításához ugyanis nem elegendő az a körülmény, hogy az ellenfél tudomást szerez a keresetlevél benyújtásáról. A Pp. 128. § a tárgyalás kitűzését is feltételül szabja meg, ami pedig a Pp. 124. §-ba foglalt bírói intézkedések megtételét kívánja meg, továbbá annak megállapítását, hogy a keresetlevél megfelel a törvényes előírásoknak,

nem kell azt hivatalból idézés kibocsátása nélkül elutasítani. E döntést ugyanis a közigazgatási perekben is csak szigorúan a bíróság hozhatja meg, a Pp. 332/A.§ – amely a 130.§-ra való utalást is tartalmaz – speciális okokra hivatkozva kifejezetten lehetővé teszi a keresetlevél hivatalból történő idézés kibocsátása nélküli elutasítását.

Ebből következően a közigazgatási perben a perindítás hatályai akkor állnak be, ha a bíróság a keresetlevél megvizsgálása után a törvény 332. §-ban foglalt intézkedéseket teszi, és erről a bíróság értesíti az alperest, illetve a kitűzött tárgyalási határnapra a feleket a keresetlevél egyidejű kézbesítése mellett megidézi. A felek - elsősorban az alperes csak ekkor szerezhetnek tudomást arról, hogy a beadvány a törvény rendelkezéseinek megfelel, és kiegészítésre vagy kijavításra nem szorul, így a perindításnak eljárásjogi akadálya nincs.

A 332. §-ban foglalt intézkedések nemcsak a per előkészítését szolgálják, hanem az alperes nyilatkozatának közlését a felperessel, az ügyész – meghatározott esetekre vonatkozó – értesítését, a környezetvédelmi bíróság letételére való kötelezést stb. Tartalmaz viszont egy szoros határidőt, az első tárgyalást úgy kell kitűzni, hogy az legkésőbb az iratoknak a bírósághoz való érkezését követő hatvan napon belül megtartható legyen.

A perjog a felperes rendelkezési jogából vezeti le a kereset megváltoztatásának lehetőségét. Az új szabályok szerint a közigazgatási perben a felperes a keresetét legkésőbb az első tárgyaláson változtathatja meg. A keresetet a közigazgatási határozatnak a keresetlevélben nem támadott részére pedig, csak a keresetindításra nyitva álló határidő alatt lehet kiterjeszteni. (Pp. 335. / A. §)

A Pp. általános elve a tárgyaláson történő elbírálás. Erre az Alkotmány rendelkezése kötelezi a bíróságot, s ennek szellemében járt el a rendszerváltozás után az Alkotmánybíróság, amikor megsemmisítette a perrendtartásnak a tárgyaláson kívüli elbírálás lehetőségét széles körben megengedő rendelkezéseit (26/1990. (XI. 8.) AB Határozat). Az Alkotmány 57. § (1) bekezdése kimondja, hogy a *Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.* Az Alkotmánybíróság határozata óta számos ponton visszakerült a perjogba a tárgyaláson kívüli elbírálás intézménye, legutóbb éppen a közigazgatási perek szabályainak változása során építették be a perrendtartásba a tárgyaláson kívüli elbírálás új lehetőségét. A Pp. 338. § szerint *a bíróság a pert tárgyaláson kívül bírálja el, ha a felperes a keresetlevélben ezt kéri, és a közigazgatási szerv a 330. § (2) bekezdése szerint (felterjesztés során) tett nyilatkozatában ehhez hozzájárul.*

Maga a rendelkezés – az igazsághoz hozzátartozik -- eleve korlátozó szabály, hiszen csak a felek kérelmére kerülhet sor, sőt a felek egybehangzó nyilatkozata esetében sem lehet az ügyet tárgyaláson kívül elbírálni, ha az ellenérdekű fél – kötelező bírói felhívásra – a tárgyalás tartását kéri. Nem sérül

tehát a felek rendelkezési joga, sőt a törvény tilalmazza a tárgyaláson kívüli elbírálást akkor, ha bizonyítást kell lefolytatni (kivéve az okirati bizonyítást). Amennyiben a bizonyítás lefolytatásának szükségessége a tárgyaláson kívüli elbírálás során merül fel, a per elbírálására a bíróság tárgyalást tűz ki. E rendelkezés következetesen érvényesíti azt a perjogi alapelvet, miszerint bizonyítást csakis tárgyaláson lehet felvenni. Nem lehet továbbá a pert tárgyaláson kívül elbírálni a soronkívüli ügyekben, az ügyészi óvás illetőleg felügyeleti intézkedéssel érintett perek esetén. Nincs továbbá helye tárgyaláson kívüli elbírálásnak, *ha a felperes az alperes kereseti ellenkérelmének kézhezvételétől számított nyolc napon belül írásban tárgyalás tartását kéri, illetve ha a bíróság a per elbírálására már tárgyalást tűzött ki.*

Előadásunk végére érve egy összefoglaló gondolatot emelünk ki. A perjog – és ez egyértelműen kimutatható a legutóbbi változásokból – a közigazgatási perek szabályaiban erőteljesen továbbépítette a korábban megalapozott sajátos, fogalmazhatnánk ügy-specifikus rendelkezéseit. Számos ponton hatálytalanította a Pp. általános perjogi rendelkezéseit, sőt átértelmezte az alapvető elvek rendelkezések egy részét. Nem baj ez, nem erről van szó. Hanem arról, hogy a közigazgatási perek szabályai egyre nehezebben illeszthetők be az általános polgári perrendtartás keretei közé. A Ket –hez kapcsolódó jogalkotási vitákban felmerül egy önálló, csakis a közigazgatási perek szabályait tartalmazó perkódex megalkotása, de ennek akkor még nem volt itt az ideje. Egy esetleg újrakodifikálandó Pp. megalkotása esetén azonban komolyan kell majd venni ezt a gondolatot, mint ahogy a többi különleges perek közé sorolt pertípus szabályait sem lehet ebben az elnagyolt, a többszöri értelmezésekre hagyatkozó formában meghagyni. E lépéssel visszaállna a közigazgatási bíráskodás hajdani minősége és jelentősége – ha és amennyiben a politikai akarat biztosítja a megfelelő infrastruktúrát. Valószínű, hogy e változások időpontja a tisztelt hallgatóság szakmai karrierjének delelőjére esik.

XIII. Előadás: A bírósági végrehajtási eljárás alapvető intézményei és jogorvoslati rendszere

A polgári eljárásjog joganyagának nagy és önálló területe a végrehajtás, ezen belül a bírósági végrehajtás joga. Önálló kódex, az 1994. évi LIII. törvény (Vht.) szabályozza e területet, de a végrehajtási eljárásban háttérkódexként alkalmazásra kerülő Pp. mellett számos IM. rendelet (pl. a 12/ 1994. (IX.8.) IM rendelet A bírósági végrehajtásban közreműködő jogi képviselő díjazásáról.) előírásait kell figyelembe venni.

A jogtudomány és a joggyakorlat általánosan elfogadta Vida István meghatározását a bírósági végrehajtásról. *A bírósági végrehajtás az a polgári nemperes eljárás, amelynek során a bíróság illetve a végrehajtásra felhatalmazott szerv általában vagyoni kényszerrel juttatja érvényre a kötelezettség teljesítésére vagy biztosítására irányuló szankciót.*⁵⁰

A bírósági végrehajtás több történeti és társadalmi modellje ismert. Beszélhetünk egységes végrehajtásról, amikor a büntető és polgári ügyek végrehajtása *intézményesen* nem különül el egymástól. Az újkori jogfejlődés azonban szakított e hagyománnyal és ma már intézményeiben, jogszabályaiban, szervezetében elkülönül a büntető és a polgári bírósági végrehajtás. Természetesen vannak átfedések, pl. a büntető bíróság ítéletében a vádlottat kötelezheti a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére, amit a Vht. szabályai szerint a (polgári) végrehajtói szervezet hajt végre.

A végrehajtás önálló eljárás, részben követi a polgári pert, amennyiben annak jogerős lezárása után kezdődik. Részben azonban már a per alatt sor kerülhet a végrehajtási eljárás szabályainak alkalmazására, pl. a biztosítási végrehajtás során. A történetileg kialakult magyar szabályozás a végrehajtás jogát önálló kódexbe rendezi, elkülönítve így a polgári per szabályaitól, bár Európában ismerünk olyan megoldást, ahol a polgári perrendtartás része a végrehajtási jog. Magyarországon az 1881. LX. törvénycikk óta önálló, a perrendtartástól elkülönült jogszabály vonatkozik a bírósági végrehajtásra.

A bírósági végrehajtás szabályainak alakulása nagyfokú társadalmi értéköttséget hordoz. Talán a hallgatóság egy része még emlékezik Dickens regényeiből az adósok börtönére, de a felnőtt generáció biztosan nem felejtette el a szocializmus korszakának adósokkal szembeni jóindulatú megbocsátását. A bírósági végrehajtás joga pontosan leképezi a társadalomtörténeti korszakokat, az 1945. után kialakult "szocialista végrehajtói szervezet" a meggyőzést, az adós önkéntes teljesítésének előmozdítását tekintette a legfontosabb végrehajtási eszköznek. Amikor 1994-ben a rendszerváltás után újra kodifikálták a bírósági végrehajtás jogát e szocialista tradíció még mindig meghatározta a végrehajtás intézményszerkezetét. A Vht. többszöri átalakulásával mára talán létrejött egy

⁵⁰VIDA, István *A bírósági végrehajtás*. In: Polgári nem-peres eljárások. (szerk: Német János). KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KIADÓ Budapest, 1996. 278. old.

optimális egyensúly az adós jogi érdekeinek védelme és a végrehajtást kérő érdeke között, az egyensúly alakulása azonban nem ritkán a végrehajtó magatartásától függ.

Bevezető gondolataink után vegyük szemügyre a bírósági végrehajtás általános jellemzőit, problémáit. Említettük, a bírósági végrehajtás nemperes eljárás, pontosabban fogalmazva a polgári eljárásjog egyik legterjedelmesebb nemperes eljárása. Osztja a nemperes eljárások általános jellemzőit, tehát nincs kontradiktio a felek között, kérelemre indul, az eljárásban hozott határozatok sohasem ítéletek, nincs ténymegállapítás stb. Olyan nemperes eljárás, amit már Farkas József mint a jogot kényszer útján érvényesítő eljárásnak határozott meg. Ugyanakkor a nemperes eljárásokra szabott jogorvoslati intézménye átnyúlik a polgári perekbe, ugyanis a Pp. XXV. fejezetének szabályai a végrehajtási eljárás szereplői (és harmadik személyek) előtt bizonyos esetekben megnyitják az utat a peres igényérvényesítés előtt.

A végrehajtási eljárásban – mivel a perrendtartás háttér jogszabályként alkalmazandó -- érvényesülnek a perrendtartás előírásai, ám e közben figyelembe kell venni a végrehajtási eljárás sajátos jellegét. Így a kérelemhez kötöttség elve, a felek rendelkezési joga, a jogorvoslati jog sajátos módon érvényesül, hiszen az adós rendelkezési joga kötött és korlátozott, kérelmeit csak bizonyos határokon belül terjesztheti elő. A végrehajtási eljárásban önálló védekezést nem terjeszthet elő, ugyanakkor a megfizetett tartozását beszámíttathatja a végrehajtást kérővel szemben.

Az eljáró bíróságok illetékessége és hatásköre általában igazodik a perrendtartás szabályaihoz, ugyanakkor a végrehajtást elrendelő és foganatosító bíróság önálló jogorvoslati fórumként működik. Megjegyezzük, az okirati záradékkal induló eljárásokban a hatásköri szabályok nem érvényesülnek.

Fordítva, a Pp. szabályai felől közeledve azt tapasztaljuk, hogy a perrendtartás maga terjeszti ki néhány szabályának hatályát a végrehajtási eljárásra. Például a Pp. 70.§ (2) bekezdés értelmében a per vitelére szóló meghatalmazás kiterjed a végrehajtási eljárásra. Ugyanígy a per során biztosított költség-, és illetékmentesség, ez azonban a végrehajtás során a le nem rótt illetékre nem terjed ki. Engedje meg a hallgatóság, hogy tovább ne folytassam az összehasonító elemzést, inkább Német János és munkatársai által szerkesztett "A bírósági végrehajtás magyarázata" című kötethez fordítsam az érdeklődőket.⁵¹

A végrehajtási eljárás önálló eljárás, a szó jogi és szociológiai értelmében, saját eljárási szereplőkkel, önálló jogintézményekkel, sui generis eljárási határidőkkel és fórumokkal rendelkezik. Kérelemre indul, a kérelmet elbírálhatja bíró, bírósági titkár, végrehajtási ügyintéző. Hatáskörüket Pp., Vht., Bsz., Büsz. szabályozza. Önálló hatáskörrel és cselekvési lehetőséggel rendelkezik bizonyos esetekben az ügyész.

---

⁵¹NÉMET, János – VIDA, István *A bírósági végrehajtás magyarázata*. KJK – KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest, 2004.

A tényleges végrehajtást a végrehajtói szervezet végrehajtói végzik. Ezen belül az önálló bírósági végrehajtó és – jogszabályban meghatározott esetekben - a megyei bírósági végrehajtó. A végrehajtási eljárásban eljárhat a helyettes végrehajtó és a végrehajtó jelölt is. A Vht. alaposan és módszeresen szabályozza a Magyar Végrehajtói Kamara működését, a végrehajtók fegyelmi és anyagi felelősségét.

Az önálló, más eljárásokban nem ismert szereplők mellett ugyancsak speciális a jogsérelmek orvoslásának rendszere. Két síkon szabályozza a Vht. és a Pp. Egyfelől a sajátos, a nem peres eljárásokra jellemző jogorvoslati intézményrendszereket építik ki, másfelől a már említett Pp. XXV. fejezettel megnyitják az utat a peres jogorvoslatok előtt. A bírósági végrehajtás rendszerének és eljárásának önállósága néhány szakíróhoz a véleményhez vezetett, hogy valójában több nem – peres eljárás van a Végrehajtási Kódexben. Így a bíróság (titkárának) és a végrehajtónak önálló eljárásait építi ki és szabályozza a végrehajtási törvény. E megfigyelés kétségtelenül igaz, azonban ezekre az egyedi, egyes szereplőkre szabott eljárásokra a Vht. egészét kell alkalmazni, másfelől az egyes speciális eljárások célja egységes, a követelés behajtása, a kötelezettség kikényszerítése.

A bírósági végrehajtási eljárás *szubszidiárius*, amennyiben a végrehajtási jog fő alapelveinek az önkéntes teljesítést tekintjük. Valóban, a polgári ügyekben a jog az önkéntes teljesítést tekinteli elsődlegesnek. Nem tagadható, vannak olyan pereszes kötelezettek, akik belátják az önkéntes teljesítés előnyeit, olcsóságát és gyorsaságát. Azonban – tapasztalataink szerint – ez a kisebbség. A végrehajtási eljárás akkor indítható meg, ha a jogerős és végrehajtható határozat teljesítési határideje eredménytelenül telt el, vagy a közokiratba foglalt kötelezettségét a kötelezett nem teljesítette. Az eljárás célja a vagyoni szankció állami kényszer alkalmazásával történő kikényszerítése. Ez pedig – látni fogjuk – az adós jogait korlátozó végrehajtói intézkedésekben nyilvánul meg.

Végrehajtásra marasztalást tartalmazó határozat esetében van lehetőség. A megállapító és jogalakító határozatoknál nem követelhető végrehajtás, ám e határozatok bizonyos része (pl. házassági bontóítélet vagyoni része) állami kényszerrel végrehajtható.

Eddig bírósági végrehajtásról beszéltünk, de meg kell említenünk, a tágabb értelemben vett végrehajtásnak *több formáját, típusát ismerjük*. Így megkülönböztetünk **bírósági végrehajtást, közigazgatási végrehajtást és közvetlen végrehajtást**. A szabályozás törvényi rendszere – függetlenül a különböző végrehajtási típusoktól -- a végrehajtási jog egységességének alapelvét követi, ami nem jelenti azt, hogy a Vht. mellett – másodlagosan, speciális szabályként – ne alkalmazzunk az egyes végrehajtási területek sajátos szabályait. (Pl. a közigazgatási végrehajtásnál az adóigazgatás rendjéről szóló törvényt, illetve a Ket-et.)

A szűkebb értelemben vett végrehajtás, a **bírósági végrehajtás** meghatározható olyan eljárásnéven, ahol a szankciók érvényesítésében a bíróság vagy annak speciális szervezetei (bírósági szervezetben dolgozó személyek) járnak el. A bírósági végrehajtás lehet *vagyoni - személyi* végrehajtás, *egyedi - egyetemes* végrehajtás, *kielégítési – biztosítási* végrehajtás. Ezekről bővebben előadásunkban még szólni fogunk.

Az Alkotmánybíróság 46 / 1991. (IX. 10.) AB. határozata értelmében szűkre kell szabni a bírósági végrehajtási eljárást. A bírósági végrehajtásnak mindenekelőtt a **bírósági határozatok** végrehajtását kell szolgálnia, ezért csak kivételesen vonatkozhat más hatóság határozatának végrehajtására. Az Alkotmánybíróság határozatának fényében *közigazgatási végrehajtásról* akkor beszélünk, ha a végrehajtásban jogszabályi felhatalmazás alapján meghatározott közigazgatási hatóságok járnak el (pl. adó, vám szervek).

Az Alkotmánybíróság álláspontját figyelembe véve a jogalkotó valóban kivételes esetekben engedi meg a bírósági végrehajtás szabályainak tágabb körben történő alkalmazását. Így például, a gyakorlatban ismert ún. kettős végrehajtás során, amikor egy adós ellen a bírósági végrehajtás a közigazgatási végrehajtással együtt (vagy utóbb) indult. Más esetben akkor, ha a közigazgatási végrehajtás ingatlant vagy ingóságot érint, ekkor ugyanis az eljárást bírósági végrehajtónak kell lefolytatnia. E megoldás a Vht. 3. § rendelkezéseiből adódik, ami előírja, a bírósági végrehajtás szabályai irányadóak a közigazgatási végrehajtás (adóvégrehajtás) során foganatosított ingó- és ingatlan végrehajtásra. A bírósági végrehajtás szabályait kell továbbá alkalmazni a munkabérre, egyéb járadékra és pénzügyi intézményeknél kezelt összegre vezetett végrehajtás esetén akkor is, ha ezt közigazgatási végrehajtás során foganatosítják (Vht. 2. §). Tehát amennyiben a közigazgatási végrehajtás ingót vagy ingatlant, munkabért, járulékot vagy pénzügyi intézményeknél kezelt összeget érint – összefoglalóan vagyoni követelést – vagy a Vht. szabályait kell alkalmazni, vagy a bírósági végrehajtónak kell eljárnia.

Közvetlen végrehajtásról akkor beszélünk, amikor a bírósági végrehajtó helyett, közigazgatási szervnek nem minősülő szervezetek végeznek végrehajtási cselekményeket. Például a munkáltató az őt megillető követelést közvetlenül a munkabérből hajtja be. A közvetlen végrehajtás – jóllehet nem tartozik a bírósági végrehajtás fogalma alá – ugyancsak a Vht. szabályai szerint zajlik.

A végrehajtási jog szabályainak ismertetésénél meg kell jegyeznünk, hogy az ismertetett rendelkezések, és alapelvek vonatkoznak az EU tagállamaiból érkező marasztaló határozatokra (külföldi határozat) is. Már most felhívjuk a figyelmet az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendeletére a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról. A határon átnyúló végrehajtási eljárások e rendeletben meghatározott területe az európai polgári eljárásjog sui generis intézményévé vált, joganyaga kiszakadt a tagállami szabályozás keretéből. A rendelet jogforrási jellegéből adódóan normáinak alkalmazása kötelező Magyarországon, és rendelkezései megelőzik a

magyar jogi rendelkezéseket. A rendelettel az Európai polgári eljárásjogról szóló előadásunkban bővebben foglalkozunk.

A végrehajtás tehát **egységes**, mivel a bírósági végrehajtás szabályait – megfelelő módon – alkalmazni kell a bírósági végrehajtás mellett a közigazgatási és a közvetlen végrehajtási eljárásokban is. A végrehajtási rendszert a **vagyoni kényszer elsődlegessége** jellemzi, azaz elsősorban vagyoni hátrány okozására irányul. Az adós személyiségi jogait csak kivételesen korlátozhatja a végrehajtás, főleg azokban az esetekben, amikor magatartásával, tevékenységével gátolja a végrehajtási eljárást.

A végrehajtás során a vagyoni kényszert **arányosan és fokozatosan** szabad alkalmazni. Az arányosság elve azt jelenti, hogy a vagyoni kényszerrel érintett adósi vagyon nagysága (értéke) a behajtandó követelést (hozzászámítva a végrehajtás költségeit, és az államnak fizetendő illetekeket) nem haladhatja meg. A fokozatosságot a Vht. maga határozza meg, mivel előírja a vagyoni behajtás sorrendjét, és az adott végrehajtási mód alkalmazásának feltételeit. (Így pl. a Vht. 6. §. meghatározza, hogy a pénzforgalmi úton érvényesíthető követeléseket elsősorban azonnali beszedési megbízással kell behajtani, bírósági végrehajtásra akkor kerülhet sor, amennyiben az azonnali beszedési megbízás nem vezetett eredményre.)

A végrehajtási eljárás csak a **törvényesség** betartásával mehet végbe. Elrendelésére kizárólag a bírósági végrehajtásról szóló törvény feltételeinek fennállása esetében kerülhet sor, s a végrehajtási eljárás menetének a törvényben előírt eljárási rendnek meg kell felelnie. A végrehajtás során a végrehajtási eljárás szereplői csakis a törvényben meghatározott jogok és kötelezettségek keretén belül végezhetnek eljárási cselekményeket. A végrehajtás kizárólag a Vht.-ben meghatározott törvényes szereplők, személyek és szervezetek által foganatosítható. A végrehajtás speciális törvényi előírásai vonatkoznak az ingó vagyonra, ingatlanra, meghatározott cselekményre irányuló végrehajtásra.

Az **okiratiság** elve és dominanciája azt jelenti, hogy a végrehajtás törvényben meghatározott okiratok alapján, törvényben meghatározott alakiságok betartásával, írásban rendelhető el, majd törvényben meghatározott okiratok alapján foganatosítható. Kiemelkedő szerepe van a végrehajtó által kiállítandó okiratoknak – elsősorban jegyzőkönyveknek – ezek alaki hiányossága számos esetben megnyitja az utat a jogorvoslati út igénybe vételéhez.

A jogorvoslati jogosultság törvényben biztosított jog a végrehajtási eljárás szereplői, illetőleg olyan harmadik személyek számára, akik a végrehajtási eljárásnak magának nem alanyai (szereplői), de vagyoni jogaikat a végrehajtás érinti (pl. lefoglalták a vagyonát). Ezen utóbbi esetben a peres jogorvoslatot (igénypert) lehet igénybe venni, míg a végrehajtási eljárás jogalanyai számára elsődlegesen a Vht. biztosít jogorvoslati lehetőséget. Ebben az esetben a perindítás szubszidiárius, azaz akkor lehet bírósághoz fordulni, amennyiben nincs lehetőség a Vht.-ban biztosított jogorvoslat igénybe vételére, illetőleg

amennyiben kimerítették azt (pl. Pp. 386. §: A végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódás engedélyezése iránti per)

A **felek aktivitásának** elve egyfelől azt jelenti, hogy a végrehajtási eljárás csakis a végrehajtást kérő kérelme alapján indítható meg, menete, terjedelme, megszakítása az ő rendelkezésére történhet. A bíróság döntéseivel elrendeli a végrehajtást, vita esetén megszabja menetét. A végrehajtás kizárólag a végrehajtó végrehajtási cselekményei alapján történik, jogosultságának lényeges eleme a kényszer alkalmazását lehetővé tevő döntések (pl. letiltás, foglalás). Végül a kötelezett jelen lehet bizonyos eljárási cselekményeknél, részvételi joga kiegészül a jogorvoslati jog lehetőségével. A kötelezett beszámítást kérhet, önként teljesíthet, aktivitásával nemcsak a végrehajtás gyorsaságát segítheti elő, hanem a csökkentheti annak költségeit is.

Mindezek után nézzük, milyen **szakaszokból** áll a végrehajtási eljárás. Alapvetően két nagy szakaszból beszélhetünk, a végrehajtás *elrendeléséről* és a végrehajtás *foganatosításáról*. A már említett Vht. 6. § alapján azonban a pénzforgalmi úton érvényesíthető pénzkövetelést azonnali beszedési megbízással kell érvényesíteni. Bírósági végrehajtásnak csak akkor van helye, ha az azonnali megbízás nem vezet eredményre. A végrehajtási eljárás megindítására így csak akkor kerülhet sor, ha a gyorsabb és kevesebb költséggel járó azonnali beszedési megbízás nem vezetett eredményre.

A végrehajtás elrendelésekor mindenekelőtt azt kell vizsgálni, vajon a végrehajtás feltételei fennállnak-e? Ezen belül alkalmas-e az okirat a végrehajtásra, vagyis a jogosult követelését végrehajtható okirattal igazolja-e?

A magyar jog végrehajtható okirat alatt nem a bíróság ítéletét, végzését érti. Végrehajtható okirat:

- (1) a bíróság által kiállított végrehajtási lap;
- (2) az olyan okirat, amelyet a bíróság végrehajtási záradékkal látott el;
- (3) a bíróság végrehajtást elrendelő, letiltó, illetőleg átutalási végzése, továbbá közvetlen bírósági felhívást tartalmazó határozata;
- (4) a bíróság pénzbüntetésről, pénzmellékbüntetésről, pénzbírságról, rendbírságról, vagyonelkobzásról, valamint bünyügyi költségről, elővezetési és kíséresi költségről szóló értesítése, továbbá a bírósági gazdasági hivatalnak az ügyészség által kiszabott rendbírságról, megállapított bünyügyi költségről, valamint az ügyészség és a nyomozó hatóság által megállapított elővezetési és kíséresi költségről szóló értesítése;
- (5) bünyügyi zárlatot elrendelő határozat.

A polgári bíróság ítélete csak a végrehajtható okirat kiállításának **alapjául** szolgáló okirat. A törést az ötvenes évek jogalkotása okozta, amikor a szovjet

jognak megfelelően bevezették a végrehajtási lap intézményét. Némi praktikus célszerűség ugyanakkor van a rendszerben, mert a végrehajtó már nem az egész ítélettel foglalkozik, hanem annak a végrehajtási lapra átirított rendelkezéseivel, egyszerűsödött feladata. Valamennyi esetben együttes feltétel, hogy a végrehajtás alapjául szolgáló okirat - kötelezést (marasztalást) tartalmazzon, jogerős vagy előzetesen végrehajtható legyen, és a teljesítési határidő letelt.

A végrehajtási lapot *az első fokon eljáró bíróság* állítja ki az illetékes és hatáskörrel rendelkező bírósági végrehajtó számára, a jogosult kérelmére. Alapja a bíróság polgári ügyben hozott marasztaló határozata, büntetőügyben a polgári jogi igényről hozott határozata, és a bíróság által jóváhagyott egyezség.

A végrehajtási lapot a *közjegyző székhelye szerint illetékes helyi bíróság* állítja ki, (1) a közjegyző által hozott, marasztalást tartalmazó végzés, (2) a közjegyző által jóváhagyott - a bírósági egyezséggel azonos hatályú - egyezség, (3) közjegyzőnek a közjegyzői nemperes eljárás lefolytatásáért felszámított díjról (4) és költségről kiállított költségjegyzéke alapján.

Vannak esetek, amikor *az adós lakóhelye szerinti bíróság* állítja ki a végrehajtási lapot. Így a bíróság fegyelmi bíróságának kártérítésre kötelező határozata, a közjegyzői fegyelmi bíróságnak pénzbírság és eljárási költség megfizetésére kötelező határozata estében, illetve a bírósági végrehajtói fegyelmi bíróságnak pénzbírság, eljárási költség és kamarai tagdíj megfizetésére kötelező határozatánál.

Speciális eljárási illetékességet határoz meg a törvény, ha a végrehajtási lapot a külföldi bírósági határozat alapján, belföldi és külföldi választott bírósági határozat és egyezség alapján kell kiállítani, ekkor az adós lakóhelye szerinti megyei bíróság jár el.

Végrehajtási jogunk rendelkezett – hazánk Európai Unió tagságával összefüggésben – azokról az esetekről, amikor az Európai Unió Tanácsának, az Európai Bíróságnak és az Európai Bizottságnak a határozata alapján kell kiállítani a végrehajtási lapot, vagy az Európai Unió belső piaci harmonizációs rendelkezéseinek megszegése miatt indított eljárások költségeit kell végrehajtás útján behajtani. A polgári eljárásjog szempontjából fontosabb azonban, ha (1) a *nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete* szerint európai végrehajtható okiratként hitelesített külföldi határozat (bírósági egyezség) alapján kell a végrehajtási lapot kiállítani, illetőleg ha a végrehajtási lap kiállítására (2) a *végrehajtásra a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve a 1347/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, a Tanács 2201/2003/EK rendeletének 42. cikke* szerint kiállított igazolással ellátott külföldi határozat (bírósági egyezség) alapján kerül sor.

Az előbbi esetben *az adós lakóhelye, székhelye - ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye, külföldi székhelyű vállalkozás*

magyarországi fióktelepe, illetve közvetlen kereskedelmi képvisellete esetén a fióktelep, illetőleg a képvisellete helye - szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság az illetékes, a második esetben a kötelezett, vagy a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság jár el.

A törvényi logika hasonló az okirat végrehajtási záradékkal való ellátása esetében is. A bíróság akkor látja el végrehajtási záradékkal az okiratot, **ha nincs előzetes bírósági, hatósági, stb. eljárás, azonban a jogosult azonnali végrehajtási jogot tartalmazó közjegyző vagy bíróság által kiállított közokirattal rendelkezik.** Nyilvánvaló ebben az esetben a bíróság illetékessége nem igazodhat az elsőfokú eljáráshoz, mert ilyen nem volt. Így az illetékes bíróság az adós lakóhelye, illetőleg székhelye - ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye - szerinti helyi bíróság.

A felsorolt tulajdonságokkal rendelkező okiratok közül különböző okiratokat lehet végrehajtási záradékkal ellátni. Legelőször azt a *közjegyzői okiratot* említhetjük, amely tartalmazza a szolgáltatásra és ellenszolgáltatásra irányuló vagy egyoldalú kötelezettségvállalást, a jogosult és a kötelezett nevét, a kötelezettség tárgyát, mennyiségét (összegét) és jogcímét, a teljesítés módját és határidejét. Amennyiben ezeket nem tartalmazza, a bíróság megtagadja az okirat végrehajtási záradékkal történő ellátását. Amennyiben a kötelezettség feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, végrehajthatóságához szükséges, hogy a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirat tanúsítsa. További feltétel, miszerint a közjegyzői okiratba foglalt követelés bírósági végrehajtási útra tartozzék, és a követelés teljesítési határideje leteljen.

A végrehajtási jog ismer speciális tényállásokat is, így a különböző köztisztviselői szakmai kamarák határozatainak végrehajtási záradékolását, illetőleg a zálogszerződésről szóló közokirat végrehajtását. Ismét csak az Európai Unió polgári eljárás jogához tartozó intézményre a 805/2004/EK rendelet szerint európai végrehajtható okiratként hitelesített külföldi közokiratot végrehajtási záradékkal történő ellátására hívjuk fel a figyelmet. Ekkor *az adós lakóhelye, székhelye - ezek hiányában az adós végrehajtás alá vonható vagyontárgyának helye, külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepe, illetve közvetlen kereskedelmi képvisellete esetén a fióktelep, illetőleg a képvisellete helye - szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság* az a bíróság, amely a végrehajtási záradékkal ellátja az okiratot.

Előadásunk másik nagy témaköre a végrehajtási eljárás jogorvoslati rendszere. Jóllehet a közvetlen végrehajtás intézményeit nem érintettük, mégis – idő és helyhiány miatt – áttérünk a jogorvoslati rendszer bemutatására. Először – kiindulva a jogorvoslati rendszer röviden bemutatott szerkezetéből – a végrehajtási nem-peres eljárás sui generis jogorvoslatait mutatjuk be. Ezután a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perről beszélünk, mert e per

esetében lehet legjobban modellizálni az elmondottakat, mindenekelőtt a peres intézmények szubszidiárius jellegét.

1. A végrehajtás elrendelésével kapcsolatos jogorvoslatok.

Kezdjük a végrehajtási lap visszavonásával, és a végrehajtási záradék törlésével. *Amennyiben a bíróság a végrehajtási lapot a törvény megsértésével állította ki, a végrehajtási lapot vissza kell vonni.* -- mondja ki a Vht. (211. § (1) bek.) Törölni kell a végrehajtási záradékot, ha a *bíróság az okiratot a törvény megsértésével látta el végrehajtási záradékkal.*

Többnyire akkor beszélhetünk törvényellenességről, ha a bírósági végrehajtás – előadásunkban ismertetett – törvényes feltételei hiányoztak. Lehetséges, hogy teljesítési határidő nem telt le, lehetséges, hogy az előzetes végrehajthatóság hiányzott. A Vht. azonban ismer egy speciális esetet is, amikor a már említett 805/ 2004/ EK rendelet 21. cikke alapján a végrehajtás visszautasításának lett volna helye. *A bíróság akkor is visszavonja a végrehajtási lapot, törli a végrehajtási záradékot, ha az adós kérelmére megállapítja, hogy a 805/2004/EK rendelet 21. cikke alapján a végrehajtás visszautasításának feltételei fennállnak.*

A végrehajtási lap visszavonását, illetőleg a végrehajtási záradék törlését kérheti bármelyik fél, de a bíróság hivatalból vagy a végrehajtó jelentése alapján végzéssel bármikor elrendelheti.

Lehetséges, a bíróság végzésével rendeli el a végrehajtást (letiltó végzés). Ilyenkor végrehajtható okirat jön létre, de ez nem végrehajtási lap. A bíróság a végrehajtható okiratot (vh. lapot is) kiállíthatja a kérelemtől eltérő módon (pl. az ügyvédi díjat rendszeresen leszállítja), s erről végzést kell hoznia. Mindazokban az esetekben, amikor végzést hoz a bíróság, a felek *fellebbezéssel* támadhatják meg a bírói végzést. A végzés elleni fellebbezésnek a végrehajtás foganatosítására nincs halasztó hatálya, azonban a lefoglalt dolgok értékesítése iránt nem lehet intézkedni, és a végrehajtás során befolyt összeget sem lehet a jogosult részére kifizetni – kivéve azokat az eseteket, amikor ezt a törvény megengedi.

Ugyancsak fellebbezéssel támadható a végrehajtható okirat kiállítását megtagadó végzés. Ez ellen a végzés ellen a végrehajtást kérő fellebbezhet. Így pl. megtagadja a bíróság a végrehajtható okirat kiállítását, ha a végrehajtási kérelem teljesen alaptalan. (pl. a betéti társaság beltagjával szemben kéri azt kiállítatni, de a bírói marasztalás csak a betéti társasággal szemben született meg.)

Lehetséges, a bíróság közvetlen bírósági felhívást bocsát ki (Vht. 28. §). A felek azt a határozatot fellebbezhetik meg, amely a közvetlen bírósági felhívást tartalmazza, tehát azt az ítéletet vagy végzést, melynek rendelkező részébe foglalták a bírósági felhívást.

A Vht. 214. § rendelkezése értelmében felülvizsgálati kérelemnek van helye a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság külföldi határozat végrehajtási tanúsítvánnyal való ellátásáról, illetőleg végrehajtásának elrendeléséről döntött. Ennek oka, hogy a vonatkozó nemzetközi szabályok kétfokú jogorvoslatot írnak elő, és a magyar jogrendszerben ez csak felülvizsgálattal biztosítható.

A Vht. a végrehajtást elrendelő más bírói végzések, egyéb határozatok (büntetőügyben kiállított értesítés, bűnügyi zárlatot elrendelő határozat, stb.) esetében is biztosítja a jogorvoslat lehetőségét, de ekkor a Be. szabályait rendeli alkalmazni.

2. A végrehajtás foganatosításával kapcsolatos jogorvoslatok

A végrehajtást bírósági végrehajtó foganatosítja. Belépésével a végrehajtási eljárás szereplőinek köre bővül. A bírósági végrehajtó azonban intézkedéseket hozhat, mulaszthat, s ezzel érdek-, és jogsérelmet okozhat a feleknek. Ebből következik, hogy a végrehajtást szabályozó törvény jogorvoslatot biztosít a végrehajtó intézkedéseivel szemben a feleknek. Ezt *végrehajtási kifogásnak* nevezzük.

A Vht. 217. § a végrehajtó törvénysértő intézkedése, illetőleg intézkedésének elmulasztása (a továbbiakban együtt: intézkedése) ellen a fél vagy más érdekelt végrehajtási kifogást terjeszthet elő a végrehajtást foganatosító bírósághoz.

Ami lényeges, a végrehajtó mulasztása, intézkedések elmulasztása esetében is helye van kifogásnak. Ilyenkor a bíróság helyt ad a kifogásnak, és utasítja a végrehajtót a cselekmény elvégzésére illetőleg a megváltoztatására. E jogerős végzés majd a végrehajtó elleni kártérítési perben használható fel, mivel a végrehajtót a Ptk. alapján kártérítési felelősség terheli.

A végrehajtási kifogást a végrehajtó intézkedésétől számított 15 napon belül kell előterjeszteni. Ha az intézkedés később jutott a kifogást előterjesztő tudomására, vagy ez a kifogás előterjesztésében a végrehajtó intézkedésétől számított 15 napon túl is akadályozva volt, a végrehajtási kifogás előterjesztésének határidejét a tudomásszerzéstől, illetőleg az akadály megszűnésétől kell számítani. A végrehajtó intézkedésétől számított 6 hónap eltelte után nem lehet végrehajtási kifogást előterjeszteni. E határidő elmulasztása miatt nincs helye igazolásnak.

A határidők – különösen a jogvesztő határidő – jelentőségét abban látjuk, hogy a feleket aktivitásra ösztönzi, ügyük figyelemmel kísérésére kötelezi. Mivel nemcsak a végrehajtó, hanem a bíróság is részt vesz a végrehajtás foganatosításában, ezért a törvény a bírói végzések ellen megnyitja a *fellebbezés* lehetőségét. A Vht. 218. § (1) szerint *a bíróságnak a végrehajtás foganatosítása*

során hozott végzése ellen fellebbezésnek van helye. Itt jegyezzük meg, hogy a kifogásnak helyt adó végzés ellen is fellebbezésnek van helye azzal, hogy az ilyen határozat ellen a végrehajtó szintén fellebbezhet. A végrehajtó fellebbezési joga azonban csak akkor nyílik meg, ha a végzésben a bíróság a végrehajtó intézkedésének megsemmisítéséről döntött, vagy a végrehajtó által előterjesztett díjjegyzéket vagy a végrehajtási költségek tekintetében a felosztási tervet módosította.

A végrehajtás foganatosítása során hozott határozatok ellen felülvizsgálati kérelemnek van helye a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság az ingatlanárverés vagy a nyilvános pályázat megsemmisítéséről döntött. Ennek oka, hogy ezekben az esetekben olyan jelentős vagyoni értékek képezik a döntések tárgyát, hogy indokolt megadni a rendkívüli jogorvoslat lehetőségét.

Számos esetben a végrehajtási eljárás összekacsolódik más hatósági eljárásokkal, illetőleg polgári nem peres eljárásokkal (pl. ingatlanra rávezetett végrehajtási jog esetében a Földhivatal eljárása). Ezekre az esetekre mondja ki a Vht. 220. § -a, amennyiben a végrehajtás foganatosítása során a jogsérelem a rendőrség, a földhivatal vagy más szerv eljárásában történt, az említett szervek eljárásáról szóló jogszabályok szerint van helye jogorvoslatnak.

Előadásunkban felhívtuk a figyelmet arra, hogy a Vht. nem-peres eljárásának háttérjogszabálya a Polgári Perrendtartás. A Pp. szabályozza a Vht. – ban található számos eljárási helyzetet, így a határozatok kijavítását, az igazolási kérelem előterjesztésének módját. Ennek köszönhetően a Vht. 224. § (1) bekezdése külön alkalmazni rendeli a Pp. jogorvoslati szabályait azokra az esetekre, amikor a végrehajtási eljárásban a perrendtartás intézményeit alkalmazzuk. A végrehajtható okiratok és a végrehajtás során hozott bírósági határozatok kijavítására és kiegészítésére, a fellebbezés és más jogorvoslatok előterjesztésének határidejére, a határidők elmulasztása miatt benyújtható igazolásra, valamint általában a jogorvoslatokkal összefüggő egyéb eljárási kérdésekre a Pp. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

Végül meg kell említenünk, hogy a végrehajtó kérelemre vagy hivatalból saját hatáskörben kijavíthatja és kiegészítheti az általa készített jegyzőkönyvet. A kijavításról és a kiegészítésről a végrehajtó jegyzőkönyvet készít, amelyet a feleknek kézbesít. E rendelkezés mindenképpen a végrehajtási eljárást gyorsítja, mivel a félnek e célból nem kell külön a bírósághoz fordulnia jogorvoslatért.

3. Peres jogorvoslatok, ezen belül a végrehajtás korlátozása és megszüntetése iránti per.

A végrehajtási pereket az 1994.-es módosítások óta a Pp. XXV. fejezete szabályozza. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a végrehajtási perek nem minősülnek vagyoni jogi pernek, ezért a helyi bíróság hatáskörébe tartoznak akkor

is, ha a pertárgyérték az 5 millió forintot meghaladja. A foglalás túrése (Pp. 384. §) és a követelés behajtása iránti (Pp. 385. §) pereknél nem ír elő a törvény különös illetékességi okot, ezért azokra az általános illetékességi szabályok az irányadóak (Pp. 29-30. §). A többi végrehajtási perre – természetesen – speciális illetékességi szabályt találunk.

Említettük, a perek közül csak a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perrel foglalkozunk. Először nézzük meg, miképpen lehet a végrehajtást megszüntetni illetőleg korlátozni a Vht. alapján, a végrehajtási eljárásban.

A Vht. 55. § (1) bek. szerint *a végrehajtást foganatosító bíróság a végrehajtást köteles végzéssel megszüntetni, illetőleg korlátozni, ha ezt kívánta a végrehajtást kérő, és a megszüntetés, illetőleg korlátozás másnak a jogát nem sérti, vagy külön törvény így rendelkezik.*

Tehát a végrehajtást kérő kérelmére, más jogának sérelme nélkül lehet megszüntetni ekkor a végrehajtást. A törvény bizonyos esetekben tilalmazza a végrehajtás megszüntetését, pl. ha a végrehajtás költségeit nem fizették meg.

A megszüntetés illetőleg korlátozás másik törvényi lehetőségét a Vht. alapján a végrehajtást elrendelő bíróság gyakorolhatja akkor, *ha közokirat alapján megállapította, hogy a végrehajtandó határozatot jogerős határozat hatályon kívül helyezte, illetőleg megváltoztatta.* Ekkor végzésében rendelkeznie kell a végrehajtási költségek viseléséről is.

Ez a helyzet többnyire akkor, amikor a rendkívüli perorvoslat során a már végrehajtás alá került határozatot a perorvoslati bíróság jogerősen hatályon kívül helyezi.

A Vht. alapján más esetkörben nem lehet megszüntetni illetőleg korlátozni a végrehajtást. Nem fordulhat tehát ilyen kérelemmel az adós a végrehajtóhoz, a végrehajtást elrendelő illetve foganatosító bírósághoz. Igényét csak keresettel érvényesítheti a végrehajtás megszüntetési és korlátozási perben. Ezt a Pp. 366. § egyértelművé teszi. *Ha a végrehajtás megszüntetésére, illetőleg korlátozására a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 41. vagy 56. §-a szerint a bírósági végrehajtási eljárás keretében nincs lehetőség, az az adós, aki a végrehajtást sérelmesnek tartja, végrehajtás megszüntetési, illetőleg korlátozási pert indíthat a végrehajtást kérő ellen.*

A Pp. tehát az **adós**nak adja meg e perlési lehetőséget, akinek a végrehajtást kérő ellen kell keresetét előterjesztenie. A felek perbeli legitimációja kötött, az adós lesz a per felperese, a végrehajtást kérő az alperese.

A Kommentár irodalom részletesen bemutatja a Vht. és a Pp. alapján indítható eljárások különbözőségét, egymástól való elhatárolódását. Lássunk néhány példát ebből, támaszkodva továbbra is a Complex DVD Jogtár kommentárszövegére.

- Ha a végrehajtást kérő terjeszt elő keresetet, a végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránt, kereseti kérelme nem minősül a végrehajtás megszüntetése, illetve korlátozása iránti keresetnek. Kérelméről a Vht. 55. §-a értelmében a végrehajtást foganatosító bíróságnak kell döntenie – nem-peres eljárás keretében.

- Ha az adós a jogerős követelést azért vitatja, mert a határozat meghozatalát megelőzően bizonyos számára enyhébb megítélést lehetővé tevő okok következtek be, perújítási eljárást kell kezdeményeznie, nem pedig végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránti pert kell indítania.

- Ha a bíróság az adóst a jövőre előre esedékesen időszakos szolgáltatás megfizetésére kötelezte és a határozat meghozatala óta a körülményeiben lényeges változás következett be, nem a végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránt kell pert indítania, hanem – amennyiben a szolgáltatás összegének leszállítását vagy a fizetési kötelezettség megszüntetését kéri -- a Pp. 230. § értelmében a szolgáltatás összegének leszállítása vagy a fizetési kötelezettség megszüntetése iránt kell pert indítania.

- Ha a végrehajtást kérő, illetőleg az adós személyében változás áll be és ez a végrehajtható okirat kiállítása után derül ki, a végrehajtást foganatosító bíróság a jogutódlás kérdésében végzéssel határoz, ebből a célból tehát végrehajtás megszüntetése iránti pernek nincs helye.

- Amennyiben a végrehajtó az adós tartozása fejében más tulajdonában álló vagyontárgyat foglalt le, vagy harmadik személynek a vagyontárgyon más olyan joga van, amely akadály a vagyontárgy végrehajtás során történő értékesítésének, ez okból az adós nem indíthat végrehajtás megszüntetési vagy korlátozása iránti pert. Ekkor a harmadik személynek kell igénypert indítania aziránt, hogy a bíróság a vagyontárgyat oldja fel a foglalás hatálya alól.

Az eseteket folytathatnánk, csak a leggyakoribb elhatárolási kérdéseket érintettük. Nem könnyű persze egy laikus adósnak eldöntenie, hogy melyik jogorvoslatot válassza, igaz, meghatalmazhat jogi képviselőt a végrehajtási eljárásra akkor is, ha az alapeljárásban nem volt jogi képviselője.

Az alapeljárás léte vagy nem léte a perindítás feltételeinek vizsgálatánál döntő fontosságú. Amennyiben a végrehajtható okiratot peres ítélet (vagy azzal egyenértékű határozat) alapján állították ki, a per megindításának lehetősége szűk. Amennyiben nem volt ilyen előzetes eljárás, mert pl. a közjegyző közokiratát látta el végrehajtási záradékkal a bíróság, a perkapu szélesebb. E különbség oka egyértelmű: amennyiben a peres eljárást lezáró ítélettel indult végrehajtásban még egyszer meg lehetne vizsgálni a peres tényeket, akkor perújításról beszélhetnénk, és a végrehajtás megszüntetése illetőleg korlátozása iránt indított per ellenben *semmi esetben sem* lehet perújítási eljárás. Viszont a közjegyzői (vagy más) közokirat esetében nem vizsgálta meg a bíróság kontradiktórius eljárásban a követelés tény és jogalapját, ezért ebben az esetben indokolt szélesebbre nyitni a perlés lehetőségét.

A szűkebb perlési lehetőséget a Pp. 368. § szabályozza. *A végrehajtási lappal és a vele egy tekintet alá eső végrehajtható okirattal elrendelt végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránt pert akkor lehet indítani, ha a perben közölni kívánt tény*

a) akkor történt, amikor az már nem volt közölhető a végrehajtható okirat kiállításának alapjául szolgáló határozat meghozatalát megelőző eljárásban, vagy

b) a végrehajtható okirat kiállításának alapjául szolgáló egyezség megkötése után következett be.

E rendelkezésből következik, ha a felperes (adós) olyan tényre kíván hivatkozni, amely a határozat meghozatalát **megelőzően** keletkezett, nem a végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránti pert kell indítania, hanem perújítási kérelmet kell benyújtania. Más esetekben a végrehajtási lappal (és a vele egy tekintet alá eső okirattal) elrendelt végrehajtást támadni nem lehet. (Például, ha a fél azt állítja, hogy az ítélet meghozatala előtt megfizette tartozását, perújításnak, ha az ítélet hozatala után fizette meg, akkor végrehajtás megszüntetése iránti pernek van helye.)

A tágabbra nyílt perkapu a Pp. 369. § rendelkezéseiben található. *A végrehajtási záradékkal ellátott okirattal és a vele egy tekintet alá eső végrehajtható okirattal elrendelt végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránt pert akkor lehet indítani, ha*

a) a végrehajtani kívánt követelés érvényesen nem jött létre,

b) a követelés egészen, illetőleg részben megszűnt,

c) a végrehajtást kérő a teljesítésre halasztást adott, és az időtartama nem járt le,

d) az adós a követeléssel szemben beszámítható követelést kíván érvényesíteni.

A Pp. 369. §-ban előírt keresetindítási feltételek pontosan meghatározzák a per megindításának eseteit. Más esetekben a perindítás kizárt.

A követelés **érvényesen** akkor nem jön létre, ha a végrehajtás alapját képező okirat az okiratra előírt alaki követelményeknek nem tesz eleget, ergo érvénytelen. Felvetődik azonban a kérdés, ilyenkor vajon megindítható-e a végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránti per, ugyanis a jogsérelem a záradék törlése iránti kérelemmel orvosolható. Továbbá a bíróságnak a végrehajtás megszüntetése, illetve korlátozása iránti perben ugyanazokat a körülményeket kell vizsgálnia, mint a nem peres jogorvoslati eljárásban. Valószínűsíthető, a pert nemcsak az okirati fogyatékoság, hanem más

érvénytelenséget eredményező esetben is meg lehet indítani, ezért tágabb a perindítás esetköre, mint a záradék törlésének lehetősége.

Megszűnik a követelés, ha az adós vagy helyette más teljesített. Ugyancsak megszűnik a követelés, ha a végrehajtást kérő követelése elévült, a teljesítés lehetetlenné vált, vagy a végrehajtás elrendelésének alapjául szolgáló okiratban rögzített megállapodást a felek módosították.

A c.) pont alapján a per megindítására az adós akkor jogosult, ha a végrehajtást kérő a végrehajtás elrendelését megelőzően adott halasztást a követelés teljesítésére. Amennyiben a végrehajtás elrendelése után ad halasztást a teljesítésre a végrehajtást kérő, a végrehajtás a Vht. 52. § f.) pontja alapján szünetel.

A beszámítás körében figyelembe kell venni, hogy a végrehajtható határozattal vagy egyezséggel megállapított követelésbe csak ugyanilyen vagy közokiratba foglalt ellenkövetelést lehet beszámítani. Egyébként beszámításnak helye nincs.

A perindítás kizárt azoknál a végrehajtási formáknál, amelyek nem tartoznak a bírósági végrehajtás körébe, még akkor is, ha azokat a Vht. szabályozza. Így nincs helye perindításnak az azonnali beszédési megbízás foganatosítása miatt, az átutalási végzéssel elrendelt végrehajtás esetén, a közvetlen bírósági felhívást tartalmazó határozat alapján indult végrehajtási eljárással szemben, vagy a biztosítási intézkedés (pénzkövetelés biztosítása, zárlat) elrendelése esetében. E végrehajtási formáknak – amint az előadásban említettük – önálló (nem peres) jogorvoslati vannak.

Lezárva a jogorvoslati rendszer bemutatását, fel kell hívnunk a figyelmet a Pp. speciális rendelkezéseire. Így a pertárgyérték meghatározásnál a Pp. 24. § (2) bekezdés g) pontjának sajátos szabályára, mely szerint a pertárgyérték a végrehajtási összeg, az az összeg, amire a végrehajtási eljárás folyik. E perben így a pertárgyérték számításnál nem kell a főkövetelés járulékait figyelmen kívül hagyni.

A perben helye van viszontkeresetnek, a felek tiltó rendelkezés hiányában egyezséget köthetnek, a perköltségviselésre a Pp. általános szabályai az irányadóak.

A Pp. 367. §-ban kizárólagos illetékességi szabállyal találkozunk. A végrehajtás megszüntetése, illetőleg korlátozása iránti perre kizárólag az a bíróság illetékes, amely a végrehajtási eljárást **elrendelte**. Ha a végrehajtási eljárást a megyei bíróság vagy a munkaügyi bíróság rendelte el, kizárólag az adós lakóhelye szerinti helyi bíróság illetékes. A hatásköri szabályt említettük, emlékezzünk rá, e per nem vagyoni jogi per, így a helyi bíróságnak van rá nézve hatásköre.

A Pp. soron kívüli eljárást ír elő, azaz a tárgyalást legkésőbb a keresetlevél benyújtásától számított 15. napra ki kell tűzni. A perben szünetelésnek nincs helye. E szabály nemcsak garanciális, hanem megakadályozza a rosszhiszemű, a végrehajtás megkerülésére irányuló adósi magatartást. Ugyanezeket a célokat szolgálják a tárgyalás szabályai. *Az első tárgyalás megtartásának nem akadályozza az, ha a felperes vagy az alperes nem jelent meg, ha azonban egyik fél sem jelent meg az első tárgyaláson, az eljárást meg kell szüntetni. Bizonyítás felvételének csak olyan bizonyítékokra vonatkozóan van helye, amelyek a tárgyaláson rendelkezésre állnak, és amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a keresetlevélben előadottakat vagy az alperes védekezését igazolják. Bizonyítás felvételének helye van a felek által nyomban felajánlott bizonyítékokra is. A tárgyalást - legfeljebb 8 napra - csak akkor lehet elhalasztani, ha ez a felek által felajánlott bizonyítás lefolytatása érdekében szükséges.*⁵²

Mivel esetünkben folyó, már elrendelt végrehajtásról van szó, ezért a törvény a végrehajtó eljárási részvételéről is gondoskodott. A keresetlevelet a végrehajtónak meg kell küldeni, a végrehajtónak pedig *nyilatkoznia kell az eljárással kapcsolatban felmerült költségeiről, díjáról, valamint az azokat megalapozó körülményekről és az általa lefolytatott eljárási cselekményéről. A végrehajtót a tárgyalás napjáról értesíteni kell.* A bíróságnak ugyanis – amennyiben megszünteti a végrehajtást – döntenie kell a végrehajtási költségek viseléséről. A bíróság határozata ellen a végrehajtási költségek tekintetében a végrehajtó is fellebbezhet.

A végrehajtási jog a magyar polgári eljárásjog egyik fontos, terjedelmes és jelentőségteljes területe. Reméljük az előadással nemcsak kedvet csináltunk műveléséhez, hanem egy – két a gyakorlatban hasznos fogódzót is adtunk.

---

⁵²A rigid határidők miatt a bizonyítási eljárás alapos tényfeltárása szenvedne csorbát. Ezért a bírói gyakorlat a határidőket rugalmasan kezeli. A Hajdú Bihar Megyei Bíróság Gazdasági Kollégiumának 6/2006. számú ajánlása szerint *a végrehajtás megszüntetése, illetve korlátozása iránti perekben a törvényi határidők a bizonyítás érdekében áthághatóak azzal, hogy a soronkívüliség szabályait alkalmazni kell.*

XIV. Előadás: A magyar polgári eljárásjog fejlődése és az Európai polgári eljárásjog alapintézményei

1. Az európai polgári eljárásjogról – röviden.

Amikor az európai polgári eljárásjogról⁵³ beszélünk, tudnunk kell, maga a fogalom sem tisztázott és “bevett” meghatározás. Ennek ellenére egy olyan jogterület fejlődési állomásáról szól előadásunk, amelynek joganyaga rendkívül dinamikusan nő, s melynek fontosságát napjainkban ismeri fel a jogász szakma.

Az Európai Unió nemcsak a jelen, de a jövő determinánsa, így tudományterületünk vonatkozásában mélyen igaz az a tézis, hogy a magyar polgári eljárásjog fejlődésére (mind a peres eljárások, mind a nem peres eljárások jogára) döntő és elementáris hatást gyakorolt hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozása. Az átalakulás voltaképpen már a kilencvenes évek elején elkezdődött, akkor, amikor hazánk a társulási jogviszonyt létesítve vállalta miszerint *Magyarországnak a Közösségbe történő gazdasági integrációja egyik alapvető előfeltétele az, hogy az ország jelenlegi és jövőbeni jogszabályait közelítsék a Közösség jogszabályaihoz. Magyarország biztosítja, hogy, amennyire lehetséges, jövőbeni jogszabályai a Közösség jogszabályaival összeegyeztethetők lesznek.*

Az egyezmény meghatározta, hogy a jogszabályok közelítése *különösen a vámjog, társasági jog, bankjog, vállalati számvitel és adózás, szellemi tulajdonjog, a dolgozóknak a munkahelyen történő védelme, pénzügyi szolgáltatások, versenyszabályok, emberek, állatok és növények életének és egészségének védelme, élelmiszer-jogszabályok, a fogyasztói érdekvédelem, ideértve a termékfelelősséget, közvetett adózás, műszaki szabályok és szabványok, fuvarozás és környezetvédelem területére terjedjen ki.*⁵⁴

⁵³A kifejezés használata körül élénk vita bontakozott ki a nemzetközi és a magyar szakirodalomban. KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória tankönyvükben a fogalmat Jan, KROPHOLLER 1983-ban írt munkájára vezetik vissza. Igaz – teszük hozzá – az európai polgári eljárásjog nem jelent államok feletti egységes polgári eljárásjogot, ám bizonyos területeken az európai polgári eljárásjog rendelkezései a nemzeti polgári eljárásjog intézményeit már felváltották. KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória, *Európai Polgári Eljárásjog*, OSIRIS Kiadó, Budapest, 2006. 30. old. KROPHOLLER, Jan *Europaisches Zivilprozessrecht Kommentar zu EuGVÜ*. VERLAG RECHT UND WIRTSCHAFT. Heidelberg, 1983. OSZTOVITS, András részletesen taglalja az európai polgári eljárásjog joganyagának, mind a nemzetközi polgári eljárásjogtól, mind a nemzetközi magánjogtól való elhatárolását. Definíciójában épít KENGYEL Miklós 2004-es meghatározására, amennyiben az európai polgári eljárásjogot úgy határozza meg, mint *az Európai Közösség szervei által alkotott azon jogi normák, valamint ezek felhatalmazásával alkotott azon nemzeti jogi normák összessége, amelyeket a polgári jogvita olyan tényállási elemeire kell alkalmazni, mely tényállási elemek az Európai Közösség egy másik tagállamával kapcsolatosak*. OSZTOVITS, András *Európai polgári eljárásjog. Jogszabálygyűjtemény*. HVG – ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2005. 18. old. valamint KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog id. mű* 631. old.

⁵⁴1994. évi I. törvény. A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről. 67. és 68. Cikk.

Ettől az időtől beszélt Magyarországon a jogi közélet “jogharmónizációról”, másképpen jogközelítésről.⁵⁵ A polgári eljárásjog területén 1997–ig az Amszterdami Szerződés aláírásáig (pontosabban 1999. május 1–ig a Szerződés hatályba lépésének napjáig) másról nem is nagyon lehetett szólni, mivel a polgári eljárásjogot meghatározó, a polgári ügyekben történő együttműködésre vonatkozó szabályok az Amszterdami Szerződéssel kerültek át a III. pillérből az I. pillérbe, más néven a közösségi pillérbe. A Szerződés alapján a polgári együttműködés területén – visszanyúlva az EKSz. 61. cikk c.) pontjára és 65. cikkére -- 1999-től a tagállamok vonatkozásában az Európai Közösség szervei jogalkotási hatáskörrel rendelkeznek, azaz a tagállamokra kötelező rendeleteket, irányelveket és határozatokat bocsáthatnak ki. Magyarország vonatkozásában az 1999. és 2004. május 1. közötti időszakban alkotott rendeletek, irányelvek és határozatok a csatlakozás napjával váltak kötelezően alkalmazandó joganyaggá, még akkor is, ha ezeket az ún. belső jog nem minden területen építette be (építhette be) saját rendszerébe. Igaz, a közösségi rendeleteket nem kellett implementálni, mivel ezek automatikusan, belső jogalkotói transzformációk nélkül válnak a tagállamok kötelezően alkalmazandó joganyagává. 1999-től kezdődően a szakmai közvélemény előszeretettel említi a “jogegységesítés” fogalmát, mely kifejezés a “jogharmónizációnál” jobban megragadja a folyamat lényegét.⁵⁶ Megjegyezzük, e fogalomhasználat némileg félrevezető, hiszen ismerünk olyan szerzőket, akik a jogegységesítés fogalma alatt az Európai Unión belüli tagországok jogi rendszereinek egymáshoz való közelítését értik.

A kilencvenes évek jogharmonizációja során számos szabály megváltozott polgári eljárásjogunkban. Új intézmények épültek fel, korábban ismeretlen eljárási logikák iktatódtak a jog normái közé. Jóllehet a perrendtartás totális belső átépítése a mai napig hiányzik, a harmonizáció, majd a csatlakozás után kibontakozó “jogegységesítés” a perrendtartást és a polgári eljárásokat szabályozó fontosabb törvényeket – kiemelve például az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet változásait⁵⁷ -- alapvetően új eljárásjogi szabályokkal telepítette be. Hazánk uniós csatlakozása időben éppen egybeesett az európai polgári eljárásjog jogforrásrendszerének kiépülésével, ezért az e területen kiadott rendeletek azonnal alkalmazandó joggá váltak az új (nemcsak Magyarország) tagállamokban. Az egyes rendeletek hatályba lépésének időpontja átnyúlt a csatlakozás időpontján – pl. a Tanács 2201/2003/ EK rendelete⁵⁸, amely 2004. augusztus 1 –én lépett hatályba, de egyes cikkeit kivéve csak 2005. március 1 –

⁵⁵A jogharmonizáció jogalkotási eredményeiről írt Vékás Lajos összefoglaló tanulmányában. VÉKÁS, Lajos *Nemzetközi Polgári eljárásjogunk reformjához* Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János. KISS, Daisy és VARGA, István (szerk.) ELTE EÖTVÖS KIADÓ, Budapest. 2003. 911 – 930. old. Kengyel Miklós a kilencvenes évek elején írt tanulmányát a mai fejlemények ismeretében idézzük fel. KENGYEL, Miklós *Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfejlődés* Jogtudományi Közlöny, 1992. 4. sz.

⁵⁶WOPERA Zsuzsa, *Polgári eljárásjog: útban a jogegységesítés felé?* 50 éves a Polgári Perrendtartás. WOPERA Zsuzsa. (szerk.) ... id. mű 130. – 143. old.

⁵⁷1979. évi 13. tvr. a nemzetközi magánjogról. (Rövidítve: Nmjtvr.)

⁵⁸A TANÁCS 2201/2003/EK RENDELETE (2003 november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

től kellett alkalmazni – mindez azonban nem befolyásolta azt, hogy a magyar polgári eljárásjog a csatlakozás tényével új és pár évvel korábban – sem itthon sem az Európai Unióban – nem létező joganyaggal gyarapodott.

Ma már – látni fogjuk – számos közösségi rendeletet kell alkalmaznunk a bizonyítás, az okiratok felhasználása, kiállítás, a végrehajtás területén, de a polgári eljárásjog speciális területen (jogi segítségnyújtás) hozott irányelvet a magyar törvényhozás a 2003. évi LXXX. törvényben öntötte önálló alakká.

Az európai polgári eljárásjog⁵⁹ nemcsak a 2004-ben csatlakozott tagállamokban, hanem az Európai Unió korábbi tagállamaiban is rövid múlttra tekint vissza. E helyzetet nem változtat, hogy a kezdetek az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződésig (EGKSz) nyúlnak vissza. Az EGKSz 220. cikke (az Amszterdami Szerződéssel történt módosítás után 293. cikk) szerint a tagállamok “tárgyalásokat folytatnak” egymással annak érdekében, hogy biztosítsák a bírósági és választott-bírósági határozatok kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakiságok egyszerűsítését.

Mivel a nemzetközi szerződésekre úgy tekintettek, mint e cél megvalósításának optimális eszközére, az európai polgári eljárásjog első jelentős jogforrása nemzetközi szerződés lett, az 1968-ban Brüsszelben kötött egyezmény *A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról*.⁶⁰ Az egyezmény 1973. február 1-én lépett hatályba, s ezen év június 3-án pedig a szerződő felek jegyzőkönyvben rögzítették az Európai Bíróság értelmezési jogkörét.⁶¹

Az egyezmény azáltal, hogy az általa teremtett jogintézmények meg akartak felelni az Európai Gazdasági Közösséggel szemben jelentkező korabeli kihívásoknak -- elsősorban a közös, majd egységes belső piac követelményének⁶² -- egységes, zárt, a közösség egész területén érvényes joghatósági rendszert teremtett a – hangsúlyozandó – polgári és kereskedelmi ügyekben. A bírósági joghatóságot az alperesnek bármely tagállam felségterületén meglévő lakóhelyére (székhelyére) alapította, s ezzel búcsút mondott a korábban szent és

⁵⁹A jogterület fejlődésének magyar nyelvű összefoglalója olvasható: OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*. KJK – KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest, 2005.; OSZTOVITS, András *Európai Polgári Eljárásjog (Jogszabálygyűjtemény)*. id. mű, WOPERA, Zsuzsa (szerk.), *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában*. COMPLEX Wolters Kluwer csoport. Budapest, 2006. KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Európai Polgári Eljárásjog*. id. mű. munkáiban. Az európai polgári eljárásjog rövid összefoglaló történetét adja Walter Rechberger tanulmánya. RECHBERGER, H. Walter, *Das europäische Zivilprozessrecht am Vorabend der grossen Erweiterung der Europäischen Union* Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János KISS, Daisy és VARGA, István (szerk.) ... id. mű 713 – 734. old.

⁶⁰Meg kell jegyeznünk, hogy a Brüsszel-I szerződés közösségi jogforrás jellegét a szakirodalomban többen vitatják.

⁶¹Wopera Zsuzsa írja, hogy 2000-ig az Európai Bíróság több mint 100 esetben adott ítéleti értelmezést az egyezmény alkalmazása során felvetődő problémákról. WOPERA, Zsuzsa, *Európai Polgári Eljárásjog – Álom vagy valóság?* WOPERA, Zsuzsa (szerk.), *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában*...id. mű. 26. old.

⁶²JUHÁSZ Imre, *Gondolatok a Brüsszeli egyezményről*. Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János. KISS, Daisy és VARGA, István. (szerk.) ... id. mű. 385 – 414. old.

sérthetetlennek tekintett állampolgársági elvnek.⁶³ Igaz számos ügyre, ügykörre a szerződés nem vonatkozott – pl. személyállapotú, jog-és cselekvőképességi, öröklési jogi ügyekre, a csődeljárásra, társadalombiztosításra – ám intézményes megoldásai méltán vívják ki a mai elemző elismerését. Így például azzal, hogy az ítéletek elismerése és végrehajtása során kizárja a joghatóság utólagos vizsgálatát, meggyorsítva ezzel a “határon átnyúló ítéletek” forgalmát.

A szakirodalom a Brüsszeli Szerződés továbbfejlesztett rendszerének tekinti az 1988. szeptember 16.-án kötött Luganoi Egyezményt, amelyet az EGK-n kívüli fejlett piacgazdasággal rendelkező EFTA tagállamok is aláírtak. Az egyezményt aláíró EFTA tagok vonatkozásában az Európai Bíróságnak nem volt értelmező jogköre, hiszen nem EGK tagországra a bíróság határozatai nem kötelezőek. Azonban az EFTA tagállamok kötelezettséget vállaltak arra nézve, hogy az EB határozatait figyelembe veszik.

A Luganoi Egyezmény rendelkezései a magyar polgári eljárásjog fejlődésében meghatározó szerepet játszottak. Az egyezmény lehetővé tette nem nyugat európai országok csatlakozását – amennyiben az egyezményben részes ország ezt kezdeményezi a letéteményes országnál, Svájctól. Magyarország meghívását 1996-ban Ausztria és Finnország kezdeményezte, a csatlakozási tárgyalások megkezdődtek, végül hazánk nem csatlakozott a Luganoi Egyezményhez, mert a 2000-ben abbamaradt tárgyalásokat a felgyorsult csatlakozási eljárás miatt nem folytatták. Az előkészítés alatt azonban módosult a Nemzetközi magánjogi törvény (Nmjtv), a Polgári Perrendtartás (Pp.) és a Bírósági végrehajtásról szóló törvény (Vht.) számos rendelkezése.⁶⁴ A módosítások a polgári eljárásjog saját rendszerébe iktatták az egyezmény számos rendelkezését, így az Egyezmény főbb rendelkezései a magyar polgári eljárásjog részévé váltak.

Az európai polgári eljárásjog történetének rövid bemutatása nem nélkülözheti annak megemlítését, hogy 1998-ra elkészült egy újabb egyezmény szövege, amelyben a szerződő felek – mivel sem a Brüsszeli Szerződés, sem a Luganoi Egyezmény nem vonatkozott a személyállapottal kapcsolatos eljárásokra – a házassági perek, a házastársak gyerekei feletti szülői felügyelettel kapcsolatos perek joghatósági problémáit, az e perekben született határozatok elismerésének és végrehajtásának kérdéseit rendezték volna. Mivel a korábban említett Amszterdami Szerződés a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködést átemelte a közösségi pillérbe, megnyílt a közösségi jog

⁶³GEIMER, Reinhold: *Das Brüssel-I System und seine Fortentwicklung im Lichte der Beschlüsse von Tampere* Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János. KISS Daisy és VARGA István (szerk)... id. mű 229 – 244. old.

⁶⁴2000. évi CX törvény a joghatóságra és a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó egyes jogszabályok módosításáról.

alkalmazásának közvetlen lehetősége, így a tervezet szerződést e téren is felváltotta a rendeletalkotás.⁶⁵

Az Amszterdami Szerződés – hangsúlyoznunk kell – elsősorban nem a polgári eljárásjog új formáinak megteremtése miatt jelentős. Az Európai Unió tagállamai ebben a szerződésben a szabadság, a biztonság, az igazságosság térségének elérését tűzték ki célul, s a polgári ügyekben való együttműködést – amelyet külön rendelkezésekben konkretizáltak – e célfüggvénynek rendelték alá. A történeti teljességhez hozzátartozik, hogy az Európai Tanács 1999. október 15–16-án Tamperében tartott ülésén – egy évvel a Bécsben elfogadott Cselekvési terv után – megerősítette, miszerint az Amszterdami Szerződés szellemében minden lehetőséget kihasznál a joghoz jutás lehetőségének javítására, a polgári eljárásjog (polgári, büntető és más anyagi jogterületek melletti) konvergenciájának felerősítésére. A Tanács e szellemben alkotta meg azt a “keretprogramot”, amely a fenti célok valóra váltását konkrét eszközök és intézkedések formájában határozta meg.⁶⁶

A Tanács 2002-es, a keretszabályozást meghatározó rendeletét megelőzően azonban napvilágot látott már jó néhány fontos jogszabály. 2000. december 22-én a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK rendelet (Brüsszel I rendelet), s még korábbi a 2000. május 29-i keltezésű (az alá nem írt Brüsszel- II szerződés helyett rendeletként kibocsátott) 1347 / 2000/ EK. rendelet (Brüsszel – II rendelet), amit 2003. november 27-én a 2201 / 2003/ EK rendelet (Brüsszel II – a) helyezett hatályon kívül.(Egyes rendelkezései 2004. augusztus 01-től, más rendelkezései 2005. március 01-től kerültek alkalmazásra). E két rendelettel a polgári és kereskedelmi ügyek mellett a rendelet hatálya alá tartozó személyállapotra vonatkozó ügyekben szintén egységes joghatósági rendszer épült ki. Fontos megemlítenünk, hogy e rendeletek szabályozzák a hatályuk alá tartozó ügyekben hozott bírói – hatósági – döntések elismerését, és végrehajtását.

A Brüsszel – II rendelettel egy napon született meg a 1348 / 2000/ EK rendelet a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről, valamint a 1346 / 2000/ EK rendelet a fizetéseképtelenségi eljárásokról. Az idézett rendeletek eltérő időpontokban léptek hatályba, s a rendeletek kibocsátását követő időszakban sem állt meg a rendeletalkotás. 2001. május 28-án adták ki a 1206/2001/EK rendeletet a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás felvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről, majd 2003. november 27-én a már idézett Brüsszel – II/a rendeletet a házassági ügyek és szülői felelősségre vonatkozó eljárások tárgyában. 2004. április 21-én megszületett az Európai

⁶⁵A TANÁCS 1347/2000/EK RENDELETE (2000. május 29.) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. (Hatályon kívül helyezte a Tanács 2201/2003/EK rendelete.)

⁶⁶A TANÁCS 743/2002/EK RENDELETE (2002. április 25.) a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés végrehajtását előmozdító tevékenységek általános közösségi keretszabályozásának létrehozásáról.

Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról. Napjainkban várható az európai fizetési meghagyásról szóló rendelet, a kisperértékű ügyek, valamint a hagyatéki eljárások rendeleti szabályainak megalkotása.⁶⁷

A rendeletek ismertetésével nem teljes az európai polgári eljárásjog közösségi jogforrásainak felsorolása. Az igazságügyi együttműködésre vonatkozó másodlagos közösségi jogforrási rendszer lehetőséget ad ugyanis irányelvek és határozatok kibocsátására. Élve e lehetőséggel 2003. január 27-én a Tanács kibocsátotta a 2003/8/EK irányelvét a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról. Korábbi dátumú, de az Amszterdami “paradigmaváltás”⁶⁸ egyik eredménye a Tanács 2001/470/EK Határozata (2001. május 28.) egy Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

Valóban “dinamikus” jogalkotási tevékenység⁶⁹ bontakozott ki. A korábban már hivatkozott új joghatósági rendszer – mind a polgári és kereskedelmi, mind a személyállapotú ügyek egy részében --, a határozatok elismerésével, majd közvetlen végrehajtásának lehetőségével, a bizonyítás felvétel közösségi szabályaival stb., az unió tagállamaiban új útra terelték a polgári eljárásjogot az ezredforduló utáni években.⁷⁰ Finomabb elemzések kimutatták, nemcsak a határon átnyúló ügyek elintézésének korábban ismeretlen szabályrendszerének alapjait fektették le, hanem létrehoztak a közösségi jogalkotás keretében az egyes tagállami eljárásjogokban kötelező jelleggel alkalmazni rendelt jogrendszert. Az e körben megtalálható szabályok -- túlmutatva a korábbi együttműködés keretén -- közvetlen kötelezettséget jelentettek és jelentenek az egyes tagállamok számára. A rendelkezések mélyen belenyúltak a nemzeti jogok kizárólagossága alá tartozó eljárásjogi intézményekbe, így például az eljáró hatóságok / bíróságok illetékességi szabályaiba. Ismertek olyan rendeleti előírások, melyek konkrétan meghatározzák az eljárásra illetékes bíróságot, avagy reziduális jelleggel (bizonyos esetekben) “átadják” az ügy elintézését egy (adott) tagállami bíróságnak.

A közösségi jog behatolása az elmondottnál erőteljesebb a tagállamok igazságügyi szervezeti rendszerének területén. A bizonyítás felvételéről szóló rendelet, a kézbesítési rendelet, a nem vitatott követelések uniós belüli

⁶⁷A rendelettervezetek megvalósításának fázisára a http://ec.europa.eu/prelex/liste_resultats.cfm?CL=en internet címet ajánljuk az olvasó figyelmébe.

⁶⁸KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Európai Polgári Eljárásjog ... id. mű.* 36. old.

⁶⁹WOPERA, Zsuzsa *A családjog egységesítése Európában – az eljárásjogász szemszögéből.* Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve. GYÉKICZKY, Tamás (szerk.) GONDOLAT – DEBRECENI EGYETEM ÁLLAM ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK Kiadványai, Budapest, 2005. 45. old

⁷⁰A kilencvenes évekig kialakult európai (és Európán kívüli) polgári eljárásjogi intézményrendszer kiváló összefoglalását találhatjuk meg Christian Chambell könyvében. CHAMBELL, T. Christian, *International Civil Procedure.* Loyd’s of London P. 1995. Magyar nyelvű összefoglaló elemzésre lásd: KÖBLÖS, Adél *Polgári eljárásjog itt és ott.* Kontroll. Jogtudományi folyóirat. 2005/01. sz.

elismerésének és végrehajtásának szabályai, az igazságügyi térség kialakításának cselekvési programja magát az egyes tagállamok bírósági szervezeteit alakította át a közösségi jog előírásának megfelelően. Kialakultak a szervezeti együttműködés eljárási rendjei, regulái, amelyek nemcsak bizonyos standard nyomtatványok bevezetésével, hanem az együttműködésre kijelölt bíróságok rendszerének meghatározásával, egy új kommunikációs és információáramlási rend kiépítésével párosultak. Napjaikban a fejlődés eredményképpen beszélhetünk az Európai Unió sui generis polgári eljárásjogáról is, értve e fogalom alatt a közösségi jog intézményes keretei között értelmezendő polgári ügyekben eljáró közösségi bíróságok eljárásjogát.⁷¹

Jelentős változások, alig pár év alatt. A gyors átalakulás a jogtudományt és a jogi közvéleményt is megérintve -- részben általuk gerjesztve -- új tudományos gondolkodási irányzatot hozott létre. Igaz, a viták, vélemények, és tanulmányok célkeresztje néha magának az új jogterületnek az önmeghatározását fogta be, ám az európai unió tagállamainak polgári eljárásjoga vitathatatlanul a korábbiaktól eltérő fejlődési pályára állt. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a közösségen belül a tagállami relációkban Magyarország egy tagállam, azaz a magyar bíróság is rendelkezik joghatósággal más tagállam állampolgárainak házassági ügyeiben a 2201/2003/EK rendelet hatálya alá tartozó eljárásokban, illetve magyar bíróságtól szintén kérelmezhető az európai végrehajtható okirat, vagy Magyarországon szintén meg lehet indítani a fő, vagy másodlagos fizetésektelenségi eljárást. Nem szólva arról, hogy a magyar bíróságokat megkeresik (már megkeresték) más tagállamok bírósági bizonyítás felvétel céljából. Élő és alkalmazandó / alkalmazott jog tehát az európai polgári eljárásjog, hatását nem lehet kivédeni semmilyen látszat érvvel, avagy látszatintézkedéssel.

A jogalkalmazás számos problémát artikulált a jogtudomány felé. Teljes körű feldolgozásuk – értelmezésük -- elkezdődött, azonban a releváns jogesetek száma napról-napra gyarapodik. Előadásunk következő részében néhány alkalmazási konfliktust – törésvonalat – mutatunk be. Mielőtt erre rátérnénk röviden áttekintjük a magyar polgári eljárásjog történeti hiátusait.

2. *Néhány kritikai megjegyzés a magyar polgári eljárásjog történetéhez*

A hazai szakirodalom sohasem hátrált meg polgári eljárásjogunk alapos és minden részletre kiterjedő kritikája elől. Gáspárdy László már a kilencvenes évek elején egyik tanulmányának címében utalt polgári eljárásjogunk jövőjének bizonytalanságára⁷². A szakirodalom ismeretében az elemző és önmarcangoló írásokat külön tanulmányban lehetne összefoglalni, de mi ebben az előadásban

⁷¹KOEN, Lenaerts; DIRK Arts; BRY, Robert (Editor), *Procedural Law of the European Union*. SWEET and MAXWELL, London, 1999. VÁRNAY, Ernő – PAPP, Mónika, *Az Európai Unió joga KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2005.*

⁷²GÁSPÁRDY, László, *Quo vadis magyar polgári eljárásjog?* FACULTAS NO SCITUR (Húsz éves a jogászképzés Miskolcon) Miskolc, 1991. 177. old.

csak arra az egy kérdésre összpontosítunk, vajon milyen állagú polgári eljárásjoggal – ezen belül milyen perjoggal -- találkozott / találkozik napjainkban az európai polgári eljárásjog?⁷³

A magyar polgári eljárásjogot az európai polgári eljárásjog nem egy ponton érintette és érinti. Polgári peres eljárások és nem peres eljárások, az igazságügyi együttműködés intézményei, az igazságügy szervezeti rendszere szinte valamennyien megszólították általa. Ráadásul különböző módon és időpontokban, különböző jogalkotási technikákkal – vagy a nélkül – váltak érintetté. A perrendtartás maga több szinten, több időpontban, más és más mechanizmusok és jogalkotási technikák által válaszolt e nem csekély kihívásra.

Ebből a probléma kötegből a perjogot emeljük ki, és ez nem véletlen. Köszönhető a Perrendtartás centrális helyzetének éppúgy, mint a perjogi normák és perintézmények a magyar polgári eljárásjogon belül kialakult meghatározó szerepének. A szakmai elemzések – élve a Pp. ötven éves évfordulója által adott lehetőséggel -- mindenekelőtt a perrendtartás időtállóságára hívták fel a figyelmet. Az időtállóság azonban nem jelent változatlanságot, mivel ... *a gazdasági- társadalmi változásokhoz a jogalkotó úgy tudta hozzáigazítani az eljárásjogot, hogy az szerkezetileg egységes maradt, de részeiben sokszor és jelentősen megváltozott* – írta Cserba Lajos. Hozzátette: *az elmúlt ötven év tehát a jogalkalmazó és a jogkereső eljárásjogi házasságában a stabilitás és a viszonylagos változások folyamatában telt.*⁷⁴

Az idézett véleményből a perrendtartás **szerkezete** az, amire különösen figyelniünk kell. Igazat adva a Pp. történetével foglalkozó munkáknak⁷⁵ a per szerkezetének – logikájának – szabályai valóban elődjét, az 1911. évi I. tc. szabályainak rendszerét követik. Azonban a változások – az osztott tárgyalási rendszer felszámolása, a bírói officialitás kiterjesztése, a csúsztatott kontradiktórius perlogika – a korábbi peres eljárással össze nem hasonlítható és össze nem egyeztethető perrendtartást eredményeztek. Fontos – és önmagában ellentmondásos – következtetésre jutottunk: az európai polgári eljárásjog

⁷³Az 1952. évi III. törvény – írta Novák István -- *...mind tartalmában, mind rendelkezéseiben primitív eljárásjogi szabályai a ... szovjet viszonyokhoz képest jóval fejlettebb magyar (európai) életviszonyok, jogviták rendezéseinél eleve alkalmatlannak mutatkoztak.* NOVÁK, István *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának vészhelyzetei.* 50 éves a Polgári Perrendtartás. Tanulmánykötet. KENGYEL, Miklós (szerk.) PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLAM ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR, DIALOG CAMPUS KIADÓ. Pécs 2003, 154. old. Hasonló következtetésre jutott az előadó levéltári kutatásai alapján. GYEKICZKY, Tamás, *Helyzetjelentés. Levéltári iratok polgári eljárásjogunk történetéhez. 1951 – 1957.* GONDOLAT Budapest, 2006.

⁷⁴CSERBA, Lajos, *A hatályos polgári eljárásjog 50 éves* In Memoriam Novotni Zoltán. MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.) NOVOTNI ALAPÍTVÁNY A MAGÁNJOG FEJLESZTÉSÉÉRT. Miskolc, 2003. 73. old.

⁷⁵Kengyel Miklós és Novák István – Németh János elemzése alapján – arról írnak, hogy az 1952. évi Pp. szerkezetében követi az 1911. évi I. tc. (az un. Plósz féle Perrendtartás) rendszerét, igaz több változással. Gáspárdy László ehhez hozzáteszi, hogy az 1952. évi III. törvény bírósági szervezetrendszere, és a helyi bíróságok (a korban járásbíróságok) általános hatáskörű bíróságként történő szabályozása maradandó eltérésnek bizonyult. NÉMETH, János *A polgári perjogunk fejlődése a felszabadulás óta.* Magyar Jog. 1985. 284 – 301. old. KENGYEL, Miklós *Az ötvenéves Polgári perrendtartás – a törvény keletkezésétől a rendszerváltásig* 50 éves a Polgári Perrendtartás. Tanulmánykötet. KENGYEL, Miklós (szerk.)... id. mű 153 – 162. old. NOVÁK, István, *Polgári peres eljárásjogunk .. id. mű.* GÁSPÁRDY, László, *Ötvenéves a polgári perrendtartás* 50 éves a Polgári Perrendtartás. WOPERA, Zsuzsa (szerk.)... id. mű 7. – 16. old.

nemcsak az 1952.évi III. törvénnyel, hanem a hagyományos magyar perjogi intézményrendszerrel randevúzik.⁷⁶ A találkozás egyúttal a “szocialista Pp.” sui generis szerkezeti elemeivel történő ütközés.

Maradva az 1952. évi III. törvény eredeti intencióinál, a gond, vagy a baj ezzel a perjogi szabály együttesével nagyobb, mintsem az első pillanatra látszik. Korábbi előadásunkban kifejtettük, a törvény nem a magánjogi vagy polgári jogi jogalanyok konfliktus feloldására készült, mert célja a társadalom tagjainak, szervezeteinek és jogalanyainak ellenőrzése, a hatalom szerkezetébe történő integrálása, nem egy esetben a nyílt politikai represszió elérése volt. Gáspárdy László szavait idézzük, aki így írt: *Egy diktatórikus társadalomban... a peresíthető élethelyzetek választéka viszonylag szűkös, a perkapu rése keskeny, az ügyek nagy része egyszerű.*⁷⁷

Az 1952. évi III. törvény történeti fejlődés ívét befogó munkák a változások és módosítások rendkívül nagy intenzitásáról számolnak be. Felidézzük az első novellával bevezetett, majd három év múlva hatályon kívül helyezett perorvoslati rendszert, a második novellával újraszabályozott házassági pereket, a harmadik novella sok tekintetben a korszakon túlmutató rendelkezéseit.⁷⁸ A perkapu – ha lassan is, de – kinyílt, a polgári perrendtartás átfogó reformja a nyolcvanas évekre sürgetővé vált. Az Igazságügyi Minisztérium – különböző politikai okok és folyamatok hatására – két ízben, 1982-ben és 1988-ban hozta nyilvánosságra törekvéseit. Hiába éltek azonban számos reformjavaslattal a korszak kiemelkedő perjogászai, a Perrendtartás nagy reformok nélkül, a szerkezeti alapok érintettsége nélkül esett át a politikai és gazdasági rendszerváltozáson.⁷⁹

A kilencvenes években – sokszor az Alkotmánybíróság intencói nyomán – a túlméretezett bírói hatalmat felváltotta a felek rendelkezési jogára épülő peres eljárás, rögzültek a kérelemhez kötöttség szabályai és határai, újraszabályozták a polgári perben fellépő illetve polgári pert indító ügyész helyzetét. Ahogy

⁷⁶Kengyel Miklós mutatta ki, hogy Plósz Sándor a perrendtartás előkészítésekor a kortársi Európa számos perkódexéből merített. Ezért a magyar perjog első nagy kódexe a német, osztrák, francia perjog nyomait viseli magán. Gáspárdy László mindehhez hozzátette, a szocialista Pp. első nagy novellája (1954-ben) a szovjet orosz hatáson keresztül idejét múlt, korszerűtlen francia perjogi hatásokat is közvetített (kasszációs – revíziós perorvoslat rendszer) KENGYEL, Miklós *Külföldi hatások a 20. századi magyar polgári eljárásjogban*. Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János KISS, Daisy és VARGA, István (szerk.)... id. mű 415 – 438. old. GÁSPÁRDY, László, *Modern magyar perjogtörténet* NOVOTNI ALAPÍTVÁNY A MAGÁNJOG FEJLESZTÉSÉRT. Miskolc, 2000.

⁷⁷GÁSPÁRDY, László, *Kihívások és kísérletek az európai polgári eljárásjogban. (A Code Luistól napjainkig)* Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János KISS, Daisy és VARGA, István (szerk.)... id. mű:223.old. Nem veszi az olvasó szerénytelenségnek, ha szerző saját, fentebb idézett megjelenés előtt álló munkájára hivatkozik, ahol e szűk perkapu társadalomtörténeti elemeit írja le.

⁷⁸Gáspárdy László írta az 1972-es novelláról: *Alkotmányjogi és szervezeti változások eredőjeként a törvényházak ismét kitérték kapuikat azok előtt a jogi konfliktusok előtt, amelyek eldöntésére igazságszolgáltatási fórum több mint két évtizede nem nyílt lehetőség.* GÁSPÁRDY, László *Ötvenéves a polgári perrendtartás...* Id. mű. 11. old.

⁷⁹A fontosabb javaslatokat foglalta össze Farkas József 1985-ben publikált cikkében. FARKAS, József *Az eljárásjog néhány alapvető elve és a polgári eljárásjog átfogó újraszabályozása*. Jogtudományi Közlöny, 1985. 10. sz.

Gáspárdy László fogalmazott: a demokratikus jogállami keretekhez szabták a törvényt. Három jelentősebb novelláris változtatásról számolhatunk be (1995, 1997, 1999) ahol az 1995. évi VI. novellának és az 1999. évi VIII. novellának tulajdonít fontos szerepet a szakirodalom. Új intézmények születtek, így a – többször áthangszerelt – rendkívüli perorvoslatként bevezetett felülvizsgálati eljárás, az ún. kis pertárgyértékű ügyek fellebbezési szabályai, s jelentősen módosultak a közigazgatási és a munkaügyi perek perszabályai. Időközben lassan, de biztosan átalakultak a peres eljárásokat – és a Pp. háttér kódex jellege miatt – a nem peres eljárásokat meghatározó “mindennapi eljárásjogi intézmények” a kézbesítés, az igazolás, a mulasztás a tárgyalás elhalasztásának szabályai.⁸⁰ A változásokban közrejátszottak – mint láttuk – a jogharmonizációs folyamat szabálmódosításai. Valójában ami történt – képletesen szólva – egy új, modernnek gondolt gépkocsi felépítése – csakhogy a karosszériát egy 1952-ben megtervezett alvázra szerelték.

A fejlődés szükségessége és az átalakulás keretét adó perszerkezet közötti ellentmondásokat hamar tollhegyre tűzte a jogirodalom. Ennek oka nemcsak abban keresendő, hogy a kihívások a vártnál gyorsabbak és erőteljesebbek voltak, hanem az önmagára találó perjogi dogmatika felfedezte magának a Pp. normatív és intézményi szerkezetének belső ellentmondásait. Kiderült, a felek egyenlőségének elve számos ponton súlyos egyenlőtlenségeket hordoz, az ügyész szerepének – a jogpolitikai tehetetlenkedésére visszavezethetően – új szabályai féloldalasak, ezért a házassági perek egy csoportjának szabályozása *megrekedt a 1954-es és 1972-es szabályozásnál*.⁸¹ Más írások arra hívták fel a figyelmet, hogy a bizonyítási eljárás törvényi előírásai maguk húzzák el a peres eljárást, és megfontolásra javasolták az angolszász eljárások – különösen a Wolf reform utáni angol eljárásjog – perelőkészítő intézményeink átvételét.⁸² A Pp. egyik súlyponti fejezetének – a bizonyításról szóló fejezet – a gyakorlatban szinte minden területen alkalmazott szabályairól – az okiratok meghatározása, a minősített okiratok alaki és tartalmi jellege, a hozzájuk fűződő bizonyítási vélelmek, elektronikus okiratok – az elemzők kiderítették, nemcsak a technikai követelmények megvalósíthatatlansága miatt alkalmazhatatlanok, hanem a szabályok belső ellentmondása a jogbiztonságot is leronthatja.⁸³ A kritikai attitűdök felerősödtek, s napjainkban ismerünk olyan álláspontot is, amely a

⁸⁰Nem a teljesség igényével készült felsorolás alapján ilyen a Pp. 135.§ és 136/ A. §, valamint a Pp. 99. /A §. A valósághoz hozzátartozik, nem csak a törvényhozás “idomította”, finomította e szabályokat. Így például a 1348/2000/EK rendelet szabályait először a BÜSZ 35./A§, valamint a 4 / 2002 OIT szabályzat 47. § vezette be a magyar eljárásjogba.

⁸¹GÁSPÁRDY, László, *Kritikai észrevételek a fél jogállásának szabályozásához a polgári perben*. Memoriam NOVOTNI Zoltán. MISKOLCZI BODNÁR, Péter (szerk.). ... id. mű 81. – 90. old

⁸²NOVÁK, István *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának vészhelyzetei*. 50 éves a Polgári Perrendtartás. Tanulmánykötet. KENGYEL, Miklós (szerk.)...id. mű 153 – 162. old. JOLOWICZ, J.A. *On Civil Procedure*. CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, Cambridge, 2000. Különösen 386 – 397. old. (The Wolf reforms)

⁸³KISS, Daisy *E/E – avagy az elektronikus társadalom hatása az eljárás jogokra*. Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János. KISS, Daisy és VARGA, István. (szerk.) ...id. mű 491 – 520. old. HARSÁGI, Viktória *Okirati bizonyítás.. id. mű*, GÁLL, Tamás: *Az okirati bizonyítás fejlődésének áttekintése 1968 tól 2003 – ig*. 50 éves a Polgári Perrendtartás. Tanulmánykötet. KENGYEL, Miklós (szerk.)... id. mű 21– 31. old.

kilencvenes évek reformjának alapvető helyességét és értékrendjét kérdőjelezi meg.⁸⁴

A jogirodalom kritikája nem kímélte az európai polgári eljárásjog és a magyar polgári perjog szabályainak egymásba ékelődését sem. Az elemzések feltárták, a Pp. számos intézményes megoldása nemcsak diszharmónikus, de ellentétes az európai polgári eljárásjog követelményeivel. A tanulmányok és nagyobb lélegzetű írások egyenként vették számba a változtatások szükségességét, mélységét. Hangsúlyozzuk mindezt akkor, amikor számtalan jogszabály módosítás – pl. az 1994. évi LIII. törvény (A Bírósági Végrehajtásról) végrehajtási lap kiállításának esetkörét (16. §) az európai polgári eljárásjog szabályaival bővítő rendelkezései (c- h- pontig) – közvetlenül inkorporálta e rendelkezéseket.⁸⁵

Kijelenthetjük, a több mint ötven évvel ezelőtti szerkezet recseg – ropog, és nemcsak az új közösségi jogterület rá nehezedő nyomása alatt. Egy – a Közép – Európai társadalomtörténetből született -- történetileg ellentmondásos jogalkotás által létrehozott, alapjaiban fenntartott, építőköveit átrestauráló perrendtartás (polgári eljárásjog) az a közeg, amelyben a közösségi rendeleteknek működniük kell. Nem vitás, működnek, állításunk nem e tézis tagadása. A kérdés sokkal inkább a hogyan működnek, és – ismerve a közösségi jogalkotás dinamikáját – meddig? Előadásunk záró részében a szerkezeti konfliktusok néhány elemét mutatjuk be, grandiózus jogalkotási program és reformterv ismertetése nélkül.

3. Szerkezeti ütközések.

A tagállamok polgári eljárásjogának autonómiája sokáig magától értetődőnek tűnt. A bemutatott dinamikus jogalkotási folyamat eredményeképpen egyre több a tagállamokra kötelező közösségi rendelkezés, s ráadásul e jogszabályok sem a tagállami rendelkezésekre, sem a tagállami jogértelmezésekre nincsenek tekintettel. A fejlődés végállomásaként ma már nincs szó tehát arról, hogy az eljárásjogi szabályozás kizárólag tagállami hatáskörbe tartozna, erre a jogterületre vonatkozóan (a tagállamok – Gy.T.) nem rendelkeznek <<autonómiával>> – írta Osztovits András.⁸⁶ Mindez vonatkozik a

⁸⁴Meggyőződésünk az, hogy a magyar polgári eljárásjog fejlődése a kilencvenes évek második felében rossz irányt vett, amikor a túlméretezett bírói hatalom lebontása közepette egy << túlhaladott liberális modellt >> és egy kevésbé vonzó amerikai szemléletet, az <<eljárás igazságosság>> (procedural justice) felé fordult. ... Európában és a világ más országaiban az <<eddig>> szemlélődő bírót éppen most váltja fel egy sokkal aktívabb résztvevője az eljárásnak, aki a case management avagy az anyagi pervezetés révén hatékonyan közreműködik a polgári per céljának a megvalósításában... KENGYEL, Miklós Doktori értekezés tézisei.. Im. 24. old.

⁸⁵IFJ. GÁTOS, György *A fizetési meghagyás újjászületése az európai közösségi jogban*. 50 éves a Polgári Perrendtartás. Tanulmánykötet. KENGYEL, Miklós (szerk.)... id. mű 39 – 52. old. MOLNÁR, Judit *Az európai fizetési meghagyás a XXI. században – Rendeletjavaslat az európai fizetési meghagyásos eljárás bevezetéséről*. Magyar Jog. 2005. 3. sz.

⁸⁶OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései*. ... id. mű 37. old. Nem sikkadhat el figyelmünk az értelmezés felett. Az Európai Bíróság, sőt a felidézett rendeletek ugyanis számos, korábban tagállami értelmezés körébe sorolt eljárásjogi intézmény autonóm értelmezését adják.

*jogalkalmazó szervekre is, akik csak akkor és annyiban vehetik figyelembe saját nemzeti eljárásjogi szabályaikat, amennyiben arra a területre nézve nincs közösségi jogi rendelkezés.*⁸⁷

Osztovits a tagállamok eljárásjogi autonómiája helyett javasolja a “tagállami intézményi autonómia” terminus technikus bevezetését. Ez autonómia ugyanis az igazságszolgáltatás szerkezetének, a már működő szervezetrendszerek eljárásaira vonatkozik, s e kérdésekbe a közösségi szervek sem közvetlenül, sem közvetve *nem szólnak bele*. E kijelentés természetesen korlátok között érvényes, mivel az Európai Unió közösségi joga számos esetben kijelöli azokat a határokat, amelyek között a tagállami autonómia érvényesülhet.

Amennyiben ez így van, nem árt szemügyre venni egy – két alapvető (és a recsegő ropogó perrendtartás keretében még tartópilléreként megálló) jogintézményt. Elemzésük ugyanis mind az autonómia kérdésére, mind a szerkezeti törések pontos helyére választ adhat. Két egymással kapcsolatban álló intézményt mutatunk be röviden, a kérelemhez kötöttség (elvét) és a perfüggőség beállítását meghatározó perindítás problémakörét. Reményeink szerint ezen (kiragadott) példáinkból egyértelmű lesz: a magyar és az európai polgári jog számos konfliktust gerjesztő illeszkedésének egyik fő forrása a Perrendtartás változatlanul hagyott szerkezete (hozzátéve: a kapcsolódó joganyag hiányossága).

A kérelemhez kötöttség elvét és intézményeit a felek rendelkezési jogából vezeti le a jogirodalom. A Pp. 3. § (2) bekezdése alapján a bíróság kötve van a felek által előterjesztett kérelmekhez, és jognyilatkozatokhoz. A generális jogelv szerint e kötöttség -- amit a törvény külön specifikál – nemcsak az első fokú, hanem a perorvoslati eljárásokban eljáró bíróságokra is kötelező. Feloldása a törvény rendelkezése alapján lehetséges, így a Pp. számos esetben lehetőséget ad a felek kérelmén átnyúló döntések hivatalból történő meghozatalára.

A kérelem eljárásjogi fogalma a felek számos peres nyilatkozatát lefedi. Leegyszerűsítve a helyzetet és megkönnyítve dolgunkat, mi most csak a pert megindító felperesi kereseti kérelmet vesszük nagyító alá. A Pp. 121. § – bár a jogalkotó az 1952. évi III. törvény eredeti szövegén jó néhányszor változtatott – alapjaiban évtizedeken keresztül hasonló módon határozta meg a keresetlevél tartalmát. A hatályos szöveget alapul véve az idézett törvényhely első bekezdésének c.) pontja írja elő a felperes által érvényesíteni kívánt jog feltüntetését, az érvényesíteni kívánt jog alapjául szolgáló tények, és a tényekre vonatkozó bizonyítékok előadását. A törvényhely e.) pontja zárójelbe tett meghatározással – kereseti kérelem – előírja a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem feltüntetését. A kereseti kérelem – a szűk dogmatikai értelmezés szerint – a bíróság döntésére irányuló felperesi akarat kifejezés.

Így például a *bizonyítás felvétel* fogalmát – tekintettel a tagállami jogrendszerek sokszínűségére – *autonóm módon, összeurópai jelleggel* kell értelmezni. KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória, *Európai polgári eljárásjog*. ... id. mű 140. old.

⁸⁷OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali eljárás*.... Id. mű. Uo.

Nyilvánvaló azonban, hogy a 121. § (1) bek. c.) és az e.) pontja egymással nemcsak szorosan összefügg, hanem egymásra épül. A bíróság döntésére irányuló kereseti kérelmet a jogvita tényeinek, a tényekre vonatkozó bizonyítékok előadásával kell alátámasztani, valamint a jogvita felperesi értelmezéséből származó tényalapról kell és lehet levezetni az érvényesíteni kívánt jogot. Emiatt mind a jogirodalom, mind a joggyakorlat a felperes kérelme alatt e két pontba foglalt elemek együttesét érti. A ma elfogadott értelmezés szerint a kérelemhez kötöttség nem pusztán a bíróság döntésére irányuló kérelemhez való kötöttséget fedi, hanem vonatkozik ez az érvényesíteni kívánt jogra. Ezen utóbbit, mint jogcímhez kötöttséget értelmezi a jogirodalom. Más szavakkal: az eljáró bíró (bíróság) kötve van a felperes (vizontkereset tekintetében az alperes) által megjelölt joghoz (jogcímhez), így hivatalból – kivéve ha a törvény erre felhatalmazást ad -- nem léphet túl a fél /felek/ által megjelölt kereseti jogcímen.⁸⁸ Nem is kereshet más jogcímet, nem kutakodhat az általa helyesnek tartott – és a fél /felek/ által fel nem hívott – jog iránt. Mivel a kitanítási kötelezettség a Pp. 3. § (3) bek. utolsó fordulata szerint csak a bizonyításra szoruló tényekre, a bizonyítási kötelezettségre és teherre vonatkozik, illetőleg a Pp. 7. § (2) bek. alapján a jogi képviselő nélkül eljáró félnek csak a perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeire vonatkozóan adhat felvilágosítást, a jogcímet a bírói “felvilágosítás” semmilyen módon nem érintheti – lévén az ún. anyagi jogi kérdés.

Nem állítjuk, hogy Perrendtartásunk túlságosan precíz dogmatikai megfogalmazásokat tartalmazna a fent említett fogalmak tekintetében, de a keresetváltoztatásra vonatkozó szabályok (Pp. 146.§), vagy a vizontkeresetre vonatkozó rendelkezések (Pp. 147. §) sem könnyítik meg dolgunkat. A keresetváltoztatás körében a törvény az érvényesíteni kívánt jog megváltoztatásának feltételeként kiköti, hogy az új jognak (új jogalapnak) a felek között fennálló ugyanazon jogviszonyból kell származni (illetőleg azzal összefüggésben kell lennie), illetve (vizontkereset esetén) a felperesi keresetben megjelölt joggal azonos, vagy összefüggő jogviszonyból kell származni. A gyakorlat az elmúlt évtizedek alatt elrendezte e problémákat, jóllehet a felső bíróságokat a szigorú (pl. nem jogot, hanem a jogszabályt kell megneveznie a felperesnek, avagy az összefüggő jogviszony fogalmának szűkítő értelmezés szerint definiálták) értelmezés jellemezte.

Probléma felvetésünk az európai polgári eljárásjogban ismert kérdéskör. Érdekes, itt sem a tételesen előírt jogalkotói szabályok és normák, hanem a luxemburgi Bíróság joggyakorlata, és e gyakorlat következtében létrejött elméleti szintézis adott a kérelemhez kötöttség problémájára a hazai joggyakorlattól eltérő választ. A szakirodalomban csak röviden Peterbroeck és Van Schijdel

⁸⁸A probléma kiváló gyakorlati elemzését nyújtja erről Drexlerné Karcub Edit. DREXLERNÉ KARCUB, Edit: *Jogcímhez kötöttség a polgári eljárásban a bírói gyakorlat tükrében* 50 éves a Polgári Perrendtartás. WOPERA Zsuzsa (szerk.)... id. mű 43.- 53. old. Visszautalva a Pp dogmatikai elemzésére, megjegyezzük, a jogcím fogalmát a történeti jogirodalom és a bírói gyakorlat alakította ki. A fogalom ellentmondásosságára mi sem jellemzőbb, mint az 530/1997. BH. álláspontja, amely szerint a jogcím téves megjelölése önmagában nem ad alapot a kereset elutasítására.

ítéletekként emlegetett döntésekről van szó. A részletes jogvita leírását mellőzve felidézzük azokat a kérdéseket, amelyekkel a nemzeti bíróságok fordultak a luxemburgi Bírósághoz.⁸⁹

A Van Schijdeln ügyben az illetékes holland bíróság először azt a kérdést tette fel, hogy egy tagállami bírónak abban a jogvitában ahol a felek (akik egyébként szabadon rendelkezhetnek a polgári jogaikról és kötelezettségeikről), maguk nem hivatkoznak a vonatkozó közösségi versenyjogra alkalmaznia kell-e az adott közösségi joganyagot – tegyük hozzá – hivatalból. Második kérdése arra irányult, hogy át kell-e lépnie a bírói passzivitás alapelvét (és a felek által a jogvita számára kijelölt keretét) a felek által megállapított és hivatkozott tényállások és körülmények vonatkozásában, azaz a bíróság támaszkodhat-e más, a felek által előadottaktól eltérő tényállásra.

A jog vonatkozásában a Bíróság döntése a következőket tartalmazta. ... *a nemzeti bíró egy olyan jogvitában, ahol a felek a vonatkozó polgári jogi igényeiket és kötelezettségeiket szabadon határozhatják meg, a Szerződés 3. cikkének f.) pontját, 85, 86, 90. cikkét – amennyiben a nemzeti jog egy ilyen alkalmazás megenged – akkor is alkalmazni kell, ha az a peres fél, akinek az alkalmazás az érdekében ált, nem hivatkozott rá.*⁹⁰ Lefordítva tehát, a közösségi jog bizonyos elemeit – amelyeket a Bíróság pontosan meghatározott – a nemzeti bíróságoknak a felek hivatkozása nélkül – hivatalból, erre irányuló kérelem hiányában – kötelezően alkalmazniuk kell. A közösségi jog elsődlegessége egyébként – és ezt ne feledjük – magából az EK szerződésből következik.

A másik kérdésre a Bíróság a fentiekől eltérően “szűkítő” értelmezést adott, a tények és körülmények vonatkozásában ugyanis ilyen, a közösségi jogból eredő alkalmazási kötelezettséget nem látott megállapíthatónak. Kettéválk tehát a tagállami bíróságok kötelezettsége, a tények és a tényállás vonatkozásában a bíróságnak nem kell azt vizsgálnia, vajon nincs-e olyan nem hivatkozott tény, körülmény, vagy elem, ami megalapozza a közösségi jog alkalmazhatóságát. Ellenben a már megállapított tényállásra a nemzeti bíróságoknak *szükségszerűen alkalmazniuk kell a vonatkozó közösségi jogot, akkor is, ha arra a felek kifejezetten nem hivatkoztak.*⁹¹

Következtetésünk egyértelmű, az európai polgári eljárásjog eltér a magyar (és a hasonló rendszerben eljáró tagállami) bíróságok egyik axiomájától, a teljes kérelemhez kötöttség elvétől (amely egyaránt kiterjed a tény és a jog kérdésre).⁹² Kijelentésünket a Bírósági döntések által érintett területre

⁸⁹A részletes esetleírást és elemzést megtalálhatjuk OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali eljárás ...* című idézett munkájában. 34. old. Mi magunk egyetértően támaszkodunk a szerző álláspontjára.

⁹⁰OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali ...id. mű* 35. old.

⁹¹OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali ...id. mű* 36. old.

⁹²Mindenképpen fontos felhívni arra a figyelmet, hogy a magyar bírói gyakorlat néhány esetben elismeri a “hivatalból kutatandó jog” kötelezettségét, valamint a kérelemhez kötöttség feloldására szintén van eljárásjogi lehetőség. Az előbbiekre felidézzük a Legfelsőbb Bíróság LB. Gf. II. 30 914/ 1990, BH 1990 / 12. sz. 482. LB. Pf. I. 32 539/ 1992, BH. 1994/1. sz. 40., döntését, az utóbbira a PK 44. sz. állásfoglalást, valamint a Pp. 290. §. (1) rendelkezéseit. A bírói gyakorlatra DREXLERNÉ, KARCUB Edit hívta fel a szerző figyelmét.

korlátozzuk, ám ismerve az Európai Unió jogrendszerének egymásra épülő, egymást fel és megerősítő szabályozási logikáját e szűk terület már önmagában jelentős joganyagot fog át.⁹³

Még világosabban előtűnik a hazai és az európai polgári eljárásjog közötti szerkezeti feszültség, ha a másik problémakört, az eljárás megindításának, és az ehhez kapcsolható perfüggőség kérdéskörét érintjük.

A magyar Pp. a per megindításához kötődő joghatások beállítását a Pp. 128. §-ban teszi egyértelművé. *A perindítás hatályai a keresetnek, illetve a viszontkeresetnek (147. §) az ellenféllel való közlésével állnak be.* Számos eljárásjogi és anyagi jogi hatás fűződik a Pp. 128. §-ban meghatározott feltételekhez, ezek közül az egyik legfontosabb a perfüggőség beállta. A perfüggőség azt jelenti, hogy a perindítás után ugyanazon felek, ugyanabból a ténybeli alapból, ugyanazon jog iránt ugyanazon, vagy más bíróság előtt nem indíthatnak pert. Amennyiben ezt megteszik és fennáll a tény, jog, és fél azonosság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítani. (Pp. 130. § (1) bek. d. pont) A perfüggőség beállításának tehát *perkeletkezést megakadályozó joghatása van* – állapította meg Novák István.⁹⁴

A Perrendtartás felidézett szakaszairól egyfelől joggal állapította meg Wopera Zsuzsa, hogy azok *nem vonatkoznak a külföldön folyamatban lévő eljárásokra. Nincs egyértelmű szabályozás arra nézve, hogy a külföldi perfüggőség alapján megáll-e a Pp. 130.§ ; 157. § alkalmazása.*⁹⁵

Másfelől fel kell hívnunk arra a figyelmet, hogy a perindításhoz kapcsolható joghatások keletkezésének időpontja eltér a peres eljárás megindítását jelentő keresetlevél beadásához fűződő joghatások keletkezési időpontjától. Az eljárás fizikai megindítása (a bíróság “megkeresése”) nem azonos a perindítással, erre ma már minden szerző (tankönyv) felhívja a figyelmet. E disszonancia tudatos, az 1952. évi III. törvény koncepciójából és szerkezetéből következik.

A szocialista perrendtartás célja az egységes tárgyalási rendszer megteremtése, a korábbi osztott tárgyalási szerkezet felszámolása volt. Az ideológiai célkitűzések mellett ezzel akarták elérni a peres eljárások gyorsítását, a jogszolgáltatás egyszerűsítését. Számos szakíró – joggal – még ma is ezt tekinti az ötvenes évek elején bevezetett törvény időtálló megoldásának. Valóban az,

⁹³A szakirodalom arról is beszámol, hogy *az Európai Bíróság legutóbbi időben folytatott ítélezési gyakorlata sem a kezdeti idők megengedő, sem a későbbi idők során tapasztalt intervencionalista megközelítéssel nem jellemezhető kizárólag.* VÁRNAY, Ernő – PAPP, Mónika *Az Európai Unió joga ... id. mű.325. old.*

⁹⁴NOVÁK, István *A perfüggőség jogi természete.*: In Memoriam NOVOTNI Zoltán. MISKOLCZI BODNÁR, Péter (szerk.). ... id. mű 195. old A perfüggőség anomáliáinál maradva hivatkozhatunk a 377/2003. BH-ra, melynek alapján a perfeljegyzésről a Földhivatalnak a perindítás hatályának beállta előtt – tehát a keresetlevél beadása után – intézkednie kell. Erre Dzsula Marianna hívta fel figyelmünket.

⁹⁵WOPERA, Zsuzsa *A perfüggőségről a bírósági joghatósági szabályok uniós egységesítése kapcsán.* In Memoriam NOVOTNI Zoltán. MISKOLCZI BODNÁR, Péter (szerk.). ... id. mű 271. old

mert csak az egész perszerkezet átalakításával távolítható el, s erre a mai napig nem került sor.

Az osztott tárgyalási rendszer felszámolásával megoldatlan maradt a keresetlevél vizsgálatának kérdése. Az 1911.évi I. tc. ezt egy kontradiktórius eljárásra (legtisztábban a törvényszék elé tartozó ügyekben) bízta, a perfelvételi tárgyaláson a felek és a bíróság megvizsgálhatták mindazokat a pergátló körülményeket és perakadályokat, amelyek a per törvényes folyamatba tételét megakadályozták. Ezek nagyrészt ma a Pp. 130. §-ba sorolt okok és feltételek, amelyek kérdésében – kontradikció nélkül – ma a bíróság hivatott dönteni. Az 1952. évi III. tv szerint az alperes alaki védekezésére majd a tárgyaláson kerülhet sor, a felperesi kereset előadása után. A tárgyalási rendszerekben bekövetkezett változás szerves része volt az ötvenkettes perrendtartás officialitásra épülő logikájának. A keresetlevél vizsgálatát követi ugyanis a tárgyalás előkészítésének bírói szakasza (Pp. 124.§) és csak ezután lehetséges (bár e szakasz intézkedés szükségtelensége esetén mellőzhető) az idézés kibocsátása. Hatályos perjogunk szerint az eljárás kontradiktóriussá az alperes idézésével (és a keresetlevél vele egy időben történő kézbesítésével) válik, a per indítása (a háromoldalú közjogi és magánjogi elemeket egyaránt magában hordozó jogviszony létrejötte⁹⁶) jogi értelemben ekkor történik meg. Ebben az értelemben a perdogmatika pontosan követi az eljárás menetét. Természetesen számos gyakorlati előnye van az ily módon elinduló pernek, például a bírói kontrollon fennakadó keresetlevelekkel (bár nem minden esetben – pl. áttétel esete) nem zaklatják feleslegesen az alperest. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy számos eljárásjogi és anyagi jogi joghatást már a keresetlevél beadásának ténye eredményez, így a felek anyagi és eljárási jogaira és kötelezettségeire nézve nem semleges a keresetlevél beadása.

A keresetlevél beadása és a Pp. 128. § -ban szabályozott perindítás között szükségképpen időnek kell eltelni. Pontosán mennyi időről van szó, ezt a törvény néhány esetben megadja, de általában véve csak a bírói kontroll határideje (30 napon belül meg kell vizsgálni a keresetlevelet), majd az első tárgyalás törvényi határnapja olvasható (a keresetlevél beadásától számított legkésőbb 4 hónap) ki a törvényből. Hány napnak kell eltelnie a keresetlevél beadása és az idézés kibocsátása között – erről (egyreszt különleges pereket ide nem értve) hallgat a törvény.

A perfüggőség tehát mindaddig nem áll be, amíg a keresetlevél a bíróságon van, és az alperes idézésével nem tűzik ki a tárgyalást, és nem kézbesítik a keresetlevelet. Meg kell jegyeznünk, a gyakorlat e szabályokon sokat módosított, de az alapvető perjogi modell több évtizede változatlan. Perfüggőség hiányában nincs törvényi tilalom újabb perindításra, mely lehetőséget a felek – a tapasztalatok szerint – ki is használják.

---

⁹⁶KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog... id. mű* 43. old.

A határon átnyúló jogviták esetén nemcsak ez az “üres idő” jelent problémát. A legnagyobb gondot az okozza, hogy a többször hivatkozott joghatósági rendeletek – ide értve a Tanács 2201/2003/ EK Rendeletét a házassági és szülői felelősségi ügyekben – más fogalomhasználattal szabályoznak. Minden joghatóságról szóló rendelkezés elengedhetetlen velejáráója a perfüggőség szabályainak kialakítása. Amennyiben ugyanis nem történik rendelkezés az újabb peresíthetőség tilalmáról, a joghatósági szabályok feleslegessé válnak. Nem pusztán bizonyos szabályok megalkotásáról van szó, hanem egységes, az Európai Unió valamennyi tagállamában érvényesülő szabály és értelmezés kidolgozásáról. *A határon átívelő jogviták megjelenésével a perfüggőség eltérő értelmezése a jogbiztonság egyik akadálya lett.* – írta Kengyel Miklós és Harsági Viktória.⁹⁷ A közösségi jogalkotás oly fontosnak vélte a perfüggőség szabályainak kimunkálását, hogy önálló módon a rendeletek maguk határozzák meg a perfüggőség fogalmát, s az autonóm értelmezést az Európai Bíróság ítéleteiben külön aláhúzta. A Brüsszel – I. rendelet 27. cikke, a Brüsszel -- II/a rendelet 19. cikke autonóm módon – a nemzeti jogoktól függetlenül – határozza meg a perfüggőséget. Mindkét rendelet szerint a perfüggőség megállapításánál az a tagállami bíróság élvez prioritást, ahol az eljárást előbb indították meg, azaz amelyik bíróságot előbb keresték meg a perindításra jogosultak.⁹⁸

Hogyan definiálható azonban az eljárás megindítása maga? Mikor tekinthető az eljárás megindítottnak a hivatkozott rendeletek (és a hatályuk alá tartozó ügyek) vonatkozásában. E kérdést tekintve a közösségi jog a Brüsszeli Egyezményhez képest jelentősen elmozdult a Brüsszel-I és Brüsszel II Rendeletekben. Az Egyezményre épülő Európai Bírósági gyakorlat szerint ... *az elsőként megkeresett bíróságnak azt kell tekinteni, ahol a perfüggőség beállításának következményei elsőként teljesülnek maradéktalanul, mely feltételeket minden érintett bíróság esetén saját nemzeti joga alapján kell meghatározni.*⁹⁹ A Brüsszel I rendelet azonban ezen az értelmezésen túllépve, saját autonóm értelmezése szerint akkor tekinti az eljárást megindítottnak, ha *a.) az eljárást megindító irat, illetve az azzal egyenértékű irat bírósághoz történő benyújtásának időpontjába, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak az alperes részére történő kézbesítés érdekében számára előírt intézkedések megtételét, vagy b.) ha az iratot a bírósághoz történő benyújtását megelőzően kell kézbesíteni, abban az időpontban, amikor azt a kézbesítésre hatáskörrel rendelkező intézmény megkapja, feltéve, hogy a felperes ezt követően nem mulasztja el az iratnak a bírósághoz történő benyújtása érdekében számára előírt intézkedések megtételét.*¹⁰⁰ A Brüsszel- II / a Rendelet 16. cikke majdnem szó szerint ezzel a definícióval él.

⁹⁷KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Európai polgári eljárásjog .. id. mű 325. old.*

⁹⁸E kérdésnek ma már vannak magyarországi vonatkozásai is. Az un. Pharnalat ügyre gondolunk. Vö. A Tanács 1346/2000 /EK. rendeletének vonatkozó szabályai, és a EB C – 341/04. sz. határozata.

⁹⁹WOPERA, Zsuzsa, *A perfüggőségről a bírósági joghatósági szabályok uniós egységesítése kapcsán .. id. mű*

¹⁰⁰A TANÁCS 44/201/EK RENDELETE (2000 december 22.) idézi: OSZTOVITS, András *Európai polgári eljárásjog ...id. mű 62. old.* Megjegyezzük ez a szöveg **iratot** említ, más fordítások okiratot, ami a magyar jogfelfogás szerint nem ugyanaz.

Látható a perfüggőség beállításának szükséges feltétele, az eljárás megindítása a közösségi jogszabályok szerint nem az idézés kibocsátásához, a kérelmet tartalmazó irat (okirat) ellenérdekű féllel történő közléséhez kapcsolódik. Megindítottnak kell az eljárást tekinteni – és ezzel a perfüggőség beáll – amennyiben az eljárást megindító irat (pl. keresetlevél) a bírósághoz megérkezik. Mivel a közösségi jog rendeletei minden további jogalkotói aktus nélkül alkalmazandóak, továbbá ezek a rendelkezések prioritást élveznek a tagállami jogokkal szemben, ezért a rendeletek hatálya alá tartozó ügyekben – álláspontunk szerint -- nem a Pp. 128. § az irányadó, hanem a perfüggőség beállása és az eljárás megindítása időpontjainak meghatározásánál a rendelet szabályait kell alkalmazni.

A helyzet további – megválaszolatlan – kérdéseket vet fel. Ezek a kérdések kérdésköteggé állnak össze, és a Pp. (röviden bemutatott) szerkezeti rendszerét negligálják. Például hatályos perrendtartásunk a hatáskör és illetékesség hivatalból történő vizsgálatát a keresetlevél beadása és a perindítás közé teszi. A per megindítása (Pp. 128. §) után az áttétel szabályait alkalmazni tilos, a hatáskör és az illetékesség hiányának orvoslására a Pp. 27 - 28. § és a Pp. 42 - 43. § alapján nyílik (korlátozott) lehetőség. Mi a helyzet a határon átnyúló ügyekben, vizsgálható-e, és mikor a rendeletek alapján a hatáskör és illetékesség, avagy csak a joghatóság maga. Nem tagadhatóan csak hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság járhat el ezekben az ügyekben is. A hatáskört és az illetékességet a perindítás után kell vizsgálni, ami végül azt jelentené, hogy a perindítás után a rendeletek hatálya alá tartozó ügyekben még nem rögzül a hatáskör és az illetékesség. Hol és hogyan, mikortól rögzíthető? Mindezek lényeges, továbbgondolásra érdemes kérdések.

Nem a végleges válaszadás szándéka vezet bennünket, tanulmányunk annak felfedése, hogy az európai polgári eljárásjog alkalmazása ellenmondásokkal terhes, és az alkalmazás folyamata perjogunk (tágabb értelemben eljárásjogunk) történeti pályájából eredő töréseire világít rá. Példáink e célt szolgálták, úgy gondoljuk tézisünket előadásunk kellőképpen alátámasztotta.

4. Záró megjegyzések

Következtetéseink sokfelé mutatnak. A napi joggyakorlat számára az elmondottak azt jelentik, hogy új módon – a megszokott rutint félretéve -- kell az egyes jogi eseteket kezelni, és megoldani. Nem tagadhatóan nőtt – és nőni fog – a határon átnyúló jogesetek száma, megjósolható az EU bővítésével, Románia belépésével a családjogi és szülői felelősségre vonatkozó ügyszám – tekintve a sajátos társadalomtörténeti múltat – jelentősen emelkedni fog. A mechanikus jogalkalmazás korszaka lejárt, mivel számos – nem egyszer önmagában is összetett és konfliktusokat hordozó – joganyagot kell alkalmazni.

A magyar polgári eljárásjog érintettsége – a többi jogághoz viszonyítva – az Európai Unióban végbemenő változásokat nézve jelentős. Nemcsak ezért, mert a

jogharmonizáció során belső joggá emelt európai polgári eljárásjogi szabályok alkalmazását kell biztosítani, hanem mert új és naponta dinamikusan bővülő, ám a belső joganyag rendszerébe be nem illesztett, és nem beilleszthető joganyaggal kell gazdálkodnia. A magyar felső bíróságok joggyakorlata mellett máris oda kell figyelnie a luxemburgi Bíróság ítéleteire, jogértelmezésére, hiszen ezek a döntések – igazodva a közösségi jog jellegéhez – bizonyos területeken kötelezően alkalmazandó iránymutatások. Drámai módon vetődik fel az eddig jól bevált és a különböző jogalkotói módosításokkal újra és újra átalakított hazai eljárásjogi joganyag újraformálódása akkor, amikor – látva a külső jogi környezetet – a harmonikus minden részletében és ízében összeilleszthető homogén normarendszerről végkép le kell mondanunk. Mindeközben lassan beérik az új perrendtartás kidolgozásának szükségessége, s lehetséges, a perek csigalassúsággal haladó, több évtizedes hagyományra visszatekintő tradicionális folyamatát éppen a külső informatikai impulzusokból – világszintű kommunikációs forradalom, elektronikus információcserék -- összeálló reform folyamat fogja felváltani. E folyamatban a közösségi jog számos előremutató kezdeményezést tartalmaz, mivel akár az Európai Igazságügyi Hálózat felépítése és működése, akár a kézbesítési s bizonyítási rendeletekben megfogalmazott és – ami lényegesebb – legitimé tett kommunikációs eszközök és technikák, eljárási mechanizmusok és módszerek egy a mainál sokkal modernebb eljárásjogi rendszer felé mutatnak. Sok tehát a feladat, s a feladatok megoldása jelentős terhet jelent a jogterülettel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek számára.

Nem szabad lebecsülnünk az itt röviden bemutatott jogfejlődésnek a jogi felsőoktatásra gyakorolt hatását sem. Láttunk, egy – egy szabály értelmezése, bizonyos jogintézmények alkalmazása mennyire összetett elméleti és gyakorlati gondolkodást kíván meg. Nem lehet mechanikusan, a régi feladatvégzések rutinjával hozzáállni az ügyekhez sem a bírónak, sem az ügyvédeknek, sem a jogi szakmát gyakorló más foglalkozási csoportoknak, bárhol tevékenykedjenek. Kreatív, problémamegoldó gondolkodást és tudást igényelnek e műveletek, a jogi felsőoktatásnak erre kell megtanítani hallgatóit. A szabályok mechanikus visszaadására koncentráló, a bürokratikus rutinra kiképző oktatási módszertannak és pedagógiának egyszer és mindenkorra búcsút kell mondanunk. Kitalálni az új, korszerű oktatási formákat legalább olyan nagy feladat lesz, mint a közösségi jog magyar polgári eljárásjogként történő alkalmazása.